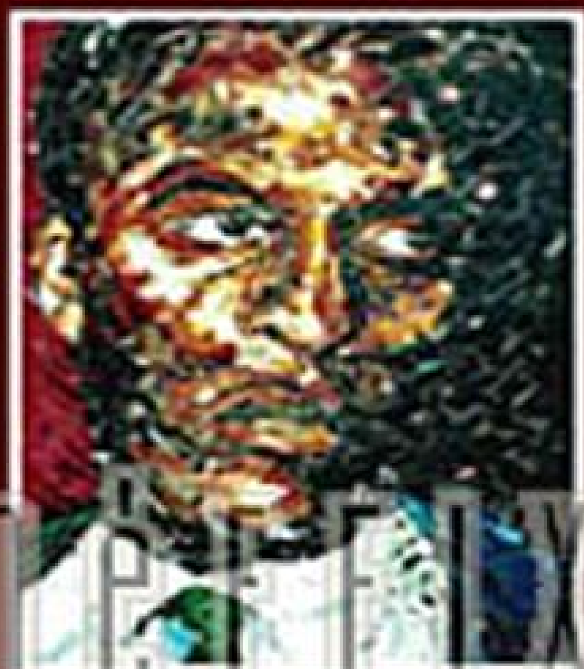
Frantz Fanon

Yeryüzünün Lanetlileri

Çeviri: Şen Süer

versus

Yeryüzünün Lanetlileri

Frantz Fanon

Yayına Hazırlayan-A. Ekim Savran
Türkçe Çeviri-Şen Süer
Kapak Tasarımı-Bülent Arslan
VERSUS KİTAP Kasım 2007

Albay Faik Sözdener Sk.
Benson İş Merkezi No:21/2
Kadıköy / İstanbul 34710
Tel: 0 216 418 27 02 (pbx) Faks: 0 216 414 34 42
www.versuskitap.com
versuskitap@versuskitap.com

2002 Tarihli Baskıya Önsöz Alice Cherki

Yeryüzünün Lanetlileri kitabı 1961 yılı Kasım sonunda François Maspero Yayınları'ndan çıktığında, lösemiden rahatsız olan yazarı Frantz Fanon Amerika Birleşik Devletleri'nde, Washington yakınlarındaki Bestheda kliniğinde ölümle mücadele ediyordu. Matbaadan çıkar çıkmaz el konulmaması için çetin yarı-gizlilik koşullarında basılan kitap, dağıtılır dağıtılmaz "devletin iç güvenliğine zarar verdiği" suçlamasıyla toplatıldı. Yine Fanon'un 1959 yılında Maspero Yayınları'nca basılmış ilk kitabı olan L'An V de la révolution algérienne'in [Cezayir Devriminin Beşinci Yılı] ve Cezayir savaşıyla ilgili çeşitli eserlerin (örneğin Maurice Maschino'nin Le Refus'sü [Red], Maurienne'in Le Déserteur'ü [Asker Kaçağı], onlardan önce de Henri Alleg'in La Question'u [Sorgu]) başına da aynı şey gelmişti. O dönemde bu tür yasaklar alışıldık şeylerdi.

Ama yine de kitap elden ele dolaşır ve basın geniş yer ayırır. Tunus üzerinden geçen karmaşık bir yolla Fanon 3 Aralık günü kitabının bir nüshasını eline alır. Yanında da gazetelerden kesilmiş yazılar vardır. 30 Kasım tarihli L'Express'te çıkmış olan Jean Daniel'in uzun bir makalesi övgü doludur. Bunu okuyan Fanon şu karşılığı verir: "Kuşkusuz, ama bu bana iliğimi iade etmez." Fanon birkaç gün sonra, 8 Aralık 1961'de öldüğünde otuz altı yaşındadır.

1925 yılında Martinik'teki Fort-de-France'da, hali vakti yerinde bir küçük burjuva ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Çok sayıda kardeşin ortasında, köleliği sorgulamanın henüz âdet olmadığı eski bir sömürge dünyasında büyüdü. Bununla birlikte Fanon çok genç yaşta "de Gaulle'cü Güçler"e, Karaiplerdeki gönüllüleri toplayan V. tabura katıldı. Bu katılımı sırasında direniş kültürü edindi, ama aynı zamanda bayağı, gündelik ırkçılığı da deneyimleme imkânı buldu. (Aralarındaki tek ortaklığın bu olduğunu sık sık söylediği müstakbel General Salan tarafından verilmiş olan) savaş nişanıyla birlikte terhis olunca 1945 yılında Martinik'e geri döner, bakalorya sınavını verir ve Aimé Césaire'le sık sık görüşür (ona büyük bir hayranlık duymakta ama siyasal görüşlerini paylaşmamaktadır). Césaire o dönemde Martinik'i Fransa'nın bir eyaleti olarak kabul etmeyi tercih etmişti.

Fanon kendini hemen Fransa’da bulur ve Lyon’da tıp öğrenimine devam eder. Öğrenimine paralel olarak felsefe, antropoloji ve tiyatroya merak sarar ve erken psikiyatri uzmanlığına başlar. Aynı zamanda, hiçbir siyasal partiye katılmaz ama sömürgecilik-karşıtı bütün hareketlere katılır ve sömürge kökenli öğrencilere yönelik çıkartılan Tam Tam adlı küçük bir süreli yayının yazı işlerine katkıda bulunur. Özellikle ilk makalesini 1952 yılında Esprit dergisinde yayınlar. “Kuzey Afrika Sendromu” adlı bu makalede, bir sürgün olan, “gün be gün ölen insan” olmaktan ıstırap çeken, kökenlerinden ve amaçlarından koparak, büyük gürültü patırtı içine fırlatılan bir nesne ve bir şey halini alan Kuzey Afrikalı işçiyi sorgular.

On beş ay kalacağı Saint-Alban psikiyatri kliniğinde Fanon çok önemli biriyle karşılaşır: ispanyol kökenli psikiyatr ve Franco-karşıtı militan François Tosquelles. Bu Fanon için hem psikiyatri planında hem de sonraki angajmanları açısından çok önemli bir eğitim olur. Bedensel ile psişiğin, yapı ile tarihin bağlantısı yerine akıl hastalığının tüm dereceleriyle sorgulandığı noktayı burada bulur. 1953 yılında psikiyatri klinikleri hekimi olur ve Cezayir’deki Blida psikiyatri kliniğine atanır. ilk kitabı olan Peau noire, masques blanc [Siyah Deri, Beyaz Maskeler] 1952 yılında Francis Jeanson sayesinde Seuil Yayınları’ndan çıkmıştı.

Cezayir’de yalnızca akıl hastanelerinin klasik psikiyatrisiyle karşılaşmakla kalmaz, dahası yerlilerin ilkelciliği üzerine Cezayir Okulu’nun psikiyatrlarının teorisiyle de karşılaşır. Dönemin Cezayir’inin sömürge gerçeğini yakından keşfeder. Başlangıçta tüm enerjisini kendi sorumluluğundaki servisleri dönüştürmeye harcayacak ve Tosquelles’in uyguladığı “sosyal-terapi”yi getirecektir. Böylelikle tedavi edenlerin akıl hastalarıyla ilişkisini sürekli dönüştürmeye çalışır, Avrupalılarla olduğu kadar Müslüman “yerliler”le de ilişkiye girer ve onların kültürel göndergelerini, dillerini, toplumsal yaşamlarının örgütlenmesini, anlam oluşturabilecek her şeyi restore etmeye çalışır. Bu küçük psikiyatrik devrim hem tedavi personeli tarafından –ki bunların çoğu siyasal olarak angaje kişilerdi– hem de bölge militanları tarafından kabul gördü. Fanon’un ünü yayılır. Yıl 1955’tir ve Cezayir savaşı başlar.

Fanon Cezayirlilerin bağımsızlık arzusu karşısında Fransız sosyalist hükümetinin körlüğünü anlamaz ve sömürgecilik-karşıtı tavırları giderek

daha fazla bilinir. Siyasi tutukluların ailelerine maddi destek vermeyi amaçlayan insani yardım derneği olan “Cezayir Dostları” hareketiyle ilişkiye girecektir. Bu dernek aslında Blinda yakınlarında gerilla faaliyeti yürüten savaşçılarla bağlantı halindeki milliyetçi militanların yönetimindedir. Fanon’a ilk gelen talep, psişik rahatsızlık çeken gerillalarla ilgilenmesi olur.

Böylelikle, psikiyatri ile politik angajman arasındaki kılcal ilişkiler yoluyla Fanon Cezayirlilerin bağımsızlık mücadelesine katılır. 1956 yılı sonunda psikiyatri doktoru görevinden istifa eder ve sömürge genel valisi Robert Lacoste’a yazdığı bir açık mektupta insanları ne pahasına olursa olsun zihinsel rahatsızlıklarından kurtarmanın kendisi için imkânsız olduğunu, “hukuksuzluğun, eşitsizliğin ve inayetin yasama ilkesi haline getirildiği, kendi ülkesinde sürekli akıl hastası olan yerlinin mutlak bir kişisizleştirme içinde yaşadığı bir ülkede bu insanları yerli yerine yerleştirmenin” elinden gelemeyeceğini belirtir. Fanon Cezayir’den sürülür.

Daha sonra Fransa’da üç ay geçirir. 1957 yılının bu ilk üç ayında, Cezayir’in bağımsızlığının kaçınılmaz olduğu şeklindeki görüşüne yandaş bulamaz. FLN’nin Fransa federasyonundan yardım alarak Tunus’a geçer ve orada ulusal kurtuluş hareketinin dış örgütlenmesini oluşturur. Kopuş tamamlanmıştır.

Fanon Tunus’ta hem psikiyatri alanında hem de politik alanda olmak üzere ikili bir faaliyet yürütecektir. FLN’nin gazetesi El Mucahid’in kadrosuna dahil olacaktır. Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin bütün çelişkilerine, politik temsilciler ile ordu arasındakiler de dahil olmak üzere, içerden tanık olacaktır. Çoğu zaman hayal kırıklığına uğrasa da, Cezayir kurtuluş mücadelesinin bir savunucusu ve sürekli yenilikçi bir psikiyatr olarak kalmaya devam edecektir. Aşağı-Sahra Afrika’sıyla giderek daha fazla ilgilenecektir ve Cezayir Cumhuriyeti geçici hükümeti tarafından 1959 sonunda Kara Afrika’da gezici büyükelçi olarak atanacaktır. Afrika’da bağımsızlıklar yılıdır bu. Fanon gerçekten de bir gezgin olacaktır, Gana’dan Kamerun’a, Angola’dan Mali’ye hesapsızca dolaşarak gerçek bir bağımsızlık mücadelesini savunacaktır. Hatta Mali’den yola çıkarak Sahra’dan geçecek ve Cezayirli savaşçılarla birleşecek bir cephe olasılığı bile düşünür.

Ama 1960 Aralık ayında, Tunus’ta kaldığı sırada, Fanon omurilik lösemisine yakalandığını fark eder. Bir yıllık ömrü kalmıştır ve bu sırada Les Damnés de la terre’i [Yeryüzünün Lanetlileri] yazar.

Adı, yayıncılarının değil kendisinin seçtiği tek kitap olan bu eser, bir hekim olarak o dönemde tedavisi olmadığını bildiği bir hastalığa mahkûm biri tarafından kaleme alındı.

Saate ve ölüme karşı gerçek bir yarışta Fanon son bir mesaj vermek ister. Kime? Yoksullara, mülksüzlere. Ama bunlar, esasen, “Ayağa kalkın yeryüzünün lanetlileri, ayağa kalkın açlığın forsaları” diye marşlar söyleyen XIX. yüzyıl sonu sanayileşmiş ülkelerinin proleterleri değillerdir. Fanon’un hitap ettiği yeryüzünün lanetlileri gerçekten toprak ve ekmek isteyen yoksul ülkelerin yoksulları, mülksüzleridir; oysa ki o dönemde genellikle ırkçı ve deniz-aşırı halklar konusunda açıkça cahil olan Batı dünyasının işçi sınıfı doğrudan doğruya kâr elde ettiği sömürgelerin kaderine nispeten ilgisizlik sergiliyordu.

Ne bir ekonomi kitabı, ne bir sosyoloji, hatta politika denemesi olan bu eser sömürgeleştirilmiş ülkelerin durumu ve geleceğine hakkında bir çağrı, hatta bir alarm çığlığıdır. Fanon, bütün eserlerinde olduğu gibi, politika, kültür ve bireyi gerilim halinde buraya yerleştirir ve ekonomik, politik ve kültürel tahakkümün tahakküm altındaki kişi üzerindeki etkilerini açıklar. Fanon’un analizi yalnızca halkların değil öznelerin de köleleştirilmesinin sonuçları üzerinde ve öncelikle bireyin kurtuluşu, “varlığın sömürgesizleştirilmesi” olan kurtuluş koşulları üzerinde ısrarla durmaktadır.

Yeryüzünün Lanetlileri Frantz Fanon’un son kitabıdır. 1952 yılında, yirmi beş yaşındayken, Siyah Deri, Beyaz Maskeler’i ve 1959 yılında Cezayir Devriminin Beşinci Yılı’nı yazmıştı. Bunlar François Maspero’nun ilk yayınladığı kitaplar oldu. Çok sayıda makale de yazdı: Daha önce sözünü ettiğimiz “Kuzey-Afrika Sendromu”, psikiyatri tebliğleri ve özellikle 1956 yılında Birinci Siyah Yazarlar Kongresi’nde yaptığı “Irkçılık ve Kültür” konuşması ile 1959 yılında Roma’da ikinci Siyah Yazarlar Kongresi’ndeki “Kültür ve Ulus” tebliği. Bütün bu metinlerde argümanların açılımı teorik olana değil yaşanan şeylere dayanır. Düşüncesinin gelişiminin çıkış noktası yaşanan şeylerdir. Daha Siyah Deri, Beyaz Maskeler’de ırkçılık üzerine düşünme, bazı kültürlerin tekyanlı olarak kararlaştırılmış tahakkümüne

bağlanmıştı: bir kaza, psikolojik bir kapris değil, sömürge durumunda da işleyen kültürel bir baskı sistemi söz konusudur. Egemen kültürün uyguladığı baskının, toplulukları, politikayı ve kültürü, aynı zamanda psişik varlığı etkilendiren baskının sonuçları aydınlatılmazsa ırkçılığa karşı savaşmak boşunadır.

Yeryüzünün Lanetlileri'nde toplulukları olduğu kadar bireylerin kişisel geleceklerini de altüst edip başkalaştıran egemen bir dünyanın yabancılaştırması üzerine bu soruşturma sürer. Kitap, ezen/ezilen ilişkisinin verilerini ve kurtuluşun koşullarını politik mücadele çerçevesinde radikalleştirerek ele alır ve öznenin kurtuluşunu politika ile kültüre bağlar. Son iki bölümden biri kültüre ve kültürün ulusal inşayla ilişkisine, ikincisi ise Cezayir savaşının her iki tarafta yol açtığı travmatik rahatsızlıklara ayrılmıştır.

Fanon kendi tekil deneyiminden yola çıkarak yazar; kendi dolaysız tarihinden, bu tarihe dalışından, özümsemesi ve aktarması şart olan deneyimden yola çıkar. Yazının kendisi de bu hareketi izler: Kitabın beş bölümünü oluşturan farklı temalar fragmanlar halinde, bir şiirin kıtaları halinde düzenlenmiştir; bunların arasına kesin analiz zamanları girer ama bunlar her zaman, genç Fanon'un ilk kitabı Siyah Deri, Beyaz Maskeler hakkında kendisinin söylediği gibi, anlamların ötesinde, yalnızca kavramın kullanımına bağlı olmayan bir kavrayış üretmeye çalışan bir dilde yazılmıştır.

Fanon, söylem türlerini ve düzeylerini –politik, kültürel ve psikolojik analiz– karıştırmış olmakla, zihinsel rahatsızlıkla karşılaşan psikiyatr olarak deneyiminin alanından politik alana uygun düşmeyen veriler taşımakla eleştirilebilir, eleştirilmiştir de. Üslubu lirik ve kâhince olarak nitelenerek eleştirilebilir. Ama, paradoksal bir şekilde, Fanon'un modernliğini oluşturan da budur. Psikiyatr olarak ıstırap çeken öznelliklerle deneyimi onu yoksullarla doğrudan temas noktasına yerleştiriyordu.

Şiddet üzerinde ısrar etmiş olması da eleştirilmiştir. Oysa Fanon bireye karşı uygulanan şiddetin sonuçlarını kendi deneyimiyle bilmektedir: Bireyin kendisi için kişiliksizleştirici taşlaşmadan ya da yeri belli olmaz biçimde uygulamaya koyacağı korkunç bir şiddet itkisinin istilasından başka çaresi kalmaz. Bu şiddet, inkâr edilmek yerine, aşmayı sağlayan kurtuluş

mücadelesi olarak örgütlenmelidir. “Irkçılık ve Kültür”de Fanon tebliğini şöyle noktalıyordu: “işgalcinin spazmlı ve katı kültürü, serbest kaldığında, gerçekten kardeş olan halkın kültürüne açılır. iki kültür karşı karşıya gelebilir, zenginleşebilir. […] Evrensellik, sömürge statüsü bir kez geri dönüşsüz olarak ortadan kaldırıldığında farklı kültürlerin karşılıklı göreceliğini üstlenme kararında yatar.” Siyah Deri, Beyaz Maskeler’de de siyah dünya ile beyaz dünya arasındaki bu aşmayı belirtir: “Her ikisi de kendi atalarının insanlıkdışı seslerinden uzaklaşmalıdırlar ki böylece gerçek bir iletişim doğabilir.” Bu aşma anlayışı, bu arada politik mücadele içinde radikalleşmiş olsa da, Yeryüzünün Lanetlileri’nde yeniden karşımıza çıkar.

Fanon’un dileği üzerine Sartre’ın bu kitaba yazdığı güzel önsöz, belli ki yıllar içerisinde metnin gövdesinden daha fazla okunmuştur. Yine de, belli bir biçimde, Fanon’un kaygılarını ve üslubunu saptırmaktadır. O esasen Avrupalılara hitap ederek, o metin ile temsil ettiği metin arasına ilk uyumsuzluğu dahil etmektedir. Fanon ise bütün ötekilere hitap etmektedir ve “öteki korkusu”nun aşılmış olacağı bir gelecekten söz etmektedir onlara. Bu önsöz özellikle Fanon’un şiddet üzerine analizini radikalleştirmektedir. Gerçekten de Sartre şiddeti doğru bulurken Fanon analiz eder, onu başlı başına bir amaç haline getirmez, zorunlu olarak geçilecek bir yer olarak görür. Bu nedenle Sartre’ın yazısı zaman zaman suç işlemeye teşvik vurguları taşımaktadır. “Fanon’u okuyun: Çaresizlik dönemlerinde duyulan çılgınca öldürme isteğinin sömürge insanının kolektif bilinçaltı olduğunu anlayacaksınız,” ya da “Bir Avrupalıyı öldürmek bir taşla iki kuş vurmak, tek bir atışta hem ezeni hem de ezileni yok etmektir: geriye bir ölü ve bir özgür insan kalır,” gibi cümleler Fanon’un önermelerinin kapsamını daraltmaktadır, çünkü bunlar şiddeti değil, bireysel gerçek cinayeti doğrular gibidir. Benliğin bir olasılığı içinde varlık haline gelebilmenin çağrısı olan her insan varlığına içkin şiddetin içinde değil, suça eğilimliliğin içindeyiz. Fanon Sartre’ın önsözünü okurken hiç yorum yapmadı; hatta, her zamanki halinin tersine son derece sessiz kaldı. Yine de, François Maspero’ya, vakti geldiğinde kendini ifade etme imkânı bulacağını umduğunu yazdı.

Yetmişli yıllarda kılavuz bir kitap olarak kabul edilen, esasen Üçüncü Dünyacılığa bağlı olan ve ezilenin bulunduğu yerde yabancılaşmasının [delirmesinin] temelleri üzerindeki ısrarcı sorgulamasını geri planda bırakarak politik tezleri öne çıkan Yeryüzünün Lanetlileri daha sonra

unutuldu ve onunla birlikte Fanon'un bütün eseri de zaman aşımına uğramış kabul edildi. Fanon'un gösterdiği politik cesaret artık işe yaramaz –çünkü geride kaldığı söylenen bir sömürgesizleştirme dönemine bağlıydı– olarak ve olguların hayalkırıklığına uğrattığı bir umudun taşıyıcısı olarak kabul edildi. Fanon kurtuluş mücadelesinde köylülerin gücünü fazla abartmamış mıydı? Ne var ki, dönemin Cezayir politik mücadelesi koşullarında savaşçılar çoğunlukla köylülerden oluşuyordu. Fanon'un dönemsel bir tarihi deneyimi yazdığını unutmayalım. Ve ona göre, köylü dinamizmi, "Kendiliğindenliğin Büyüklüğü ve Zaafı"nda (Yeryüzünün Lanetlileri'nin ikinci bölümü) açıkladığı gibi gericiliğe de devrime de eşlik edebilir.

Dinin gücünü küçümsememiş miydi? Gerçekten de, Fanon'un katıldığı Cezayir kurtuluş mücadelesi islami bir devrim olarak kendini tanıtmıyor ve farklı akımları bir araya getiriyordu. 1956 yılında Summam kongresi platformu, esinleyicilerinin çelişkilerine rağmen, dini merkeze koymuyor, daha ziyade çoğulluğa başvuruyordu. Fanon'un sömürgesizleştirme yolundaki ülkelere, yeni insan yaratma, oluşturma çağrısı Afrika ülkelerinin geleceği tarafından sakatlanmadı mı? Sonraki jeopolitik evrim tüm bu umutları yalanlamadı mı? Aslında bu evrim Fanon'un çekindiği bir gelecek karşısındaki çekincelerinin ("Ulusal Bilincin Geçirdiği Sınavlar ve Sıkıntılar" bölümü) sağlam temellere dayandığını doğruladı.

Fanon olumsal bir gerçekliği analiz ediyordu ve onun kitabı, mümkün olabilecek olana bir çağrı olarak anlaşılmak yerine kendi döneminin bağlamıyla sınırlandırılırsa ancak "evre-dışı" olarak algılanabilir. Umutlarının somutlaşmamış olması bu umutları ifade ettiği gerçekliği yanlış mı kılar? Bu gerçekliğin, şiddet de dahil olmak üzere, günümüzde artık sömürge baskısı ya da üçüncü dünyanın geleceği terimleriyle ifade edilmediğini, eşitsizliklerin büyümesi, Kuzey ile Güney arasındaki büyüyen mesafe, dışlama, öznelerin nesneye indirgenmesi terimleriyle dile getirildiğini gayet iyi biliyoruz.

Sömürgesizleştirmeden ve Cezayir Savaşı'ndan kırk yıl sonra, ekonomik küreselleşmenin diktasına doğru ilerlediğini gördüğümüz bir dünyada bu gerçeklik, gündelik olarak, Güney/Kuzey ilişkisi içinde yazılır ve belirir: Afrika ülkeleri hükümetlerinin örgütlediği, kurumlaştırdığı ve gelişmiş dünyanın büyük petrol, ilaç şirketlerinin ve diğerlerinin sağlamlaştırdığı

yozlaşma ve çürüme. Aynı zamanda bu aynı dünya, demokrasiyi amaçlayan bütün kurtuluş hareketlerinin, Fanon'un hayalini kurduğu ve bu amaçla, angaje bir psikiyatrken ezilen halkların davasının militanı haline geldiği, halkların kendi kendilerini yönetmelerinin kötüye kullanılması karşısında, müdahale etmeme adına, ama özellikle de sürdürülmesi gereken bir ekonomik emperyalizm adına ilgisizliğini korumuştur.

Ama bu gerçeklik yalnızca "gelişme yolunda" denen ülkeleri ilgilendirmekle kalmaz. Aynı zamanda, "gelişmiş" denen dünyadaki eşitsizliklerin büyümesini de kapsar; bu büyüme en yoksullar için geçici işleri ve işsizliği zorunlu kılmakta ve onlara ütopik değil topik bir yer ayırmaktadır: Bu yer, dışlamadır. Fanon bunun yanlışlığını ortaya koyuyordu, çünkü herkesin "ölüme yakın" bir yaşam sürmesini, gündelik geçim derdi içinde sürünmesini, hayatı "temel verimlilikte bir açılım ya da gelişme olarak değil, atmosferik bir ölüme karşı sürekli mücadele olarak" algılamalarını istemiyordu. Fanon her insanın kendi tarihinin öznesi ve politikanın faili olmasını arzuluyordu.

Ruanda'dan Bosna'ya, Afganistan'dan Ortadoğu'ya, Amerika'yı ve Avrupa'yı da kapsayacak şekilde, parçalanmış, kana ve ateşe bulanmış, şiddetin şiddeti kovaladığı ve devletlerin yol açtıkları şey karşısında şaşkınlığa ve öfkeye kapıldığı, halkların şiddetinin cehennemi ve insanlıkdışı bir döngü yarattığı, hem bireysel düzlemde hem de kolektif planda XXI. yüzyıl kuşaklarının düşüncesini, yaşamını ve geleceğini ortadan kaldıran bir dünya uzanmaktadır.

Günümüzde Cezayir savaşından yeniden söz ediliyor; otuz beş yıl boyunca "olaylar" diye adlandırıldıktan sonra nihayet yeniden adı konuyor. Yeniden güncelleniyor ve işkence teşhir ediliyor. Ama birçok güncel yazı, o dönemde çatışan iki tarafın vahşetini birbirine denk göstererek, güçlerin dengesizliğinin analizini gözardı ediyor. Fanon'un kendi döneminde analiz etmiş olduğu, birbirinden kopuk, her türlü diyaloğu dışlayan bu iki dünya arasındaki bu güçler ilişkisi, dünyanın birçok bölgesinde bugün de yürürlükte değil midir? Şirketler ve gelişmiş devletler bizzat kendi topraklarında şiddetin ortaya çıkmasına şaşırdıklarında, öfke anlayışın yerini almıyor mu? Şunu anlayalım: Bu iki dünya arasında hiçbir anlaşma kurulamadığında, söz aracılığıyla her türlü dolayım uzamı kapandığında ve

en güçlü dünya ötekinin yerinin de sahibi olduğunu –bu yer ister toprak olsun, ister kültürel ya da psişik– ilan ettiğinde olup biten nedir? Fanon'u telaşlandırmış ve onu Yeryüzünün Lanetlileri'ni yazmaya yöneltmiş olan şey tam da bu dünyanın öngörüsüdür.

Ayrıca, kurtuluş savaşları da dahil olmak üzere, bitmek bilmez sıkıntılara yol açan ve şiddetin yinelenip durmasına, etnik ve kimlik regresyonlarına neden olan savaşların travmatik sonuçlarını da fark etmişti. Bu regresyonlar bitmekte olan yüzyılın tarihini kat eder ve yeni, ama aynı zamanda çok eski bir fikirle yeni yüzyılı başlatırlar: Ötekini kötülüğün, kendini ise iyiliğin cisimleşmesi olarak göstermek.Fanon bu simgeleri Yeryüzünün Lanetlileri'ndeki sömürge durumu analizinde tanımlamıştır: Sömürgeci için sömürge halkı kötülüğün cisimleşmesidir. Bunun ötesinde, bu konfigürasyonun öznel plandaki yıkıcı etkilerini de belirtir: kötülük olarak tanımlanan, bakışın dondurduğu kişi öncelikle öznelikten-çıkartıcı utancı, sonra da nefreti hisseder. Bu süreç günümüzde tuhaf bir güncellik kazanmıştır.

Yeryüzünün Lanetlileri'ni bu eserin yazıldığı, sınırları belirli tarihsel dönemin ötesinde ve bizim modernitemiz ışığında tekrar okumak gerekir. Bize neyi göstermektedir? Büyümenin Güney'de olduğu kadar Kuzey'de de bir yana bıraktıklarının çoğalması, ama aynı zamanda bu aynı modernitenin küreselleşme karşısında "hiçsizler" olarak belirtmekten sevinç duyduğu herkesin öznel olarak aşağılanma ve ezilmesinin sürekli yenilenmesi: vatansızlar, topraksızlar, evsizler, işsizler, kâğıtsızlar, söz söyleme hakkından yoksun olanlar.

Yeryüzünün Lanetlileri'ni okumak ya da tekrar okumak, insanların bu türden yoksunluk kayıtları içinde tutulduklarında ne olduğunu anlamaya yardım eder: şiddet, etnik ya da kimlik regresyonlarına başvuru. Ama bu yinelenen temaların ötesinde, Fanon'un güncelliği şunda da yatmaktadır: Bir yanda güç ilişkilerinin yabancılaşmasının materyalist analizinin ve diğer yanda varoluşçu ya da kültürcü özne bakış açısının (hatta, psikanalitik düzlemde, çevredeki dünyadan kopuk bir öznel macera bakış açısının) birbirine hak vermediği bir dönemde, öngörülü bir şekilde, o, bedeni, dili ve başkalığı bizzat politikanın geleceğinin inşasında zorunlu öznel deneyim olarak koyan yeni bir bilgi inşasını yerleştirmeye çalıştı. Bu yaklaşım

özünde Marcuse Okulu’nun yaklaşımından, hatta ikinci Dünya Savaşı’nın ve Amerika Birleşik Devletleri’ne zorunlu sürgünlerinin ezdiği Viyana’nın politik psikanalistlerinin kaygılarından pek de uzak değildir.

Dolayısıyla Fanon’un büyük bir güncellik taşıması tesadüf değildir. Kökenleri ve geçtiği yol itibarıyla, bu zaman dilimini kesintiye uğratmış travmatik durumlarla boğuşan faillerinden biri olduğu geçen yüzyılın olaylarıyla kesişir.

Ayrıca yaşamı ve düşüncesinin evrimi bakımından da güncelliğini korumaktadır: Bu ekonomik küreselleşme ve öznenin dışlanması çağında, ideolojilerin çöküşü olarak adlandırılan şeyin ötesinde, genç Fanon’un yazdığı ve eylem halindeki tüm düşüncesine rehberlik eden cümle –“Ey bedenim, beni daima sorgulayan bir insan kıl!”–, dilleri ve doğum yerleri neresi olursa olsun zamanımızın birçok gencinde yankı bulmaktadır.

1961 Tarihli Baskıya Önsöz Jean Paul Sartre

Kısa bir süre öncesine dek yeryüzünün nüfusu iki milyardı: beş yüz milyon insan ve bir buçuk milyar “yerli”. Birinciler “Söz”e sahipti, ötekilerse bu sözü ödünç almışlardı. Bu ikisi arasında aracı olarak hizmet veren satılmış kralcıklar, derebeyleri ve tepeden tırnağa sahte bir burjuvazi vardı. Sömürgelerde gerçek çırılçıplak ortadaydı, ama “metropoller” bu gerçeğin giyinik olmasını yeğliyordu: Yerlilere kendilerini sevdirmek zorundaydılar. Bir tür anne gibi. Avrupalı seçkinler yerlilerden seçkin bir tabaka yaratmaya kalkıştı. Gençler arasından ayıklayıp seçiyorlardı; alınlarına kızgın demirle Batı kültürünün ilkelerini dağlıyorlardı; ağızlarını seslerle, tumturaklı, parlak, içi boş sözcüklerle tıkadılar. Metropolde kısa bir süre kaldıktan sonra, gözleri boyanmış bir halde ülkelerine yolluyorlardı. Bu iki ayaklı yalanların kardeşlerine söyleyecek hiçbir şeyi kalmamıştı; yalnızca yankı yapıyorlardı. Bizler Paris’ten, Londra’dan, Amsterdam’dan “Parthenon! Kardeşlik!” diye bağırdıkça, Afrika ya da Asya’nın herhangi bir yerinde dudaklar “...thenon! ...deşlik” demek için aralanıyordu. Altın çağdı bu.

Bu çağ sona erdi: Ağızlar kendi kendilerine açılıyordu artık; sarı ve kara sesler hâlâ bizim hümanizmamızdan söz ediyordu, ama yalnızca bizim insanlıkdışılığımızı yüzümüze çalmak için. Bu nazik küskünlük ifadelerini dinlerken hoşnut kalmadığımız söylenemez. Önce gururlu bir şaşkınlık duyduk. “Ne? Kendi başlarına mı konuşmaya başladılar? Kendi ellerimizle neler yaratmışız bir bakın!” ideallerimizi kabul ettiklerinden kuşkumuz yoktu, çünkü bizi bu ideale sadık kalmamakla suçluyorlardı. Bu kez Avrupa kendi misyonuna gerçekten de inanabilirdi; Asyalıları Helenleştirmişti; yeni bir tür, Greko-Latin siyahlar yaratmıştı. Her zamanki gibi pragmatik olan bizler kendi aramızda şöyle diyorduk: “Varsın içlerini döksünler, bu onları rahatlatır; havlayan köpek ısırmaz.”

Ortaya çıkan başka bir kuşak durumu değiştirdi. Bu kuşağın yazar ve şairleri, inanılmaz bir sabırla, bize değerlerimizin kendi yaşam gerçekleriyle uyuşmadığını, bu değerleri tam olarak ne reddedebildiklerini ne de onlarla bütünleşebildiklerini anlatmaya çalıştılar. Kabaca söyledikleri şuydu: Siz bizi bir ucube haline getiriyorsunuz, hümanizmanız bize evrensellik öneriyor, ama ırkçı uygulamalarınız bizi ayrılaştırıyor. Onları pek

aldırmadan dinliyorduk: Sömürge yöneticilerine Hegel okumaları için para ödenmiyor, zaten Hegel'i pek az okurlar, ama rahatsız vicdanların kendi çelişkilerine batmış olduğunu anlamak için bu filozofa ihtiyaçları yok aslında. Elde var sıfır. Bu yüzden bırakalım bahtsızlıkları sürsün, hiçbir şey çıkmaz bundan. Uzmanlar bize onların ağlayıp sızlanmaları arasında küçücük bir talep iması varsa eğer bunun da entegrasyon talebi olacağını söylüyordu. Bunu elbette bahşedemezdik onlara: Yoksa bildiğiniz gibi aşırı sömürüye dayalı bu sistem yıkılıp giderdi. Ama bu havucu gözlerinin önünde sallandırmak yeter, koşa koşa gelirlerdi. isyan etmeye gelince, bu konuda hiç mi hiç kaygı duymuyorduk: Hangi aklı başında "yerli" Avrupa'nın güzel evlatlarını sırf onlar gibi olabilmek amacıyla katletmeye kalkar ki? Kısacası bu tür melankolik ruh hallerini teşvik ettik ve Goncourt Ödülü'nü bir kereliğine de bir siyaha vermenin fena olmayacağını düşündük. Bütün bunlar 1939'dan önceydi.

1961. Dinleyin: "Bir işe yaramaz bıktırıcı sözler ve mide bulandırıcı taklitlerle zaman kaybetmeyelim. Ağzından insan sözcüğünü düşürmeyen, ama her rastladığı yerde, kendi sokaklarının her köşesinde, dünyanın her yerinde insanı katleden bu Avrupa'yı terk edelim. Sözde 'ruhsal macera' adına Avrupa yüzyıllardır neredeyse tüm insanlığın sesini boğuyor." Bu üslup yeni. Böyle konuşmaya cesaret eden kim? Bir Afrikalı, eskinin sömürgesi bir Üçüncü Dünya insanı. "Avrupa", diye ekliyor, "öyle delice ve pervasız bir ivme kazandı ki... uçuruma doğru gidiyor, ondan uzak durmakla iyi yapmış oluruz." Diğer bir deyişle, Avrupa hapı yuttu. Yenilir yutulur bir gerçek değil bu, ama bizler de buna derinden inanıyoruz – öyle değil mi sevgili kıtadaşlarım?

Ama ihtiyatlı konuşmalıyız. Örneğin bir Fransız ötekine, "Ülkemiz hapı yuttu!" dediğinde (ki bildiğim kadarıyla 1930'dan beri hemen her gün karşılaşılan durumdur bu), öfke ve aşk dolu tutkulu bir nutuk halini alır konuşma; hatip de tüm vatandaşlarıyla aynı gemidedir. Ama genellikle şunu ekler: "Tabii eğer şu yapılmazsa..." Herkes mesajı alır: Tek bir hatayı kaldıracak durum yoktur. Tavsiyelerine harfiyen uyulmazsa, o zaman, ancak o zaman ülke parçalanacaktır. Kısacası, ardından tavsiye gelen bir tehdittir bu ve ulusun kendi iç öznelliğinden kaynaklandığı ölçüde daha az şoke edicidir. Ama tam tersine, Fanon Avrupa'nın yok olmaya doğru gittiğini söylediğinde, alarm çığlığı atmadığı gibi, bir tanı koymaktadır. Bu doktor

ne Avrupa'nın umutsuz vaka olduğu kanısındadır –mucizelerin var olduğu bilinmektedir– ne de tedavi yolları önerme iddiasındadır: O, Avrupa'nın ölüm döşeğinde olduğunu saptamaktadır. Dışarıdan biri olarak tanısını gözleyebildiği semptomlara dayandırıyor. Avrupa'yı iyileştirmeye gelince; hayır: onu endişelendiren başka şeyler var. Avrupa hayatta kalmış ya da yok olmuş, umurunda değil. Bundan dolayı Fanon'un kitabı skandal yaratıcıdır. Matrak ve rahatsız bir tavırla, "Bizi ne hale sokmuş!" diye mırıldanırsanız, skandalın gerçek niteliğini gözden kaçırmış olursunuz, çünkü Fanon sizi hiçbir hale "sokmaz"; başkaları için gayet yakıcı olan bu kitap size karşı tamamen ilgisizdir. Sık sık sizin hakkınızda konuşur, ama sizinle konuşmaz. Siyah Goncourtlar ve sarı Nobeller bitti: sömürgeleştirilmiş ödül sahiplerinin dönemi kapandı. "Fransızca konuşan" eski yerli kendi dilini yeni gereksinimlere uyarlar, sadece sömürgeleştirilmiş olan için kullanır ve ona hitap eder: "Bütün azgelişmiş ülke yerlileri birleşin!" Bu nasıl bir düşüş, düşkünlük! Babaların tek muhatabı bizlerdik, oğullar ise bizi muhatap olarak bile kabul etmiyorlar: Onların söylem nesnesiyiz. Fanon söz arasında Setif, Hanoi ve Madagaskar'da işlediğimiz suçlara değiniyor elbette, ama suçlayarak zaman harcamıyor: Onları kullanıyor. Sömürgecilik taktiklerini, sömürgelerdeki Avrupalılarla "metropol halkı"nı birleştiren ve ayıran karmaşık ilişki oyunlarını, kendi kardeşleri adına parçalıyor; amacı bizi alt etmeyi onlara öğretmek.

Kısacası, Üçüncü Dünya bu sesle kendisini keşfediyor ve kendisiyle konuşuyor. Türdeş bir dünyada olmadığımızı, köleleştirilmiş halkların bu dünyada hâlâ var olduğunu biliyoruz. Bunlardan bazıları sahte bir bağımsızlık edindi, bazıları egemenliklerini elde etmek için savaşıyor, bazıları ise tam özgürlüklerini kazanmış ama sürekli emperyalist saldırı tehdidi altında yaşıyor. Bu ayrımlar sömürge tarihinden, başka bir deyişle ezme ilişkisinden kaynaklanıyor. Bazı yerlerde metropol, birkaç feodali maaşa bağlamakla idare ederken başka yerlerde böl ve yönet sistemi içinde sömürgeleştirilmiş kullardan bir burjuvazi yaratmıştı; bazı yerlerde ise bir taşla iki kuş vurmuştu: sömürge hem yerleşim yeriydi hem de sömürü yeri. Bu yüzden Avrupa, ayrımları ve çatışmaları keskinleştirmiş, sınıflar ve bazı durumlarda ırkçılık yaratmış ve sömürgeleştirilmiş toplumlarda katmanların ortaya çıkması ve derinleşmesi için elinden geleni ardına koymamıştır. Fanon hiçbir şeyi gizlemez. Eski sömürge, bize karşı mücadele edebilmek için kendisine karşı da mücadele etmelidir. Daha doğrusu, bu ikisi tek ve

aynı şeydir. Savaşın ateşi tüm iç engelleri eritmelidir; kompradorlardan ve iş bitiricilerden ibaret güçsüz burjuvazi, daima ayrıcalıklı şehir proletaryası ve gecekondu semtlerinin lümpen proletaryası, ulusal ve devrimci ordunun gerçek yedek gücü olan kır kitleleriyle ittifak kurmalıdır. Sömürgeciliğin ekonomik gelişmeyi kasten engellediği ülkelerde, köylülük isyan ettiğinde hızla radikal sınıf olarak ortaya çıkar. Köylülük çıplak baskıya çok aşinadır, şehirli işçilerden çok daha fazla çile çeker ve açlıktan ölmesini önlemek için mevcut yapıların bütünüyle yıkılmasından başka bir önlem yeterli olamaz. Köylülük zafere ulaşırsa ulusal devrim sosyalist olacaktır; harekete geçmişken durdurulursa, sömürge burjuvazisi iktidarı devralırsa, yeni devlet, biçimsel egemenliğine rağmen, emperyalistlerin elinde kalır. Katanga örneği bunu gayet iyi açıklamaktadır. Üçüncü Dünya'nın birliği henüz sağlanmamıştır: Bu, sürmekte olan bir süreçtir; her ülkedeki sömürgeleşmiş halkların bağımsızlık öncesi kadar sonrasında da köylü sınıfının komutası altında birleşmesi demektir. Fanon'un Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki kardeşlerine açıkladığı şey budur: Devrimci sosyalizmi her yerde ve hep birlikte gerekleştireceğiz; tek tek olursak eski tiranlar bizi yener. Fanon hiçbir şey saklamaz: ne zayıflıkları, ne anlaşmazlıkları ne de mistifikasyonları. Bir yerde hareket kötü bir başlangıç yapmıştır; başka bir yerde başlangıçtaki ani başarıların ardından hareketin ivmesi azalmıştır; başka yerde durmuştur ve yeniden canlanması için köylülerin burjuvazilerini başlarından atması gerekir. Fanon, okuyucuyu en tehlikeli yabancılaşmalara, yani lider ve kişilik kültüne, Batı kültürüne ve aynı zamanda Afrika kültürünün uzak geçmişine geri dönüşe karşı sürekli uyarıyor. Gerçek kültür devrimdir, yani demir tavında dövülür. Fanon yüksek sesle ve açık seçik konuşur. Biz Avrupalılar onu duyabiliyoruz. Bunun kanıtı bu kitabı elinizde tutuyor olmanızdır. Sömürgeci güçlerin onun samimiyetinden yararlanabileceğinden hiç korkmuyor mu?

Hayır. Fanon hiçbir şeyden korkmuyor. Bizim yöntemlerimiz çağdışı: Bazen kurtuluşu geciktirebilir ama durduramaz. Yöntemlerimizi düzeltebileceğimizi hayal etmeyin; metropollerin aylak düşü olan yeni-sömürgecilik bir safsatadır; "üçüncü güç" diye bir şey yoktur ya da varsa bile sömürgeciliğin çoktan iktidara getirdiği sahte burjuvazidir. Yalanlarımızı birbiri ardına yüzümüze çarpan bu uyanmış dünyada bizim Makyavelciliğimizin yapabileceği pek bir şey yok. Sömürgecinin tek bir çaresi var: gücü yetebiliyorsa şiddet. Yerlinin tek bir seçeneği var: ya

kölelik ya egemenlik. Siz bu kitabı okusanız okumasanız Fanon’a ne? Bu kitap onun kardeşleri için; Fanon bizim köhnemiş hilelerimizi açığa çıkarıyor, yedekte başka hilemiz kalmadığına da emin. Kardeşlerine sesleniyor: Avrupa kıtalarımıza pençelerini geçirdi, bu pençeyi geri çekene dek çentikler açmalıyız üzerinde. Zaman bizden yana: Bizerta’da, Elizabethville’de, Cezayir’in iç bölgelerinden olup biten her şeyden tüm dünya haberdar oluyor. Rakip bloklar karşıt cephelerde yer alıyor ve birbirlerine gık dedirtmiyorlar; haydi bu hareketsizlikten yararlanalım, tarihte yerimizi alalım, bizim akınımız sayesinde tarih ilk kez evrensel olmak zorunda kalsın. Haydi savaşalım. Başka silahımız yoksa bile, bıçağın sabrı yeter.

Avrupalılar, bu kitabı açın, içine bakın. Karanlıkta birkaç adım attıktan sonra bir ateş çevresinde toplanmış yabancıları göreceksiniz; yaklaşın ve onları dinleyin. Sizin acentelerinize ve buraları koruyan paralı askerlere layık gördükleri yazgıyı tartışıyorlar. Belki sizi görecekler, ama seslerini bile alçaltmadan aralarında konuşmaya devam edecekler. Kayıtsızlıkları sizi can evinizden vurur: Onların babaları, gölgelerde yaşayan o yaratıklar, sizin yarattıklarınız, ölü canlardı; onlara ışık veren sizdiniz, onlar yalnızca size hitap ederlerdi ama siz bu zombilere cevap vermeye tenezzül etmezdiniz. Onların oğulları sizi görmezden geliyor. Onları ısıtan ve aydınlatan ateş size ait değil. Siz, saygılı bir mesafeyle duran siz, kendinizi kaçak, geceye özgü, işi bitmiş hissedeceksiniz. Şimdi sıra sizde. Bir başka şafağın doğacağı bu karanlıklarda artık zombi sizsiniz.

O halde, diyeceksiniz, bu kitabı pencereden fırlatıp atalım. Bizim için yazılmamışsa neden okuyalım ki? iki nedenle: Birincisi, Fanon sizi kardeşlerine analiz ediyor ve yabancılaştırma mekanizmalarımızı onlar için kırıp söküyor. Nesnelerden ibaret hakikatinizi keşfetmek için bundan yararlanın. Kurbanlarımız bizi kendi yara ve zincirlerinden tanıyorlar: Tanıklıklarını çürütülmez kılan da bu. Kendimize ne yapmış olduğumuzu kavramamız için onlara ne yaptığımızı bize göstermeleri yeter. Gerekli bir şey mi bu? Evet, çünkü Avrupa çökmeye yazgılı. Ama, diyeceksiniz yine, biz metropolde yaşıyoruz ve aşırılıkları onaylamıyoruz. Doğru, siz sömürgelerdeki Avrupalı değilsiniz, ama onlardan daha iyi de değilsiniz. Sömürgeciler sizin öncülerinizdi, onları deniz-aşırı topraklara siz gönderdiniz, sizi onlar zengin etti. Onları uyardınız: Çok fazla kan

dökerlerse, yarım ağızla onları reddedecektiniz; tıpkı bir devletin –hangisi olduğu önemli değil– yurtdışındaki ajitatör, provokatör ve casuslar çetesi bir kez yakalanınca onları tanımazdan gelmesi gibi. Bu kadar liberal ve bu kadar insancıl olan, kültür aşkını abartılı bir özentiye vardıran sizler, sömürgeleriniz olduğunu ve bu sömürgelerde sizin adınıza insanların katledildiğini unutmuş gibi yapıyorsunuz. Fanon yoldaşlarına –özellikle biraz fazla Batılılaşmış kalanlara– sömürge temsilcileriyle "metropol halkı"nın dayanışmasını gösteriyor. Bu kitabı okuma cesaretini gösterin, en baş nedeniniz de sizi utandıracağı olmalı; utanç, Marx'ın dediği gibi, devrimci bir duygudur. Görüyorsunuz, ben de öznel yanılsamadan kendimi kurtaramıyorum. Ben de size şöyle diyorum: "Her şey bitti, tabii eğer..." Ben, bir Avrupalı olarak, düşmanımın kitabını çalıyor ve onu Avrupa'yı iyileştirmenin bir aracı kılıyorum. Bundan en iyi şekilde yararlanın.

* * *

Ve işte ikinci neden: Sorel'in faşist saçmalıklarını bir yana bırakırsanız, Engels'ten bu yana tarihin ebeliğini yeniden gün ışığına çıkaran ilk kişinin Fanon olduğunu görürsünüz. Üstelik mutsuz bir çocukluğun ya da ateşli bir mizacın onda tuhaf bir şiddet eğilimi yarattığını da sanmayın. Fanon duruma tercüman olmaktadır, hepsi bu. Ama liberal ikiyüzlülüğün sizden sakladığı ve kendisini yarattığı kadar bizi de yaratmış olan diyalektiği adım adım oluşturmak için yapması gereken tek şey de budur zaten.

Geçen yüzyılda burjuvazi, işçileri kaba açgözlülükleriyle çığrından çıkmış gözü doymaz yığınlar olarak gördü, ama bu kaba saba adamları insan ırkına dahil etmeyi ihmal etmedi. insan ve özgür olmasalar işgüçlerini nasıl satabilirlerdi ki? Fransa'da ve ingiltere'de hümanizma evrensel olduğu iddiasındadır.

Zorunlu çalışma bunun tam tersidir: Sözleşme yoktur; üstelik gözdağı vardır; dolayısıyla baskı aşikârdır. Deniz-aşırı topraklardaki askerlerimiz, metropollere özgü evrenselciliği reddederek, insan ırkına numerus clausus'u[1] uygular: insanın hemcinsini soyması, köleleştirmesi ya da öldürmesi suç sayıldığından, onlar sömürge halkının insanın hemcinsi olmadığı ilkesini geçerli kılarlar. Bizim vurucu güçlerimiz bu soyut kesinliği gerçekliğe dönüştürme görevini almışlardır: ilhak edilen toprakların sakinlerini gelişmiş maymun düzeyine indirgeyerek, sömürgecinin onlara yük hayvanı muamelesini yapmasını haklı çıkarmaları için emir verilmiştir. Sömürgeci şiddeti, bu köleleştirilmiş insanları salt durdurmayı amaçlamakla kalmaz, onları insanlıktan çıkarmaya da çalışır. Onların geleneklerini yok etmek, onların dilleri yerine bizim dilimizi yerleştirmek ve kendi kültürümüzü bile vermeden onların kültürünü yerle bir etmek için elden gelen her şey yapılacaktır; yorgunluktan serseme döneceklerdir. Açlıktan kadidi çıkmış ve hasta bir haldeyken hâlâ karşı koyacak güçleri kalmışsa eğer, gerisini korku halleder: Silahlar köylüye çevrilir; siviller gelip toprağına yerleşir ve kırbaç korkusuyla bu toprağı kendileri için işlemeye zorlanır. Köylü direnirse askerler ateş açar, artık ölü biridir o; boyun eğer ve kendini küçültürse bu kez de artık insan olmaktan çıkar. Utanç ve korku karakterini parçalar, kişiliğini dağıtır. Uzmanlar bu işi soluk aldırmadan yürütürler: "Psikoloji hizmetleri" yeni ortaya çıkmadı! Keza, beyin yıkama da! Gene de bütün bu çabalara karşın amaçlarına hiçbir yerde ulaşamadılar: ne siyahların ellerini kestikleri Kongo'da, ne de daha

yakınlarda itiraz edenlerin dudaklarını yarıp kilit taktıkları Angola'da. Bir insanı hayvana çevirmenin mümkün olmadığını iddia edecek değilim; onu hatırı sayılır ölçüde zayıf düşürmeden bunu yapamayacaklarını söylüyorum: Dayak hiçbir zaman yeterli olmaz, açlığı daha da artırarak baskı kurmak gerekir. Kölelik koşullarında bu durum can sıkıcıdır: Türümüzün bir üyesini ehlileştirdiğiniz zaman onun üretkenliğini azaltırsınız, ne kadar az verirseniz verin, bu kümes insanı değerinden fazlaya mal olur. Bu yüzden sömürgeciler yolun yarısına geldiklerinde ehlileştirmekten vazgeçmek zorunda kalırlar. Sonuç: ne insan ne hayvan, yerli. Dayak yemiş, kötü beslenmiş, hasta, korku içinde ama yalnızca bir noktaya kadar; ister sarı olsun, ister siyah ya da beyaz, karakter özelliği hep aynıdır: o bir tembel, içten pazarlıklı ve hırsızdır, neyle yaşadığı belli değildir ve yalnızca şiddetin dilinden anlar.

Zavallı sömürgeci: Çelişkisi apaçık ortada. Yağmaladıklarını öldürmek zorundadır; cinlerin de böyle yaptığı söylenir. Ama bu artık mümkün değildir. Aynı zamanda onları sömürmesi de gerekmiyor mu? Katliamı soykırım noktasına, köleliği hayvanlaştırma düzeyine getiremediği için denetimi elden kaçırır, operasyon tersine döner ve şaşmaz bir mantıkla sonunda sömürgesizleştirmeye[2] varır.

Hemen değil ama. Öncelikle Avrupalılar hüküm sürmektedir: çoktan kaybetmiştir ama bunun farkında değildir; yerlilerin sahte yerli olduğunu henüz bilmemektedir: onlara eziyet etmiştir ama –sözüne kulak verecek olursak– içlerindeki kötülüğü yok etmek ya da bastırmak için bunu yaptığını söyler; üç kuşak sonra bu zararlı içgüdüleri artık bir daha ortaya çıkmayacaktır. Hangi içgüdüler? Köleleri efendiyi katletmeye yöneltenler mi? Efendi, kendi zulmünün kendine karşı döndüğünü nasıl olur da anlayamaz? Bu ezilen köylülerin vahşetinde, bir sömürgeci olarak uyguladığı vahşeti nasıl görmez? Bu vahşetin onların içlerine devasızca işlediğini nasıl anlamaz? Nedeni basittir: Kendi mutlak erkinden ve bu erki yitirme korkusundan deliye dönmüş bu zorba, bir zamanlar insan olduğunu hatırlamakta zorluk çekmektedir; kendisini bir kamçı ya da tüfek sanır; "aşağı ırklar"ın ehlileştirilmesinin onların reflekslerini koşullamaktan geçtiğine inanmıştır. insan belleğini, silinmez anıları görmezden gelir; ayrıca, her şeyden önemlisi, belki de hiç bilmediği bir şey var: ancak başkalarının bize yaptıklarını derinden ve kökten yadsıyarak şu an

olduğumuz kişi oluruz. Üç kuşak, öyle mi? Daha ikincide, oğullar gözlerini açar açmaz babalarının dayak yediğini gördüler. Psikiyatri dilinde buna “travma geçirmek” denir. Hem de ömür boyu. Ama sürekli yenilenen bu saldırganlıklar, onlara boyun eğdirmek şöyle dursun, tam tersine, dayanılmaz bir çelişki içine sokar ve bunun da bedelini Avrupalı er ya da geç ödeyecektir. Bundan sonra, sıraları gelip de utanç, açlık ve acının ne olduğunu öğrendiklerinde, üzerlerinde uygulanan şiddetin derecesine eşit güçte volkanik bir öfke uyanır içlerinde. Onların şiddetin dilinden başka bir şeyden anlamadığını mı söylediniz? Haklısınız; ilk başta yalnızca sömürgecinin şiddeti olacak, bir süre sonra ise yalnızca onların şiddeti; yani, aynadan bize bakan yansımız gibi bize yönelen aynı şiddet. Yanılmayın sakın; bu delice öfkeyle, bu acımasızlık ve kinle, bizi öldürme yönündeki bitmez arzularıyla ve gevşemekten korkan güçlü kaslarının hiç durmadan kasılmasıyla insan haline gelir onlar: Onları yük hayvanına çevirmek isteyen sömürgeci sayesinde ve ona karşı çıkarak insan olurlar. Hâlâ kör ve soyut olmasına karşın nefretleri sahip oldukları tek hazinedir: Efendi bu nefreti körükler, çünkü onları aptallaştırmaya çalışır; bu nefreti kırmayı başaramaz, çünkü çıkarları yolun yarısında onu durdurur. Dolayısıyla, sahte yerliler, yerlinin inatla hayvan konumunu reddetmesine dönüşmüş olan ezenin gücü ve güçsüzlüğü sayesinde hâlâ insandır. Geri kalana gelince, mesaj açıktır. Tembeldirler, elbette öyledirler: Bu bir sabotaj biçimidir. içten pazarlıklı ve hırsızdırlar: Ne bekliyordunuz? Küçük hırsızlıkları henüz örgütlenmemiş bir direnişin başlangıcına işaret eder. Bu da yeterli olmazsa, kendilerini çıplak elleriyle silahların önüne atanlar vardır; onlar yerlilerin kahramanlarıdır; ötekiler de Avrupalıları öldürerek insanlaşır. Vurulurlar: Bu kanun kaçaklarının ve şehitlerin fedakârlıkları korku içindeki kitleleri coşturur.

Korku içindedirler, evet. Bu yeni aşamada sömürgeci saldırganlık sömürge insanı tarafından yeni bir tür terör olarak içselleştirilir. Bu terörle yalnızca bizim sınırsız baskı araçlarımız karşısında hissettikleri korkuyu değil, kendi öfkelerinin içlerinde esinlediği korkuyu da kast ediyorum. Onlara nişan almış silahlarımızla bu korkutucu içgüdüler arasında, yüreklerinin derinliklerinden gelen ve her zaman tanıyamadıkları bu canice güdüler arasında tuzağa düşmüş durumdadırlar. Çünkü öncelikle bu onların şiddeti değil, bizim şiddetimizdir, geri dönerek büyür ve onları parçalar; bu ezilen insanların ilk tepkisi, kendilerinin de bizim de ahlâki olarak

kınadığımız ama insanlıklarına kalmış tek sığınak olan bu utanç verici öfkeyi bastırmak olur. Fanon'u okuyun: Çaresizlik dönemlerinde duyulan çılgınca öldürme isteğinin sömürge insanının kolektif bilinçaltı olduğunu anlayacaksınız.

Bu bastırılmış öfke, patlayamadığından, durmadan dönüp durur ve bizzat ezilenleri harap eder. Bu öfkeden kurtulmak için sonunda birbirlerini katlederler; kabileler gerçek düşmana karşı koyamadıklarından birbirleriyle savaşır – üstelik kabileler arasındaki bu düşmanlıkları körükleme konusunda sömürge politikasına güvenebilirsiniz; kardeşine bıçak çeken kişi, ortak aşağılanmalarının nefretlik imgesini sonsuza dek yok ettiğine inanır. Ama günahı ödeyen bu kurbanlar onların kana susamışlıklarını yatıştırmaz, makineli tüfeklerin üstüne yürümelerini önlemenin tek yolu bizim işbirlikçilerimiz olmalarıdır: reddettikleri insanlıkdışılaşma süreci tam da onların inisiyatifiyle hızlanacaktır. Sömürgecinin keyifli bakışları altında kendilerini onlara karşı doğaüstü önlemlerle koruyacaklardır; bazen huşu uyandıran eski mitleri yeniden canlandıracaklar, bazen de kılı kırk yaran ritüellere kendilerini bağlayacaklardır. Böylece sömürge insanı, her anını işgal eden tuhaflıklara sığınarak kendi saplantısı içinde derin arzularını gömer. Dans ederler: Bu onları meşgul eder; kaslarının acı veren gerginliğini gevşetir, üstelik dans çoğu zaman farkında olmadıkları şeyleri gizlice dile getirir: dillendirmeye cesaret edemedikleri Hayır'ı, işlemeye cüret edemedikleri cinayetleri ifade eder. Bazı yörelerde son bir çareyi kullanırlar: cinlenme. Bir zamanlar çok basit bir dinsel uygulama, inananın kutsalla bir tür iletişimi olan şey, umutsuzluk ve aşağılanmaya karşı bir silaha dönüşmüştür: Zar'lar, loa'lar, Santeria Azizleri içlerine girer, şiddetlerini denetim altına alır ve onları bitkin düşürene dek vecd halinde harcatır. Aynı zamanda bu yüksek şahsiyetler de onları korur: Diğer bir deyişle, sömürge insanı, dinsel yabancılaşmayla daha da yakınlaşarak kendisini sömürge yabancılaşmasından korur; birbirini pekiştiren iki yabancılaşmanın birikimi nihai sonuç olur. Örneğin bazı psikozlarda her gün aşağılanmaktan bıkan sanrılı kişi birden kendisine iltifat eden bir melek sesi duymaya başlar; bu durum alayları önlemez ama hiç değilse biraz soluk aldırır. Bu bir savunma aracı ve maceralarının sonudur: Kişilik parçalanır ve hasta deliliğe doğru yol alır. Titizlikle seçilmiş birkaç bahtsız için, daha önce sözünü ettiğim başka bir cinlenme durumu daha vardır: Batı kültürü. Onların yerinde olsam kendi zar'larımı Akropol'e tercih ederim

diyebilirsiniz. Tamam, mesajı almışsınız. Yine de tam olarak değil, çünkü onların yerinde değilsiniz. Henüz değilsiniz. Yoksa başka seçenekleri olmadığını bilirdiniz: topluyorlar, biriktiriyorlar. iki dünya, iki ayrı cinlenme demektir: Gece boyunca dans edersiniz, şafakta ayine katılmak üzere kiliseye koşarsınız. Gün be gün çatlak genişler. Düşmanımız kardeşlerine ihanet eder ve hempamız haline gelir; kardeşleri de aynı şeyi yapar. Yerlilik, sömürgecinin sömürge insanında kendi rızasıyla yarattığı ve beslediği bir nevrozdur.

insan olmayı hem talep etmek hem de reddetmek patlayıcı bir çelişkidir. Patladığını siz de benim gibi biliyorsunuz. Ayrıca yangınlar çağında yaşıyoruz: Kıtlığın artması için doğum oranının yükselmesi yeter, yeni doğan ölmekten çok yaşamaktan korksun; şiddet seli tüm engelleri devirir. Cezayir ve Angola'da Avrupalılar görüldükleri yerde katlediliyor. Bu bir bumerang çağı, şiddetin üçüncü evresi: Üzerimize geri gelir, bize çarpar ve daha öncekiler gibi, bunun bizim bumerangımız olduğunu yine bilmeyiz. "Liberaller" aptala dönmüştür: Yerlilere karşı yeterince nazik olmadığımızı, onlara mümkün olduğunca bazı haklar vermenin akıllılık ve ihtiyatlılık olacağını kabul ederler; bu ayrıcalıklılar kulübüne, yani insan soyuna onları yığınlar halinde ve hamisiz kabul etmek onları pek mutlu edecektir: şimdiyse bu barbarca ve çılgınca zincirinden boşanma ne onları ne de zavallı sömürgeciyi esirgiyor. Metropol Solu rahatsız: Yerlilerin gerçek kaderinin, maruz kaldıkları acımasız baskının farkındadır, isyanlarını kınamaz, bunu kışkırtmak için elimizden geleni yaptığımızı bilir. Ama bu durumda bile sınırlar olduğunu düşünür: Bu gerillalar benimsenmek için şövalyece davranmalıdırlar; insan olduklarını kanıtlamanın en iyi yolu budur. Bazen sol onları ayıplar: "Fazla ileri gidiyorsunuz, sizi daha fazla destekleyemeyiz." Yerliler onların desteğine hiç mi hiç aldırmazlar; bu desteği alıp bir taraflarına sokabilirler, değeri bu kadardır. Savaş başlar başlamaz bu sert gerçeği gördüler: Biz de herkes gibiyiz, hepimiz onlardan yararlandık, bir şey kanıtlamaları gerekmez, kimseye ayrıcalıklı muamele etmeyecekler. Görev tek, amaç tek: her tür araçla sömürgeciliği sürüp atmak. En uyanıklarımız gerektiğinde bunu kabul etmeye hazırdırlar, ama bu güç denemesinde aşağı-insanların bir insanlık belgesi elde etmek için kullandıkları tamamen insanlıkdışı yöntemi görmeden gelemezler: Hemen verin şu belgeyi de barışçıl yollarla bunu hak etmeye çalışsınlar. Soylu ruhlarımız ırkçıdır.

Fanon'u okumaları iyi olur. Fanon, bu bastırılamaz şiddetin ne bir bardak suda fırtına, ne barbar içgüdülerinin yeniden ortaya çıkışı ne de bir hınç olduğunu kusursuzca gösteriyor: kendine gelen insandır bu. Şu hakikati geçmişte bildiğimize ama unuttuğumuza inanıyorum: Tatlı dil şiddetin izlerini silemez; ancak şiddet onları yok edebilir. Sömürgeleştirilen, ancak sömürgeciyi silahla sürüp atarak sömürge nevrozundan kurtulur. Kaybettiği berraklık ve açıklığa ancak öfkesi patladığında yeniden kavuşur, kendini yarattığı ölçüde kendini tanır; uzaktan bakınca onların savaşını barbarlığın zaferi olarak görürüz; ama savaşçıyı adım adım özgürleştirmeye kendi başına girişir, sömürge karanlığını savaşın içinde ve dışında adım adım tasfiye eder. Savaş başlar başlamaz da acımasız olur. Ya korkacaksın ya da korkutucu olacaksın; yani ya hileli bir yaşamın ayrıştırmalarına teslim olacaksın ya da kendi yerli toprağının birliğini fethedeceksin. Köylüler ellerine silah aldığında eski mitler soluklaşır, tabular birer birer yıkılır: bir savaşçının silahı onun insanlığıdır. Çünkü isyanın ilk aşamasında öldürmek gereklidir: Bir Avrupalıyı öldürmek bir taşla iki kuş vurmak, tek bir atışta hem ezeni hem de ezileni yok etmektir: geriye bir ölü ve bir özgür insan kalır; hayatta kalan ilk kez ayaklarının altında bir ulusal toprak hisseder. Bu anda ulus onu yüzüstü bırakmaz: Nereye giderse, nerede olursa o da oradadır – her zaman yanında, onun özgürlüğüyle birleşir. Ama ilk şaşkınlıktan sonra sömürge ordusu tepki gösterir: isyancı ya birleşecek ya da katledilecektir. Kabile çatışmaları azalır, yok olmaya yüz tutar; çünkü öncelikle devrimi tehlikeye sokmaktadır ve daha da önemlisi, bu çatışmalar şiddeti sahte düşmanlara yöneltmekten başka bir işe yaramaz. Bu çatışmalar devam ederse –Kongo'da olduğu gibi– bunun tek nedeni sömürgeciliğin ajanlarının körüklemesidir. Ulus ileriye atılır: kardeşi nerede dövüşüyorsa ulusun da orda olduğunu hisseder kardeşler. Onların kardeşçe sevgileri size karşı hissettikleri nefretin öteki yüzüdür: Onlar, her biri öldürmüş olduğu ve her an yeniden öldürebileceği için kardeştirler. Fanon okurlarına "kendiliğindenlik"in sınırlarını, "örgütlenme"nin zorunluluk ve tehlikelerini gösterir. Ama görev ne kadar muazzam olursa olsun, her yeni aşamada devrim bilinci derinleşir. Son kompleksler de uçup gider: Bakalım bir ALN[3] askerindeki "bağımlılık kompleksi"nden söz etmeyi başarabilecekler mi? Gözündeki perdeden kurtulan köylü ihtiyaçlarının farkına varır: Bu ihtiyaçlar onu öldürmekteydi, ama onları görmezden gelmeye çalışmıştı; artık onları sınırsız talepler olarak keşfediyor. Bu kitlesel şiddet atmosferinde –Cezayirlilerin yaptığı gibi beş yıl, sekiz yıl

sürdüğünde– askeri, toplumsal ve siyasal talepler birbirinden ayrılamaz. Savaş –keşke yalnızca komuta ve sorumluluklar sorunu olsaydı– barışın ilk kurumları olacak yeni yapılar kurar. Artık insan, dehşet verici şimdiki zamanın müstakbel evlatları olan yeni gelenekleri yaratmıştır; artık savaşın sıcaklığında her gün doğan, her gün doğacak bir hakla meşrulaşmıştır: Son sömürgecilerin öldürülmesi, topraklardan sürülmesi ya da asimile edilmesiyle birlikte, azınlık tür yok olarak yerini sosyalist kardeşliğe bırakır. Ama bu da yeterli değildir: Savaşçı kestirme yollara sapar; kendisini eski “metropol insanı” düzeyinde bulmak için bunca riske atıldığını sanmayın. Bakın ne kadar sabırlı: Belki de zaman zaman bir başka Dien Bien Phu[4] hayal eder; ama buna bel bağladığını da sanmayın: o, gayet iyi silahlanmış zenginlere karşı savaşan sefil bir baldırı çıplaktır. Kesin zaferler beklerken ve çoğu zaman hiçbir şey beklemezken düşmanlarında tiksinti yaratır. Korkunç kayıplar vermeden olmaz bu iş; sömürge ordusu barbarlaşır: Güvenlik kuvvetlerinin bölgeleri kuşatması, arama tarama, adam toplama, cezalandırma seferleri; kadınları ve çocukları katlederler. Bu yeni insan, bir insan olarak hayatının ölümle başladığını bilir; kendisini potansiyel ölü olarak görür. Öldürülecektir; sadece öldürülme riskini kabul ediyor değildir, öleceğinden emindir. Bu potansiyel ölü karısını ve oğullarını kaybetmiştir: O kadar çok can çekişen görmüştür ki hayatta kalmaya zaferi tercih eder; zaferden kendisi değil başkaları yararlanacaktır; kendisi çok yorulmuştur. Ama bu yürek yorgunluğu, inanılmaz cesaretinin kaynağıdır. Biz kendi insanlığımızı ölümün ve umarsızlığın berisinde buluyoruz; o ise işkence ve ölümün ötesinde buluyor. Rüzgârı eken biz olduk; kasırga da o. Şiddetin çocuğu kendi insanlığını her an bu şiddetten çekip çıkartır: Biz onun sırtından insan olduk; o bizim sırtımızdan insan olur. Başka bir insan: daha kaliteli.

* * *

Burada Fanon durur. O, yolu gösterdi: Savaşçıların sözcüsü olarak, her türlü anlaşmazlık ve bölgecilik karşısında birliğe, Afrika kıtasının birliğine çağrı yaptı. Amacına ulaşmıştır. Sömürgesizleştirme tarihsel olgusunu bütünüyle anlatmak isteseydi, bizim hakkımızda da konuşması gerekecekti – niyeti kesinlikle bu değildi. Ama kitabı kapattığımızda, kitabın etkisi, yazara rağmen sürüyor: Çünkü devrim halindeki halkların gücünü seziyor ve buna güçle karşılık veriyoruz. Dolayısıyla yeni bir şiddet ânı ortaya çıkıyor ve bu kez bizi de içine alıyor, çünkü sahte yerli bu şiddetle değiştiği ölçüde bizi de değiştiriyor. Herkes istediği gibi düşünebilir; yeter ki düşünsün: Bugünlerde aldığı darbelerden serseme dönmüş bir Avrupa'da, Fransa, Belçika ve ingiltere'de düşüncenin en ufak oyalanması sömürgecilikle işbirliği anlamına gelir ve cezayı gerektirir. Bu kitabın kesinlikle bir önsöze ihtiyacı yok. Özellikle de bize hitap eden bir önsöze. Gene de, diyalektiği sonuna kadar götürmek için bir önsöz yazdım: Biz Avrupalılar da, biz de sömürgesizleştiriliyoruz: Yani her birimizin içinde var olan sömürgeci kanlı bir operasyonla çıkartılıyor. Cesaretimiz varsa kendimize iyice bir bakalım ve ne hale geldiğimizi görelim.

Öncelikle şu beklenmedik manzarayla bir yüzleşelim: Hümanizmamızın striptizi. işte çırılçıplak, güzel değil: Yalancı bir ideolojiden başka bir şey değil, yağmanın incelikli aklanması; yapmacık tavırları ve sevgisi, saldırgan eylemlerimize kefil oluyor. Şiddet karşıtlarının görüntüsü hoştur: ne kurban ne işkenceci! Gelin bakalım şimdi! Oy verdiğiniz hükümet ve kardeşlerinizin hizmet ettiği ordu hiç duraksamadan ve vicdan azabı duymadan "soykırım" işlerken siz kurban değilseniz, o zaman kesinlikle işkencecisiniz. Kurban olmayı seçerseniz, bir iki günü cezaevinde geçirmeyi göze alırsanız, o zaman da kolay yolu seçmeye çalışıyorsunuz demektir. Ama sıyıramazsınız; çıkış yok. Şunu kafanıza sokun: Şiddet daha dün başlamış bir şey olsaydı, baskı ve sömürü yeryüzünde hiç var olmamış olsaydı, belki de sergilediğiniz şiddetsizlik çatışmayı yatıştırabilirdi. Ama tüm rejim, hatta sizin şiddet karşıtı görüşleriniz bile bin yıllık bir ezme ilişkisiyle yönetiliyorsa, pasifliğiniz sizi ezenlerin safına koymaktan başka bir amaca hizmet etmez.

Bizlerin sömürücü olduğumuzu çok iyi biliyorsunuz. "Yeni kıtalar"dan altını, madenleri, sonra da petrolü alıp eski metropollere getirdiğimizi çok iyi biliyorsunuz. Saraylar, katedraller ve sanayi merkezleri gibi kusursuz

sonuçları eksik değil tabii; ama sonra ufukta kriz göründüğünde, darbeyi yumuşatmak ya da başka yere saptırmak için sömürge pazarları hazırda bekliyordu. Tıka basa zenginlik dolu Avrupa, tüm sakinlerine insanlığı de jure [yasal olarak] bahşetti: Bizde insan suç ortağı demektir, çünkü sömürge talanından biz hepimiz yararlandık. Bu pek soluk, semirmiş kıta sonunda Fanon'un haklı olarak "narsisizm" dediği şeye gömüldü. Cocteau Paris'ten, "kendisinden söz etmekten asla vazgeçmeyen bu şehir"den rahatsızdı. Peki Avrupa, başka ne yapıyor? Ya şu Avrupa-üstü canavar, Kuzey Amerika? Lâf-ı güzaf: özgürlük, eşitlik, kardeşlik, sevgi, onur, ülke, falan, filan. Bunlar bizi aynı zamanda ırkçı yorumlar yapmaktan alıkoymadı: pis Zenci, pis Yahudi, pis Arap. Liberal ve yumuşak, soylu zihinler –kısacası, yeni-sömürgeciler– bu tutarsızlıktan şok olduklarını ileri sürdüler; ama bu ya hatadır ya da kötü niyet: Bizde ırkçı bir hümanizmadan daha tutarlı bir şey olamaz, çünkü Avrupalının kendisini insan yapmasının tek yolu köleler ve ucubeler yaratmaktı. Yerli statüsü var olduğu sürece bu sahtekârlığın maskesi düşmedi. insan türü, daha somut uygulamaları örtmek için, sanki soyut bir evrensellik ilkesi varmış gibi gösterir: Denizaşırı topraklarda, sayemizde bizim konumumuza ulaşabilmeleri için belki bin yıl gerekecek alt-insanlar ırkı vardı. Kısacası, insan ırkını seçkinlerle karıştırıyorduk. Bugün yerli kendi hakikatini ortaya koyuyor; aynı zamanda, sıkı sıkıya kapalı kulübümüz de zayıflığını ortaya koyuyor: Bir azınlık kulübüdür bu; ne fazla ne eksik. Daha beteri de var: Ötekiler bizim karşımızda insana dönüştüğünden, bizim de insan soyunun düşmanı olduğumuz ortaya çıkıyor; seçkinler gerçek doğalarını ortaya koyuyorlar: bir çete. Sevgili değerlerimiz kanatsız kalıyor; yakından bakarsanız kanla lekelenmemiş tek bir değer bile göremezsiniz. Kanıt mı istiyorsunuz, şu soylu sözleri hatırlayın: Fransa ne kadar da cömerttir. Biz cömertiz, öyle mi? Ya Setif'e ne demeli? Bir milyondan fazla Cezayirlinin yaşamına mal olan sekiz yıllık o korkunç savaş peki? Elektrikle işkence? Ama bilmem hangi misyona ihanet etmiş olmakla suçlanamayız elbette; çünkü böyle bir misyonumuz yoktur. Sorgulanan şey tam da cömertliğimiz; böyle güzel, melodik bir kelime yalnızca tek bir anlama gelir: bahşedilmiş statü. Karşıdaki insanlar için, yeni ve serbest bu insanlar için, kimsenin kimseye bir şey verme gücü ya da ayrıcalığı yoktur. Herkes bütün haklara sahiptir. Her konuda. insan soyumuz, günün birinde iyice olgunlaştığında, kendisini yerküre sakinlerinin toplamı olarak değil, onların karşılıklı ilişkilerinin sonsuz birliği olarak tanımlayacaktır. Ben bırakıyorum; siz işi kolayca bitirirsiniz;

karşıya, aristokratik erdemlerimize ilk ve son kez olarak bakmanız yeter: Bu erdemler yok olmaya mahkûm; kendilerini yaratmış olan alt-insanlar aristokrasisi yok olurken onlar nasıl yaşayabilir? Birkaç yıl önce, burjuva –ve sömürgeci– bir yorumcu Batı'yı savunma adına bula bula şunu bulmuştu: "Bizler melek değiliz. Ama hiç değilse vicdan azabı duyuyoruz." Ne büyük bir itiraf! Geçmişte kıtamızın başka cankurtaranları vardı: Parthenon, Sözleşmeler, insan Hakları ve gamalı haç. Şimdi bunların değerinin ne olduğunu biliyoruz: Artık bizi batan gemiden kurtarabileceğini iddia ettikleri tek şey, şu gayet Hıristiyan suçluluk duygumuz. Sonumuz yaklaştı; gördüğünüz gibi Avrupa elek gibi su sızdırıyor. Peki ne oldu? Çok basit: Biz tarihin özneleriydik şimdi ise nesneleriyiz. iktidar savaşı tersine döndü, sömürgesizleştirme iş başında; paralı askerlerimizin ellerinden gelen tek şey, bu sürecin tamamlanmasını geciktirmek.

Dahası eski "metropol"lerin kelleyi koltuğa alıp, baştan kaybedilmiş bir savaşa tüm güçleriyle girişmeleri gerekir. Bugeaud'ların[5] kuşkulu zaferini yaratmış olan bu eski sömürge vahşetinin, maceranın sonunda, on kat artmış olsa da yetersiz kaldığını görüyoruz. Birlikler Cezayir'e gönderildi ve yedi yıl boyunca hiçbir sonuç alamadan orada kaldılar. Şiddet yön değiştirdi; muzaffer olduğumuz için, bu şiddeti uygulayışımız görünürde bizi etkilemedi; şiddet ötekilerin kişiliğini bozarken insan olan bizlerin hümanizmamız hiç etkilenmedi. Kârın birbirine bağladığı metropol sakinleri suç topluluklarını Kardeşlik ve Sevgi adlarıyla vaftiz ettiler. Bugün, her yerde engellenen aynı şiddet askerlerimiz aracılığıyla bize geri dönüyor, içselleşiyor ve bizi etkisi altına alıyor. içe dönme başlıyor: Sömürge insanları yeniden bütünleşirken, bizler, gericiler ve liberaller, sömürgeciler ve "metropol sakinleri", çözülüyoruz. Öfke ve korku çoktan çırılçıplak kaldı: Başkent Cezayir'deki "zulüm" sırasında çırılçıplak ortaya çıktı. Peki ya vahşiler nerede? Barbarlık nerede? Hiç eksik yok, tamtamlar bile var: Otomobil kornaları "Cezayir Fransızdır!" diye ritim tutarken, Avrupalılar Müslümanları diri diri yakıyor. Fanon'un hatırlattığına göre, kısa süre önce bir psikiyatristler kongresinde yerlilerin suç işlemesinden dert yanıyorlardı: Bu insanlar birbirlerini öldürüyorlar, diyorlar, bu da normal değil; Cezayirlilerin korteksi gelişmemiş olmalı. Orta Afrika'daki başka psikiyatristler de "Afrikalılar ön loblarını çok az kullanıyor," saptamasını yaptılar. Bu bilginler araştırmalarını Avrupa'da, özellikle de Fransızlar arasında yapsalar daha iyi olacak. Çünkü biz de bir süredir ön lob

tembelliğinden muzdarip olmalıyız: Yurtseverlerimiz kendi yurttaşlarına suikast düzenliyor, kimseyi evde bulamazlarsa evi de kapıcıyı da havaya uçuruyorlar. Üstelik bu yalnızca başlangıç: İç savaşın sonbaharda ya da önümüzdeki ilkbahar başlayacağı tahmin ediliyor. Ne var ki loblarımız kusursuz görünüyor: Yerliyi ezmeye gücü yetmeyen şiddetin içe dönmesi, içimizde birikmesi ve bir çıkış yolu araması bunun nedeni olamaz mı? Cezayir halkının birliği Fransızların dağılmasına yol açıyor: eski metropol topraklarında kabileler dans ediyor ve savaşmaya hazırlanıyor. Terör Afrika'dan ayrılıp buraya yerleşti; çünkü yerliye yenilme utancını bizim kanımızla ödetmek isteyen kudurmuşlar var; başkaları da var, herkes, aynı derecede suçlu (Bizerta'dan sonra, eylül ayındaki linçlerden sonra sokaklara çıkıp "Yeter artık!" diye bağırdılar) ama daha oturaklı olanlar: liberaller, omurgasız solun en sertleri. Onların da içlerindeki ateş artmakta. Kudurganlıkları da. Ama korkudan da ölüyorlar! Öfkelerini mitlerin ve karmaşık ritüellerin ardına saklıyorlar. Nihai hesap verme gününü ve hakikat vaktini geciktirebilmek için başımıza bir Büyük Büyücü verdiler; tek görevi ne pahasına olursa olsun bizi bilgisiz bırakmak. Ama ne çare; bazılarının açıkça duyurduğu, bazılarının bastırdığı şiddet daireler çizerek dolaşıyor: Bir gün Metz'de patlıyor, ertesi gün Bordeaux'da; şimdi burada, sonra orada, mendil saklama oyunu gibi. Adım adım sıra bize geliyor, yerli konumuna götüren yola biz de giriyoruz. Ama hakiki yerli olabilmek için topraklarımızın eski sömürge insanları tarafından işgal edilmesi ve bizim de açlıktan gebermemiz gerekir. Böyle bir şey olmayacak; hayır, bizi pençesine alan düşkün bir sömürgecilik; çok geçmeden bütün küstahlığı ve bunaklığıyla üzerimize abanacak; bu bizim zar'ımız, bu bizim loa'mız. Emin olun, Fanon'un son bölümünü okurken sefaletin dibinde yaşayan bir yerli olmanın sömürgeci olmaktan daha iyi olduğuna ikna olacaksınız. Bir polis memurunun günde on saat işkence yapmak zorunda olması doğru bir şey değil: işkencecilerin fazla mesai yapması, kendi menfaatlerini düşünerek men edilene kadar bu gidişle sinir minir kalmayacak onlarda. Ulusun ve ordunun moralini hukuk düzeni içinde yüksek tutmak istiyorsanız, ordunun ulusu sistematik bir şekilde demoralize etmesi doğru değil. Cumhuriyetçi geleneklere sahip bir ülkenin yüz binlerce gencini cuntacı subaylara emanet etmesi de doğru değil. Sevgili yurttaşlarım, bizim adımıza işlenen bütün suçları bilen sizler, kimseye, kendimize bile bu suçlar hakkında tek laf etmemek gerçekten doğru değil; kendimizi yargılamaktan korkarak susmak doğru değil. Başta hiçbir şey bilmiyordunuz, buna

inanmaya hazırım, sonra şüphe duymaya başladınız ve artık biliyorsunuz, ama gene de suskun kalıyorsunuz. Sekiz yıllık bir suskunluk artık zarar verir. Hem de boş yere: İşkencenin kör edici parlaklığı gökyüzünün en yüksek noktasında, tüm ülkeyi aydınlatıyor; bu parlak ışık altında tek bir kahkaha bile artık samimi çıkmıyor, öfke ve korkuyu maskelemek için boyanmamış tek bir yüz, tiksintimizi ve suç ortaklığımızı ele vermeyen tek bir hareket yok artık. Bugün nerede iki Fransız buluşsa aralarında ölü bir beden var. Bir mi dedim? Fransa vaktiyle bir ülkenin adıydı; dikkat edelim ki 1961'de bir nevroz adı olmasın.

İyileşecek miyiz? Evet. Şiddet, Aşil'in mızrağı gibi, açtığı yaraları iyileştirilebilir. Bugün zincire vurulmuş, aşağılanmış, korkudan hasta haldeyiz: en aşağıdayız. Şükür ki bu, sömürgeci aristokrasi için yeterli değil: Cezayir'deki geciktirici misyonunu gerçekleştirebilmesi için önce Fransızları sömürgeleştirmesi gerek. Her gün savaştan ürkerek kaçıyoruz, ama emin olun kaçamayacağız. Katillerin savaşa ihtiyacı var; Üstümüze çullanıp gelişigüzel vuracaklar. Büyücülerin ve fetişlerin çağı böyle sona erecek: Ya savaşacaksınız ya da kamplarda çürüyeceksiniz. Diyalektiğin son aşaması bu: Bu savaşı kınıyorsunuz, ama henüz Cezayir savaşçılarına desteğinizi açıklamaya cesaret edemiyorsunuz; korkmayın, kararınızı verme konusunda sömürgecilere ve paralı askerlere güvenebilirsiniz. Belki o zaman, sırtınız duvara yaslanmışken, yeniden ısıtılmış eski suçların içinizde uyandırdığı bu yeni şiddeti nihayet serbest bırakacaksınız. Ama, böyle denir ya, başka bir tarih bu. insanın tarihi. Vakit yaklaşıyor, eminim; bu tarihi yapanların saflarına katılacağız.

Jean-Paul Sartre Eylül 1961

1 - Şiddet Üzerine

Ulusal kurtuluş, ulusal uyanış, ulusun halka iadesi ya da Commonwealth, hangi adı, hangi en yeni ifadeyi kullanırsanız kullanın, sömürgesizleştirme her zaman şiddet içeren bir olgudur. Hangi düzeyde incelersek inceleyelim –bireysel karşılaşmalar, bir spor kulübünün adının değiştirilmesi, bir kokteyl partideki davetliler listesi, bir polis gücünün, ulusal ya da özel bir bankanın yönetim kurulu üyeleri– sömürgesizleştirme en basit tanımıyla insanlığın bir "tür"ünün yerini bir başkasının almasıdır. Geçiş yoktur; bütünüyle, eksiksiz ve mutlak bir ikâme vardır. Kuşkusuz ki yeni bir ulusun doğuşunu, yeni bir devletin kuruluşunu, diplomatik ilişkilerini, ekonomik ve siyasal yönelimini gösterebilirdik. Ama bunun yerine, daha en baştan her tür sömürgesizleştirmeyi tanımlayan bu tür kökünden kazımadan söz etmeyi özellikle seçtik. Sömürgesizleştirmenin alışılmadık önemi, daha ilk günden, sömürülenin asgari talebiyle başlamasıdır. Gerçekten de, başarının kanıtı, tepeden tırnağa değişen bir toplumsal dokuda yatar. Bu değişimin olağanüstü önemi, istenmiş, talep edilmiş, gerekli görülmüş olmasıdır. Bu değişim ihtiyacı sömürgeleştirilmiş erkek ve kadınların yaşamlarında ve bilinçlerinde ham, taşkın ve zorlayıcı bir halde mevcuttur. Ama böyle bir değişim olasılığı başka bir erkek ve kadın "türü"nün, yani sömürgecilerin bilincinde dehşet verici bir gelecek biçiminde yaşanır.

Dünyanın düzenini değiştirmeye aday sömürgesizleştirme, gördüğümüz gibi, mutlak bir düzensizlik programıdır. Fakat bir sihirbazın değneğini sallamasıyla, doğal bir afetle ya da centilmenlik anlaşmasıyla gerçekleştirilemez. Sömürgesizleştirme, bildiğimiz gibi, tarihsel bir süreçtir; diğer bir deyişle, ancak ona biçim ve içerik veren tarihselleştirici hareketi kavrayabilirsek anlaşılabilir, kavranabilir ve yarısaydam bir hal alır. Sömürgesizleştirme, doğuştan birbirine karşıt iki gücün karşılaşmasıdır. Bu güçler kendi özgünlüklerini, özellikle sömürgelerdeki durumdan kaynaklanan ve beslenen bir tür adlaşmaya [substantification] borçludurlar. ilk karşılaşmaları şiddet ortamında oldu ve birlikte var oluşları –daha doğrusu sömürgecinin yerliyi sömürmesi– süngülerin ve topların yardımıyla gerçekleşti. Sömürgeci ile sömürge halkı eski tanışlardır. Aslında sömürgeci "onları" iyi tanıdığını söylerken haklıdır. Sömürgeyi yaratan ve yaratmaya devam eden sömürgecidir. Sömürgeci kendi gerçekliğini, yani servetini sömürge sistemine borçludur.

Sömürgesizleştirme asla fark edilmeden gerçekleşmez, çünkü varlığa yönelir, varlığı temelden değiştirir, özünü yitirecek denli parçalanmış seyircileri, tarihin projektörleri altında neredeyse muhteşem bir halde görülen ayrıcalıklı aktörlere dönüştürür. Yeni insanların getirdiği kendine özgü bir ritim, yeni bir dil ve yeni bir insanlık verir varlığa. Sömürgesizleştirme, yeni insanların gerçek anlamda yaratılmasıdır. Ama bu yaratı meşruiyetini hiçbir doğaüstü güçten almamaktadır: sömürgeleştirilen “şey”, tam da kurtuluş süreci sayesinde insan haline geliyor.

Dolayısıyla sömürgesizleştirmede, sömürge durumunun bütünüyle sorgulanma gerekliliği vardır. Sömürgesizleştirmeyi kesin olarak tanımlamak istersek, şu gayet iyi bilinen cümle bunu ifade etmektedir: “Sonuncular birinci olacaktır.” Sömürgesizleştirme bu cümlenin doğrulanmasıdır. Bu yüzden tanım düzeyinde her tür sömürgesizleştirme başarıdır.

Sömürgesizleştirme, tüm çıplaklığıyla sunulduğunda, bütün gözeneklerinden el yakan sıcaklıkta mermiler ve kanlı bıçaklar fışkırır. Çünkü eğer sonuncu birinci olacaksa, bu ancak iki başoyuncunun kanlı ve kesin çatışması sonucu olabilir. Sonu baş yapmaya, örgütlü bir toplumu tanımlayan ünlü kademeleri tırmanmalarını (bazıları bunun fazla hızlı olduğunu söylüyor) sağlamaya yönelik bu kararlılık, kuşkusuz şiddet de dahil olmak üzere bütün imkânlar işin içine katıldığında başarılı olabilir ancak.

Yolunuz üzerinde karşılaşacağınız bütün engelleri parçalamaya daha en baştan, yani daha programı ifade ederken kararlı değilseniz, böyle bir programla, ne kadar ilkel olursa olsun hiçbir toplumu altüst edemezsiniz. Bu programı gerçekleştirme, onu itici güç haline getirmeye karar veren sömürge halkı şiddete daima hazırdır. Tabularla dolu bu dar dünyanın ancak mutlak şiddetle sorgulanabileceği, daha doğduğu andan itibaren onun için gayet belirgindir.

Sömürge dünyası bölümlere ayrılmış bir dünyadır. Bu dünyayı tarif ederken, “yerli” kasabalarıyla Avrupalı kasabalarının, “yerli” okullarıyla Avrupalılar için okulların varlığını anımsamak herhalde gereksizdir; Güney Afrika’daki apartheid’ı hatırlamamız da gerekmez elbette. Gene de bu bölünmenin içine sızarsak, en azından içerdiği kimi kuvvet çizgilerini

ortaya koyabilme şansımız olur. Sömürge dünyasına, düzenlenişine, coğrafi yapılanmasına bu yaklaşım, sömürgecilikten kurtulmuş bir toplumun üzerinden yeniden örgütleneceği omurgayı tanımlamamızı sağlar.

Sömürge dünyası ikiye bölünmüş bir dünyadır. Ayrım çizgisi, hudut, kışla ve karakollarla temsil edilir. Sömürgelerde, sömürgeleştirilenin resmi ve kurumsal muhatabı, sömürgecinin ve baskı rejiminin sözcüsü, polis ve ordudur. Kapitalist toplumlardaki dini ya da seküler eğitim, babadan oğla aktarılan ahlâki reflekslerin öğretilmesi, elli yıl boyunca düzgün ve sadık hizmet verdiği için madalya takılan işçilerin örnek dürüstlüğü, uyum ve bilgeliğin teşvik ettiği sevgi, yani kurulu düzene saygının bu estetik biçimleri, sömürülen kişinin çevresinde bir itaat ve yasaklama atmosferinin oluşturulmasına hizmet eder; bu da düzen güçlerinin işini hatırı sayılır ölçüde kolaylaştırır. Kapitalist ülkelerde, sömürülenler ile iktidar arasına çok sayıda ahlâk hocası, danışman ve “kafa karıştırıcı” girer. Sömürge bölgelerde ise, tam tersine, sömürge halkıyla teması polis ve ordunun sürekli varlığı, sık sık ve dolaysız müdahaleleri sağlar ve dipçik darbeleri ve napalmlarla ona yerinden kıpırdamamasını öğütler. iktidar aracısının saf şiddet dilini kullandığını gördük. Aracı, baskıyı hafifletmez, tahakkümü gizlemeye de çalışmaz. Bunları yasa uygulayıcının temiz vicdanıyla sergiler ve uygular. Aracı, şiddeti sömürge tebaanın evlerine ve zihinlerine taşır.

Sömürge halkın yaşadığı bölge sömürgeci Avrupalıların yaşadığı bölgenin tamamlayıcısı değildir. iki bölge karşı karşıyadır, ama daha yüksek bir birliğin hizmetinde değildirler. Tam bir Aristoteles mantığının kurallarıyla yönetilen bu iki bölge birbirlerini karşılıklı olarak dışlama ilkesine uyarlar: Uzlaşmak olası değildir, ikisinden biri fazladır. Sömürgecinin yaşadığı şehir, dayanıklı olması için taştan ve çelikten yapılmıştır. Işıklar içerisinde, asfalt bir şehirdir; çöp kutuları her zaman meçhul artıklarla doludur, hiç görülmemiş, hayal bile edilemeyecek şeylerle dolup taşar. Sömürgecinin ayakları asla görülemez, belki denizde görülebilir, ama orada da ayaklarını görecek kadar yakınına gidemezsiniz. Oturduğu yerin sokakları temiz ve düzgün olmasına, taş ve çukur bulunmamasına karşın, sömürgecinin ayakları sağlam ayakkabılarla korunur. Sömürgecinin şehri, insanın karnının tok, sırtının pek olduğu bir yerdir, tembellik yeridir, karnı her zaman iyi şeylerle tıka basa doludur. Sömürgecinin yaşadığı yer, beyaz insanların, yabancıların bölgesidir.

Sömürge halkının şehri ya da en azından yerli şehir, siyah kölelerin köyü, eski şehir, rezervasyon bölgeleri, adları kötüye çıkmış insanların yaşadığı, adları kötüye çıkmış bir yerdir. Rasgele bir yerde, rasgele bir şekilde doğarsınız. Rasgele bir yerde, rasgele bir nedenle ölürsünüz. Boş yerin olmadığı bir dünyadır orası; insanlar üst üste yaşar, kulübeleri birbirinin üstüne inşa edilmiştir. Sömürge halkının şehri aç bir şehirdir; ekmeğin, etin, ayakkabının, kömürün, ışığın açlığının çekildiği bir yer. Sömürge halkının şehri, büzülmüş, diz çökmüş bir şehirdir, pisliğe gömülüdür. Pis zencilerin ve Arapların bölgesidir. Sömürge tebaa sömürgecinin bölgesine imrenerek, şehvetle bakar. Sahip olma düşleri kurar. Sahip olmanın her türü: sömürgecinin masasında oturmak, sömürgecinin yatağında yatmak; mümkünse de karısıyla. Sömürge halkı kıskançtır. Sömürgeci de bunun farkındadır ve onların kaçamak bakışlarını yakaladıkça, sürekli tetikte durarak, acı acı söylenir: “Yerimizi almak istiyorlar.” Doğrudur da. Hiç değilse günde bir kez kendini sömürgecinin yerinde hayal etmemiş tek bir yerli yoktur.

Bölümlere ayrılmış bu dünyada, ikiye bölünmüş bu dünyada farklı türler yaşar. Sömürge koşullarının özgünlüğü, ekonomik gerçekliklerin, eşitsizliklerin ve yaşam biçimlerindeki muazzam farklılığın insan gerçekliklerini asla gizleyememesidir. Sömürge koşulları dolaysızlığı içinde fark edildiğinde, dünyayı bölen şeyin öncelikle falanca insan türüne, falanca ırka mensup olup olmamak olduğu açıkça görülür. Sömürgelerde ekonomik altyapı aynı zamanda bir üstyapıdır. Neden, sonuçtur: Beyaz olduğunuz için zenginsiniz, zengin olduğunuz için beyazsınız. Sömürge sorunu ele alındığında Marksist çözümleme bu nedenle her zaman biraz esnemek zorunda kalmıştır. Burada yeniden incelenmesi gereken şey, Marx’ın gayet iyi açıkladığı kapitalizm-öncesi toplum kavramı değildir yalnızca. Serf şövalyeden öz olarak farklıdır, ama bu statü farklılığını meşrulaştırmak için ilahi hakka değinmek şarttır. Sömürgelere yabancı topu tüfeğiyle gelip kendini dayatmıştır. Ehlileştirmenin başarısına karşın, zorla mülk edinmeye karşın, sömürgeci gene de yabancı olarak kalır. “Yönetici sınıflar”ın ayırt edici özelliği öncelikle ne fabrika, ne mülk ne de banka hesabıdır. Yönetici türü, öncelikle, başka yerden gelendir, yerli halka, “ötekiler”e benzemeyendir.

Sömürge dünyasının düzenlenmesine öncülük eden, yerli toplumsal biçimlerin yok edilmesine durup dinlenmeden tempo tutan, ekonominin referans sistemlerini, giyim tarzını ve yaşam biçimlerini hiç ayrımsız yıkan şiddet üzerinde, tarihi kendi ellerine almaya karar verdiğinde yasak şehirlere akın edecek sömürge halkı da hak iddia edecek ve bu şiddeti üstlenip göze alacaktır. Sömürge dünyasını havaya uçurmak artık gayet net, gayet anlaşılır bir eylem hayalidir ve sömürgeleştirilmiş halkın her bir bireyi bu hayali üstlenebilir. Sömürge dünyasını parçalamak, sınırlar kalktıktan sonra iki bölge arasında geçiş yolları kurulacağı anlamına gelmez. Sömürge dünyasının yok edilmesi, sömürgecinin yaşadığı bölgenin tamamen yok edilmesidir, toprağın en derinine gömülmesi ya da bölge topraklarından kovulması demektir.

Sömürge halkının sömürge dünyasını sorgulaması, bakış açılarının rasyonel bir çatışması değildir. Bu sorgulama, bir tümellik söylemi değil, mutlak olarak getirilen bir özgünlüğün dizginsizce ortaya konması, olumlanmasıdır. Sömürge dünyası Manicidir. Sömürgeci, sömürge halkının alanını fiziksel olarak, yani ordu ve polis yardımıyla sınırlamakla tatmin olmaz. Sömürgeci, sömürge talanının totaliter karakterini sanki açıklamak ister gibi, sömürge halkını bir tür katmerli kötülüğe dönüştürür[6]. Sömürge toplumu yalnızca değerlerden yoksun bir toplum olarak tanımlanmakla kalmaz. Sömürgeci, sömürge dünyasında bu değerlerin yok olduğunu, hatta hiç var olmadığını söylemekle yetinmez. Yerlinin ahlâk kurallarına duyarlı olmadığı ilan edilir, yalnızca değersiz olmakla kalmadığı, aynı zamanda değerleri inkâr ettiği de ilan edilir. Kabul edelim; yerli değerlerin düşmanıdır. Başka deyişle o mutlak kötüdür. Yanına yaklaşan her şeyi yok eden çürütücü bir element, estetik ya da ahlâkla ilgili her şeyi biçimsizleştiren yıkıcı bir unsurdur; uğursuz güçlerin bir aracı, kör güçlerin bilinçsiz ve çaresiz bir aracıdır. Mösyö Meyer, Fransız Ulusal Meclisi'nde, Cezayir halkının sızmasına izin vererek Cumhuriyet'in kirletilmesine göz yummamak gerektiğini bütün ciddiliğiyle söyleyebilmiştir. Gerçekten de, sömürge halkla ilişki kurar kurmaz bütün değerler telafisi imkânsız biçimde zehirlenmiş ve bozulmuştur. Sömürge halkın gelenekleri, örf ve âdetleri, mitleri, özellikle de mitleri, bu yoksunluğun, bu yapısal ahlak bozukluğunun işaretidir. Bu nedenle hastalık taşıyanları, parazitleri öldüren DDT ile sapkınları, doğal içgüdüleri, kötülüğü kökünden kazıyan Hıristiyan dinini aynı kefeye koymak gerekir. Sarı hummanın gerilemesi ile

Hıristiyanlaşmanın yaygınlaşması da aynı bilançonun parçasıdır. Ama misyonerlerin zafer raporları aslında sömürge halkının içine ekilmiş yabancılaşma tohumunun ne kadar derinde olduğunu anlatır bize. Hıristiyan dininden söz ediyorum, kimse şaşırmasın. Sömürgelerdeki kilise beyaz adamın kilisesidir, yabancıların kilisesidir. Bu kilise sömürge halkını Tanrı yoluna değil, beyaz adamın yoluna, efendinin yoluna, ezenin yoluna çağırır. Bildiğimiz gibi, bu hikâyede çağrılan insan çoktur, ama seçilmiş çok azdır.

Bazen bu Manicilik mantıksal sonucuna varır ve sömürge tebaasını insanlıktan çıkarır. Kaba bir deyişle hayvan düzeyine indirir. Gerçekten de sömürgeci, sömürge halkından söz ederken zoolojik terimler kullanır. Sarı ırkın sürüngenimsi hareketlerinden, yerli şehrinin saçtığı kokulardan, sürülerden, hayvan kokularından, arı gibi üşüşmesinden, karınca gibi kaynaşmasından, el kol hareketlerinden söz eder. Sömürgeci doğru sözcüğü bulmaya çalışırken sürekli hayvanlarla ilgili sözcüklere başvurur. Avrupalı, "hayal ürünü" terimlere pek başvurmaz. Ama sömürgecinin kafasında neler olduğunu, neler tezgâhladığını hemen kavrayan sömürge halkı, onun ne düşündüğünü anında anlar. Bu nüfus patlaması, bu histerik yığınlar, insanlığın esamesinin okunmadığı bu yüzler, hiçbir şeye benzemeyen bu obez bedenler, başı sonu olmayan bu yığın, kimsenin değilmiş gibi görünen bu çocuklar, güneşin altına yayılmış bu tembellik, bu bitkisel ritim, bütün bunlar sömürge sözlüğünün parçasıdır. General de Gaulle "sarı izdiham" der, François Mauriac ise çok geçmeden kıyılarımızı işgal edecek siyah, kahverengi ve sarı sürülerden bahseder. Sömürge halkı bütün bunları bilir ve ötekinin sözlerinde hayvan kelimesinin geçtiği ne zaman işitse kahkahayı patlatır. Çünkü hayvan olmadığını bilmektedir. Ve tam da insanlığını keşfetti anda, bu insanlığın zaferine yol açacak mücadeleye hazırlanmaya başlar.

Sömürge halkı yularını çekmeye ve sömürgeciye tehdit oluşturmaya başlar başlamaz, "Kültür Kongreleri"nde ona Batı değerlerinin özgüllüğünü ve zenginliğini sergileyen temiz ruhlu insanların ellerine teslim edilir. Ama ne zaman Batı değerlerinden söz edilse, sömürge halkı gerginleşir, kaskatı kesilir. Sömürgesizleştirme döneminde sömürge halkı akla davet edilir. Ona kesin değerler sunulur, sömürgesizleştirmenin gerileme anlamına gelmemesi gerektiği, denenmiş, sağlam ve saygın olduğu kanıtlanmış değerlere güvenmek gerektiği en ince ayrıntısına kadar anlatılır. Ama

sonunda öyle bir hal alır ki, sömürge halkı Batı kültürü üzerine her söylev işittiğinde maçetasını çeker ya da en azından elini atığında bulabileceğinden emin olur. Beyaz değerlerin üstünlüğü öyle bir şiddetle dile getirilir ve bu değerlerin sömürge insanının yaşam ve düşünce biçimleriyle muzaffer karşılaşması öyle bir saldırganlıkla doludur ki, ne zaman bunlardan söz edilse, karşılığında sömürge halkı haklı olarak alay eder. Sömürgecilik koşullarında, sömürgeci sömürge halkını yerden yere vurmaya ancak bu halk beyaz değerlerinin üstünlüğünü açık seçik kabul ettiğinde son verir. Sömürgesizleştirme döneminde, sömürgeleştirilen yığınlar bu değerlere nanik yapar, onları hakaret yağmuruna tutar ve üstlerine kusar.

Bu olgu genellikle göze görülmez, maskelidir, çünkü sömürgesizleştirme döneminde bazı sömürge aydınları sömürgeci ülkenin burjuvazisiyle diyaloğa girmiştir. Bu dönemde yerli nüfus yalnızca belirsiz bir yığın olarak görülür. Sömürge burjuvazisinin orada burada tanıma fırsatı bulduğu birkaç yerli, ayrıntılı fikirler yaratacak kadar o dönemki algılarını değiştirmeye yetmez. Öte yandan, kurtuluş dönemi sırasında sömürge burjuvazisi sömürge “seçkinler”iyle ilişki kurmaya deli gibi çaba harcar. Değerlere ilişkin ünlü diyalog da bu seçkinlerle yürütülür. Sömürge burjuvazisi sömürge ülkelerdeki egemenliğini korumasının olanaksız olduğunu kavradığında, kültür, değerler, teknikler gibi alanlarda cephe gerisi bir mücadele sürdürmeye karar verir. Ama sömürge halkının büyük çoğunluğunun bu konulara kayıtsız olduğunu unutmamak gerekir. Bir sömürge halkı için en önemli değer öncelikle topraktır, çünkü en somut şeydir: ekmeği ve doğal olarak haysiyeti veren toprak. Ama bu haysiyetin “insan varlığı”yla alakası yoktur, çünkü sömürge halkı böyle bir ideal insandan söz edildiğini hiç duymamıştır. Topraklarında gördüğü tek şey, yakalanabileceği, dövülebileceği, açlıktan öldürülebileceği, bunu yapanın da hiç ceza görmeyeceğidir; tek bir papazın, tek bir ahlâk kumkumasının onun yerine dövülmek için öne çıktığını ya da ekmeğini paylaştığını görmemiştir. Sömürge halkı açısından ahlâklı olmak çok basittir: Sömürgecinin küstahlığını susturmak, sergilediği şiddet sarmalını kırmak, tek kelimeyle onu derhal sahne dışına çıkarmak. Bütün insanların eşit olduğunu söyleyen ünlü ilke, sömürgelerde ancak sömürge tebaası sömürgeciye eşit olduğunu gösterdiğinde yerini bulur. Bir adım sonrasında, sömürge halkı sömürgeciden daha üstün olmak için savaşmaya hazırdır. Aslında sömürgecinin yerine geçmeyi çoktan kafasına koymuştur.

Gördüğümüz gibi, tüm maddi ve manevi evren çökmektedir. Sömürgecinin soyut, evrensel değerlerini benimseyen aydın da, yeni bir dünyada sömürgeciyle sömürge halkının barış içinde yaşayabilmesi için savaşmaya hazırdır. Ama bir şeyi göremez (çünkü sömürgecilik tüm düşünce tarzlarıyla birlikte onun içine işlemiştir): Sömürge koşulları ortadan kalktığı andan itibaren sömürgeci artık birlikte yaşamakla ya da orada kalmakla ilgilenmez. Cezayir ve Fransız hükümetleri arasındaki görüşmelerden bile önce, sözde "liberal" Avrupalı azınlığın tavrını netleştirmesi rastlantı değildir: onun tek istediği çifte vatandaşlıktır. Soyut bir düzleme iyice çekilerek, sömürgeciyi meçhule doğru çok somut bir atılım yapmaya zorlamak istenmektedir. Dürüst olalım; sömürgeci gerçekliğin yerini hiçbir laf cambazlığının tutamayacağını gayet iyi bilmektedir.

Sömürge tebaası, böylece, yaşamının, aldığı soluğun, atan kalbinin sömürgecininkilerle aynı olduğunu keşfeder. Sömürgecinin derisinin bir yerlinin derisinden daha değerli olmadığını öğrenir. Diğer bir deyişle, dünyası temelden altüst olur. Sömürge halkının duyduğu yeni ve devrimci güven bütünüyle buradan kaynaklanır. Çünkü gerçekten de benim yaşamım sömürgecininki kadar değerliyse, sömürgecinin bakışı artık beni ne titretir ne de yerimde çakılmama neden olur, sesi artık beni dondurmaz. Artık kendimi onun karşısında endişe içinde hissetmem. Aslında canı cehenneme! Artık varlığı beni rahatsız etmediği gibi, onun için hazırladığım etkili tuzaklar karşısında yakında çareyi ancak kaçmakta bulacak.

Belirtmiş olduğumuz gibi, sömürge koşulları dünyaya dayattığı ikiye bölünmüşlükle nitelenir. Sömürgesizleştirme, bu heterojenliği yok edici radikallikte bir kararla ve ulusal, bazen ırksal bir temelde birleştirir bu dünyayı. Senegalli yurtseverlerin, başkanları Senghor'un manevralarına ilişkin olarak söyledikleri acı sözleri biliyoruz: "Biz kadroları Afrikalılaştırsın istedik, Senghor ise Avrupalıları Afrikalılaştırıyor." Yani sömürge halkı sömürgesizleştirmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini anında görebilir: bunun asgari koşulu ayağın baş olmasıdır.

Ama sömürge aydını bu talebi çeşitlendirebilir; gerçekten de, motivasyon eksikliği çekmez: yönetici, teknisyen ve uzman gibi önemli pozisyonlara gelebilir. Sömürge halkı ise bu iltimasları sabotaj manevraları olarak

yorumlar ve orda burada zaman şöyle dediği duyulur: “Bağımsız olmamız ne işe yaradı ki...?”

Nerede gerçek bir kurtuluş mücadelesi verilse, nerede halkın kanı aksa, silahlı mücadele evresi aydınları kendi gerçek konumlarına geri çekilmeye teşvik etse, bu aydınların sömürgeci burjuvazi çevrelerinden ödünç aldığı üstyapının gerçekten yıprandığını görürüz. Sömürge burjuvazisi, narsistik diyaloğuyla, akademisyenleri aracılığıyla sömürge halkının kafasına, insanların bunca hatasına karşın olmazsa olmaz değerlerin –yani Batı’nın değerleri– ölümsüz olduğunu sokmuştur. Sömürge aydını bu düşüncelerin ikna gücünü kabul etmiştir ve beyninin derinliklerinde Yunan-Roma idealini savunmaya hazır uyanık bir bekçi bulabilirsiniz. Oysa kurtuluş mücadelesi sırasında, sömürge aydınının halkıyla ilişkiye geçtiği anda bu yapay bekçi tuzla buz olur. Bütün o Akdeniz değerleri, bireyin, aydınlanmanın, insanın, güzelliğin zaferi, cansız ve renksiz biblolara dönüşür. Bütün bu söylemler bir ölü sözcükler yığını gibi gözükür. Ruhu soylulaştıracağı düşünülen bütün değerlerin bir işe yaramaz olduğu ortaya çıkar, çünkü halkın içinde yer aldığı somut çatışmayla hiçbir ilgileri yoktur.

Bu değerlerin ilki bireyciliktir. Sömürge aydını efendilerinden bireyin kendisini öne çıkarması gerektiğini öğrenmiştir. Sömürge burjuvazisi sömürge halkının kafasına, herkesin kendi öznelliğine gömüldüğü ve zenginliğin düşünce zenginliği olduğu bireylerden oluşmuş bir toplum nosyonunu kazımıştır. Ama kurtuluş mücadelesi sırasında halkına dönme olanağı bulan sömürge aydını çok geçmeden bu kuramın yanlışlığını keşfeder. Mücadelenin örgütlenme biçimlerine katıldıkça farklı bir söz dağarına kavuşacaktır. “Erkek kardeş”, “kızkardeş”, “yoldaş” sömürge burjuvazisi tarafından yasaklanan sözcüklerdir, çünkü ona göre kardeşim cüzdanımdır, yoldaşım çevirdiğim dolaplardır. Sömürge aydını, bencillik, kibirli yakınmalar, ille de son sözü kendisi söylemek isteyenlerin çocuksu aptallığı gibi bütün putlarının bir tür engizisyon yangınında yanıp kül olduğuna tanık olur. Sömürgeci kültürün tuz buz ettiği bu sömürge aydını, köy meclislerinin gücünü, halk komitelerinin kuvvetini ve mahalle ve hücre toplantılarının olağanüstü verimliliğini de keşfedecektir. Bundan böyle kişisel çıkarlar kolektif çıkarlar olacaktır, çünkü somut gerçekte ya herkes Fransız lejyonerler tarafından yakalanıp katledilecektir ya da herkes

kurtulacaktır. Bu koşullarda, ateist kurtuluş biçimi olan “herkesin kendi paçasını kurtarması” kavramı yasaktır.

Son günlerde özeleştiriden çok söz ediliyor, ama çok az insan bunun öncelikle bir Afrika kurumu olduğunun farkında. ister Kuzey Afrika’daki köy meclisleri olsun, ister Batı Afrika’daki toplantılarda olsun, geleneğe göre bir köyde yaşanan kavgaların halkın önünde çözülmesi gerekir. Bununla biraz mizahi kolektif özeleştiriyi kast ediyorum, çünkü herkes sonunda rahatlar ve aslında en sonunda herkesin istediği de budur. Aydınlar yavaş yavaş halkın arasına karıştıkça bütün o hesap kitaptan, bütün o tuhaf suskunluklardan, art niyetten, o şeytani düşüncelerden ve gizlilikten kurtulurlar. Bu açıdan cemaatin çoktan zafere ulaştığını, kendi ışığını, kendi mantığını yaydığını söyleyebiliriz.

Fakat kurtuluş mücadelesinin etkisini henüz yeterince hissettirmediği bölgelerde sömürgesizleştirme gerçekleştiğinde, oradaki açıkgöz, içten pazarlıklı, kurnaz aydınların sömürge burjuvazisiyle ilişkilerinden kaptıkları davranış ve düşünce biçimlerinin bozulmadan kaldığı da vakidir. Dünün sömürgeciliğinin ve bugünün ulusal otoritesinin şımarık çocukları, kimi ulusal kaynakların yağmalanmasını yönetirler. Kimsenin gözünün yaşına bakmayan bu aydınlar, gizli planlar ve meşru yağmalarla –ithalat-ihracat holdingleri, limitet şirketler, borsa oyunları ve imtiyazlar– artık ulusallaşmış bu yoksulluğun üzerine çıkarlar. Ticaretin millileştirilmesi, yani pazarların ve kelepir fırsatların yalnızca ulusa ayrılmasında ısrar ederler. Doktrin olarak, ulusun soyulmasının millileştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Tutumluluk dönemi denen bu kurak ulusal evrede yağmalamada gösterdikleri başarı hemen halkın şiddetine ve öfkesine yol açar. Afrika’nın ve dünyanın bugünkü koşullarında, bağımsız ve yoksul olan bu halk hızla ivme kazanan adımlar atarak toplumsal bilince erişir. Küçük bireyciler bunu çok geçmeden bizzat öğreneceklerdir.

Ezenin kültürünü asimile etmesi için sömürge tebasının bazı entelektüel özelliklerini rehine bırakması gerekiyordu. Örneğin asimile etmesi gerekenlerden biri de sömürge burjuvazisinin düşünme biçimidir. Sömürge aydınının diyaloğa girememesinde görülebilir bu. Çünkü bir amaç ya da düşünceyle karşılaştığı zaman kendini önemsizleştirmeyi bilmiyor. Öte yandan, halkın içine girip mücadele ettiğinde şaşkınlıktan şaşkınlığa

boğulur. Halkın iyi niyeti ve dürüstlüğü onun tam anlamıyla elini kolunu bağlar. O zaman da popülizm riski ortaya çıkar. Hükme dönüştürdüğü halkın her sözüne kafa sallayan "evet efendim"ci biri haline gelir. Ama fellahlar, işsizler, açlar hakikate göz dikmezler. Hakikati temsil ettiklerini söylemezler, çünkü hakikat tüm benlikleriyle onlardır.

Bu dönemde aydın kaba bir oportünist gibi davranır. Aslında manevralarından vazgeçmemiştir. Halk onu reddetmeyi ya da mat etmeyi asla düşünmez. Tek istedikleri bütün her şeyin ortaklaşa kullanılmasıdır. Sömürge aydınının kitlelerin dalga dalga kabarışına katılması, tuhaf bir ayrıntı merakı yüzünden duraksar. Bu, halkın çözümlemeye karşı olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, olup bitenin kendisine açıklanmasını takdir eder, bir akıl yürütmenin ardındaki mantığı anlamak ister, nereye gittiklerini görmek ister. Ama sömürge aydını, halkla ortak yaşamının başında ayrıntılara öncelik verir ve bu yüzden mücadelenin gerçek amacı olan sömürgeciliği yenmeyi unutur. Mücadelenin çokbiçimli hareketine kendini kaptıran aydın yerel görevlere yoğunlaşma eğilimindedir; bu görevleri coşkuyla yapsa da hemen her zaman fazla bilgiçlik taslar. Bütünü her zaman göremez. Halk devrimi denilen huşu uyandırıcı bu karıştırıcı ve ufalayıcı makineye, disiplin, uzmanlık ve alan nosyonlarını katar. Cepheyle ilgili belirgin konulara kendini kaptırdığından hareketin birliğini gözden kaçırır ve yerel başarısızlık karşısında kuşkuya, hatta umutsuzluğa kapılır. Halk ise en başından itibaren bütünsel bir tutum takınmıştır: "Ekmek ve Toprak. Toprağı ve ekmeği nasıl elde edebiliriz?" Halkın inatçı, dar kafalı ve görünüşte sınırlı bu bakış açısı, kesinlikle en değerli ve en etkili davranış modeli olur.

Hakikat sorununu da ele almamız gerekir. Halka göre, her zaman için, ancak kendi ulusundan insanlar hakikate hak kazanmıştır. Bu tutumu hiçbir mutlak gerçek, ruhun şeffaflığına ilişkin hiçbir söylem sarsamaz. Sömürge insanı sömürge durumu yalanına yalanla tepki gösterir. Kendi milliyetinden kardeşlerine karşı açık ve dürüst, sömürgeciye karşı ise gergin ve anlaşılmazdır. Sömürge rejiminin yıkılmasını hızlandıran, ulusun ortaya çıkışını besleyen, hakikattir. Yerlileri koruyan ve yabancıların kaybetmesine yol açan şey hakikattir. Sömürgecilik koşullarında hiçbir hakiki davranış yoktur. iyi olansa onlara en çok zarar veren şeydir.

Bu yüzden başta sömürge toplumunu yöneten Maniciliğin sömürgesizleştirme dönemi sırasında da bozulmadan korunduğunu görürüz. Gerçekten de sömürgeci, düşman olmaktan, uzlaşmaz karşıt olmaktan, özellikle öldürülecek insan olmaktan asla kurtulamaz. Ezen, kendi alanı içinde hareketi, tahakküm, sömürü ve talan hareketini var kılar. Öteki bölgeye ise sömürgeleştirilen, yağmalanan sömürge halkı çöreklenmiştir ve kıyı bölgelerinden "metropol"ün saray ve doklarına doğrudan doğruya giden bu hareketi elinden geldiğince besler. Donmuş bu bölgede deniz durgundur, palmiyeler esintiyle hafifçe sallanır, dalgalar kıyılara vurur ve hammaddeler durup dinlenmeden gidip gelirken sömürgecinin varlığını meşrulaştırır. Oysa bu arada canlıdan çok ölüye benzeyen sömürge halkı hiç değişmeyen rüyası içinde büzülür kalır. Tarihi yapan sömürgecidir. Onun yaşamı bir destan, serüven dolu bir maceradır. O, mutlak başlangıçtır: "Bu toprakları biz yarattık." Süreğen neden de odur: "Biz buradan ayrılırsak her şey biter, bu ülke Ortaçağ'a geri döner." Sömürgecinin karşısındaki "atalardan kalma gelenekler"ine saplanıp kalmış ve içten içe yanıp tutuşan uyuşuk insanlar ise sömürge merkantilizminin yaratıcı dinamizmine neredeyse taşlaşmış bir çerçeve sağlar.

Sömürgeci tarih yapar ve yaptığını da bilir. Sürekli metropolün tarihine değindiği için, kendisinin bu metropolün bir uzantısı olduğunu açıkça gösterir. Dolayısıyla yazdığı tarih yalnızca yağmaladığı ülkenin tarihi değil, bütün yağmaları, tecavüzleri ve açlıktan öldürmeleriyle kendi ulusunun da tarihidir. Sömürge halkının mahkûm edildiği hareketsizliğin sorgulanması için, sömürge halkın kendi ulus tarihinin, sömürgesizleştirme tarihinin var olabilmesi amacıyla sömürgecilik tarihine, yağmalama tarihine son vermeye karar vermesi gerekir.

Bölümlere ayrılmış, hareketsiz, Manici bir dünya, heykeller dünyası: Fethi yöneten generalin heykeli, köprüyü yapan mühendisin heykeli. Kırbaçlaya kırbaçlaya derilerini yüzüp ortaya çıkardığı omurgaları taşlarıyla ezen, kendisinden çok emin bir dünya. Sömürge dünyası budur işte. Sömürge halkı hapsedilmiş bir insandır; apartheid sömürge dünyasının bölümlere ayrılmasının yalnızca bir biçimidir. Sömürge halkının öğrendiği ilk şey, kendi yerini bilmesi ve sınırları aşmamasıdır. Bu nedenle sömürge halkının hayalleri her zaman kaslarla ilgilidir: eylem hayalleri, saldırgan hayaller. Rüyamda sıçradığımı, yüzdüğümü, koştuğumu, tırmandığımı

gördüm. Kahkaha attığımı, bir sıçrayışta bir nehri geçtiğimi, peşimdeki araba konvoyunun beni asla yakalayamadığını gördüm. Sömürgeleştirme döneminde sömürge halkı akşam dokuzdan sabah altıya kadar özgür olmaktan asla vazgeçmez.

Sömürge halkı kaslarında biriken bu saldırganlığı önce kendi halkına yöneltir. Siyahların kendi aralarında dalaştıkları dönemdir bu; polislerle sorgu yargıçları Kuzey Afrika'daki suç oranının şaşırtıcı artışı karşısında ne yapacaklarını bilemezler. Bu olgunun nasıl değerlendirilmesi gerektiğini daha sonra göreceğiz[7]. Sömürge halkı sömürge düzeni karşısında sürekli gerilim içindedir. Sömürgecinin dünyası düşman bir dünyadır; dışlayan ama aynı zamanda da imrenme yaratan bir dünya. Sömürge halkının sömürgecinin yerini alma hayalinden hiç vazgeçmediğini belirtmiştik. Sömürgeci olma değil, onun yerine geçme arzusu. Sömürge yığınları buldozer gibi ezip geçen bu düşman, baskıcı ve saldırgan dünya, yalnızca olabildiğince çabuk kaçmak istedikleri bir cehennemi değil, korkunç bekçi köpekleriyle korunan çok yakındaki bir cenneti de temsil eder.

Sömürge halkı her zaman tetiktedir: Sömürge dünyasının birçok simgesinden dolayı kafası karıştığından sınırı geçip geçmediğinden hiçbir zaman emin olamaz. Sömürgecinin yönettiği dünya karşısında sömürge halkı suçsuzluğu kanıtlanana kadar her zaman suçludur. Ama bu suçluluk sömürge halkının kabul ettiği bir suçluluk değildir, daha çok bir tür lanet olarak, Demokles'in kılıcı olarak görülür. Ama sömürge halkı ruhunun derinliklerinde hiçbir otoriteyi kabul etmez. Üstünde egemenlik kurulmuştur ama ehlileşmemiştir. Aşağılanır ama aşağılandığına asla inanmaz. Sömürgecinin üzerine atlamak için dikkatinin dağılmasını sabırla bekler. Yerlinin kasları sürekli gergindir, beklemededir. Kaygılı ya da dehşete düşmüş olduğu hiç söylenemez. Aslında av rolünden çıkıp avcı olmaya her an hazırdır. Sömürge halkı ezilen biridir ama ezen olma hayalini sürekli kurar. Jandarmalar, kışlalardaki kalk boruları, askeri gösteriler ve dalgalanan bayraklar gibi toplum simgeleri aynı anda hem ketleyici hem de teşvik edicidir. Bu simgeler "olduğun yerde kal" değil, daha çok "doğruyu yapmaya hazır ol" mesajını taşırlar. Gerçekten de, sömürge halkı uyumaya ve unutmaya başlasa bile, sömürgecinin kibri ve sömürge sisteminin sağlamlığını sınama endişesi ona büyük çatışmanın sonsuza kadar ertelenemeyeceğini çok sık hatırlatır. Sömürgecinin yerini almaya yönelik

bu itki, kasların sürekli gergin olmasını sağlar. Bazı duygusal koşullarda engelin hareketi hızlandırdığı bilinen bir olgudur.

Sömürgeciyle sömürülen arasındaki ilişki fiziksel kütle ilişkisidir. Sömürgeci sayı olarak fazla olan hasmına karşı kendi gücünü öne sürer. Sömürgeci teşhircidir. Güvenlik endişeleriyle, sömürge halkına “Burada efendi benim”i yüksek sesle hatırlatır. Sömürgeci, sömürge halkında dışarıya çıkmasına izin vermediği öfkeyi canlı tutar. Sömürge halkı sömürgeciliğin sık dokunmuş örümcek ağı içine sıkışmıştır. Ama sömürgecinin içsel olarak sahte bir duyarsızlaşmaya ulaşabildiğini görmüştük. Sömürge halkının kas gerilimi dönem dönem kabileler, klanlar ve bireyler arası kanlı kavgalarda patlar.

Bireysel düzeyde sağduyunun gerçekten reddine tanık oluruz. Sömürgeci ya da polis sömürge halkını gece gündüz dövebilir, aşağılayabilir, diz çöktürebilirken, sömürge halkının başka bir sömürge halkının en ufak bir düşmanca ya da saldırgan bakışında bıçağına uzanması da az görülen bir şey değildir. Çünkü sömürge halkının son çaresi kendi kişiliğini kardeşine karşı savunmasıdır. Kabileler arası savaşlar belleğin derinliklerine gömülü asırlar kadar eski kinlerin sürmesine hizmet eder yalnızca. Sömürge halkı kendisini tüm kas ve ruhuyla kan davasına atarak sömürgeciliğin asla var olmadığını, her şeyin eskisi gibi sürdüğünü, tarihin devam ettiğini kendisine kabul ettirmeye çalışır. Sanki kardeşler arası kan gölüne kolektif olarak atılmak, engeli görmelerini engellemelerine ve sonunda ortaya çıkması kaçınılmaz olan sömürgeciliğe karşı silahlı mücadeleyi mümkün olduğunca engellemeye yetermiş gibi, topluluklar düzeyinde çok iyi bildiğimiz “başını kuma gömme” tavrının önemini burada açıkça kavrarız. Böylece kabileler arası savaşlarda kolektif olarak kendi kendini çok somut bir biçimde yok etme, sömürge halkının kas gerilimini rahatlatan yollardan biri haline gelir. Bütün bu davranışlar tehlike karşısındaki ölüm refleksleridir; sömürgecinin varlığını ve egemenliğini pekiştiren ve bu insanların akılcı olmadığına onu ikna eden bir intihar eylemini temsil eder. Sömürge halkı din sayesinde de sömürgeciyi dikkate almamayı başarır. Kadercilik ezenin tüm sorumluluğunu ortadan kaldırır, kötülüklerin, sefaletlerin ve yazgının nedeni Tanrı’ya bağlanabilir. Birey bu şekilde Tanrı’nın buyurduğu yıkımı kabul eder, sömürgecinin ve yazgının önünde eğilir ve içsel yapısının bir anlamda yeniden yapılanmasıyla taş gibi sakinleşir.

Ama bu arada yaşam devam eder ve azgelişmiş toplumlarda çok sık görülen korkunç mitler sayesinde sömürge halkı saldırganlığını ketler: bu mitler, her atılan yanlış adımda ortaya çıkan kötü ruhlar, leopar adamlar, yılan adamlar, altı ayaklı köpekler, zombiler, sömürge halkını sömürgeci dünyadan çok daha dehşet verici tabular, engeller ve yasaklar dünyasıyla kuşatan, ucu bucağı olmayan devler ya da küçük hayvancıklar sürüsüdür. Yerli toplumunun her yanına nüfuz eden bu büyülü üstyapı, libidonun çalışma tarzında çok belirgin işlevler yerine getirir. Gerçekten de, azgelişmiş toplumların karakteristiklerinden biri de, libidonun esasen grup ve aile konusu olmasıdır. Kendi karısından başka bir kadınla cinsel ilişki kurduğunu rüyasında gören erkeğin rüyasını açıkça anlattığı ve şerefi incinen aileye ya da kocaya cezasını ayni olarak ödediği veya birkaç gün karşılıksız çalıştığı toplumlar antropologlar tarafından çok sıklıkla anlatılmıştır – yeri gelmişken söyleyelim, bu örnek sözde tarihöncesi denen toplumların bilinçaltına büyük önem verdiğinin kanıtıdır.

Mit ve büyü atmosferi beni korkuturken kuşku duyulmaz bir gerçeklik gibi işlev görür. Beni dehşete düşürürken geleneklerle ve topraklarımın ya da kabilemin tarihiyle bütünleştirir, ama aynı zamanda da bana güven verir, bir statü, bir medeni hal belgesi bahşeder. Azgelişmiş ülkelerde gizli alan, tamamen büyüyle yönetilen kolektif bir alandır. Beni hareketlerin billursu bir süreklilikle tekrarlandığı bu içinden çıkılmaz ağın içine soktuğunda, benim kendi dünyam, bizim kendi dünyamız olumlanmış olur. inanın bana, zombiler sömürgecilerden çok daha korkunçtur. Artık sorun sömürgeciliğin zırhlarla çevrili dünyasıyla uyum içinde olmak değil, çiş yapmadan, yere tükürmeden ya da gece dışarıya çıkmadan önce üç kere düşünmektir.

Doğaüstü, büyülü güçlerin şaşırtıcı derecede benci oldukları ortaya çıkar. Yabancılıkla damgalanmış sömürgecinin gücü azaldıkça azalır. Onlara karşı savaşmak için hiçbir neden yoktur, çünkü asıl önemli olan mitsel yapıların yarattığı dehşetli düşmanlardır. Her şeyin hayal düzeyinde devamlı bir hasımlaşmaya indirgendiği açıktır.

Ama kurtuluş mücadelesinde, bir zamanlar hayal dünyasına kapılmış, dile gelmez dehşetlerin tutsağı olmuş, gene de kendini düşçül kargaşaya bırakmaktan mutlu olan bu halk parçalanır, yeniden biçimlenir, çok gerçek ve acil çatışmaların kan ve gözyaşları içinde döllenir. Mücahitleri beslemek,

nöbetçileri yerleştirmek, en temel gereksinimlerden yoksun ailelerin yardımına koşmak, öldürülen ya da cezaevine giren bir kocanın yerini almak – bütün bunlar kurtuluş mücadelesinde halktan üstlenmesi talep edilen somut görevlerdir.

Sömürge dünyasında sömürge halkının duygusallığı kostik bir maddenin yaktığı açık bir yara gibi tetiktedir. Ruh küçülür, kendi kendini yok eder ve birçok uzmanın sömürge halkının isterik bir tip olduğunu söylemelerine yol açan kas spazmlarıyla kendine çıkış bulur. Kişiliğin özüyle sürekli iletişim kuran görünmez gözcülerin izlediği bu etkilenebilirlik, krizin kaslarla çözülmesinden aşırı erotik bir haz alır.

Sömürge halkının etkilenebilirliğinin başka bir yönü de, dansın esrikliğiyle enerjisi tükendiği zaman görülebilir. Sömürge dünyasına ilişkin bütün incelemelerin dans ve büyülü güçlerin eline geçme olgusunu kavramak zorunda olması bundandır. Sömürge halkının rahatlama yöntemi, vahşi saldırganlık ve içgüdüsel şiddetin tam olarak kanalize edildiği, dönüştürüldüğü ve el çabukluğuyla uzaklaştırıldığı bu kas orjisidir. Dans çemberi serbest bir çemberdir. Korur ve güçlendirir. Belirli gün ve zamanlarda kadınlarla erkekler belirli bir yerde toplanır ve kabilenin ciddi bakışları altında, düzensiz görünen ama aslında aşırı ritüelleşmiş bir pandomim yaparlar; bu pandomimde kötü güçleri kovmak, kurtulmak ve kendini ifade etmek için bir cemaat baş sallayarak, vücudunu ileri geri sallayarak, görkemli ve kendiliğinden hareketlerle oynar. Çember içinde her şeye izin vardır. Aya daha yakın olmak istermiş gibi tırmanılan küçük tepe ile yıkanma, temizlenme ve arınmanın dansla sembolize edildiği nehir kıyısı kutsal yerlerdir. Her şeye izin verilir, çünkü aslında bir araya gelmenin tek amacı aşırı yüklenmiş libidonun ve bastırılmış saldırganlığın volkanik bir patlamayla çözülmesini sağlamaktır. Simgesel cinayetler, figüratif geçit törenleri, düşsel çoğul cinayetler, bütün bunlar dışarıya çıkmak zorundadır. Bütün kötülükler kızgın lav gibi öfkeyle dışarıya sızıp yok olur.

Bir adım daha atınca kendimizi tamamen büyülü güçlerin denetiminde buluruz. Aslında bunlar örgütlü cinlere teslim olup bunlardan kurtulma toplantılarıdır: vampircilik, zombilerin, cinlerin ve ünlü Voodoo tanrısı Legba'nın esiri olma. Bu kişilik çözülmesi, erimesi ya da bölünmesi

sömürge dünyasının istikrarını sağlamada kilit bir rol oynar. Yolda kadınlarla erkekler ayaklarını sabırsızlıkla yere vurmaktadır, sinirler “gerilmiş”tir, döndüklerinde köye huzur, barış ve sükûnet gelir.

Kurtuluş mücadelesi sırasında bu ritüellere yönelik ilgiden görülmemiş bir uzaklaşma yaşanır. Sırtı duvara dayalı, bıçak boğazında ya da daha doğru bir ifadeyle elektrik kablosu cinsel organına bağlıyken sömürge halkı hikâye anlatmaktan vazgeçmek zorunda kalır.

Yıllar boyu süren gerçekdışılıktan sonra, en şaşırtıcı hayallerle uğraştıktan sonra, sömürge halkı elinde silahla varlığını tehdit eden tek gücün –sömürgeciliğin– karşısına en nihayet dikilir. Ateş ve barut arasında büyüyen sömürge halkının gençleri, zombi atalarla, iki başlı atlarla, dirilen ölülerle ve esnerken bedene giren cinlerle alay etmekte tereddüt etmez. Sömürge halkı gerçekliği keşfeder ve bunu praksisinin hareketi içinde, şiddet uygulaması ve kurtuluş projesi içinde dönüştürür.

Sömürge dönemi boyunca bu şiddetin sürekli ön planda tutulmasına karşın gene de bir işe yaramadığını görmüştük. Dansın ve büyülü güçlerin denetimine girme sayesinde duygusal boşalmalarla kanalize edildiğini de görmüştük. Kardeş kavgalarında nasıl heba olduğunu görmüştük. Şimdi sorun, yön değiştirmekte olan bu şiddeti ele geçirmektir. Bir zamanlar şiddet mitlerle yatıştırılır ve kolektif intihar yolları bulurken, yeni koşullar şiddetin yön değiştirmesine olanak sağlamaktadır.

Siyasal taktik ve tarih açısından sömürgelerin kurtuluşu çağımızda çok önemli yeni bir kuramsal sorun yaratır: Ulusal kurtuluş hareketi için koşulların olgunlaşmış olduğunu ne zaman anlayabiliriz? ilk eylem hattı hangisi olmalıdır? Sömürgesizleştirme çeşitli biçimlere büründüğünden, mantık tereddüt eder ve hangisinin gerçek sömürgesizleştirme hangisinin sahte olduğunu söylemekten kaçınır. Angaje insan için, kullanılacak araç ve taktikleri, yani tutum ve örgütlenmeyi kararlaştırmanın aciliyet gerektirdiğini ileride göreceğiz. Bu yoksa, korkunç gerici riskler içeren kör bir iradecilikten başka bir şey olmaz.

Sömürge döneminde sömürge halkının şiddetine yeni yollar, yeni yatırım kutupları açan güçler hangileridir? Başta siyasi partiler ile aydın ya da ticari seçkinler. Ne var ki bazı siyasi grupların özelliği, ilkeli olmaları ama slogan

atmaktan kaçınmalarıdır. Sömürge döneminde bu milliyetçi siyasi partilerin faaliyetleri yalnızca seçimlerle ilgilidir ve halkların kendi kaderini tayin hakkı, haysiyet ve aç kalmama hakkı teması üzerine, “bir insan – bir oy” ilkesinin sayısız kez dile getirilmesi üzerine bir dizi felsefi-siyasal söylevden başka bir şey değildir. Milliyetçi siyasi partiler hiçbir zaman sömürgecinin karşısına dikilme ihtiyacı üzerinde durmazlar, çünkü amaçları hiç de sistemin radikal bir şekilde devrilmesi değildir. Pasifist, yasalcı ve aslında düzenin, bu yeni düzenin yandaşı olan bu siyasi gruplar, kendileri için temel önemdeki bir şeyi sömürgeci burjuvaziden nobranca isterler: “Bize daha fazla iktidar verin!” Şiddet konusunda seçkinlerin kafası net değildir. Sözlerinde şiddet yanlısı, davranışlarında reformisttirler. Burjuva milliyetçi siyasi liderler bir şey söylediklerinde, gerçekte bunu düşünmediklerini açık bir şekilde ortaya koyarlar.

Milliyetçi siyasi partilerin bu özelliklerini hem siyasi liderlerinin hem de yandaşlarının niteliğine bağlamak gerekir. Milliyetçi partilerin destekleyicileri şehirli seçmenlerdir. Sömürge durumundan yarar sağlamaya başlayan –elbette acınacak bir yarar!– işçiler, öğretmenler, küçük esnaf ve küçük dükkân sahipleri kendi çıkarlarına bakar. Bu destekleyiciler daha iyi bir yaşam ve ücretlerin iyileştirilmesini ister yalnızca. Bu siyasi partilerle sömürgecilik arasındaki diyalog hiç kesilmeden sürer. Yapılacak düzenlemeler tartışılır, seçimlerde tam temsil, basın özgürlüğü, dernek kurma hakkı tartışılır. Reformlar ele alınır. Bu yüzden, sömürge halkının büyük bölümünün metropoldeki siyasi parti şubelerinin aktif üyeleri olması kimseyi şaşırtmamalı. Bu sömürge insanları, “iktidar proletaryaya!” soyut sloganı altında mücadele ederler ve kendi ülkelerindeki mücadelenin öncelikle milliyetçi sloganlarla yürütülmesi gerektiğini unuturlar. Sömürge aydını saldırganlığını, sömürgecinin dünyasıyla özdeşleşme yönündeki kısmen örtük iradesine yatırmıştır. Saldırganlığını kendi çıkarlarının, bireysel çıkarlarının hizmetine vermiştir. Dolayısıyla bir tür azat edilmiş köleler, bireysel olarak kurtulmuş hazır bir köleler sınıfı kolaylıkla doğar. Aydın, bu azat edilmişlerin sayısını artırma ve bunlardan oluşan hakiki bir sınıf yaratma yollarına başvurur. Öte yandan halk kitleleri bireylerin başarı şansı artarken durup izlemeye hiç niyetli değildir. Onlar sömürgecinin konumunu değil, yerini talep ederler. Sömürge halkı muazzam çoğunluğuyla sömürgecinin çiftliğini ister. Onlara göre, sömürgeci ile rekabete girmek söz konusu değildir. Onun yerini almak isterler.

Milliyetçi partilerin yürüttüğü propagandada köylülük sistematik olarak dışarıda tutulur. Oysa sömürge ülkelerde yalnızca köylülerin devrimci olduğu açıktır. Kaybedeceği hiçbir şey yoktur, ama kazanacağı çok şey vardır. Köylü, sınıf dışı ve aç kimse yalnızca şiddetin kendisine yardımcı olabileceğini çabucak keşfeder. Ona göre asla uzlaşma olamaz, hiçbir taviz verilemez. Ya sömürge olunur ya kurtulunur: bu yalnızca bir güç ilişkisidir. Sömürülen, kurtuluşunun var olan bütün araçların kullanılmasını gerektirdiğini kavrar; bu araçlardan ilki de şiddettir. Bay Guy Mollet 1956'da Cezayir'deki Fransız yerleşimcilere teslim olunca, Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) ünlü bildirisinde, sömürgeciliğin ancak boğazına bıçak dayandığında gevşediğini belirtti. Tek bir Cezayirli bile bu sözcükleri aşırı şiddet yanlısı bulmadı. Bildiri bütün Cezayirlilerin yüreğinde hissettiklerini dile getirmekten başka bir şey yapmamıştı: Sömürgecilik ne düşünen bir makine ne de muhakeme yeteneği olan bir bedendir. Sömürgecilik çıplak şiddettir ve ancak daha büyük bir şiddetle karşılaştığında boyun eğer.

Belirleyici ân geldiğinde, o zamana dek hareketsiz kalmış olan sömürge burjuvazisi harekete geçer. Yeni bir kavram ortaya atar; bu aslında sömürge durumunun yarattığı bir şeydir: şiddetsizlik. Bu şiddetsizlik, en kaba biçimiyle, sömürge aydınına ve iş dünyasının seçkinlerine sömürge burjuvazisinin onlarla aynı çıkarlara sahip olduğunu ve bu yüzden ortak yarar için anlaşmanın acil ve olmazsa olmaz olduğunu ifade eder. Şiddetsizlik, sonradan pişmanlık duyulacak bir hareket yapmadan, onarılmaz durumlar ortaya çıkmadan, kan dökülmeden önce görüşme masasının çevresinde sömürge sorununu çözmeye yönelik bir girişimdir. Ama kitleler görüşme masasının çevresine iskemlelerin yerleştirilmesini beklemeden sorunu kendi ellerine alarak yakmaya ve öldürmeye başlarsa, çok geçmeden "seçkinler" ve milliyetçi burjuva partilerinin liderleri hemen sömürge yetkililerine koşarak, "Durum çok ciddi! Nereye varır bilmiyoruz. Bir çözüm, bir tür uzlaşma bulmalıyız," derler.

Bu uzlaşma kavramı sömürgesizleştirme olgusunda çok önemlidir, çünkü hiç de basit bir mesele değildir. Uzlaşma hem sömürge sistemini hem de yeni palazlanmakta olan milli burjuvaziyi kapsar. Sömürge sisteminin yandaşları, kitlelerin her şeyi yok edebileceklerini anlar. Havaya uçurulmuş köprüler, talan edilmiş çiftlikler, baskınlar ve savaş ekonomiye ciddi şekilde sekte vurabilir: Uzlaşma, milli burjuvazinin de gündemindedir; böyle bir

kasırganın olası sonuçlarını öngöremediğinden ve aslında bu kargaşanın onları silip süpüreceğinden korktuğundan sömürgecileri yatıştırmaya koşar: “Hâlâ katliamı durdurma olanağımız var, kitleler hâlâ bize güveniyor; her şeyi tehlikeye atmak istemiyorsanız acele edin.” Olaylar bir adım ileri giderse, milliyetçi partinin lideri şiddetle arasına mesafe koyar. Bu Mau-Mau’larla, bu teröristlerle, bu kasaplarla hiçbir ilgisi olmadığını yüksek sesle ilan eder. En iyi durumda teröristlerle sömürgeciler arasındaki bir no man’s land’a barikat kurar ve “aracı” olma talebinde bulunur, yani sömürgeciler bu Mau-Mau’larla görüşemeyeceğinden, kendisi görüşmeleri bizzat başlatmaya hazırdır. Dolayısıyla ulusal mücadelenin bu cephe gerisi, halkın savaşın öteki tarafında olmaktan hiç vazgeçmeyen bu kesimi, kendisini görüşmelerin ve uzlaşmanın ön cephesine –tam da sömürgecilikli ilişkiyi asla koparmamaya özen gösterdiğinden– fırlatılmış bulur.

Görüşmelerin başlamasından önce, milliyetçi partilerin büyük çoğunluğu en iyi durumda bu “barbarlık”ı açıklamak ve mazur göstermekle yetinir. Halkın mücadelesiyle aralarına mesafe koyarlar ve metropol basını ile kamuoyunun lanetlediği eylemleri özel konuşmalarda kınadıkları da sıklıkla duyulur. Olayları nesnel değerlendirebilme saplantıları, harekete geçememelerinin meşru mazeretidir. Ama sömürge aydınıyla milliyetçi parti liderlerinin bu klasik tutumları hiç de nesnel değildir. Aslında onlar, kitlelerin bu pervasız şiddetinin kendi çıkarlarını savunmanın en iyi aracı olduğundan emin değildirler. Diğer yandan, şiddet içeren yöntemlerin etkin olmadığına da inanırlar. Onlara göre, sömürge baskısını şiddet yoluyla kırmaya yönelik her girişimin umutsuz bir çaba, bir intihar eylemi olduğuna kuşku yoktur. Çünkü sömürgecilerin tanklarının ve avcı uçaklarının zihinlerindeki yeri büyüktür. Onlara “Harekete geçmeliyiz!” dendiğinde, akıllarına atılan bombalar, yollarda hızla ilerleyen tanklar, mermi yağmuru, polis gelir – kıpırdamadan kalırlar. Baştan kaybetmişlerdir. Şiddet yoluyla zafere ulaşamayacaklarını göstermemize gerek yok; onlar bu gerçeği günlük yaşamlarında ve siyasal manevralarında kanıtlarlar. Engels’in, çocuksuluk anıtı Bay Dühring ile ünlü polemiğinde yazdığına benzer çocuksu bir konumda kalmışlardır: “Tıpkı Robinson’un kendine bir kılıç bulabilmesi gibi, Cuma’nın da bir sabah elde dolu bir tabanca ile ortaya çıktığını kabul edebiliriz ve o zaman tüm ‘zor’ ilişkisi tersine döner: Cuma buyurur ve Robinson imanı gevrercesine çalışma zorunda kalır... Demek ki, tabanca kılıcı yener ve zorun yalın bir istenç işi olmadığını, ama

kullanılması için çok gerçek önkoşullar, özellikle en yetkin olanların o denli yetkin olmayanları alt ettiği aletler istediğini; ayrıca bu aletlerin üretilmesi gerektiğini, bunun da en yetkin zor araçları, kabaca söylemek gerekirse en yetkin silahlar üreticisinin, o denli yetkin olmayanların üreticisini yendiği anlamına geldiğini, ve kısacası, zorun utkusunun silah üretimine, ve silah üretiminin de genel olarak üretime, yani "ekonomik güç"e, "ekonomik durum"a, zorun emrinde bulunan maddesel araçlara dayandığını, en çocuksu belitler heveslisi bile kuşkusuz kavrayacaktır[8]." Aslında reformist liderler de aynı şeyi söyler: "Sömürgecilere karşı neyle savaşmayı umuyorsunuz? Bıçaklarınızla mı? Av tüfeklerinizle mi?"

Evet, her şey sonunda bu zor araçlarının paylaşımına dayalı olduğundan bu araçlar şiddet alanında önemlidir. Ama bu açıdan, sömürge topraklarının kurtuluşu konuya yeni bir ışık tutar. Örneğin gerçek bir sömürge savaşı olan ispanya Savaşı'nda, 1810 bahar saldırısı sırasında 400 bin kişilik büyük bir askeri güce sahip olmasına karşın Napolyon geri çekilmek zorunda kalmıştı. Gene de Fransız ordusu savaş araçları, askerlerinin kahramanlığı ve liderlerinin askeri dehasıyla tüm Avrupa'yı titretti. Napolyon ordusunun muazzam kaynaklarıyla karşı karşıya kalınca sarsılmaz bir ulusal imanla hareket eden ispanyollar, yirmi beş yıl önce Amerikan milislerinin ingiliz güçlerine karşı denediği gerilla savaşını keşfettiler. Ama gerilla savaşı, sömürge halkının bu şiddet aracı, kartellerle tekeller arasındaki küresel rekabette yeni bir unsur oluşturmadığı taktirde bir işe yaramaz.

Sömürgeciliğin başlangıcında, Kongo ve Nijerya'dan Fildişi Kıyıları'na kadar tüm geniş toprakları tek bir askeri müfreze işgal edebilirdi. Ama bugün sömürge halkının ulusal mücadelesi tamamen yeni bir durumun parçasıdır. Kapitalizm yayılmacı aşamasında, sömürgeleri, işlenir işlenmez Avrupa pazarına gönderilebilen hammadde kaynağı olarak görüyordu. Sermaye birikimi evresinin ardından bugün kapitalizm kârlılık nosyonunu değiştirmiştir. Sömürgeler pazar olmuştur. Sömürge nüfusu, tüketici pazarıdır. Bunun sonucunda sömürgede sürekli garnizon tutulması gerekirse, ticaret aksarsa, diğer bir deyişle imal edilmiş mallarla sanayi malları artık ihraç edilemezse, askeri güç kullanmanın çözüm olarak bir yana bırakılması gerektiği açıktır. Kölelik modelindeki kör tahakküm, metropol için ekonomik açıdan kârlı değildir. Metropol burjuvazisi içindeki tekelci grup, politikası yalnızca silah gücüne dayanan bir hükümeti

desteklemez. Metropoldeki finansörlerle sanayicilerin hükümetlerinden beklentisi, sömürge halkları yok etmesi değil, ekonomik anlaşmalarla kendi “meşru çıkarlar”ını korumasıdır.

Dolayısıyla kapitalizm ile sömürge topraklarında alevlenen şiddet yanlısı güçler arasında nesnel bir suç ortaklığı vardır. Ayrıca sömürge halkı ezene karşı tek başına değildir. Kuşku yok ki ilerici ülke ve halkların siyasal ve diplomatik desteği de arkasındadır. Ama en önemlisi finans gruplarının aralarındaki acımasız savaş ve rekabettir. Berlin Konferansı, paramparça olmuş Afrika’yı üç dört Avrupa bayrağına bölmeyi başarmıştı. Şu anda en önemli şey, Afrika’daki bir bölgenin Fransız ya da Belçika egemenliği altında olup olmadığı değil, ekonomik bölgelerin güvenlik içinde olup olmadığıdır. Topçu ateşinin ve yakılmış toprakların yerini ekonomik bağımlılık almıştır. Bugün isyancı bir sultanı bastırma savaşı sürdürülmüyor artık. Olaylar daha incelikli, daha az kanlı hale geldi; Castro rejimini devirmek için sessiz planlar yapılıyor. Gine’nin boğazı sıkılıyor, Musaddık tasfiye edildi. Şiddetten korkan ulusal liderler, sömürgeciliğin “hepimizi keseceği”nden korkuyorsa çok yanılıyor. Ordu elbette fetih günlerine uzanan kurşun askerlerle oynamaya devam ediyor, ama mali çıkarlar çok geçmeden onların ayaklarını yere bastırır.

Dolayısıyla ılımlı milliyetçi siyasi partilerden, iddialarını açık seçik dile getirmeleri ve her iki tarafın çıkarlarına saygı duyarak sömürgeci ortakla birlikte sakince ve soğukkanlılıkla bir çözüm bulmaya çalışmaları istenir. Çoğunlukla sendikacılığın karikatürü olan bu milliyetçi reformist hareketin bir şeyler yapmaya karar verdiğinde aşırı barışçıl yöntemler kullanacağı görülür: şehirlerdeki birkaç fabrikada işi durdurmak, bir lidere sevgi gösterisinde bulunmak için kitlesel mitingler düzenlemek, otobüsleri ya da ithal mallarını boykot etmek. Bütün bu yöntemler sömürgeci yetkililer üzerinde baskı kurmakla kalmaz, insanların boşalmalarını da sağlar. Bu kış uykusu terapisi, halkın hipnozu bazen başarılı olur. O zaman görüşme masasından, Gabon Cumhurbaşkanı M’ba’ya resmi bir ziyaret için Paris’e gelişinde şöyle demesine olanak sağlayan bir siyasal gündem çıkar: “Gabon bağımsız bir ülkedir, ama Gabon ile Fransa arasında hiçbir şey değişmedi, statüko devam ediyor.” Gerçekten de tek değişen şey Bay M’ba’nın Gabon Cumhurbaşkanı olması ve o sırada Fransız Cumhurbaşkanının konuğu olmasıdır.

Sömürge halkının pasifleştirilmesinde sömürge burjuvazisine “olmazsa olmaz” din yardım ve yataklık yapar. Tokat yediğinde öteki yanağını çeviren, kendisine karşı günah işleyenleri affeden, tükürülür ve hakaret edilirken hiç irkilmeyen bütün o azizler el üstünde tutulur ve örnek gösterilir. Sömürge ülkelerin seçkinleri, o azatlı köleler, bir zamanlar hareketin başındayken sonunda kaçınılmaz olarak bir mücadele taklidi üretirler. Kölecilik yanlılarını utandırmak ya da köleleri ezen rakip finans gruplarına gülünç bir hümanizm ideolojisi sağlamak üzere kardeş köleliği terimini kullanırlar. Aslında hiçbir zaman gerçekten kölelere hitap etmezler, asla onları somut olarak harekete geçirmezler. Tam tersine, hakikat –onlara göre yalan– ânı geldiğinde, sanki hokus pokusla “sömürge rejiminin sonu”na yol açabilecek kesin bir silah olarak kitlesel seferberlik tehdidini savururlar. Bu siyasi partilerde ve kadroları arasında ulusal bağımsızlık komedisine kasıtlı olarak sırtlarını dönen devrimciler vardır kuşkusuz. Ama onların konuşmaları, inisiyatifleri ve öfke patlamaları çok geçmeden parti mekanizmasıyla aralarını açar. Bu unsurlar yavaş yavaş yalıtılır, sonra da kesin olarak uzaklaştırılırlar. Aynı zamanda, sanki diyalektik bir eşzamanlılık varmış gibi, sömürge polisi de tepelerine biner. Şehirlerde güvenlikleri kalmayan, militanların yüz çevirdiği, parti liderlerinin reddettiği, kışkırtıcı gözüyle bakılan bu lanetliler sonunda kırsala gider. işte o zaman, köylü kitlelerin leb demeden leblebiyi anladıklarını ve hiç hazır olmadıkları soruyu hiç tereddütsüz sorduklarını kavrarlar: “Ne zaman başlıyoruz?”

Şehirli devrimcilerle köylüler arasındaki bu buluşmayı daha sonra ele alacağız. Davranışlarının gene de ilerici niteliğini göstermek için şimdilik dikkatimizi siyasi partiler üzerinde yoğunlaştıralım. Siyasi liderler konuşmalarında ulusa “ad” verir. Böylece sömürge halkının talepleri formüle edilmiş olur. Ama içinde bir öz yoktur, siyasal ya da toplumsal bir gündem yoktur. Muğlak ama yine de ulusal bir biçim, bir çerçeve vardır, bunu da asgari talep olarak niteleyebiliriz. Konuşmaları yapan, milliyetçi basında yazı yazan politikacılar halkın umutlarını artırır. Yıkıcılıktan kaçınsalar da aslında dinleyicilerin ya da okurların bilinçlerine korkunç yıkıcılık tohumları ekerler. Çoğunlukla ulusal ya da etnik dil kullanılır. Burada da beklentiler yükseltilir ve hayalgücünün sömürge düzeninin dışına çıkmasına olanak sağlanır. Bazen bu politikacıların bile, “Biz siyahlar, biz Araplar” dediği olur ve sömürge döneminde belirsizlik taşıyan bu

kelimelere kutsal bir anlam yüklenir. Bu milliyetçi politikacılar ateşle oynamaktadır. Çünkü, yakın bir zamanda Afrikalı bir liderin bir grup genç aydına dediği gibi: “Kitlelerle konuşmadan önce iyice düşünün, kolayca coşkuya kapılırlar.” Demek ki sömürgelerin tozunu attıran tarihin bir hilesi var.

Siyasi lider halkı bir toplantıya çağırdığı zaman havanın kan koktuğu söylenebilir. Ne var ki çoğunlukla lider asıl olarak bir güç “gösterisi” ile –bu gücü kullanmamak için– ilgilidir. Ama körüklenen coşku –koşturmacalar, yapılan konuşmalar, kalabalıklar, polisin varlığı, askeri güç, tutuklamalar ve liderlerin ülke dışına sürülmesi–, bütün bu ajitasyon insanlara bir şeyler yapma zamanının geldiği izlenimini verir. Bu huzursuzluk dönemlerinde siyasi partiler sol tarafta sükûnet çağrılarını artırırken sağ tarafta ise sömürgeci yetkililerin liberal niyetlerini kavramak amacıyla ufku tararlar.

Halk da devrimci yeteneklerini ve ateşini canlı tutmak için topluluğun yaşamının bazı olaylarını hatırlar. Örneğin sıkı takipten sonra polise karşı günlerce direnen haydut, tek başına dört beş polisi öldürdükten sonra öldürülen ya da suç ortaklarını “ele vermemek” için intihar eden haydut; bunların hepsi halkın kılavuzları, eylem örnekleri ve “kahraman”larıdır. Böyle bir kahramanın bir hırsız, alçak, yoz biri olduğunu söylemeye gerek yok kuşkusuz. Sömürgeci polisin onu katletmesine neden olan eylem özellikle sömürgeciye ya da sömürgeci mülküne yönelikse, ayrım çizgisi açık ve kesindir. Özdeşleşme süreci otomatik olarak işler.

Bu olgunlaşma sürecinde fethe karşı ulusal direnişin oynadığı tarihsel rolün de altını çizmemiz gerekiyor. Sömürge halkının tarihindeki en önemli kişiler, yabancı işgaline karşı ulusal direnişe önderlik etmiş kişilerdir her zaman. Behanzin, Soundiata, Samory ve Abdülkadir eylem döneminden önceki evrede özel bir coşkuyla anılırlar. Bu, halkın yeniden yola çıkmaya, sömürgeciliğin getirdiği durgunluğu kırmaya ve tarih yapmaya hazırlanmakta olduğunun kanıtıdır.

Yeni ulusun ortaya çıkışı ve sömürge sisteminin yıkılması, ya bağımsız halkın verdiği şiddete dayalı mücadelenin ya da diğer sömürge halkların sömürge rejimini frenleyen periferik mücadelesinin sonucudur.

Sömürge halklar yalnız değildir. Sömürgeciliğin çabalarına karşın hudutlarından havadisler ve söylentiler sızar. Şiddetin her yerde var olduğunu, orada burada patlak verdiğini ve bazı yerlerde sömürge rejimini alaşağı ettiğini keşfederler. Bu şiddet sömürge halkı için yalnızca bilgi sağlayıcı değildir, eyleme yönelik bir rolü de vardır. Dien Bien Pu'da Vietnam halkının büyük zaferi artık yalnızca Vietnamlıların zaferi değildir. Temmuz 1954'ten itibaren sömürge halklar kendilerine soruyor: "Başka bir Dien Bien Phu zaferi için ne yapmak gerekir. Nasıl yapabiliriz?" Bir Dien Bien Phu her sömürge insanının ulaşabileceği bir şeydir. Tek sorun, ellerindeki güçleri toplamak, örgütlemek ve eylem tarihini saptamaktır. Bu yaygın şiddet atmosferi yalnızca sömürge halkını değil, içten içe kaynayan Dien Bien Phu'ların sayısının farkına varan sömürgecileri de etkiler. Bu nedenle sömürgeci hükümetleri hakiki ve toptan bir panik kaplar. ilk hamleyi kendileri yapmak, kurtuluş hareketini sağa çekmek ve halkı silahsızlandırmak isterler: Aman çabuk, sömürge olmaktan çıkaralım! Cezayir gibi olmadan Kongo'yu sömürge olmaktan çıkaralım. Tüm Afrika için bir plan yapalım. Afrika Topluluğu yaratalım, bu Topluluğu modernleştirelim, ama Allah aşkına sömürge olmaktan çıkaralım. Öyle hızla sömürgesizleşiyorlar ki, Houphouet-Boigny'ye[9] bağımsızlık dayattılar. Sömürge halkların tanımladığı Dien Bien Phu stratejisine sömürgeci devletlerin egemenliğine saygı temeline dayalı kuşatma stratejisiyle yanıt verir.

Ama şimdi şiddet atmosferine, yüzeyin hemen altında duran şiddete geri dönelim. Şiddet gelişirken çeşitli mekanizmaların şiddeti nasıl bir çıkış olarak kullandığını görmüştük. Sömürge rejiminin kabileler arası ya da bölgesel çatışmalarda şiddete dayattığı başkalaşmaya karşın, şiddet ilerlemeye devam eder, sömürge insanı düşmanını tanır, çektiği bütün acılara bir isim verir ve tüm öfke ve nefretini bütün şiddetiyle bu yeni yöne akıtır. Ama bu şiddet atmosferinden şiddeti eyleme geçirme aşamasına nasıl geçeceğiz? Kapağı kim açacak? ilk olarak böyle bir gelişme sömürgecinin huzurunu kaçırır. Sömürge insanını "tanıyan" sömürgeci, bazı işaretlere bakıp olacakları anlar. iyi yerliler azalır, ezen yaklaştığında sessizlik çöker. Bazen bakışlar sertleşir, tavır ve konuşmalar açıkça saldırganlaşır. Milliyetçi partiler huzursuzdur; çok daha fazla toplantı isterler, aynı zamanda güvenlik de artırılır, askerler takviye edilir. Sömürgeciler, özellikle

çiftliklerine sıkışıp kalmış olanlar, ilk alarma geçenler olur. Sert önlemler alınmasını isterler.

Yetkililer gerçekten de ağır önlemler alır; bir iki lideri yakalar, askeri gösteri ve manevralar düzenler, uçaklarla gösteri yaparlar. Ama bu askeri güç gösterileri, bu savaş tehdidi niteliğindeki tatbikatlar, artık havayı kaplamış olan bu barut kokusu halkın gözünü korkutmaz: Bu süngülerle ağır silahlar halkın saldırganlığını artırır yalnızca. Hava dramatikleştikçe herkes her şeye hazır olduğunu kanıtlamaya niyetlenir. Silahların kendi başlarına patlaması bu koşullar altında olur, çünkü sinirler gerilmiş, korku artmıştır ve herkes tetiktedir. Tek bir sıradan olay bile silahların patlamasına yeterli olur: Cezayir'de Setif, Fas'ta Orta Quarries, Madagaskar'da Moramanga.

Baskı, bırakın ivmeyi durdurmayı, ulusal bilincin gelişimini iyice arttırır. Ulusal bilinç embriyon düzeyine ulaştığı andan itibaren ezenle ezilen arasında tek çözümün şiddet olduğunu gösteren kan banyosu bu bilinci pekiştirir. Burada şunu da belirtmeliyiz ki, silahlı ayaklanma çağrısı yapanlar ya da örgütleyenler siyasi partiler değildir. Bütün bu baskıcı önlemler, korkunun sonucu olan bütün bu eylemler liderlerin istediği bir şey değildir. Bu olaylar onları hazırlıksız yakalar. O zaman sömürgeci yetkililer milliyetçi liderleri tutuklamaya karar verebilir. Ama bugünlerde sömürge ülkelerin hükümetleri kitleleri liderlerinden yoksun etmenin çok tehlikeli olduğunu gayet iyi biliyorlar. Çünkü o zaman halk kanlı ayaklanmalara, isyanlara ve "vahşi cinayetler"e baştankara girişir. Kitleler "kana susamış içgüdüleri"ni serbest bırakır ve düzeni geri getirme gibi zor bir görevin verildiği liderlerinin serbest bırakılmasını talep ederler. Sömürge sistemini yok etme gibi dev bir göreve kendiliğinden şiddet yatırımı yapan sömürge halkı, kendisini çok geçmeden pasif, kısır bir slogan atarken bulur: "X ya da Y'yi serbest bırakın!"[10] O zaman sömürgeci yetkililer bu liderleri serbest bırakacak ve görüşmelere başlayacaktır. Sokaklarda dans etme zamanı gelmiştir.

Bazen de siyasi parti aygıtına dokunulmaz. Ama sömürgeci baskısı ile halkın kendiliğinden tepkisi arasındaki karşılıklı oyunda partiler militanlarına hükmedemez. Kitlelerin şiddeti işgalci güçlerin askeri kuvvetlerine yönelir; durum kötüleşir, vahim bir hal alır. Henüz

tutuklanmamış liderler bir kenarda durup beklerler. Bürokrasileri ve mantıklı gündemleriyle birdenbire işe yaramazlaşan liderlerin, olayların dışında kalarak, “gemlenmiş halk adına konuşmak” gibi büyük bir sahtekârlığa kalkıştıkları görülür. Genel kural olarak sömürgeci yetkililer bu liderlere tanrının bir nimeti gibi sarılırlar, bu işe yaramazları kendi muhatapları kılarlar ve iki dakikada onlara bağımsızlık bahşederek düzeni yeniden tesis etmeyi onlara bırakırlar.

Dolayısıyla herkesin bu şiddetin bilincinde olduğu görülüyor ve sorun, bu şiddete daha büyük bir şiddetle yanıt verilmesi değil, krizin nasıl atlatılacağıdır.

Gerçekten de bu şiddetin bileşenleri nelerdir? Daha önce görmüş olduğumuz gibi, sömürge kitleler kurtuluşlarına ancak ve ancak zor yoluyla ulaşabileceklerine içgüdüsel olarak inanırlar. Açlık çeken, zayıf düşürülmüş, tekniğe ve örgütsel kaynaklara sahip olmayan bu insanları işgalin askeri ve ekonomik gücüyle karşı karşıya kalınca yalnızca şiddetin onları özgürleştireceğine hangi zihin sapkınlığı inandırmış olabilir? Zafere ulaşabilmeyi nasıl umut edebilirler?

Çünkü ürkütücü olan şudur ki, şiddet, bir yöntem olarak, siyasal bir partinin sloganı olabilir, kadrolar halkı silahlı mücadeleye katılmaya teşvik edebilir. Bu şiddet konusu üzerinde dikkatle düşünmek gerekir. Alman militarizmi sınır anlaşmazlıklarını zor aracılığıyla çözmeye karar verdiğinde hiç şaşırmayız, ama örneğin Angola halkı silaha sarılmaya karar verdiğinde, Cezayir halkı şiddete dayanmayan bütün araçları reddettiğinde, bunlar bir şeylerin olmuş olduğunun ya da olma sürecinde olduğunun kanıtıdır. Sömürge halklar, modern zamanların bu köleleri sabırlarının sonuna gelmiştir. Ancak böyle bir deliliğin kendilerini sömürge baskısından kurtarabileceğini bilirler. Dünyada yeni bir ilişki türü ortaya çıkıyor. Azgelişmiş halklar zincirlerini kırıyorlar ve işin muhteşem yanı da bunda başarılı olmaları. Bu Sputnik çağında açlıktan ölmenin aptalca bir şey olduğunu düşünebiliriz, ama sömürge halklar bunun açıklamasını gayet iyi biliyor. Doğrusu şudur ki, başarılı olma şansı olan tek baskı biçimini, yani önemli miktarda işgal kuvvetini uzun süre yerleştirebilecek tek bir sömürgeci ülke yoktur bugün.

Sömürgeciler kendi ülkelerinde de güvenlik güçlerini devreye sokmayı gerektiren işçi talepleriyle karşı karşıyadırlar. Üstelik şu anki uluslararası durumda da kendi rejimlerini korumak için askeri birliklere ihtiyaç duyuyorlar. Kurtuluş hareketlerinin Moskova'dan yönetildiği ünlü efsanesini de gayet iyi biliyoruz. Rejimin paniğe dönüşmüş mantığı içinde bunun anlamı şudur: "Bu böyle devam ederse, komünistler bu bölgelere sızmak için huzursuzluktan yararlanabilir."

Sömürge insanının şiddet tehdidini açık açık savurması, var olan durumun istisnai niteliğinin farkında olduğunu ve bundan olabildiğince yararlanmak istediğini kanıtlar. Ama daha kişisel düzeyde de, modern dünyanın en ücra yerlere kadar sızdığını görme fırsatı bulan sömürge insanı, kendi sahip olmadığı şeylerin farkına gayet iyi varır. Kitleler bir tür (çocuksu) mantık yürüterek, bu tür şeylerin kendilerinden çalındığına ikna olurlar. Bu nedenle azgelişmiş bazı ülkelerde kitleler çok hızla ileriye atılır ve iki üç yıllık bağımsızlıktan sonra umutlarının boşa çıktığını kavrarlar: Hiçbir şey değişmeyecekse "bunca zahmete" değer miydi? 1789'daki Fransız burjuva devriminden sonra en mütevazı Fransız köylüsü bile ayaklanmadan önemli ölçüde yarar gördü. Ama gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun yüzde doksan beşi için bağımsızlığın hemen değişiklik getirmediği iyi bilinir. Vukuf sahibi bir gözlemci, her an yeniden parlayabilecek közler gibi bir tür gizil hoşnutsuzluğun farkına varır.

Bu yüzden sömürge halkın fazla hızlı yol almak istediğini söylerler. Daha kısa bir süre önce sömürge halkın yavaşlıkla, tembellikle ve kadercilikle suçlandığını da unutmayalım ama. Özgürlük mücadelesi sırasında gayet belirgin yolları olan şiddetin ulusal bayraklarla geçit töreni yaptıktan sonra büyülü bir şekilde ortadan yok olmayacağını zaten biliyoruz. Ulus yaratma süreci kapitalizmle sosyalizm arasındaki kritik rekabet çerçevesinde sürmekte olduğundan yok olmamak için daha çok nedeni vardır.

Bu rekabet en yerel taleplere bile neredeyse evrensel bir boyut kazandırır. Yapılan her toplantı, her baskı uluslararası arenada yankı uyandırır. Sharpeville katliamı kamuoyunu aylarca sarstı. Basında, radyolarda ve özel konuşmalarda Sharpeville bir simge haline geldi. insanların Güney Afrika'daki apartheid sorununa eğilmesi Sharpeville sayesinde oldu. Azgelişmiş bölgelerdeki önemsiz olaylara büyük güçlerin gösterdiği ani

ilgiyi yalnızca demagojinin açıklayacağına inanmak için de bir neden yok. Üçüncü Dünya'daki her köylü isyanı, her ayaklanma soğuk savaşın çerçevesine sokulur. Salisbury'de iki kişi dövülür ve hemen tüm blok eyleme geçer, bu iki adamdan söz eder ve Rodezya sorununu gündeme getirmek için bu olaydan yararlanır – bu olayı Afrika'nın geri kalanıyla ve tüm sömürge halklarla ilişkilendirir. Ama öteki blok da kendi sisteminin yerel kusurlarını, sürdürülen kampanyanın etki alanına bakarak görür. Sömürge halklar hiçbir tarafın bölgesel çatışmalardan uzak kalmak istemediğini kavrar. Artık ufuklarını belirli bir bölgeyle sınırlayamazlar, çünkü bu evrensel gerilim atmosferine onlar da kapılmıştır.

Her üç ayda bir 6. ya da 7. Amerikan filosunun bir kıyıya yöneldiğini duyduğumuzda, Kruşçev füzelerle Castro'nun yardımına gelme tehdidinde bulunduğunda, Kennedy Laos sorunu için şiddet içeren bir çözüme başvurduğunda, sömürge halkları ya da yeni bağımsız olmuş halklar ister istemez delice bir yürüyüşe zorlandıkları izlenimi edinirler. Örneğin bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin hükümetlerini ele alalım. iktidardakiler zamanlarının üçte ikisini sınırlarını gözlemekle, her tür tehlike tehdidini savuşturmakla, geriye kalan üçte birde ise ülkeleri için çalışmakla geçirirler. Aynı zamanda destek de ararlar. Aynı diyalektiğin yönettiği milliyetçi muhalefet parlamenter çözüm yollarından uzak durur. Acımasız isyana teşvik çabalarında onları desteklemeyi kabul edecek müttefikler ararlar. Şiddet ortamı, sömürge aşamasına sızdıktan sonra ulusal yaşama da egemen olmayı sürdürür. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Üçüncü Dünya şiddetten muaf değildir, tersine, tam göbeğindedir. Bu nedenle azgelişmiş ülkelerin devlet adamları, konuşmalarında normal olarak yok olması gereken bir saldırganlık ve öfke tonunu sürekli korur. Yeni liderlerin sık sık belirtilen nezaket eksikliği de anlaşılabilir bir şeydir. Ama aynı liderlerin kardeşleriyle ve yoldaşlarıyla konuşurken aşırı nazik olduğuna pek dikkat edilmez. Nezaket eksikliği, öncelikle ötekilere, gözlem ve araştırma yapmaya gelen eski sömürgecilere yöneliktir. Eski sömürge insanı, çoğu zaman bu araştırma bulgularının önceden hazırlanmış olduğu izlenimini edinir. Gazeteciler bu bulguları haklı çıkarmak için görevlendirilmiştir. Makaleleri süsleyen fotoğraflar, neden söz ettiğini bildiğinin ve oraya daha önce geldiğinin kanıtıdır. Araştırma, "Biz oradan ayrıldığımızdan beri her şey kötüye gitmiş"i kanıtlamaya girişir. Gazeteciler çoğu zaman kötü muamele gördüklerinden, kötü koşullar altında çalışmaya

zorlandıklarından ve bir kayıtsızlık ya da düşmanlık duvarına tosladıklarından yakınırlar. Bütün bunlar çok normaldir. Milliyetçi liderler, uluslararası kamuoyunun yalnızca Batı basını tarafından şekillendirildiğini bilir. Batılı bir gazeteci bizimle röportaj yaparsa nadiren bize yardım etme niyeti taşır. Örneğin Cezayir savaşında, Fransız gazetecilerin en liberali bile mücadelemizi tanımlarken belirsiz ifadeler kullanmaktan vazgeçmedi. Onları bundan dolayı kınadığımız zaman, bütün samimiyetleriyle nesnel oldukları yanıtını verdiler. Sömürge insanı nesnelliğin her zaman kendisine karşı işlediğini bilir. Eylül 1960'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda uluslararası diplomasiye egemen olan yeni tavır da aynı şekilde anlaşılabilir bir şey. Sömürge ülkelerin temsilcileri aşırı derecede saldırgan ve şiddet yanlısıydı, ama sömürge halkları onların abarttıklarını düşünmedi. Afrikalı sözcülerin radikalizmi çıban başını ortaya koydu ve vetoların, büyük güçlerin kendi aralarındaki diyaloğun kabul edilemez niteliğine ve en önemlisi Üçüncü Dünya'ya ayrılan önemsiz role ışık tuttular.

Yeni bağımsız olmuş halkların başlattığı diploması artık nüanslar, imalar ve hipnotik parolalar olayı değildir. Halklar sözcülerine ulusun birliğini, kitlelerin refahını, insanların özgürlük ve kendine yetebilirlik hakkını savunması görevi vermiştir.

Dolayısıyla bu, sömürgeciliğin hareketsiz, taşlaşmış dünyasına tuhaf bir biçimde ters düşen, hareket halindeki, öfkeli bir diplomasidir. Bay Kruşçev Birleşmiş Milletler'de ayakkabısını salladığında ve yumruğunu masaya vurduğunda azgelişmiş ülkelerin tek bir temsilcisi, tek bir sömürge insanı gülmez. Çünkü Bay Kruşçev, onu izlemekte olan sömürge ülkelere, füze sahibi bir mujik olan kendisinin bu zavallı kapitalistlere hak ettikleri şekilde davrandığını göstermektedir. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler'e askeri üniformasıyla katılan Castro da azgelişmiş ülkelerde skandal yaratmadı. Castro'nun gösterdiği şey, süregelen şiddet rejiminin farkında olduğudur. Şaşırtıcı olan, Birleşmiş Milletler'e makineli tüfeğiyle gelmemiş olmasıydı, ama belki de buna izin vermezlerdi. isyanlar ve ümitsiz eylemler, maçete ya da baltalarla silahlanmış gruplar, kapitalizmle sosyalizmi karşı karşıya getiren amansız mücadelede ulusal kimliklerini bulurlar.

1945'te Setif'te ölen 45 bin kişi fark edilmeyebilirdi; 1947'de Madagaskar'da ölen 90 bin kişi basında birkaç satırla yer alabilirdi;

1952'de Kenya'daki isyanı bastırma harekâtının 200 bin kurbanı nispeten kayıtsızlıkla karşılanabilirdi – çünkü uluslararası çelişkiler yeterince net değildi. Kore ve Çinhindi savaşları yeni bir aşamayı çoktan belirlemişti. Ama bu çatışmanın belirleyici momentlerini asıl olarak Budapeşte ve Süveyş oluşturmuştur.

Sosyalist ülkelerin koşulsuz desteğiyle yüreklenen sömürge halklar ellerine geçen bütün silahlarla sömürgeciliğin zaptedilemez kalesine doğru atıldılar. Bu kale bıçakla ve çıplak ellerle yıkılamaz olsa da, soğuk savaş koşulları dikkate alındığında yenilmezliği paramparça olur.

Bu yeni koşullarda Amerikalılar uluslararası kapitalizmin patronu olma rolünü çok ciddiye alıyorlar. Avrupa ülkelerine sömürge ülkeleri bağımsızlaştırmalarını başta dostça bir tavırla öğütlüyorlar. ikinci aşamada Afrika Afrikalılarındır ilkesine önce saygılarını, sonra desteklerini göstermekte tereddüt etmezler. ABD bugün halkların kendi kaderini tayin hakkının savunucusu olduğunu resmi olarak deklare etmekten korkmamaktadır. Bay Mennen-Williams'ın son ziyareti, Amerikalıların Üçüncü Dünya'nın feda edilmemesi gerektiğinin farkında olduklarını çok iyi göstermektedir. Ancak ezenlerin askeri aygıtıyla in abstracto [soyut olarak] karşılaştırıldığında sömürge halkının şiddetinin ümitsiz olduğu anlaşılabilir bir şey. Öte yandan uluslararası ilişkiler ortamında şiddetin ezene korkunç bir tehdit oluşturduğunu kavrarız. Israrlı ayaklanmalar ve Mau-Mau ajitasyonu bir sömürgenin ekonomik yaşamını olumsuz etkiler, ama metropole tehdit oluşturmaz. Emperyalizm açısından, sosyalist propagandanın kitlelerin içine sızma ve onlara bulaşma olasılığı daha büyük bir tehdittir. Soğuk savaş döneminin çatışmaları sırasında bu zaten ciddi bir risktir, ama sıcak savaş durumunda, kanlı gerilla savaşının çürüttüğü sömürgeye ne olur?

O zaman kapitalizm, ulusal savaşlar patlarsa askeri stratejisinin yitirecek çok şeyi olduğunu kavrar. Dolayısıyla barış içinde bir arada yaşama çerçevesinde bütün sömürgeler yok olmaya yazgılıdır ve uzun vadede tarafsızlık da kapitalizmden saygı görecektir. Ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken şey, stratejik güvensizlik, kitlelerin düşman bir doktrini benimsemesi ve on milyonlarca insanın radikal nefretidir. Sömürge halklar uluslararası politikaya egemen olan bu zorunlulukların elbette farkındadır.

Bu nedenle şiddete öfkeyle karşı çıkanlar bile her zaman bu evrensel şiddet temelinde plan yapar ve hareket ederler. Bugün iki blokun barış içinde birarada yaşaması sömürge ülkelerde şiddeti korur ve artırır. Belki yarın sömürge toprakların tam olarak kurtuluşundan sonra bu şiddetin yer değiştirdiğine tanık olacağız. Belki azınlıklar sorununun ele alındığını göreceğiz. Şimdiden bazıları kendi sorunlarını çözmek için şiddet yöntemlerini kullanmakta tereddüt etmiyor ve öğrendiğimize göre siyah radikallerin ABD'de silahlı milis gruplar oluşturmaları rastlantı değil. Sözde hür dünyada SSCB'deki Yahudi azınlıklar için savunma komiteleri kurulması ve General de Gaulle'ün konuşmalarından birinde komünist diktatörlüğün ezdiği milyonlarca Müslüman'a birkaç damla gözyaşı dökmesi de rastlantı değil. Kapitalizm de emperyalizm de ırkçılığa karşı mücadelenin ve ulusal özgürlük hareketlerinin kesin olarak "dışarı"dan denetlendiğine ve kışkırtıldığına inanıyor. Bu yüzden Özgür Avrupa Radyosu ve ezilen azınlıklara yardım komiteleri gibi pratik taktikler kullanmaya karar veriyorlar. Tıpkı Cezayir'de Fransız albayların SAS ve psikolojik servislerle yıkıcı savaş uygulamaları gibi onlar da anti-sömürgecilik uyguluyorlar. "Halkı halka karşı kullanıyorlar". Bunu nereden aldıklarını biliyoruz.

Bu tehdit ve şiddet ortamı, bu füzeler sömürge halklarını ne korkutur ne de yollarından çevirir. Onların tüm yakın tarihleri bu durumu "anlama"larını mümkün kılar. Sömürgelerdeki şiddetle dünyanın içinde olduğu bu sinsi şiddet arasında bir tür suç ortağı bağlantı ve türdeşlik var. Sömürge halklar bu ortama kendilerini uyarladılar, ilk kez zamana uyum sağladılar. Bazen insanlar sömürge insanının karısına bir elbise almaktansa transistorlu radyo almasına şaşırıyorlar. Şaşıracak bir şey yok. Sömürge insanı yazgısına şimdi karar vereceğini biliyor. Kıyamet günü atmosferinde yaşıyor ve hiçbir şeyin fark edilmeden geçip gitmemesi gerektiğini düşünüyor. Bu nedenle de Phoumo ve Phoumi'yi, Lumumba ve Tshombe'yi, Ahidjo'yu ve Moumie'yi, Kenyatta'yı ve yerlerine geçmek için sürekli getirilenleri gayet iyi anlıyor. Bu insanları çok iyi anlıyor, çünkü onların ardındaki güçlerin maskelerini düşürebiliyor. Sömürge insanı, azgelişmiş insan, bugün sözcüğün gezegen çapındaki anlamıyla siyasi hayvandır.

Bağımsızlık sömürge halklara kesinlikle moral verdi ve onurlarını kurtardı. Ama henüz bir toplumu inceden inceye kurma ya da kendi değerlerini oluşturup sınama zamanı bulamadılar. Yurttaşın ve bireyin sayısı giderek artan alanlarda gelişip olgunlaştığı parlak odak noktaları henüz mevcut değildir. Bir tür arafta bulunan bu insanlar herkes için her şeye aynı zamanda başka yerlerde karar verildiğine çok kolayca ikna olurlar. Siyasi liderler de bu durumla karşı karşıya kaldıklarında tereddüt eder ve tarafsızlık politikasını seçerler.

Tarafsızlık konusunda söylenecek çok şey var. Bazıları tarafsızlığı, sağdan soldan aldıkları sadakalardan ibaret bir tür iğrenç merkantilizme benzetir. Ama tarafsızlık, soğuk savaşın yarattığı bu durum, azgelişmiş ülkelerin her iki taraftan da ekonomik yardım almasına olanak sağlasa da, bu tarafların azgelişmiş bölgelere gerektiği kadar yardımda bulunduğu anlamına gelmez. Askeri araştırmalara ayrılan astronomik rakamlar, nükleer savaş teknisyenlerine dönüşmüş bu mühendisler, on beş yıl içinde azgelişmiş ülkelerin yaşam standartlarını yüzde altmış oranında yükseltebilirdi. Dolayısıyla, azgelişmiş ülkelerin bu soğuk savaşın şiddetlenmesinde ve uzatılmasında gerçek çıkarı olmadığı açıktır. Ama kimse onların görüşünü almaz. Bu yüzden mümkün oldukça kendilerini uzak tutarlar. Ama gerçekten uzak tutabilirler mi? Örneğin şu anda Fransa Afrika’da atom bombası denemeleri yapıyor. Kararlar, toplantılar ve gürültülü patırtılı diplomatik kopuşlar bir yana bırakılırsa, Afrika halklarının Fransa’nın bu alandaki tavrını fazla etkileyebildiğini söyleyemeyiz.

Tarafsızlık, Üçüncü Dünya yurttaşlarının günlük yaşamında meydan okumaya tuhaf bir şekilde benzeyen bir korkusuzluk ve atalardan kalma bir gururla ifade bulur. Uzlaşmayı tamamen reddetme ve bu tek başına yürüme kararlılığı, tek bir laf için kendini feda etmeye hazır, ağırbaşlı ve gururlu gençlerin davranışlarını anımsatır. Bütün bunlar Batılı gözlemcileri şaşırtır. Çünkü, doğruyu söylemek gerekirse, bu insanların olduklarını iddia ettikleri şeyle bu iddiayı desteklemek için sahip oldukları şey arasında şaşırtıcı bir uyumsuzluk vardır. Tramvayı, askeri birlikleri ve paraları olmayan bu ülkeler böyle bir cesaret gösterisini haklı çıkaramaz. Onların sahtekâr olduğuna kuşku yoktur. Üçüncü Dünya çoğu zaman dramdan mutluluk duyduğu ve haftalık kriz dozlarına ihtiyaç olduğu izlenimi verir. Fazla yüksek sesle konuşan bu boş ülkelerin liderleri çok rahatsız edicidir.

Çenelerini kapatmalarını söyleme isteği duyarsınız. Ama tam tersine pohpohlanırlar. Çiçek buketleriyle karşılanır, oraya buraya davet edilirler. Doğrusunu söylemek gerekirse herkes onlardan bir parça ister. Buna da tarafsızlık diyoruz. Ama yüzde doksan beşinin okumaz yazmaz olduğu bir nüfusa göre haklarında muazzam bir edebiyat vardır. Çok yolculuk yaparlar. Azgelişmiş ülkelerin liderleri ve öğrencileri havayolu şirketleri için altın madenidir. Afrikalı ve Asyalı yetkililer bir hafta Moskova'da sosyalist planlama üzerine bir seminere katılırken, sonraki hafta Londra'da ya da Columbia Üniversitesi'nde serbest ticaret üzerine başka bir seminere katılabilirler. Afrikalı sendika üyeleri de büyük gelişme kaydetmektedir. Liderlik konumuna atanır atanmaz özerk birlikler kurmaya karar verirler. Sanayi ülkelerindeki elli yıllık sendikacılık deneyimine sahip değildirler, ama apolitik sendikacılığın saçmalık olduğunu gayet iyi bilmektedirler. Burjuva aygıtla başa çıkmak zorunda kalmamışlardır, sınıf mücadelesinden bilinç geliştirmemişlerdir, ama bu belki de gerekli değildir. Belki. Çoğu zaman globallik karikatürü haline gelen bu tümleştirici iradenin azgelişmiş ülkelerin en temel karakteristiklerinden biri olduğunu daha sonra göreceğiz.

Ama şimdi sömürülenle sömürgeci arasındaki ilginç mücadeleye geri dönelim. Bunun açıkça silahlı mücadeleden başka bir şey olmadığı açıktır. Bu konuda tarihsel örnekler var: Çinhindi, Endonezya ve elbette Kuzey Afrika. Ama bu mücadelenin herhangi bir yerde, Gine'de ya da Somali'de patlak verebileceğini ve bugün sömürgeciliğin varlığını sürdürme niyetinde olduğu her yerde, örneğin Angola'da ortaya çıkabileceğini asla unutmamalıyız. Silahlı mücadelenin varlığı, halkın yalnızca şiddet yöntemlerine güvenmeye kararlı olduğunun işaretidir. Yalnızca şiddet dilinden anladıkları sürekli kafasına kakılan aynı insanlar, artık kendilerini zor yoluyla ifade etmeye karar vermiştir. Aslında özgürlüğe giden yolu ona her zaman sömürgeci göstermiştir. Sömürge halkın seçtiği argümanı ona belirten de sömürgecidir ve şimdi kaderin ironik bir cilvesiyle, sömürge halkı sömürgecinin şiddetten başka bir şey anlamadığını söylemektedir. Sömürge rejimi meşruluğunu zora borçludur ve bu özelliğini hiçbir zaman gizlemeye çalışmaz. ister Faidherbe ya da Lyautey, ister Bugeaud ya da Çavuş Blandan'ın heykelleri olsun, sömürge topraklarına tüneyen bütün bu conquistador'lar sürekli tek bir şeyi hatırlatırlar: "Süngülerimizin gücüyle burada duruyoruz..."[11] Alıntının gerisini herkes biliyor. Ayaklanma aşamasında her sömürgeci basit aritmetik temelinde mantık yürütür. Bu

mantık diğer sömürgecileri şaşırtmaz, ama sömürge halkını şaşırtmadığını da belirtmemiz gerekiyor. En önemlisi de, “Ya biz ya onlar” ilkesinin dile getirilmesi bir paradoks oluşturmaz, çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi sömürgecilik aslında Manici bir dünyanın, bölümlere ayrılmış bir dünyanın örgütlenmesidir. Sömürgeci, kesin yöntemler savunarak, ezen azınlığın her üyesine otuz, yüz ya da iki yüz yerli vurmasını söylerken, kimsenin gücenmediğini ve tüm sorunun, en fazla bunun bir kerede mi yoksa parça parça mı yapılabileceği noktasına vardığını görür[12].

Sömürge halkın operasyonla yok edilmesini gayet aritmetik olarak öngören bu mantık tarzı, sömürge insanının moralini bozmaz. Sömürgeciyle çarpışma alanında karşı karşıya geleceğini bilmektedir. Bu yüzden sömürge insanı ağıtlarla zaman yitirmez ve sömürge koşullarında neredeyse hiçbir zaman adalet aramaz. Aslında sömürgecinin savı sömürge insanını sarsmıyorsa, bunun nedeni, sömürge insanının kurtuluş sorununu tamamen aynı terimlerle ortaya koymuş olmasıdır: “iki yüz ya da beş yüz kişiden oluşan gruplar kuralım ve her grup bir sömürgeciyle ilgilensin.” Her iki taraf da mücadeleye bu tür karşılıklı zekâ düzenlemeleriyle başlar.

Sömürge halkına göre bu şiddet mutlak praksisi temsil eder. Dolayısıyla militan aynı zamanda emekçidir. Örgütün militana sorduğu sorular bu bakış açısının damgasını taşır: “Nerede çalıştın? Kiminle? Neler başardın?” Grup, herkesin geri dönüşsüz bir eylemi gerçekleştirmiş olmasını şart koşar. Örneğin halkı ulusal mücadeleye katılmaya çağıran hemen bütün insanların Fransız polisi tarafından ölüme mahkûm edildiği ya da arandığı Cezayir’de güven her vakanın umutsuzluğuyla doğru orantılıydı. Yeni bir militana ancak sömürge sistemine geri dönemediği zaman güvenebilirsiniz. Bu mekanizma, Kenya’daki Mau-Mau’lar arasında da görülmektedir: Mau-Mau örgütü grubun her üyesinin kurbana vurmasını şart koşmuştu. Dolayısıyla her biri bu kurbanın ölümünden sorumlu olacaktı. Çalışmak, sömürgecinin ölümü için çalışmaktır. Şiddetin sorumluluğunu üstlenme, dışlanmış ya da başka yollara sapmış üyelerin geri dönmelerine, yerlerini yeniden almalarına, grupla bütünleşmelerine de olanak tanır. Dolayısıyla şiddet kusursuz bir meditasyon olarak görülebilir. Sömürgeleştirilmiş insan şiddette ve şiddet aracılığıyla özgürleşir. Bu praksis militanı aydınlatır, çünkü ona araçları ve amacı gösterir. Césaire’ın şiiri bu şiddet manzarasında

peygamberimsi bir anlam kazanır. isyancının (ne rastlantı ama!) şunları söylediği trajedisinin en önemli sayfalarından birini ele alalım:

İSYANCI (sert bir şekilde)

Soyadım: Onuru kırılmış; adım: Aşağılanmış; mesleğim: isyancı; yaşım: Taş devri.

ANNE

Irkım: insan ırkı. Dinim: Kardeşlik...

İSYANCI

Irkım: Düşmüş ırk. Dinim...

ama bunu siz, o silahsızlanmanızla hazırlayacak değilsiniz;

ben hazırlayacağım, isyanımla ve sıkılmış zavallı yumruklarımla ve yaban kafamla.

(çok sakince.)

Bir Kasım gününü hatırlıyorum; altı aylık bile değildi. Efendi kapkara kulübeye kızıl ay gibi girdi, çocuğun küçük kaslı kollarıyla oynuyordu, çok iyi bir efendiydi o, şişko parmaklarıyla çocuğun küçük gamzeli yüzünü okşuyordu. Mavi gözleri gülümsüyordu ve baldan tatlı sözleriyle çocuğa takılıyordu. Bana bakarak, bu oğlan çok iyi bir köle çobanı olacak, dedi ve başka güzel şeyler de söyledi, efendi, çok erkenden başlamak gerektiğini, iyi bir Hıristiyan, iyi bir köle, iyi bir kul, güçlü kuvvetli, canlı bir adam, iyi bir komutanın keskin gözlü, güçlü kollu köle çobanı olmak için yirmi yılın fazla uzun olmadığını söyledi. Bu adam oğlumun beşiğine, bir köle çobanının beşiğine bakarak hayaller kuruyordu.

Saldırma elde, sürünerek ilerledik…

ANNE

Yazık, öleceksin.

İSYANCI:

Öldürüldü... Onu kendi ellerimle öldürdüm...

Evet: verimli bir ölümdü, işe yarar bir ölüm...

Geceydi. Şeker kamışlarının arasında süründük.

Bıçaklar yıldızlara şarkı söylüyordu, ama biz yıldızlara aldırmadık.

Şeker kamışları yüzümüzü yeşil bıçaklarıyla kesti.

ANNE

Bense öldüğünde annesinin gözlerini kapatacak bir oğulun hayalini kurmuştum.

İSYANCI

Ben oğlumun gözlerini başka bir güneşe açmayı seçtim.

ANNE

... Ah oğlum... korkunç ve şanssız bir ölüm.

İSYANCI

Anne, taze ve muhteşem bir ölüm.

ANNE

Çok fazla nefretten.

İSYANCI

Çok fazla sevgiden.

ANNE

Beni bağışla, senin zincirlerinde boğuluyorum, senin yaralarınla kanıyorum.

İSYANCI

Dünya beni bağışlamaz... Dünyanın hiçbir yerinde benim de öldürülmediğim ve aşağılanmadığım tek bir linç edilmiş piç, tek bir işkence görmüş insan yok.

ANNE

Allahım, kurtar onu!

İSYANCI

Kalbim, sen beni anılarımdan kurtaramazsın...

Bir Kasım gecesiydi...

Çığlıklar birden sessizliği aydınlattı,

ayağa fırladık, biz köleler, biz tezekler, sabırlı toynaklarıyla hayvanlar.

Deli gibi koşuyorduk; silahlar patladı... Vuruyorduk. Kan ve ter bizi serinletti. Çığlıklar arasında vuruyorduk ve çığlıklar daha da yükseldi, doğuya doğru büyük bir yaygara koptu; müştemilatlar yanıyor ve alevler tatlı tatlı yanaklarımızı yalıyordu.

Sonra efendinin evine saldırıldı.

Pencerelerden ateş ediyorlardı.

Kapıları zorladık.

Efendinin yatak odası ardına kadar açıktı. Efendinin yatak odası apaydınlıktı ve efendi oradaydı, çok sakin... ve hepimiz durduk... o efendiydi... Ben içeriye girdim. Sen, dedi, çok sakince... Bendim, gerçekten de benim, ona söyledim, iyi bir köle, sadık köle, kölelerin kölesi ve

birdenbire gözlerim yağmurlu günde korkmuş iki hamamböceği oldu... Ben vurdum, kan fışkırdı: Bugün hatırladığım tek vaftiz töreni bu[13].

Böyle bir ortamda günlük yaşamın imkânsızlaşması anlaşılır bir şey. Artık bir insan daha önceden olduğu gibi fellah, pezevenk ya da alkolik olamaz. Sömürge rejiminin şiddeti ile sömürge halkın karşı-şiddeti birbirini dengeler ve birbirlerine olağanüstü türdeş bir misillemeyle yanıt verir. Metropolden gelen yerleşimci sayısı ne kadar çoksa şiddet de o oranda korkunç olur. Şiddet, sömürge rejiminin sömürge halkına uyguladığı şiddetle doğru orantılı olarak yayılır. Bu ayaklanma döneminin ilk aşamasında metropol hükümetleri sömürgecilerin köleleridir. Bu sömürgeciler hem sömürge insanına hem de hükümetlere karşı bir tehdittir. Ayrım gözetmeden aynı yöntemleri kullanırlar. Evian belediye başkanına yapılan suikast, yöntem ve motivasyon olarak Ali Boumendjel suikastına benzer. Sömürgecilere göre seçenek Cezayir Cezayir'i ile Fransız Cezayir'i arasında değil, bağımsız bir Cezayir ile sömürge bir Cezayir arasındadır. Bunun dışında her şey ya boş laftır ya da ihanet teşebbüsüdür. Sömürgecinin mantığı değişmez; sömürgecinin düşünce tarzına aşina olmayanlar sömürge halkının davranışlarındaki karşı-mantığa şaşabilirler. Sömürge halkı karşı-şiddeti seçtiği andan itibaren, polis misillemeleri otomatik olarak ulusal güçlerin karşı misillemelerine davetiye çıkarır. Ne var ki sonuç büyük ölçüde eşitsizdir, çünkü uçaklardan açılan ateşler ya da donanmanın bombardımanları dehşet ve önem bakımından sömürge halkın tepkisini fazlasıyla aşar. Sömürge halkın en yabancılaşmış olanının bile gözündeki perdeyi bu terör ve karşı-terör sarkacı tamamen kaldırır. Sakamody geçidindeki bir pusuda öldürülen ya da yaralanan yedi Fransız bütün uygar vicdanlarda öfke yaratırken, Guergour dovvar'larının[14] ya da Djerah deşra'nın yağmalanmasının ve pusunun ardındakilerin katledilmesinin en küçük bir önemi olmamasının saçmalığını insanların eşitliğine ilişkin hiçbir nutkun gizleyemediğini açıkça fark ederler. Terör, karşı-terör, şiddet, karşı-şiddet... Cezayir'de bu kadar aşikâr ve bu kadar direngen olan nefret döngüsünü anlatırken gözlemcilerin acıyla rapor ettikleri şey işte budur.

Silahlı mücadelede geri dönüşü olmayan nokta diyebileceğimiz bir an vardır. Bu nokta hemen her zaman, sömürge halkın bütün kesimlerini içine alan çok büyük ve her şeyi kapsayan baskıya atfedilebilir. Bu noktaya Cezayir'de 1955'de 12 bin Philippeville kurbanıyla ve 1956'da Lacoste'un

şehir ve kır milisleriyle varıldı[15]. O zaman herkes, hatta sömürgeciler için bile, “Hiçbir şeyin eskisi gibi süremeyeceği ve değişmesi gerektiği” açık bir hal aldı. Ama sömürge halkı hesap tutmaz. Saflarında açılan büyük boşluğu bir tür gerekli kötülük olarak görür. Şiddet yoluyla karşılık vermeye karar verdiği için bunun sonuçlarına katlanmaya da hazırdır. Tek istediği, başkaları için de hesap tutmasının ondan istenmemesidir. “Bütün yerliler aynıdır” sözüne, sömürge insanı “Bütün sömürgeciler aynıdır” diye yanıt veriyor[16]. Sömürge insanı işkence gördüğünde, karısı öldürüldüğü ya da tecavüz edildiğinde kimseye şikayet etmez. Ezenlerin yetkilileri istediği kadar araştırma soruşturma komisyonları kursun, sömürge insanının gözünde bu komisyonların varlığı da yokluğu da birdir. Gerçekten de, yakında Cezayir’de işlenen suçlar başlayalı yedi yıl olacak ve bir Cezayirlinin öldürülmesinden dolayı Fransız adaletinin önüne çıkarılmış tek bir Fransız bile yok. Çinhindi’nde, Madagaskar’da ve sömürgelerde yerli karşı taraftan hiçbir şey beklememesi gerektiğini bilir. Sömürgecinin işi, sömürge halkın özgürlük hayallerini bile olanaksız kılmaktır. Sömürülenin işi de, olası bütün yöntemlerle sömürgeciyi yok etmeyi düşlemektir. Mantıksal düzlemde sömürgecinin Maniciliği sömürge insanının Maniciliğini doğuruyor. “Sömürgecinin mutlak kötülüğü” kuramı “yerlinin mutlak kötülüğü” kuramına bir tepkidir.

Sömürgecinin sömürgeye gelişi yerli toplumunun ölümü, kültürel atalet ve bireylerin taşlaşması anlamına geldi. Sömürge insanı için yaşam ancak sömürgecinin çürümüş cesedinden yeniden can bulabilir. iki sav arasındaki sözcük sözcüğüne denklik böyledir.

Ama bazen öyle olur ki, sömürge halkı için bu şiddet, tek işleri şiddet olduğu için, olumlu, şekillendirici özellikler de taşır. Şiddet praksisi birleştiricidir, çünkü her bir kişi bu büyük zincirdeki, sömürgecinin gösterdiği ilk şiddete tepki olarak ortaya çıkan bu büyük şiddet örgütlenmesindeki bir şiddet halkasını temsil eder. Gruplar birbirlerini tanır, gelecek ortaya çıkacak ulus şimdiden bölünmez bir bütündür. Silahlı mücadele halkı harekete geçirir, yani onları geri dönüşü olmayan tek bir yöne iter.

Bir kurtuluş savaşı sırasında kitlelerin harekete geçmesi, her insanın bilincine ortak dava, ulusal kader ve kolektif tarih nosyonunu sokar. Bunun

sonucu olarak, ikinci aşama, yani ulusun inşası aşaması da kan ve öfkeyle harmanlanmış bu çimentonun varlığı sayesinde kolaylaşır. Böylece azgelişmiş ülkelerde kullanılan sözcüklerin özgünlüğünü daha iyi kavrarız. Sömürge döneminde halk ezilmeye karşı savaşa çağrılır. Ulusal kurtuluştan sonra da yoksulluğa, cahilliğe ve azgelişmişliğe karşı savaşmak zorundadır. Mücadele devam ettiği söylenir. Halk yaşamın sonu olmayan bir mücadele olduğunu kavrar.

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, sömürgecinin şiddeti halkı birleştirir. Sömürgecilik yapısı gereği ayrılıkçı ve bölgecidir. Sömürgecilik yalnızca kabilelerin varlığını tanımakla yetinmez, aynı zamanda onları pekiştirir ve birbirinden ayırır. Sömürge sistemi kabile başkanlıklarını besler ve eski marabout[17] tarikatlarını canlandırır. Şiddet uygulaması birleştirici ve ulusaldır. Bu nedenle bölgeciliğin ve kabileciliğin tasfiyesini içinde barındırır. Bu yüzden milliyetçi partiler kaid'lere[18] ve geleneksel şeflere karşı acımasız davranırlar. Kaid'ler ve şeflerin ortadan kaldırılması halkın birliğinin koşuludur.

Şiddet bireysel düzeyde temizleyici bir güçtür. Sömürge insanını aşağılık kompleksinden, umutsuzluk ve pasiflikten kurtarır, ona cesaretini ve özgüvenini yeniden kazandırır. Silahlı mücadele sembolik olsa ve hızlı bir sömürgesizleştirmeyle halkı hareketsiz bıraksa bile, kurtuluşun herkesin işi olduğunu ve liderlerin özel bir meziyeti olmadığını görecek zamana sahip olur. Şiddet halkı lider düzeyine çıkarır. Genç hükümetlerin hemen yerleştirmeye çalıştığı protokol sistemine güvensizlikleri de buradan kaynaklanır. Kitleler, ulusal kurtuluşu sağlamak için şiddet yöntemleri kullandıklarında, kimsenin kendisini "kurtarıcı" olarak göstermesine izin vermezler. Eylemlerinin sonuçları karşısında kıskançtırlar ve geleceklerini, kaderlerini ve anayurtlarının kaderini yaşayan bir tanrının ellerine teslim etmemeye dikkat ederler. Dün tamamen sorumsuz olan kitleler bugün her şeyi anlamaya ve belirlemeye eğilimlidirler. Şiddetin aydınlattığı halk bilinci her türlü pasifikasyona isyan eder. Artık demagogların, oportünistlerin ve büyücülerin işi zordur. Onları ümitsiz bir teke tek mücadeleye itmiş olan praksis, kitlelerde somut işler başarmak için gözü doymaz bir istek yaratır. Uzun vadede her tür mistikleştirme girişimi tamamen olanaksız hale gelir.

Uluslararası Koşullarda Şiddet Üzerine

Azgelişmiş bölgelerde siyasi liderin halkını daima savaşmaya çağırdığını daha önce defalarca belirtmiştik. Sömürgeciliğe karşı savaşmaya, yoksulluğa ve azgelişmişliğe karşı savaşmaya ve kısır geleneklere karşı savaşmaya çağırır. Liderin kullandığı sözcükler bir komutanın sözcükleridir: “kitlelerin harekete geçirilmesi”, “tarım cephesi”, “okumaz yazmazlık cephesi”, “yaşadığımız yenilgiler”, “kazanılan zaferler.” Bağımsız genç ulus ilk yıllarda bir muhabere alanı ortamında gelişir. Çünkü azgelişmiş ülkenin siyasi lideri önlerindeki uzun yolu düşündükçe ürker. Halka hitap eder: “Kollarımızı sıvayıp işe koyulalım.” Bir tür yaratıcı çılgınlık büyüsüne kapılmış halk da muazzam orantısızlıktaki çabaya kendini atar. Program yalnızca dipten çıkmak değil, diğer ulusları olabildiğince yakalamaktır. Avrupa uluslarının şu andaki gelişmişlik düzeyine çalışarak ulaştığına dair yaygın bir kanı var. Bu yüzden aynı düzeyi yakalayabileceğimizi kendimize ve tüm dünyaya kanıtlayalım. Azgelişmiş ülkelerin kalkınma sorununu bu şekilde görmek bize ne doğru ne de mantıklı geliyor.

Avrupalı uluslar ulusal birliğe, ulusal burjuvazi zenginliğin büyük kısmını ellerinde toplamışken ulaştı. Dükkân sahipleri, tacirler, memurlar ve bankacılar finansı, ticareti ve bilimi ulusal çerçevede tekeline aldı. Burjuvazi en dinamik ve refah içindeki sınıfı temsil ediyordu. iktidara gelmesi sanayileşme, kitle iletişim araçlarının geliştirilmesi ve bir süre sonra da denizaşırı pazarlar arama gibi olmazsa olmaz nitelikte operasyonlar başlatmasına olanak sağladı.

Avrupa’da bazı küçük istisnalar dışında (örneğin ingiltere biraz daha ilerideydi) ulusal birliği sağlamış olan devletler ekonomik açıdan az çok aynı düzeydeydi. Kalkınma ve ilerlemenin niteliği gereği hiçbir ulus ötekileri aşağılamıyordu.

Bugün, azgelişmiş bölgelerde ulusal bağımsızlık ve ulusal inşa tamamen yeni bir özellik kazanmıştır. Bu bölgelerde takdire şayan bazı başarılar dışında bütün ülkeler aynı altyapı yokluğundan muzdariptir. Kitleler aynı yoksullukla mücadele eder, hep aynı davranışlarla debelenirler, büzüşmüş karınlarıyla açlık coğrafyası denilen şeyi çizerler. Azgelişmişlik dünyası,

yoksulluk ve insanlıkdışılık dünyası. Ama aynı zamanda doktorsuz, mühendissiz ve yöneticisiz bir dünya. Bu dünya karşısında Avrupa ulusları şatafatlı bir refah içinde yüzmektedirler. Avrupa'nın bu bolluğu utanç verici bir şeydir, çünkü kölelerin sırtından kurulmuştur, kölelerin kanlarıyla beslenir ve varlığını tümüyle azgelişmiş dünyanın toprağına ve toprak altına borçludur. Avrupa'nın refahı ve kalkınması, siyahların, Arapların, Hintlilerin ve Asyalıların cesetleri ve terleri pahasına inşa edilmiştir. Bunu asla unutmamaya kararlıyız. Bir sömürgenin bağımsızlık talebinden rahatsız olan sömürgeci bir ülke, milliyetçi liderlere, "Bağımsızlık istiyorsunuz demek, alın öyleyse ve ortaçağa geri dönün," dediğinde, bağımsızlığına yeni kavuşmuş halk bu meydan okumayı başını sallayarak onaylar ve kabul eder. Gerçekten de sömürgeci sermayesini ve teknisyenlerini geri çeker ve genç ulusu ekonomik baskı aygıtıyla kuşatır[19]. İlahlaştırılmış bağımsızlık ideali bağımsızlık lanetine dönüşür. Sömürgeci yetkililerin devasa zor güçleri genç ulusu ekonomik durgunluğa mahkûm eder. Diğer bir deyişle sömürgeci şöyle der: "Demek bağımsızlık istiyorsunuz, alın ve sonuçlarına katlanın." Milliyetçi liderlere halklarına dönüp dev bir çaba içine girmelerini istemekten başka seçenek kalmamıştır. Bu açlık çeken insanlardan kemer sıkma rejimine katlanmaları istenir, güçsüz kaslarıyla çok orantısız bir çalışma istenir. Otarşik bir rejim kurulur ve her devlet, elindeki azıcık kaynakla, artan ulusal açlığa ve ulusal yoksulluğa çözüm bulmaya çalışır. Avrupa kibirle ve küçümseyerek bakarken, artık tükenene dek çalışmak zorunda olan halkın seferberliğine tanık oluruz.

Diğer Üçüncü Dünya ülkeleri böyle bir sıkıntıya katlanmayı reddeder ve eski sömürgeci gücün koşullarına boyun eğmeyi kabul ederler. Blokların mücadelesindeki ayrıcalıklı konumlarını borçlu oldukları stratejik yerlerinden yararlanarak anlaşmalar imzalar ve yükümlülük altına girerler. Eskiden sömürge olan ülke artık ekonomik açıdan bağımlı bir ülkeye dönüşmüştür. Sömürgeci ticaret kanallarını dokunulmamış tutmuş ve bazı durumlarda daha da pekiştirmiş olan eski sömürgeci, bu pazarı korumak için bağımsız ulusun bütçesine küçük girdiler yapmayı kabul eder. Sömürge ülkeler bağımsızlıklarına kavuşmuştur kavuşmasına, ama dünya şimdi kurtuluşunu sağlamış ülkelerin bugünkü durumlarını daha da katlanılmaz kılan çıplak gerçeklerle karşı karşıyadır. Sömürgecilikle anti-sömürgecilik arasında görünen, aslında sosyalizmle kapitalizm arasında olan temel çarpışma önemini şimdiden yitirmiştir. Bugün için önemli olan konu, ufku

tıkayan sorun, servetlerin yeniden dağıtılma gereğidir. Sonuçları ne kadar yıkıcı olursa olsun insanlık bu sorunu ele almak zorunda kalacaktır.

Dünyanın, özellikle Üçüncü Dünya'nın kapitalist sistemle sosyalist sistem arasında seçim yapma zamanının geldiği yaygın bir düşünceydi. Ama iki sistem arasında var olan şiddetli rekabetten kendi ulusal kurtuluş mücadelelerinin zaferi için yararlanmış olan azgelişmiş ülkeler bu rekabete dahil olmayı reddetmelidir. Üçüncü Dünya kendisini önceki değerlerle tanımlamakla yetinmemeli. Tam tersine, azgelişmiş ülkeler kendi değerleri, kendilerine özgü yöntem ve stiller üzerinde yoğunlaşmak için ellerinden gelen her şeyi yapmalıdırlar. Önümüzdeki somut sorun, farklı zaman dilimlerinde farklı kıtalardan insanların tanımladığı haliyle sosyalizmle kapitalizm arasında açıkça seçim yapmak değildir. Kapitalist sistemin ulusal ve evrensel projemizi yerine getirmemize olanak sağlayamayacağını biliyoruz elbette. Kapitalist sömürü, kartel ve tekeller azgelişmiş ülkelerin düşmanlarıdır. Öte yandan sosyalist bir rejimin, bütünüyle halka adanmış ve en değerli mülkün insan olduğu ilkesine dayanan bu rejimin seçilmesi daha hızlı ve daha uyumlu bir şekilde ilerlememize olanak sağlar ve sonuçta ulusun bütününün zararına bütün ekonomik ve siyasal iktidarı birkaç kişinin elinde topladığı bu toplum karikatürü böylece olanaksızlaşır.

Ama bu rejimin randımanlı çalışabilmesi ve bizim hayalimiz olan ilkelere sürekli sadık kalabilmesi için insan yatırımından daha fazla şeye ihtiyaç var. Bazı azgelişmiş ülkeler bu yönde çok büyük bir çaba sarfediyorlar. Erkekler ve kadınlar, gençler ve yaşlılar bir anlamda zorunlu olan çalışmayı coşkuyla üstleniyor ve kendilerini ulusun köleleri ilan ediyorlar. Bu kendini adama ve ortak çıkarlara bağlılık ruhu, dünyanın kaderine güveni tazeleyen ve en kuşkucu gözlemciyi bile pes ettiren, güven verici ulusal morali besler. Ne var ki, böyle bir çabanın bu korkunç ritmi uzun süre sürdürebileceğine inanmıyoruz. Bu genç ülkeler sömürgecinin koşulsuz geri çekilişinden sonra meydan okumayı kabul etmiştir. Ülke kendisini yeni yönetimin elinde bulur, ama aslında her şeye sıfırdan başlaması ve her şeyin yeni baştan düşünülmesi gerekir. Sömürge sistemi yalnızca bazı zenginliklerle ve bazı ulusal kaynaklarla, daha doğru bir ifadeyle kendi sanayilerini destekleyen kaynaklarla ilgiliydi. Şimdiye kadar topraküstü ya da toprakaltına ilişkin hiçbir güvenilir inceleme yapılmamıştır. Bu yüzden genç bağımsız ulus sömürge rejiminin yarattığı ekonomik kanalları kullanmak zorunda kalır.

Diğer ülkelere ve farklı para birimlerine ihracat yapabilir elbette, ama ihracatının temeli esasen değişmeden kalır. Sömürge rejimi kendi kanallarını iyice perçinlemiştir ve bu kanallar korunmazsa ekonomi çökebilir. Belki de her şeye en baştan başlamak gerekir: ihracatın yalnızca gittiği yerleri değil niteliğini de değiştirmek, toprakүstü ve toprakaltı kaynakları, nehirleri ve –neden olmasın– güneşi araştırmak gerekir. Ne var ki, bütün bunları yapabilmek için insan yatırımının dışında başka şeyler de gerekiyor. Sermaye, teknisyenler, mühendisler ve tamirciler gerekiyor. itiraf edelim, liderlerin azgelişmiş ülke halklarından istediği muazzam çabanın beklenen sonuçları doğuracağına inanmıyoruz. Çalışma koşulları değiştirilmezse, emperyalist güçlerin hayvan düzeyine indirgediği bu dünyanın insanlaştırılması yüzyıllar alacaktır[20].

Doğrusu şu ki bu koşulları kabul etmek zorunda değiliz. Batı ülkelerinin bizi mahkûm etmek istediği koşulları baştan reddetmeliyiz. Sömürgecilik ve emperyalizm, bayraklarını ve polislerini topraklarımızdan çekince bize olan borçları kapatılmış olmadı. Kapitalistler yüzyıllardır azgelişmiş dünyada tam bir savaş suçlusu gibi davrandılar. Sürgünler, katliamlar, zorunlu çalıştırma ve kölelik, kapitalizmin altın ya da elmas rezervlerini artırmak, zenginliğini ve iktidarını kurmak için kullandığı temel yöntemlerdi. Daha kısa bir süre önce Nazizm tüm Avrupa'yı tam bir sömürgeye dönüştürdü. Çeşitli Avrupa ülkelerinin hükümetleri çalınan hazinelerinin karşılığında ayni ve nakdi tazminat istediler ve sonuçta kültürel eserler, resim, heykel ve vitraylar sahiplerine geri verildi. Savaşın hemen ertesinde Avrupalılar tek bir konuda ısrarlıydı: "Almanya yaptıklarının bedelini ödeyecek." Eichmann duruşmasının açılışında Herr Adenauer Alman halkı adına Yahudi halkından bir kez daha özür diledi. Herr Adenauer israil devletine Nazi suçlarının tazminatı olarak muazzam miktarda para ödenmesi konusunda ülkesinin verdiği sözü bir kez daha yineledi[21].

Aynı şekilde şunu da söylüyoruz ki, emperyalist devletler topraklarımızdan askeri birliklerini ve işleri ülkenin zenginliklerini keşfetmek, çıkarmak ve metropole göndermek olan idari ve mali hizmet görevlilerini çekmekle yetinselerdi, ciddi bir hata yaparak görülmemiş bir adaletsizlik yapmış olurlardı. Ulusal bağımsızlık karşılığında moral tazminat almamız gözlerimizi kör etmiyor, karnımızı da doyurmuyor. Emperyalist ülkelerin zenginliği bizim de zenginliğimiz. Evrensel düzeyde

bu düşünce, Batı'nın teknik başarısı ya da sanatsal yaratılarında söz sahibi olduğumuzu hissetmemiz anlamına asla gelmez. Somut olarak söylersek, Latin Amerika, Çin ve Afrika gibi sömürge ülkelerin altınını ve hammaddelerini Avrupa haddinden fazla kendisine çekmiştir. Avrupa'nın bolluk içinde yüzen kulelerini karşılarında gören bu kıtalardan Avrupa'ya doğru yüzyıllardır elmas, petrol, ipek, pamuk, odun ve egzotik ürünler sevkedilmektedir. Avrupa kelimenin tam anlamıyla Üçüncü Dünya'nın yarattığı bir şeydir. Onu boğan zenginlikler, azgelişmiş ülkelerden yağmalanan zenginliklerdir. insan ticaretinde uzmanlaşmış olan Hollanda'nın limanları, Bordeaux ve Liverpool dokları önemlerini sürülen milyonlarca köleye borçludur. Bu yüzden, bir Avrupa devlet başkanı elini yüreğine koyarak azgelişmiş dünyanın bahtsız halklarının yardımına koşması gerektiğini söylediğinde içimiz minnetle titremiyor. Tam tersine, kendi aramızda, "Bu bize ödenmesi gereken adil bir tazminat yalnızca," diyoruz. Yani azgelişmiş ülkelere yapılan yardımı "sadaka" olarak kabul etmeyeceğiz. Bu yardım çifte bilinçlenmenin onaylanması olarak görülmelidir: Sömürgeci halkların bunun onların borcu olduğu bilinci ve kapitalist güçlerin de bunun ödenmesi gerektiği bilinci[22]. Kapitalist ülkeler, nankörlükten değil cahilliklerinden dolayı bedel ödemeyi kabul etmezlerse, o zaman kendi sistemlerinin şaşmaz diyalektiği onları boğmayı becerecektir. Genç ulusların yeterince özel sermaye çekmediği bir gerçektir. Tekellerin kendini geride tutuşunu açıklayan ve haklı kılan birçok neden var. Kapitalistler, hükümetlerinin sömürgesizleştirmeye hazırlandığını öğrenir öğrenmez –ve kuşkusuz bunu ilk öğrenenler onlardır– sözkonusu sömürgeden tüm sermayelerini çekmeye koşarlar. Sermayenin bu görkemli kaçışı sömürgesizleştirmenin en sürekli olgularından biridir.

Özel şirketlerin bağımsız ülkelere yatırım yapmak için öne sürdüğü koşullar, deneyimlerin kabul edilemez ya da gerçekleşemez olduğunu kanıtladığı koşullardır. "Denizaşırı" topraklara yatırım yapar yapmaz kârın hemen geri dönmesi ilkesine sadık kalan kapitalistler, uzun vadeli yatırımlar yapmaya istekli değildir. Genç rejimlerin sözde ekonomik planlama programlarına karşı koyar ve çoğunlukla açık bir düşmanlık gösterirler. En iyi olasılıkla genç devletlere borç vermeyi, bu paranın mamul mallar ve makine alımında kullanılması koşuluyla kabul ederler, metropoldeki fabrikaları işletmeye ancak bu koşullarda devam edebilirler.

Aslında Batılı finansörler her tür risk altına girmekten çekinmektedir. Dolayısıyla siyasal istikrar ve barışçıl toplumsal ortam talep ederler, ama bu talepler bağımsızlığın hemen sonrasında nüfusun korkunç durumu dikkate alındığında olanaksızdır. O zaman, eski sömürgenin veremeyeceği güvenceleri arayan finans grupları, genç devletin askeri ya da ekonomik anlaşmalar yapmasını ve ülkede bazı askeri üslerin kalmaya devam etmesini talep ederler. Özel şirketler, bu ülkelere yerleştirilmiş birliklerin onların çıkarlarını koruması için kendi hükümetlerine baskı yaparlar. Bu şirketler son çare olarak da hükümetlerinden falanca azgelişmiş bölgede yapmaya karar verdikleri yatırımları garantiye almasını isterler.

Sonuçta çok az ülke kartel ve tekellerin talep ettiği koşulları yerine getirebilir. Bu yüzden güvenli bir çıkış bulamayan sermaye Avrupa'da bloke olmuş halde kalır ve dondurulur. Özellikle kapitalistler kendi ülkelerine yatırım yapmayı kabul etmedikleri için bu böyle olur. Bu durumda kârlar çok az olur ve mali basınç en cesur insanlarda bile umutsuzluk yaratır.

Uzun vadede durum tam anlamıyla felakettir. Sermaye dolaşımı artık durmuş ya da hatırı sayılır ölçüde azalmıştır. isviçre bankaları fon sağlamayı reddeder ve Avrupa nefes alamaz. Askeri harcamaların yuttuğu dev paralara karşın uluslararası kapitalizm çok zor durumdadır.

Fakat ufukta başka bir tehlike daha belirir. Üçüncü Dünya Batı'nın bencilliği ve ahlâksızlığı nedeniyle gerilemeye, özellikle de ekonomik durgunluğa mahkûm edildiği için, azgelişmiş halklar da kolektif bir otarşi kurmaya karar verir. Batı sanayileri denizaşırı pazarlardan hızla yoksun kalır. Sermayenin malları depolarda yığılır ve Avrupa pazarı kartellerle finans grupları arasında amansız bir mücadeleye tanık olur. Fabrikalar kapanır, işten çıkarmalar başlar ve işsizlik Avrupa işçi sınıfını kapitalist rejime karşı açık bir mücadele vermeye zorlar. O zaman tekeller gerçek çıkarlarının çok fazla koşul koymadan azgelişmiş ülkelere ekonomik yardımda bulunmakta yattığını kavrayacaktır. Dolayısıyla Üçüncü Dünya'nın genç uluslarının kapitalist ülkelere yaltaklanmasının yanlış olduğu açıktır. Biz kendi haklılığımız ve tavrımızın adaletiyle güçlüyüz. Ne var ki, kapitalist ülkelere, çağımızın temel sorununun sosyalist rejimle aralarındaki savaş olmadığını anlatmak ve açıklamak da bizim

görevimizdir. Bizi hiçbir yere götürmeyen bu soğuk savaşa son verilmelidir, nükleer silahlanma yarışı durdurulmalı ve azgelişmiş bölgelere cömert yatırımlar ve teknik yardımlar verilmelidir. Dünyanın kaderi bu soruya verilen yanıta bağlıdır.

Açlık çeken milyonlarca renkli derili insan karşısında "Avrupa'nın kaderi"ne kapitalist rejimin sosyalist rejimleri katmaya çalışması da yararsız. General de Gaulle ne düşünürse düşünsün Albay Gagarin'in zaferi "Avrupa'yı onurlandıran" bir başarı değildir. Kapitalist rejimlerin liderleri ve aydınları bir süredir Sovyetler Birliği'ne karşı muğlak bir tavır takınıyorlar. Sosyalist rejimi devirmek için bütün güçlerini birleştirdikten sonra, şimdi bu rejimle anlaşmaları gerektiğini kavrıyorlar. Bu yüzden olabildiğince sevimli gözüküyor, jestleri artırıyor ve Sovyet halkına sürekli "Avrupa'nın parçası oldukları"nı hatırlatıyorlar.

Üçüncü Dünya'yı bütün Avrupa'yı yutmakla tehdit eden bir sel olacak şekilde hareketlendirmek insanlığı mutluluğa doğru götürmeyi planlayan ilerici güçleri bölmez. Üçüncü Dünya, tüm Avrupa'ya karşı büyük bir açlık seferi düzenleme niyetinde değildir. Kendisini yüzyıllardır kölelik altında tutanlardan beklediği şey, insanı rehabilite etmesine ve her yerde sonsuza dek insanın zaferini sağlamasına yardımcı olmasıdır.

Ama bunun Avrupa hükümetlerinin işbirliği ve iyi niyetiyle gerçekleşeceğine inanacak kadar naif olamayacağımız açık. insanı, bütünsel insanı dünyaya yeniden kazandırmaktan ibaret olan bu muazzam görev, sömürge sorunlarında geçmişte çoğu zaman ortak efendilerimizin tutumunu desteklediklerini itiraf etmesi gereken Avrupalı kitlelerin olmazsa olmaz desteğiyle gerçekleşecektir. Bunu yapabilmek için Avrupalı kitleler önce uyanmaya, beyinlerini kullanmaya ve sorumsuz "uyuyan güzel" oyununu oynamaktan vazgeçmeye karar vermelidir.

2 - Kendiliğindenliğin Büyüklüğü ve Zaafı

Şiddete ilişkin bu düşünceler, milliyetçi parti kadrolarıyla kitleler arasında sık sık yaşanan uyumsuzluğun ve aralarındaki ritim farklılığının farkına varmamıza neden olur. Her siyasi örgütte ya da sendikada durumlarının hemen ve koşulsuz iyileştirilmesini talep eden yığınlarla, patronların yaratabileceği zorlukların farkında olduğu için işçilerin taleplerini sınırlamaya çalışan kadrolar arasında geleneksel bir uçurum vardır. Bu nedenle kitlelerin kadrolara ilişkin sık sık dile getirdiği hoşnutsuzluk kalıcıdır. Taleplerin her dile getirilişinin ardından kadrolar zaferi kutlarken kitleler aldatıldıklarını samimiyetle hissederler. Kitleleri politize eden şey, siyasal hakları için tekrarlanan gösteriler ve sık yaşanan sendikal anlaşmazlıklardır. Siyasal olarak bilinçli bir sendika yetkilisi, yerel bir çatışmanın kendisiyle yönetim arasında önemli bir çatışma olmadığını bilen kişidir. Gittikleri metropollerde siyasi partilerin işleyişini incelemiş olan sömürge aydını, kitleleri harekete geçirmek ve sömürge yönetimine baskı yapmak için benzer örgütler kurar. Sömürge ülkelerde milliyetçi partilerin doğuşu, ticari seçkinlerle aydınlardan oluşan bir seçkinler grubunun ortaya çıkışıyla aynı zamana denk düşer. Bu seçkinler böyle bir örgütlenmeye temel önem verir ve örgüt fetişizmi çoğu zaman sömürge toplumunun akılcı bir şekilde araştırılmasının önüne geçer. Parti nosyonu, metropolden ithal bir nosyondur. Bu modern direniş aracı, kölelik, serflik, takas, el zanaatları ve borsa işlemlerinin bir arada bulunduğu çokbiçimli, dengesiz bir gerçekliğe uyarlanır.

Siyasi partilerin zayıflığı, yalnızca hayli sanayileşmiş kapitalist bir toplum içinde işçi sınıfının mücadelesini yürüten bir örgütün mekanik olarak kullanılmasında yatmaz yalnızca. Yerel düzeydeki örgüt türüne uyarlamalar ve yenilikler getirilmesi gerekir. Azgelişmiş bölgelerdeki siyasi partilerin çoğuna özgü kusur, en büyük hata, geleneksel olarak en bilinçli unsurlara hitap etmek olmuştur: şehirlerdeki işçi sınıfı, küçük esnaf ve memurlar, yani nüfusun ancak yüzde birini temsil eden küçük bir kesimi.

Bununla birlikte, bu proletarya parti propagandasını anlamasına ve yayınlarını okumasına karşın, ulusal kurtuluş için durmak bilmeyen mücadelenin sloganlarını benimsemeye pek hazır değildir. Sömürge topraklardaki halk arasında proletaryanın, sömürge rejiminin en çok

pohpohladığı çekirdek olduğunu defalarca belirttik. Embriyon halindeki şehir proletaryası nispeten ayrıcalıklıdır. Kapitalist ülkelerde işçi sınıfının kaybedecek hiçbir şeyi yoktur ve muhtemelen de kazanacak çok şeyi vardır. Sömürge ülkelerde ise işçi sınıfının kaybedecek çok şeyi vardır. Aslında sömürge aygıtının işleyişi için sömürge halkın vazgeçilmez kesimini temsil eder. Tramvay vatmanları, taksi sürücüleri, madenciler, liman işçileri, tercümanlar, hemşireler vb. bu kesime dahildir. Bu unsurlar milliyetçi partilerin en sadık çevresini oluşturur ve sömürge sistemindeki ayrıcalıklı yerlerinden dolayı sömürge halkının "burjuva" fraksiyonunu temsil ederler.

Bu yüzden milliyetçi siyasi partilerin hitap ettiği kesimin herkesten önce şehirli olması anlaşılabilir bir şeydir: asıl olarak şehirde yaşayan teknisyenler, kol işçileri, aydınlar ve dükkân sahipleri. Onların düşünme tarzı, şimdiden, içinde yaşadıkları, teknik olarak ileri ve görece rahat ortamın izlerini birçok açıdan taşımaktadır. Burada "modernizm" kraldır. Yine bu aynı çevreler karanlık geleneklere karşı çıkacak ve yenilikler önerecek, böylece ulusal miras denen eski granit temele karşı açık çatışmaya gireceklerdir.

Milliyetçi partilerin çok büyük bir çoğunluğu kırsal kitlelere büyük bir güvensizlik besler. Bu kitleler atalet ve kısırlık çamuruna bulaşmış izlenimini verir onlara. Milliyetçi parti üyeleri (şehirli işçiler ve aydınlar) köylüler hakkında sömürgecilerle aynı küçültücü hükme çok kısa sürede varırlar. Siyasi partilerin kırsal kitlelere güvensizliğinin nedenlerini anlamaya çabalarken, sömürgeciliğin köylülüğü örgütlü bir taşlaşmaya maruz bırakarak tahakkümünü kurduğunu ya da güçlendirdiğini de unutmamalıyız. Marabout'lar, büyücü-şifacılar ve geleneksel şefler tarafından kuşatılmış kırsal kitleler hâlâ feodal koşullarda yaşıyorlar; ortaçağa özgü bu yapı asker-sivil sömürgeci yöneticilerden destek görüyor.

Genç ulusal burjuvazi, özellikle de ticaretle uğraşanlar artık bu feodal yöneticilerle çok sayıda alanda rekabet etmektedir: Marabout'lar ve büyücü-şifacılar hastaların doktora gitmesini engeller; cemaa'ların fetvaları avukatları işsiz bırakıyor; kaid'ler siyasal ve yönetsel iktidarlarını nakliye şirketi kurmak ya da ticaret yapmak için kullanıyorlar; yerel şefler din ve gelenek adına ticarete ve yeni ürünlere karşı çıkıyorlar.

Sömürge işadamları ve tüccarlardan oluşan yeni sınıf büyümek için bu yasakları ve engelleri yok etmek zorundadır. Dolayısıyla, feodal derebeyinin özgür av alanını temsil eden ve yeni ürünler satın almasının az çok yasak olduğunu gören yerli müşteriler, her iki tarafın da ele geçirmeye çalıştığı bir pazar oluşturur.

Feodaller Batılılaşmış genç milliyetçilerle kitleler arasında engel oluşturur. Seçkinler ne zaman kırsal kitlelere yönelse, kabile şefleri, din yöneticileri ve geleneksel yetkililer uyarılarını, tehditlerini ve aforozlarını artırır. işgalci gücün el üstünde tuttuğu bu geleneksel yetkililer, seçkinlerin kırsal kesime sızma girişimlerini hoşnutsuzlukla izler. Bu şehirli unsurların ithal ettiği düşüncelerin büyük olasılıkla feodal yetkenin tüm varlığını sorgulayacağını çok iyi bilmektedirler. Bu yüzden, düşmanları, çok iyi anlaştıkları işgalci güç değil, yerli toplumunu değiştirmeye çalışan, bunu yaparken de onların ağızlarındaki lokmayı alacak olan bu modernistlerdir.

Batılılaşmış unsurların köylü yığınlarla ilgili duyguları, sanayileşmiş ülkelerin işçi sınıfı arasında görülen duyguları anımsatır. Burjuva ve işçi sınıfı devrimleri tarihi, köylülerin büyük kısmının çoğu zaman devrime engel oluşturduğunu göstermiştir. Sanayileşmiş ülkelerde köylülük genel olarak en az siyasal bilinçli, en az örgütlü ve aynı zamanda en anarşik unsurdur. Nesnel olarak gerici davranışı tanımlayan bir dizi özellik gösterirler: bireycilik, disiplin yokluğu, parayı sevme, öfke nöbetleri ve derin bir depresyon.

Milliyetçi partilerin yöntem ve doktrinlerini Batı partilerine dayandırdığını ve dolayısıyla propagandalarını çoğunlukla kırsal kesimlere yöneltmediğini görmüştük. Aslında sömürge bir toplumun akılcı çözümlenişi, eğer yapılmış olsaydı, sömürgedeki köylülerin yapısı bozulmadan kalmış geleneksel bir ortamda yaşadığını, oysa sanayileşmiş ülkelerde sanayileşmenin gelişmesiyle bu geleneksel ortamların parçalandığını onlara gösterirdi. Sömürgelerde bireyci davranışı embriyon halindeki işçi sınıfında buluruz. Kırsal kesimi ve onun çözümsüz demografik sorunlarını terk eden topraksız köylüler lümpen proletaryayı oluşturarak kasabalara akar, gecekondu bölgelerine sıkış tepiş doluşur ve bu sömürge tahakkümünden doğan yapılar olan liman ve şehirlere sızmaya çalışırlar. Köylü kitleler ise hareketsiz bir ortamda yaşamaya devam ederler,

aşırı kalabalıktan karnını doyuramayanların şehirlere göç etmekten başka seçenekleri yoktur. Oldukları yerde kalan köylüler geleneklerini inatla savunur ve sömürge bir toplumda, toplumsal yapısı cemaatçi tarzda kalmış disiplinli unsuru temsil eder. Katı çerçevelere sıkı sıkı yapışan bu durağan toplum zaman zaman dini fanatikliğe ya da kabile savaşlarına yol açabilir kuşkusuz. Ama kırsal kitleler kendiliğindenlikleri içinde disiplinli ve özverili olarak kalırlar. Birey topluluk karşısında silinir.

Kır halkı şehirlilere güvenmez. Avrupalı gibi giyinen, onların dilini konuşan, onlarla yan yana çalışan, bazen aynı bölgede yaşayan şehirli insanı, ulusal mirası oluşturan her şeye ihanet etmiş bir dönek olarak görür. Şehirliler, işgalciyle iyi anlaşan ve sömürge sistemi koşullarında başarılı olmak için ellerinden geleni yapan "hainler, satılmışlar"dır. Bu nedenle, şehirlilerin ahlâksız olduğunu kır halkının ağzından sık sık duyarız. Karşı karşıya olduğumuz şey, şehirle kır arasındaki geleneksel karşıtlık değildir. Sömürgeciliğin avantajlarından dışlanan sömürge insanıyla sömürge sistemini kendi yararına çevirmeyi başaranlar arasındaki karşıtlıktır.

Dahası, sömürgeciler bu karşıtlığı milliyetçi partilere karşı mücadelelerinde kullanır. Dağ insanlarını, köylüleri şehirlilere karşı harekete geçirirler. Artülkeyi sahile karşı kışkırtırlar, kabile kimliklerini canlandırırlar. Bu yüzden Kalondji'nin Kasai kralı olarak kendine taç giydirmesini ve birkaç yıl önce Gana'daki Şefler Meclisi'nin N'Krumah'a direndiğini görmek bizi şaşırtmamalı.

Siyasi partiler kırda kök salmayı başaramaz. Varolan yapılara milliyetçi ya da ilerici bir nitelik vermek amacıyla onları uyarlamak yerine, sömürge sistemi çerçevesinde geleneksel gerçekliği bozmaya kararlıdırlar. Sömürge sisteminin halkaları hâlâ ağırlık oluşturuyorken, ulusu harekete geçirebileceklerine inanırlar. Kitlelere ulaşmak için hiç çaba harcamazlar. Kuramsal bilgilerini halkın hizmetine sunmazlar, bunun yerine önceden belirlenmiş bir şemaya göre halkı şekle sokmaya çalışırlar. Bu yüzden başkentten köylere, merkezi otoriteden yetki almış, dovvar ya da köyleri bir şirket komitesi gibi yönetmeye çalışan deneyimsiz ya da kimsenin tanımadığı liderleri tepeden inme gönderirler. Geleneksel şefler görmezden gelinir, hatta bazen küçük düşürülür. Köyün tarihini ve kabilelerle klanların çatışmalarını halk mücadelesiyle bütünleştirmek yerine, gelecekteki ulusun

tarihi küçük yerel tarihleri, yani tek ulusal gerçekliği dikkate almaz ve ayakları altına alıp çiğner. Geleneksel toplumlarda saygı gösterilen ve genellikle tartışmasız bir ahlâki yetke verilen yaşlılar herkesin önünde gülünç duruma düşürülür. işgalci güçlerin hizmetindekiler bu kırgınlığı kullanmaktan geri durmaz ve bu otorite karikatürünün benimsediği en küçük kararları bile öğrenir. istihbaratı sağlam polis baskısı da hemen ardından gelir. Dışarıdan tepeden inme getirilmiş liderler ve yeni meclisin önemli üyeleri tutuklanır.

Yaşanan yenilgiler milliyetçi partilerin “kuramsal çözümleme”sini onaylar. Kırsal kesimi bir bütün olarak kapsama deneyiminin başarısızlığı, partilerin bu halk kesimine karşı güvensizliğini artırır ve saldırganlıklarını su yüzüne çıkarır. Ulusal kurtuluş mücadelesi başarıya ulaştıktan sonra bile bazı hatalar yapılır ve bu hatalar ademimerkeziyetçi ve özerkçi eğilimleri besler. Sömürgeci evredeki kabilecilik ulusal aşamada yerini bölgeciliğe bırakır ve bu da kurumsal olarak federalizmle ifade edilir.

Ama milliyetçi partiler üzerlerinde fazla denetim kuramamış olmasına karşın kırsal kitlelerin ulusal bilincin olgunlaşmasında ya da milliyetçi partilerin eylemini devralmada ve daha ender olsa da bu partilerinin kısırlığının yerini doldurmada belirleyici bir rol oynadığı da vakidir.

Milliyetçi partilerin propagandası köylüler arasında her zaman yankı uyandırmıştır. Sömürgecilik-karşıtı dönemin anıları köylerde hâlâ çok canlıdır. Kadınlar çocuklarının kulaklarına sömürgecilere karşı savaşmaya giden savaşçıların şarkılarını fısıldar. Köy çocukları on iki on üç yaşlarında son ayaklanmaya katılan yaşlıların adlarını ezbere bilir ve dovvar ve köylerde gördükleri rüyalar, şehirdeki çocuklarınki gibi lüks mallar ya da sınavı geçme rüyaları değil, bugün kahramanca ölümleriyle onları hâlâ gözyaşlarına boğabilen falanca kahramanla özdeşleşme düşleridir.

Milliyetçi partilerin şehirde henüz oluşum halindeki işçi sınıfını örgütlemeye çalıştığı sırada, kırsal kesimde de anlaşılmaz gibi görünen toplumsal huzursuzluklara tanık oluruz. Örneğin Madagaskar’daki ünlü 1947 ayaklanmasını ele alalım. Sömürge yetkilileri net bir tavırla bunun bir köylü ayaklanması olduğunu söyledi. Aslında şimdi durumun çok daha karmaşık olduğunu biliyoruz. ikinci Dünya Savaşı sırasında büyük sömürge şirketleri etki alanlarını genişlettiler ve özgür kalmış bütün toprakları

zaptettiler. Aynı dönemde Yahudi, Kabyle, Antilli göçmenlerin adaya yerleştirileceğinden de söz ediliyordu. Sömürgecilerin yardım ve yataklığıyla Güney Afrika'dan gelen beyazların adayı yakında işgal edeceği söylentisi de yayıldı. Dolayısıyla savaştan sonra milliyetçi listelerdeki adaylar ezici çoğunlukla seçildi. Hemen ardından MDRM (Madagaskar'ın Kurtuluşu için Demokratik Hareket) Partisi'nin fraksiyonlarına karşı baskı başladı. Sömürgeci yetkililer amaçlarına ulaşmak için alışılmış yöntemleri kullandı: kitlesel tutuklamalar, kabileler arası ve ırkçı propaganda, lümpen proletaryanın örgütsüz unsurlarından oluşan bir partinin kurulması. Yoksul Madagaskarlılar (PADESM) adını alan bu parti, provokatif eylemleriyle sömürge yetkililerine düzeni sağlamak için hukuki bir mazeret verdi. Ama bir partiyi önceden tasarlayarak tasfiye etme yöntemi burada görülmemiş bir boyut aldı. Son üç ya da dört yıldır savunma halinde olan kırsal kitleler birdenbire kendilerini ölümcül bir tehlike altında hissettiler ve sömürge güçlere şiddet kullanarak karşı çıkmaya karar verdiler. Mızraklarla ya da çoğunlukla taş ve sopalarla silahlanan halk, ulusal kurtuluş için yaygın bir ayaklanma başlattı. Bu hikâyenin sonunu biliyoruz.

Bu tür silahlı ayaklanmalar kır kitlelerinin ulusal mücadeleye katılmak için kullandığı araçlardan yalnızca birini temsil eder. Bazen şehirlerdeki milliyetçi parti polis baskısına maruz kaldığında, köylüler şehirlerdeki hareketliliğin yerini alırlar. Haberler kırsal kesime çok abartılmış şekilde gelir: Liderler tutuklanmış, çok sayıda kişi öldürülmüş, şehir siyahların kanıyla kızıla boyanmış, zavallı sömürgeci yerleşimciler Arap kanı içinde yüzüyormuş. O zaman bütün birikmiş, şiddetli öfke patlar. Yerel polis karakolu ele geçirilir, polisler parça parça doğranır, ilkokul öğretmeni öldürülür, doktor sırf evde olmadığı için hayatını kurtarır, vs... Birlikler bölgeye gönderilir, hava kuvvetleri bombardımana başlar. O zaman ayaklanma bayrağı açılır, eski savaşçı gelenekler yeniden ortaya çıkar, kadınlar alkış tutarken erkekler örgütlenip dağlara çıkar ve gerilla savaşı başlar. Köylüler kendiliğinden bir şekilde yaygın bir güvensizlik hissi yaratır; sömürgecilik korkuya kapılarak ya savaşa devam eder ya da görüşmelere başlar.

Bu kararlı köylü yığınlarının ulusal mücadeleye sel gibi akmasına milliyetçi partilerin tepkisi ne olur? Milliyetçi partilerin büyük çoğunluğunun propagandalarına silahlı mücadelenin gerekliliğini dahil

etmediğini görmüştük. Sınırlı bir ayaklanmaya karşı çıkmazlar, ama bunu kır kitlelerinin kendiliğindenliğine bırakırlar. Diğer bir deyişle, bu yeni gelişme karşısındaki tutumları, tümüyle cennetten düşmüş bir lütuf olarak görmek ve sürmesi için dua etmek olur. Bu lütfu kullansalar da ayaklanmayı örgütlenmeye kalkışmazlar. Kitleleri politize etmek, bilinç düzeylerini artırmak ya da mücadeleyi daha üst düzeye çıkarmak için kırsal bölgeye adam göndermezler. Kendi ivmesinin akışına kapılan kitle eyleminin durulmamasını umut ederler. Şehir hareketi kır hareketini kirletmemiştir. Her biri kendi iç diyalektiğine göre evrilir.

Kırsal kitlelerin her şeye açık olduğu bir dönemde milliyetçi partiler gündemlerini onlara tanıtmaya kalkışmaz. Önerecek bir hedefleri yoktur, yalnızca bu yeni hareketin süresiz devam etmesini ve bombardımanların bu harekete son verememesini umut ederler. Milliyetçi partilerin kırsal kitlelerle bütünleşmek ve siyasi bilinçlerini artırmanın yanında mücadele düzeylerini yükseltmek için bu olanağı bile kullanmadığını görürüz. Kırsal kesime yönelik güvensizlik tavrını inatla korurlar.

Siyasi kadrolar şehirlerde saklanır, sömürgeci yetkililere ayaklanmacılarla hiçbir bağlantıları olmadığını açıkça belirtir ya da yurtdışına kaçarlar. Dağlardaki insanların arasına katılmaları ender görülen bir şeydir. Örneğin Kenya’da Mau-Mau ayaklanması sırasında tek bir ünlü milliyetçi bile hareketin üyesi olduğunu kabul etmedi ya da bu ayaklanmaya katılanları savunmaya çalışmadı.

Ulusun farklı toplumsal katmanları arasında hiçbir verimli açıklama, hiçbir yüzleşme yoktur. Kırsal kitlelere uygulanan baskılardan ve sömürgecilikle milliyetçi partiler arasındaki ittifaktan sonra bağımsızlığa ulaşıldığında bu karşılıklı anlayışsızlığın daha da arttığını görürüz. Köylüler, hükümetin önerdiği yapısal reformların yanı sıra nesnel olarak ilerici toplumsal yeniliklere bile engel olurlar; bunun asıl nedeni, rejimin mevcut liderlerinin sömürge döneminde halka partinin hedeflerini, ulusal politikayı ve uluslararası konuları anlatmamış olmasıdır.

Sömürge döneminde kır nüfusuyla geleneksel liderlerin milliyetçi partilere duydukları güvensizliği ulusal dönemde benzer bir düşmanlık izler. Bağımsızlıktan sonra da çalışmaya devam eden sömürge döneminin gizli servisleri hoşnutsuzluğu kullanır ve genç hükümetlere gerçekten ciddi

sorunlar yaratmayı başarır. Kısacası hükümet yalnızca kurtuluş dönemi sırasındaki tembelliğinin ve köylülüğü sürekli küçümsemesinin bedelini ödemektedir aslında. Ulusun başında akılcı, hatta ilerici bir kişi bulunabilir, ama bütün gövdesi cılız, dikkafalı ve işbirliğine yanaşmaz olarak kalır.

Dolayısıyla yönetimi merkezileştirerek ve halk üzerinde sıkı bir denetim kurarak bu gövdeyi yok etme isteği kendini gösterir. Bu nedenle azgelişmiş ülkelerde birazcık diktatörlük gerektiğinin söylendiğini sık sık duyarız. Liderler kırsal kitlelere güven duymaz. Üstelik bu güvensizlik ciddi bir orana da ulaşabilir. Örneğin, ulusal bağımsızlığın ilan edilmesinden çok sonra bile bazı hükümetler ülkenin iç kısımlarını, devlet başkanının ya da bakanların ancak ordu manevraları sırasında gidebildiği sakinleşmemiş bölgeler olarak görmeye devam eder. Ülkenin iç bölgeleri tam bir terra incognita[23] olarak görülür. Paradoksaldır ama ulusal hükümetlerin kırsal kitlelere yönelik tutumu bazı açılardan sömürge iktidarını anımsatır. Liderler, “Bu yığınların nasıl tepki göstereceğini bilmiyoruz”; “bu ülkeyi ortaçağdan çıkarmak istiyorsak sopanın kalın kısmını kullanmamız gerekiyor,” demekten korkmaz. Ama daha önce de gördüğümüz gibi, siyasi partilerin sömürge döneminde kırsal kitleleri dikkate almamaları ulusun hızla seferber edilmesine ve ulusal birliğe karşı bir önyargı yaratabilir ancak.

Bazen sömürgecilik milliyetçi atılımı başka yere yöneltmeye ya da aralarında ayrımlar yaratmaya kalkışır. Yerli Büroları şeyh ve şefleri şehirlerdeki “devrimciler”e karşı örgütlemek yerine, kabile ve dini toplulukları partiler içinde örgütler. “Ulusal iradeyi temsil etmeye” başlayan ve sömürge rejimine tehdit oluşturan şehirli partinin karşısında fraksiyonlar yaratılır ve kabile ya da bölge esasına göre örgütlenmiş eğilim ve partiler ortaya çıkar. Bütün kabile, danışmanlığını sömürgecilerin yaptığı bir siyasi partiye dönüştürülür. Yuvarlak masa toplantıları artık başlayabilir. Siyasi fraksiyonlar fazlalaştıkça ulusal birlik partisi önemini kaybeder. Kabile partileri merkeziyetçiliğe ve birliğe karşı çıkarak tek parti diktatörlüğünü teşhir ederler.

Daha sonra, ulusal muhalefet de aynı taktikleri kullanacaktır. işgalci güç, kurtuluş mücadelesine önderlik eden iki ya da üç milliyetçi parti arasından seçimini şimdiden yapmıştır. Seçim yöntemi çok bellidir: Bir parti ulusal

oybirliğini sağladığı ve görüşmelerin tek muhatabı olarak ortaya çıktığında işgalci güç manevralarını artırır ve görüşmeleri olabildiğince erteler. Bu erteleme, partinin taleplerini heba etmesi ya da bazı “aşırı” unsurları arka plana atması için yönetimden taviz elde etmede kullanılır.

Ama hiçbir parti baskın çıkmazsa, işgalci güç en “makul” olduğunu düşündüğü partiyi kayırmakla yetinir. Görüşmelerden dışlanan milliyetçi partiler, o zaman diğer partiyle işgalci güç arasında yapılan anlaşmayı açıkça teşhir ederler. iktidarı işgalciden devralan parti, rakip partinin demagojik ve kafa karıştırıcı tavrının tehlikesinin farkında olduğundan, onu çözülmeye zorlar ve yasadışılığa mahkûm eder. Baskı gören partinin şehirlerin dışına ve kırlara sığınmaktan başka seçeneği yoktur. Kitlelerini “kıyı kesiminin satılmışlarına ve başkentteki yoz unsurlar”a karşı harekete geçirmeye çalışır. Bu durumda tüm bahanelere başvurulur: dinsel argümanlar, yeni ulusal otoritenin kararlaştırdığı ve gelenekten kopan yenilikçi düzenlemeler. Köylülerin ilerlemeye karşı olan yönleri son noktasına kadar sömürülür. Bu partinin sözde devrimci doktrini aslında köylülüğün gerici, ateşli ve kendiliğinden karakterine dayanmaktadır. Dağlık bölgelerin hareketlendiği, köylüler arasında hoşnutsuzluk olduğu söylentileri orada burada yayılır. Bir bölgede polisin köylülere ateş açtığı, takviye birliklerin getirildiği ve hükümetin düşmek üzere olduğu ileri sürülür. Net bir programları ve hükümetteki partinin yerini almaktan başka bir hedefi olmayan muhalefet partileri kaderlerini ilerlemeye düşman ve kendiliğindenci köylülüğün eline bırakır.

Tam tersine, bazen de muhalefet kırsal kitlelerin değil genç ulusun sendikalarındaki ilerici unsurların desteğini almaya çalışır. Bu durumda hükümet, kitleleri emekçilerin taleplerine direnmeye çağırır ve bu talepleri gelenek-karşıtı maceracı manevralar olarak adlandırır. Siyasi partilere ilişkin daha önce belirttiğimiz gözlemler mutatis mutandis[24] sendikalara uygulanabilir. Başlangıçta, sömürge topraklardaki sendikalar genellikle metropoldeki muadillerinin yerel şubeleridir, sloganları da metropoldeki sendikalarınınkilerin tekrarıdır.

Kurtuluş mücadelesinin kritik aşaması şekillenmeye başlar başlamaz bir grup yerli sendika lideri ulusal sendikaların kurulmasına karar verir. Yerel sendikacılar metropolden ithal edilmiş olan eski örgütü kitlesel olarak terk

eder. Yeni sendikanın kurulması, şehir nüfusunun sömürgeciliğe baskı yapmasının başka bir yoludur. Sömürgelerdeki işçi sınıfının henüz embriyon halinde olduğunu ve nüfusun en ayrıcalıklı kesimini temsil ettiğini daha önce belirtmiştik. Kurtuluş mücadelesinden doğan ulusal sendikalar şehir örgütleridir ve programları her şeyden önce siyasal ve milliyetçidir. Ama bağımsızlık savaşının belirleyici aşaması sırasında doğan bu ulusal sendika, aslında siyasal olarak bilinçli, dinamik milliyetçi unsurların yasal olarak kaydolduğu bir örgüttür.

Siyasi partilerin küçük gördüğü kırsal yığınlar bir kenarda tutulmaya devam eder. Kuşkusuz orada da bir tarım işçileri sendikası vardır, ama bu sendikanın kurulması “sömürgeciliğe karşı birleşik cephe” ihtiyacını karşılamakla yetinir. Metropol sendikalarında kariyerlerine başlayan sendika liderlerinin kırsal yığınların nasıl örgütleneceği konusunda hiçbir fikri yoktur. Köylülükle bütün ilişkilerini kaybetmişlerdir ve tek düşünceleri dok işçilerini, çelik işçilerini, gaz ve elektrik kurumlarındaki memurları saflarına nasıl katacaklarıdır.

Sömürge aşamasında milliyetçi sendikalar görülmeye değer bir vurucu gücü temsil eder. Şehirlerde her an sömürge ekonomisini paralize edebilir ya da hiç değilse yavaşlatabilirler. Avrupalıların yerleşim yerleri çoğunlukla şehirlerle sınırlı olduğundan, bu yerleşimin psikolojik yankıları hatırı sayılır büyüklükte olur: elektrik, gaz yoktur, çöpler toplanmaz ve mallar limanlarda çürür.

Sömürge koşullarında şehirlerin temsil ettiği bu metropol adacıklar sendikal eylemi derinden hissederler. Sömürgeciliğin kalesi olan başkent, sendikacıların darbeleriyle sendeler. Ama iç kısımdaki kırsal kitleler bu çatışmadan etkilenmeden kalır.

Dolayısıyla, ulusalcı bakış açısına göre sendikaların önemiyle ulusun geri kalanı arasında açık orantısızlık vardır. Sendikalara girmiş olan işçiler, bağımsızlıktan sonra boşa kürek çektikleri izlenimi edinirler. Kendilerine koydukları sınırlı hedefe ulaşılır ulaşılmaz ulusal yeniden inşa görevinin büyüklüğü karşısında bu hedefler sallantıda kalır. Hükümetle ilişkileri genellikle çok sıkı olan ulusal burjuvaziyle karşı karşıya kalan sendika liderleri artık kendilerini işçi ajitasyonuyla sınırlayamayacaklarını keşfederler. Doğaları gereği kırsal yığınlardan yalıtılmış olan, nüfuzlarını

şehirlerin dışına genişletemeyen sendikalar, siyasallığı giderek artan bir tutum benimser. Aslında sendikalar iktidara aday haline gelirler. Ellerindeki bütün araçlarla burjuvaziyi köşeye sıkıştırmaya çalışırlar: Ulusal topraklarda yabancı üslerin bulundurulmasına karşı protestolar yapılır, ticari anlaşmalar teşhir edilir ve ulusal hükümetin dış politikasına eleştiriler dile getirilir. Artık "bağımsızlıklarını" kazanmış olan işçiler bir şey elde edemez. Sendikalar, bağımsızlığın hemen ertesinde toplumsal taleplerini dile getirirlerse ulusun geri kalan kısmını dehşete düşüreceklerini keşfederler. işçiler gerçekten de rejim tarafından pohpohlanmışlardır. Halkın en refah içindeki kesimini temsil ederler. Dok işçilerinin ve diğer işçilerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik bir eylem yalnızca rağbet görmemekle kalmaz, yoksul kitlelerin düşmanlığını da kışkırtabilir. Sendikalar, sendikacılık da yapamayınca, yerlerinde saymaktan başka bir şey gelmez ellerinden.

Bu sağlıksız durum, en sonunda bir bütün olarak ulusu ilgilendiren bir toplumsal programın nesnel gerekliliğini gösterir. Sendikalar birdenbire ülkenin iç kesimlerinin de aydınlatılması ve örgütlenmesi gerektiğini kavrarlar. Ama ülkenin tek kendiliğinden devrimci gücünü temsil eden köylülükle aralarında işleyen bağlar kurmaya hiç kalkışmadıklarından, sendikalar etkisiz kalır ve programlarının anakronik niteliğini kavrarlar.

Politik-işçici ajitasyona gömülmüş olan sendika liderleri kaçınılmaz olarak bir hükümet darbesi hazırlamaya varırlar. Ama yine ülkenin iç kısımları devre dışı bırakılmıştır. Bu, ulusal burjuvaziyle sendikal işçicilik arasındaki bir gösteridir yalnızca. Ulusal burjuvazi eski sömürgecilik geleneklerine sarılarak askeri ve polisiye gücünü gösterir, sendikalar ise mitingler düzenler ve onbinlerce üyesini harekete geçirir. Köylü bu ulusal burjuvaziyi ve işçileri düşününce omuzlarını silker; her ikisinin de en azından yiyecek ekmeği vardır. Sendikalar, partiler ve hükümet bir tür ahlaksız Makyavelizmle köylü yığınlarını kör, atıl bir müdahale gücü olarak kullanırlar. Kaba saba bir güç olarak...

Öte yandan, bazı durumlarda köylü kitleler hem ulusal özgürlük mücadelesine hem de müstakbel ulusun kendisine seçtiği eylem tarzına etkin biçimde müdahalede bulunur. Bu olguyu azgelişmiş ülkeler için temel önem taşıdığından ayrıntılarıyla inceleyeceğiz.

Milliyetçi partilerin sömürgeciliği yıkma isteğinin, sömürgeci yetkililerle iyi geçinme isteğiyle yan yana gittiğini görmüştük. Bu partiler içinde bazen iki eylem hattı ortaya çıkabilir. Birinci olarak, sömürgeciliğin ve uluslararası durumun ayrıntılı bir çözümlemesini yapmış olan bazı aydın unsurlar, ulusal partilerinin ideolojik boşluğunu, taktik ve stratejilerinin yetersizliğini eleştirmeye başlarlar. Liderlerine önemli noktalarda sorular yöneltmekten asla usanmazlar: "Milliyetçilik nedir? Bu sözcüğe ne anlam yüklüyorsunuz? Milliyetçilik neye işaret eder? Bağımsızlığın amacı nedir? Bağımsızlığa önce nasıl ulaşmayı düşünüyorsunuz?" Aynı zamanda da yöntem sorunlarının etraflıca ele alınmasını isterler. Seçim yöntemlerine "diğer bütün araçlar"ın da eklenmesini önerirler. ilk çekişmeden sonra liderler ergenlik coşkusu yaftasını taktıkları bu kaynaşmadan hızla kurtulurlar. Ama bu talepler ne ergenlikle ilgili ne de bir taşkınlığın sonucu veya gençlik işareti olduğundan, bunları dile getiren devrimci unsurlar hızla dışlanır ve partiden uzaklaştırılır. Kendi deneyimleriyle böbürlenen liderler "bu maceracıları, bu anarşistler"i acımasızca reddederler.

Parti aygıtı her tür yeniliğe direnme eğilimindedir. Devrimci azınlık kendisini yalıtılmış, liderlikle çatışırken bulur ve niteliklerini, gücünü ya da yönünü hayal bile edemediği bir girdabın kendisini silip süpürmesinden kaygılanıp dehşete düşer. ikinci süreç, faaliyetleri nedeniyle sömürgeci polis baskısının hedefi olan kıdemli ya da genç kadrolarla ilgilidir. Burada şunu belirtmeliyiz ki, bu insanlar partinin başına özverileri, durup dinlenmeksizin çalışmaları ve örnek yurtseverlikleriyle gelmiştir. Tabandan gelen bu kişiler çoğunlukla sıradan işçi, mevsimlik işçi, hatta bazen süresiz işsizlerdir. Onlara göre bir ulusal partide militan olmak politika yapmak değil, onları hayvan konumundan insan konumuna çıkaran tek aracı seçmektir. Partinin aşırı yasalcılığından rahatsız olan bu insanlar, sorumlu oldukları faaliyet sınırları içinde inisiyatif ve cesaret gösterirler; keza kendilerini neredeyse sistematik olarak sömürgeci baskının hedefi haline getiren bir amaç duygusuna sahiptirler. Tutuklanan, hüküm giyen, işkence gören ve affa uğrayan bu insanlar, cezaevlerinde geçirdikleri zamanı düşüncelerini netleştirmek ve kararlılıklarını bilemek için kullanırlar. Toplu mezar gibi olan cezaevlerindeki açlık grevleri ve vahşi dayanışmayla güçlendiklerinden, dışarıya çıkmalarını silahlı mücadele başlatmak için kendilerine verilmiş bir fırsat olarak görürler. Bu arada dışarıda dört bir yandan kuşatılan sömürgecilik ılımlı milliyetçilere yaklaşmaktadır.

Dolayısıyla partinin yasadışı ve yasalcı eğilimleri arasında kopmaya yakın bir bölünme görürüz. Yasadışıcılar istenmediklerini hissederler. Onlardan kaçılır. Parti içindeki yasalcılar sonsuz önlem alarak onların yardımına koşarlar ama onlar da kendilerini yabancı hissederler. Bu insanlar birkaç yıl önce hayran oldukları aydın unsurlarla ilişkiye geçerler. Bu buluşmanın sonucunda yasal partiye paralel bir yeraltı partisi kurulur. Ama yasal parti sömürgeciliğe yaklaşıp onu "içeriden" değiştirmeye çalıştıkça bu dikbaşlı unsurlara yönelik baskı da yoğunlaşır. Yasadışı fraksiyon kendisini tarihsel bir çıkmazda bulur.

Şehirlerden sürülen bu insanlar, önce şehrin banliyölerine sığınırlar. Ama polis istihbaratı onları bulup ortaya çıkarır ve şehirleri toptan terk etmeye, siyasal eylem arenasından uzaklaşmaya zorlar. Kıra ve dağlara, köylü yığınlara doğru çekilirler. Başta köylüler onları aralarına alır ve insan avından korur. Şehir merkezlerinde polisle saklambaç oynamak yerine kaderini köylü yığınların eline bırakmaya karar veren milliyetçi militan bundan asla pişman olmayacaktır. Köylülerin pelerini hayal bile etmediği bir yumuşaklık ve güçle onu sarar. Aslında kendi ülkelerinde sürgün edilmiş ve ulus ve politik mücadele kavramını şekillendirdikleri şehir ortamından koparılmış bu insanlar gerillanın yolunu seçerler. Polisten kaçmak için sürekli oradan oraya hareket etmek zorunda kalan, dikkat çekmemek için gece yürüyen bu militanlar ülkelerini dolaşmak ve tanımak için fırsat bulurlar. Kafeler, bir sonraki seçimlere ya da falanca polisin zalimliği üzerine tartışmalar geride kalır. Kulakları ülkenin gerçek sesini duyar, gözleri halkın büyük ve sonsuz yoksulluğunu görür. Sömürge rejimi üzerine yararsız yorumlarla çok değerli zamanın harcandığını kavrarlar. En sonunda değişimin reform ve iyileştirme anlamına gelmediğini anlarlar. Şehirlerdeki siyasal huzursuzluğun her zaman sömürge rejimi değiştiremeyecek ve deviremeyecek kadar güçsüz olacağı daima musallat bir şaşkınlıkla kafalarına dank eder.

Köylülerle konuşma alışkanlığı geliştirirler. Kırsal yığınların kurtuluş sorununu şiddetle, topraklarını yabancılardan geri alma, ulusal mücadele ve silahlı ayaklanma terimleriyle düşünmekten hiç vazgeçmediklerini keşfederler. Her şey çok basittir. Taşlaşmış bir şekilde yaşamaya devam eden ama ahlâki değerlerini ve ulusa bağlılıklarını bozulmadan koruyan tutarlı bir halk keşfederler. Cömert, özveriye hazır, ellerinde ne varsa

vermeye istekli, sabırsız ve yenilmez bir gurura sahip bir halk keşfederler. Anlayacağınız gibi, polis tarafından izlenen bu militanlarla içgüdüsel bakımdan isyancı bu huzursuz insanların buluşması alışılmadık güçte patlayıcı bir karışımdır. Şehirlerden gelen insanlar halkın onları yönlendirmesine izin verir, aynı zamanda da onlara askeri ve siyasal eğitim verir. Halk silahlarını biler. Aslında dersler fazla uzun sürmez, çünkü kitleler kendi kaslarının gücünün farkına varınca liderleri bir an önce eyleme geçmeye zorlarlar. Silahlı mücadele başlamıştır.

Ayaklanma siyasi partilerin düzenini bozar. Onların doktrinleri her zaman güç kullanmanın etkisiz kalacağını iddia eder, hatta varlıkları bile her tür ayaklanma düşüncesinin mahkûm edilmesine hizmet eder. Bazı siyasi partiler gizliden gizliye sömürgecilerin iyimserliğini paylaşır ve ancak kan dökülerek bitebilir dedikleri bu delilikte taraf olmadıkları için kendilerini tebrik ederler. Ama kibrit çakılır çakılmaz alevler salgın hastalık gibi tüm ülkeye yayılır. Tanklar ve uçaklar hayal ettikleri başarıya ulaşamaz. Zararın büyüklüğü karşısında sömürgecilik düşünmeye başlar. Ezen ulus içinde de yükselen sesler durumun ciddiyetine dikkat çekmeye başlarlar.

Kulübelerinde hayalleriyle yaşayan halkın yüreği de ulusun yeni ritmiyle atmaya başlar ve savaşçılara övgüler düzen bitmek bilmez ilahiler söylerler alçak sesle. isyan dalgası tüm ülkeyi kaplamıştır. Şimdi de partilerin dışlanma zamanı gelmiştir.

Ne var ki, ayaklanmanın liderleri ayaklanmanın er ya da geç şehirlere yayılması gerektiğini kavrarlar. Bu kavrayış rastlantısal değildir. Ulusal kurtuluş için silahlı bir mücadelenin gelişimini yöneten diyalektiğin parçasıdır. Kırsal kesim halkın tüketilmez enerji deposu olmasına ve silahlı grupların güvensizliği egemen kılmalarına karşın, sömürgecilik sisteminin gücünden asla ciddi bir kuşku duymaz. Kendisini tehlikede hissetmez. Bu yüzden ayaklanma liderleri savaşı düşmanın kampına, yani sükûnet ve barış içindeki şehirlere taşımaya karar verirler.

Liderlerin şehirlerde ayaklanmayı örgütlemesi kolay bir iş değildir. Şehirlerde doğmuş ya da büyümüş liderlerin büyük bir kısmının, polis peşlerinde olduğu ve siyasi partilerin akılcı, aşırı ihtiyatlı kadroları onları genel olarak yanlış anladığı için kendi doğal çevrelerinden kaçtığını görmüştük. Kırlara çekilmeleri hem baskıdan kaçışın hem de eski siyasal

oluşumlara güvensizliklerinin sonucuydu. Bu liderlerin doğal şehirli yedek güçleri, siyasi partilerde isim yapmış ünlü milliyetçilerdir. Ama bütün zamanlarını sömürgeciliğin kötülüklerine ilişkin sonsuz tartışmalara boğularak geçiren bu ürkek liderlerle aralarında pek az ortak yan olduğunu yakın tarihlerinden görmüştük.

Üstelik gerilladan gelenlerin eski arkadaşlarıyla, en solda gördükleriyle ilişki kurmaya yönelik ilk yaklaşımları korkularını doğrulayacak ve onlarla yeniden ilişkiye geçme isteğini yok edecektir. Gerçekten de kırsal kesimde başlayan ayaklanma, şehrin periferisinde durdurulan köylü fraksiyonları tarafından, henüz sömürgeci sistemde kemirecek tek bir kemik bulamayanlar tarafından şehirlere getirilir. Kırsal kesimde artan nüfusun ve sömürge zoralımının aile toprağını terk etmeye zorladığı bu insanlar, er geç bir gün şehrin içine girmelerine izin verileceğini umut ederek, şehirlerin çevresine bıkmadan yerleşir. isyanın şehirli vurucu gücünü bulduğu yer de bu kitleler, bu gecekondu halkı, lümpen proletaryadır. Lümpen proletarya, sömürge bir halkın en kendiliğinden ve en radikal devrimci güçlerinden birini oluşturur.

Kenya’da Mau-Mau ayaklanmasından önceki yıllarda ingiliz sömürge yetkilileri lümpen proletaryaya karşı yıldırma taktiklerini artırdı. 1950-51 yıllarında polis ve misyonerler kırsal kesimden ve dağlardan gelen muazzam sayıdaki genç Kenyalı akınına uygun bir yanıt bulabilmek amacıyla işbirliği yaptılar. iş bulamayan bu insanlar hırsızlık, sefahat ve alkolizme yöneldi. Sömürge ülkelerde çocuk suçlular lümpen proletaryanın varlığının dolaysız bir sonucudur. Aynı şekilde Kongo’da da, 1957’den itibaren barışı bozan “genç haytalar”ı kıra geri göndermek için ciddi önlemler alındı. Meslek edindirme kampları açıldı ve bu kamplar –elbette ki!– Belçika ordusunun koruması altında bulunan Evangelist misyonerlerin emrine verildi.

Lümpen proletaryanın oluşumunun kendine özgü bir mantığı vardır ve ne misyonerlerin aşırı gayretkeşliği ne de merkezi hükümetin bildirgeleri bunun gelişimini önleyebilir. Ne kadar çok tekmelenip taşlanırsa taşlansın, bir fare sürüsü gibi ağaçların köklerini kemirmeye devam ederler.

Gecekondu bölgesi, sömürge halkın ne pahasına olursa olsun ve gerekirse en yeraltı yöntemlerle düşman kalesini fethetmek için verdiği biyolojik

kararın onaylanmasıdır. Lümpen proletarya kentin “güvenliği”ne ciddi bir tehdit oluşturmayı sürdürür, sömürge tahakkümünün tam göbeğinde telafisi imkânsız bir çürüme ve kangren işareti haline gelir. Böylece pezevenkler, haytalar, işsizler ve çocuk suçlular, kendileriyle ilişki kurulduğunda ellerinde ne varsa kurtuluş mücadelesine verir ve güçlü kuvvetli işçiler gibi kendilerini davaya adarlar. Bu boş gezenin boş kalfaları, bu ikinci sınıf yurttaşlar önem taşıyan, militan eylemleriyle ulusun bağrına geri dönmenin yolunu bulurlar. Sömürge toplumunun gözünde hep aynı kalan ve sömürgecinin ahlâk standartlarıyla çatışan bu insanlar, el bombası ve silah gücünün şehirlere girmenin tek yolu olduğuna inanırlar. Bu işsizler, insandan da aşağı bu insanlar kendi gözlerinde ve tarihin gözünde ise iflah olurlar. Fahişeler ve ayda iki bin franka çalıştırılan hizmetçiler, iflah olmazlar, intiharla delilik arasında gidip gelen bütün bu insanlar akıl sağlıklarını yeniden kazanır, harekete geri döner ve ulusun büyük yürüyüşünde yaşamsal yerlerini bulurlar.

Milliyetçi partiler, çözülmelerini hızlandıran bu yeni olguyu kavrayamazlar. Şehirlerde ayaklanmanın patlak vermesi mücadelenin niteliğini değiştirir. Daha önceleri sömürge askerleri kırsal bölgeleri hedef alırken, artık mülklerin ve insanların güvenliğini sağlamak için hızla şehirlere hücum ederler. Baskı güçleri her yere yayılır, tehlike her yerdedir, ulusal topraklar, tüm sömürge trans haline geçmiştir. Silahlı köylü grupları ordu baskısının gevşeyişine tanık olur. Şehirlerdeki ayaklanma beklenmeyen bir cankurtarandır.

Coşkulu ve gayretli halkın sömürge aygıtına kesin darbeler indirdiğini gören ayaklanma liderleri, geleneksel politikaya güvensizliklerini pekiştirirler. Vaktiyle balon, laf kalabalığı, alay, yararsız ajitasyon dedikleri şeye karşı düşmanlıkları, her başarıyla haklı çıkar. Demagojiden ve “siyaset”ten nefret ederler ve kendiliğindenlik kültü bu nedenle ilk aşamada zafer kazanır.

iç kesimde patlayan köylü ayaklanmaları dizisi her köyde ulusun hatırı sayılır varlığına kanıt oluşturur. Silaha sarılan her sömürge insanı, harekete geçmiş ulusun bir parçasını temsil eder. Bu ayaklanmalar sömürge rejimini tehlikeye sokar, birliklerini ülkeye dağıtarak harekete geçmeye zorlar ve bu birlikler her an boğulma tehdidi altındadır. Köylülerin basit bir doktrinleri

vardır: Ulusu var etmek gerek. Program yoktur, nutuk ya da kararlar yoktur, fraksiyonlar yoktur. Sorun nettir: Yabancılar gitmeli. Bu yüzden ezene karşı ortak bir cephe kuralım ve bu cepheyi silahlı mücadeleyle takviye edelim.

Sömürgecilik endişe içinde olduğu sürece, ulusal dava da gelişmeye devam eder ve herkesin, her şeyin davası haline gelir. Kurtuluş mücadelesi şekillenir ve şimdiden bütün halkı kapsar. Bu dönemde kendiliğindenlik egemendir. inisiyatif yerel kalır. Her tepede minyatür bir hükümet kurulur ve iktidarı alır. Vadilerde, ormanlarda ve köylerde, her yerde ulusal bir otorite buluruz. Her erkek ya da kadın kendi eylemiyle ulusu temsil eder ve yerel olarak ulusun zaferini sağlamayı üstlenir. Hem herkesi kucaklayan hem radikal olan bir kendiliğindenlik stratejisiyle karşı karşıyayız. Yerel olarak kurulmuş bütün grupların amacı ve programı yerel düzeyde kurtuluştur. Ulus her yerde mevcutsa, o halde burada da var olmalıdır. Bir adım sonra, ulus yalnızca burada vardır. Taktiklerle strateji birbirine karışır. Siyaset sanatı savaş sanatına dönüşüvermiştir, militan savaşçı haline gelir. Savaşmak ve siyasetle ilgilenmek tek ve aynı şey olmuştur.

Dar kavga ve rekabet döngüsünde yaşamaya alışmış bu mülksüz halk, ciddiyetle ulusun yerel çehresini temizlemeye ve saflaştırmaya girişir. Gerçek bir kolektif vecd içinde, düşman aileler her şeyi silmeye ve geçmişi unutmaya karar verirler. Her yerde uzlaşmalar görülür. Uzun zaman önce gömülmüş geleneksel nefretler gün ışığına çıkarılır ki köklerinden çıkarılıp atılabilsinler. Ulusa inanç siyasal bilincin artmasını sağlar. Ulusal birlik öncelikle bir grubun birliğidir; eski hesapların kapatılması ve kırgınlıkların sonsuza dek unutulmasıyla başlar. Faaliyetleri ve işgalcilerle işbirliği içinde olmaları nedeniyle ülkelerinin onurunu zedeleyen yerliler de bu temizleme sürecinin içine dahil edilir. Ama hainler ve paralı askerler yargılanıp cezalandırılır. Kendini keşfetme yürüyüşünde halk kendi egemenliğini meşru kılar ve ona sahip çıkar. Sömürgecilik uykusundan uyanan her bileşen kaynama noktasında yaşar. Bütün köylerde inanılmaz bir cömertlik, karşısındakini silahsızlandıran bir nezaket ve “dava” için asla inkâr edilemez bir ölme kararlılığı görülür. Bütün bunlar bir tarikatı, kilise ya da mistik inanç birliğini anıştırır. Hiçbir yerli, ulusu yöneten bu yeni ritme kayıtsız kalamaz. Komşu kabilelere ulaklar gönderilir. Bu ulaklar ayaklanmanın ilk iletişim sistemini oluşturur ve hâlâ hareketsiz olan bölgelere devrim hareketini tanıtır. inatçı düşmanlıklarıyla ünlenmiş

kabileler bile artık mutluluk gözyaşlarıyla anlaşma yapar ve birbirlerine destek olup yardım etmeye karar verirler. Bu kardeşçe dayanışma ve silahlı mücadele ortamında eski düşmanlar kol kola girer. Ulusal çember genişler ve her yeni pusu yeni bir kabilenin birliğe dahil olduğuna işaret eder. Her köy, mutlak bir fail ve bir konak noktası haline gelir. Kabileler arasında, köyler arasında ve ulusal düzeyde dayanışma, önce düşmana indirilen darbelerin artmasıyla ayırt edilir. Her yeni grup, her yeni top ateşi düşmanın peşinde olduklarının ve onunla karşılaşmaya hazırlandıklarının göstergesidir.

Bu dayanışma, düşman saldırısının başlamasıyla karakterize edilen ikinci dönemde daha da güçlenir. Ayaklanma başlar başlamaz sömürgeci güçler yeniden gruplaşır, örgütlenir ve ayaklanmanın niteliğine denk düşen savaş taktikleri benimser. Bu saldırı birinci dönemin zinde, romantik ortamının sorgulanmasına neden olur. Düşman saldırır ve belirli noktalara büyük askeri güç yığar. Yerel gruplar hemen bunalıma düşer, çünkü savaşın en ön cephesinde olma eğilimindedirler. Birinci dönemdeki iyimserlik yerel grupları korkusuz, hatta pervasız kılmıştır. Erişmesi gereken doruğun ulus olduğuna inanan grup bu yüzden durmayı reddeder, geri çekilme ise söz konusu değildir. Kayıplar ciddidir ve hayatta kalanlarda kuşku artar. Yerel topluluk saldırıyı temel bir sınav olarak yaşar. Tüm ülkenin kaderi “burada ve şimdi” belirleniyormuş gibi davranır.

Ama sömürge sistemiyle hesabı hızla kapatmaya niyetli olan bu aceleci kendiliğindenliğin bir doktrin olarak başarısızlığa mahkûm olduğu çok geçmeden açığa çıkar. Dünün neşesinin ve sonsuzluk yanılsamasının yerini fazlasıyla gündelik ve pratik bir gerçekçilik alır. Sert gerçeklerin ve makineli tüfeklerle taranan bedenlerin öğrettiği ders, olayların topyekûn yeniden düşünülmesini gerektirir. Hayatta kalma yönündeki temel içgüdü daha esnek, daha çevik bir tepki gerektirmektedir. Savaşma tekniğinin bu ayarlanması, Angola halkının kurtuluş savaşının ilk aylarında görüldü. Hatırlıyoruz, 15 Mart 1961’de Angola köylüleri iki üç binerlik gruplar halinde Portekiz mevzilerine saldırdı. Erkekler, kadınlar ve çocuklar, silahlı ve silahsız olarak, sömürgecilerin, ordunun ve Portekiz bayrağının egemen olduğu bölgelere dalga dalga ve kitlesel olarak cesaretle ve coşkuyla atıldılar. Köyler ve havalimanları kuşatıldı ve sayısız saldırı yaşandı, ama binlerce Angolalı sömürgecinin makineli tüfekleriyle tarandı. Angola

ayaklanmasının liderleri, ülkelerini gerçekten kurtarmak istiyorlarsa farklı taktikler benimsemeleri gerektiğini çok geçmeden kavradılar. Bu yüzden Angola lideri Roberto Holden, öteki kurtuluş savaşları modelini ve gerilla savaşı tekniklerini kullanarak Angola Ulusal Ordusu'nu yakın zamanlarda yeniden organize etti.

Gerçekten de, gerilla savaşında mücadele artık bulunulan yerde değil, gidilen yerde sürer. Her savaşçı çıplak ayak parmaklarıyla anayurdunun toprağını savaşa taşır. Ulusal kurtuluş ordusu, düşmanla tek bir belirleyici çarpışmada göğüs göğüse savaşan bir ordu değildir; köyden köye gider, ormana çekilir ve düşman askerinin kaldırdığı toz bulutu vadide görüldüğünde sevinçle zıplar. Kabileler seferberliğe katılmaya başlar, birlikler konumlarını kaydırarak alan değiştirir. Kuzeyliler batıya doğru gider, ovalardakiler dağlara çekilir. Hiçbir stratejik konuma ayrıcalık tanınmaz. Düşman bizi takip ettiğini sanır, ama biz onun arkasında durmayı, en az beklediği anda ona saldırmayı her zaman başarırız. Artık takipte olan biziz. Düşman, bütün teknolojisine ve ateş gücüne karşın, boşa kürek çektiği ve zemin kaybettiği izlenimini verir. Asla şarkı söylemeyi bırakmayız.

Ne var ki bu arada ayaklanmanın liderleri, birimlerinin aydınlatılması, eğitilmesi ve doktrin sahibi kılınması gerektiğini kavrarlar; bir ordunun yaratılması gerekir, merkezi bir otoritenin kurulması gerekir. Silahlı ulusun temsil ettiği ulusun bölünmesini düzeltmek ve aşmak gerekir. Şehirlerdeki boş politik atmosferden kaçmış olan liderler siyaseti yeniden keşfeder: Artık bir uyutma tekniği, bir mistikleştirme aracı olarak değil, mücadeleyi şiddetlendirme ve halkı net bir bakış açısına sahip ulusal liderliğe hazırlamanın tek aracı olarak. Ayaklanma liderleri her tür köylü ayaklanmasının, çok büyük bile olsa, denetim ve yönlendirme gerektirdiğini görürler. Dolayısıyla hareketi bir köylü ayaklanmasından devrimci bir savaşa dönüştürmeleri gerekir. Başarılı olabilmek için mücadelenin net hedefler, iyi tanımlanmış bir metodoloji ve her şeyden önce halk kitlelerinin acil zaman çizelgesini kavraması üzerine kurulması gerektiğini keşfederler. Mücadeleyi halk kitlelerinin biriktikçe birikmiş öfkesiyle üç gün, en fazla belki üç ay sürdürebilirsiniz, ama savaşçıların bilinç düzeyini yükseltmeyi ihmal ederseniz bir ulusal savaşı kazanamazsınız, güçlü düşman aygıtını

deviremezsiniz ya da insanları dönüştüremezsiniz. Ne kahramanca savaşma ne de sloganların güzelliği yeterli olur.

Kurtuluş savaşının yayılması liderlerin inançlarına her durumda büyük bir darbe indirir. Düşman artık taktiklerini değiştirmiştir. Vahşice baskı politikasına detant, bölme manevraları ve "psikolojik savaş"tan oluşan iyi düşünülmüş ve görkemli bir bileşim de ekler. Zaman zaman ajan provokatörler kullanarak ve karşı-bozgunculuk yaratarak kabileler arası kavgaları canlandırmaya çalışır ve bazen başarılı da olur. Sömürgecilik amacına ulaşmak için iki tür yerli işbirlikçi kullanır. Bunlardan birincisi geleneksel işbirlikçilerdir: şefler, kaid'ler ve büyücü-şifacılar. Daha önce de gördüğümüz gibi, tekerrür edip duran değişmez bir hayat süren köylü yığınları, köklü ailelerden gelenlere, dini liderlere saygı göstermeye devam eder. Kabile, geleneksel şefinin çizdiği yolu tek vücut halinde izler. Sömürgecilik bu güvenilir kullarının hizmetlerini küçük bir servet karşılığında garanti altına alır.

Sömürgecilik, manipülasyonları için lümpen proletaryadan da yararlanacaktır. Aslında her ulusal kurtuluş hareketi bu lümpen proletaryaya azami dikkat etmelidir. Lümpen proletarya ayaklanma çağrısına her zaman yanıt verecektir, ama ayaklanma onu görmezden gelme lüksüne sahip olduğunu düşünürse, bu açlık çeken alt sınıf silahlı mücadeleye atılır ve çatışmada yerini alır, ama bu kez ezenlerin safındadır. Siyahları birbirine düşürme fırsatını asla kaçırmayan ezen de, lümpen proletaryanın karakteristik kusurları olan siyasal bilinç eksikliğini ve cahilliğini kullanmaya çok isteklidir. Ayaklanma bu hazır insan rezervini örgütlemediği taktirde lümpenler paralı askerler olarak sömürgeci birliklere katılırlar. Cezayir'de Harkis ve Messalist'ler[25] lümpen proletaryadan geçmişti; Angola'da Portekiz birliklerinin önünü açan sokak çetelerine adam sağlayan onlardı; Kongo'da Kasai ve Katanga'daki bölgesel gösterilerde onlar vardı; Leopoldville'de Kongo'nun düşmanları, Lumumba'ya karşı "kendiliğinden" kitle mitinglerini örgütlemek için onları kullandı.

Ayaklanma güçlerinin analizini yapan ve global düşmanı olan sömürge insanını incelerken hep daha derine dalan düşman, nüfusun bazı kesimlerinin ideolojik zayıflığının ve ruhsal istikrarsızlığının farkındadır.

Düşman, disiplinli ve iyi örgütlenmiş ayaklanma cephesinin yanı sıra, fizyolojik yoksulluğun, aşağılanmışlığın ve sorumsuzluğun büyük alışkanlığıyla harekete bağlılığını sürekli yeniden sorgulayabilecek yığınların da var olduğunu keşfeder. Düşman bir servete mal olsa bile bu yığını kullanacaktır. Süngü gücü ve emsal niteliğindeki cezalandırmalarla kendiliğindenlik yaratır. Kongo'ya dolarlar ve Belçika frankları akarken, Madagaskar'da Hova'ya karşı düşmanlıklar artmıştır ve Cezayir'de askere alınanlar –aslında rehinler– Fransız ordusuna kaydedilir. Ayaklanmanın liderleri ulusun tam anlamıyla alabora olmasını izler. Tüm kabileler Harki'lere dönüştürülür ve en modern silahlarla donanarak, milliyetçi yaftası takılan komşu kabilenin topraklarını işgal etmeye koyulurlar. Ayaklanmanın ilk saatlerinde o kadar zengin ve görkemli olan birliktelik zayıflatılır. Ulusal birlik parçalanır; ayaklanma çok önemli bir dönüm noktasındadır. Artık kitlelerin siyasal eğitimi tarihsel bir gereklilik olarak görülür.

Sömürge halkını tek bir hareketle mutlak egemenliğe götürecek bu muhteşem gönüllülük, ulusun bütün parçalarının aynı ortak perspektifle toplanabileceğinden duyulan kesinlik, bu umuttan kaynaklanan güç, bütün bunların deneyimin ışığında çok büyük bir zaaf olduğu ortaya çıkmıştır. Sömürge insanı, içinde bulunduğu konumdan hemen bağımsız bir ulusun egemen yurttaşı olma konumuna geçeceğini hayal ettiği sürece, dolaysız fiziksel gücünün yarattığı mucizelere inanmayı sürdürdüğü sürece bilgi konusunda hiçbir gerçek ilerleme kaydetmedi. Bilinci ilkel düzeyde kaldı. Özellikle savaş silahlıysa sömürge insanının tüm coşkusuyla savaşa girdiğini görmüştük. Köylüler ayaklanmaya katılma konusunda özellikle istekliydi, çünkü aslında anti-sömürgeci olan bir yaşam tarzına sarılmaktan asla vazgeçmemişlerdi. Köylüler fi tarihinden beri stratejileri ve sihirbazlara taş çıkartan dengecilikleri sayesinde öznelliklerini az çok sömürgeci dayatmalarından korumuşlardı. Sömürgeciliğin gerçekten muzaffer olmadığına inanmayı bile başardılar. Köylülerin gururu, şehirlere inmeye ve yabancıların inşa ettiği dünyanın içine karışmaya yönelik tereddütleri, sömürge yönetiminin adamları ne zaman yaklaşsa kendi içine çekilmesi, sömürgecinin ikili dünyasına köylünün kendi ikiliğiyle karşı çıktığını sürekli hatırlatmaktadır.

Sömürge insanının sömürge baskısına karşı tepkisini niteleyen ırkçılık-karşıtı ırkçılık ile postu kurtarma kararlılığı, mücadeleye katılmak için yeterli nedenlerdir. Ama ırkçılığın ya da nefretin zafer kazanması amacıyla ne bir savaş sürdürülebilir, ne kitlesel baskılara katlanılabilir ne de ailenin bütün diğer üyelerinin yok edilmesine tanık olunabilir. Irkçılık, nefret, küskünlük ve "meşru intikam isteği" tek başına bir kurtuluş savaşını besleyemez. Bedeni engebeli yollara ya da ötekinin görüntüsünün beni sersemlettiği, kanımın ötekinin kanını istediği, ölümümün sırf atalet yüzünden ötekinin ölümünü istediği neredeyse patolojik bir duruma sokan bu bilinç kıvılcımları, başlangıçtaki bu tutkulu patlamalar, kendi tözünden beslenmeye bırakılırsa yok olur gider. Sömürgeci güçlerin asla sona ermeyen baskıları mücadeleye duygusal öğeler katar kuşkusuz, militanlara nefret için ve bir "sömürgeci öldürme"ye kalkışmak için yeni nedenler verir. Ama liderler bu nefretin bir program oluşturamayacağını gün be gün kavramaya başlar. Olabildiğince çok suç işlemeyi hep başaran ve "uçurum"u derinleştirerek halkı bir bütün olarak ayaklanmaya iteceği kesin olan düşmana güvenmek saçmalık olur. Durum ne olursa olsun düşmanın halkın belli kesimlerini, belirli bölge ve şefleri kazanmaya daima çalışacağını belirtmiştik. Mücadele sırasında sömürgeci yerleşimcilere ve polise tavırlarını değiştirmeleri ve "daha insancıl olmaları" emri verilir. Hatta sömürge halkıyla ilişkilerinde "bay" ya da "bayan" diye hitap edecek kadar ileri gidebilirler. Nezaketin ve düşünceliliğin sonu yoktur. Gerçekten de sömürge insanı bazı şeylerin değiştiğini hissetmeye başlar.

Yalnızca açlıktan öldüğü ve kendi toplumunun çözüldüğüne tanık olduğu için değil, sömürgeci ona hayvan muamelesi ettiği, onu bir vahşi gibi gördüğü için de silaha sarılmış olan sömürge insanı, bu tür önlemlere çok olumlu tepkiler gösterir. Nefret bu psikolojik bulgularla etkisizleştirilir. Uzmanlar ve sosyologlar sömürgecilerin manevralarının ardındaki yönlendirici güçtür ve çeşitli "kompleksler" üzerine araştırmalar yaparlar – kafa karışıklığı kompleksi, saldırganlık kompleksi ve sömürgeleştirilebilme kompleksi. Sömürge insanı terfi ettirilir, birkaç kuruşla psikolojik olarak onları etkisiz hale getirmeye çalışırlar. Bu önemsiz yöntemlerin, bu göz boyamaların başarı kazandığı olur. Sömürge insanı üçüncü sınıf bile olsa onu insanlaştıracak her şeye o kadar açıktır ki, bu önemsiz sadakalar bazı durumlarda onu etkilemeyi başarır. Bilinci o kadar zayıf ve bulanıktır ki, en küçük bir kıvılcımla bile ateş alır. Ayrımsız aydınlanmaya duyulan ilk

günlerdeki büyük susuzluk her an yanıltılma tehdidi altındadır. Bir zamanlar gökyüzünü aydınlatan şiddetli, birleşik talepler artık mütevazı oranlara çekilir. Açlıktan gözü dönmüş kurt ve gerçek bir devrim rüzgârı estiren kasırga, mücadele devam ettiği taktirde tamamen tanınmaz hale gelebilir ve bu arada mücadele devam eder. Sömürge insanı her an bir ödünle etkisizleştirilme riski altındadır.

Sömürge insanının bu istikrarsızlığını ayaklanmanın liderleri dehşetle keşfeder. Başta ne yapacaklarını şaşırmışken, sonra, bu yeni bağla, sömürge insanının bilincini yok olmaktan kurtarmaları ve açıklamaları gerektiğini kavrarlar. Bu arada savaş devam eder, düşman örgütlenir, güç toplar ve sömürge insanının stratejisini öğrenir. Ulusal kurtuluş mücadelesi uçurumu bir sıçrayışta aşma sorunu değildir. Dram her gün bütün zorluğuyla oynanır ve çekilen acılar sömürge dönemindekini kat be kat aşar. Şehirlerde sömürgeciler de değişmiş görünürler. Halkımız daha mutludur. Saygı görüyordur. Günlük rutin yerleşir, mücadeleye katılmış olan sömürge insanının ve ona yardım etmesi gereken halkın teslim olma lüksü yoktur. Amaca ulaşıldığını düşünmemelidirler. Savaşın gerçek hedefleri onlara gösterildiği zaman, bu hedeflerin olanaksız olduğunu düşünmemelidirler. Yine ayrıntılı açıklama gerekmektedir, insanlar nereye gittiklerini ve oraya nasıl varacaklarını kavramak zorundadır. Savaş tek bir çarpışma değil, aslında hiçbiri tek başına belirleyici olmayan yerel mücadeleler dizisidir.

Bu yüzden gücümüzü korumamız, bütün gücümüzü bir çırpıda işin içine katarak ziyan etmememiz gerekir. Sömürgeciliğin rezervleri sömürge insanınkinden çok daha büyük ve daha zengin. Bu arada savaş devam eder. Düşman kendini savunur. Büyük sorgu ne bugün ne yarın olacaktır. Aslında daha ilk günden başladı ve düşman kalmadığında da sona ermeyecek, düşman çeşitli nedenlerle çıkarlarının mücadelenin bitmesinde ve sömürge halkının egemenliğini tanımada yattığını kavrayana kadar sürecek. Mücadelenin hedefleri, ilk günlerde yapıldığı kadar gevşek tanımlanmamalıdır. Dikkat etmezsek, düşman ne zaman küçücük bir ödün verse halk savaşın neden devam ettiğini sormaya başlayabilir. işgalcinin aşağılamalarına ve kalesini neye mal olursa olsun koruma kararlılığına o kadar alıştık ki, en küçük bir cömertlik ya da iyiniyet gösterisi bile şaşkınlık ve memnunlukla karşılanır. O zaman sömürge insanı şarkı söyleme eğilimi gösterir. Düşmanın ödünleriyle gözlerinin kamaşmaması için militana daha

ayrıntılı, daha sorgulayıcı açıklamalar yapmak gerekir. Ödünden başka bir şey olmayan bu ödünler sorunun özüne hitap etmez ve sömürge insanının bakış açısına göre bir ödün sömürge rejiminin tam kalbine darbe vurana kadar da sorunla gerçekten ilgili değildir.

Daha kesin bir ifadeyle, işgalci güçlerin mevcudiyetinin kaba biçimleri tamamen ortadan kalkabilir. Gerçekten de, bu gösterişli vazgeçiş hem işgalcinin masraflarında önemli bir azalmaya, hem de güçlerini daha iyi yoğunlaştırmasına yol açar. Ama bunun bedeli yüksektir: Kesin bir ifadeyle, ülkenin geleceği üzerinde daha cebri bir denetimdir bedeli. Tarihsel örnekler, ödün verme sahtekârlığının, ne pahasına olursa olsun ödün verme ilkesinin bedelinin daha örtülü ama daha genel bir kölelik olduğunu göstermektedir. Halk ve her militan, bazı ödünlerin aslında kölelik zinciri olduğunu belirten tarihsel yasanın farkında olmak zorundadır. Ama bunu açıklamaya yönelik bir girişim yoksa, bazı siyasi parti liderlerinin eski sömürgecilerle gizli uzlaşmalar içine kolayca girmesi şaşırtıcı olur. Sömürge insanına sömürgeciliğin asla bir şey almadan vermeyeceğini göstermek gerekir. Sömürge insanının siyasal ya da silahlı mücadeleden elde ettiği kazanımlar ne olursa olsun, bunlar sömürgecinin iyi niyeti ya da kalbindeki iyiliğin sonucu değil, artık bu tür ödünleri erteleyememesinin sonucudur. Dahası, sömürge insanı ödün verenin sömürgecilik değil kendisi olduğunu da kavramalıdır. ingiliz hükümeti Kenya Meclisi’nde Afrika halkına birkaç koltuk daha bahşetmeye karar verdiği zaman, ingiliz hükümetinin ödün verdiğini düşünmek için ya iyice utanmaz olmak gerekir ya da aptal. Ödünü Kenya halkının verdiği açık değil mi? Sömürge halklar ve mülksüzleştirilenler bugüne dek sahip oldukları zihniyeti bir kenara bırakmalıdır. Sömürge insanı gerekirse sömürgecilikten ödün kabul edebilir, ama asla bir uzlaşma içine giremez.

Süreç içinde bütün bu açıklamalar, bunun sonucunda ortaya çıkan bilinç yükselmesi ve toplumların tarihi anlama yönündeki ilerlemeler ancak halk örgütlenir ve yönlendirilirse olanaklı olabilir. Bu örgüt, ayaklanmanın başında şehirlerden gelen devrimci unsurlar ve mücadele yoğunlaşırken iç kesime gelenler tarafından kurulur. Ayaklanmanın rüşeym halindeki siyasi örgütünü oluşturan da bu çekirdektir. Köylülere gelince, onlar da pratik deneyim sayesinde bilgilerini artırır ve kendilerinin halk mücadelesini yönetmeye uygun olduğunu kanıtlarlar. Savaşa hazırlanmış ulusla liderleri

arasına karşılıklı bir aydınlanma ve zenginleşme dalgası yerleşir. Geleneksel kurumlar pekişir, yaygınlaştırılır ve bazen tam olarak dönüştürülür. Anlaşmazlıkları çözen mahkemeler, djemaa’lar ve köy meclisleri devrim mahkemelerine ve siyasi-askeri komitelere dönüştürülür. Her savaşan grupta ve her köyde çok sayıda siyasi komiser, anlaşılması zor ve engelleyici olabilecek konularda halkı aydınlatmaya girişir. Bazı konuları ele almaktan korkmayan bu komiserler olmasa, halk yönlendirilmeden kalırdı. Örneğin, yerel nüfusun dağlarda olan her şeye yabancıymışlar ve önemli operasyonların başladığını bilmiyorlarmış gibi şehirlerde normal yaşamlarına devam ettiklerini görünce, silahlı militanın canı sıkılır. Şehirlerin suskunluğu ve günlük yaşamlarına devam etmeleri, köylüye, ulusun bir kesiminin tümüyle kenardan seyretmekte yetindiği acı izlenimini verir. Bu tür gözlemler köylüleri iğrendirir ve şehirlileri tümüyle kınama ve küçümseme eğilimlerini pekiştirir. Siyasal komiserin görevi, bazı halk kesimlerinin özel çıkarlarının her zaman ulusal çıkara denk düşmediğini açıklamaktır. Böylece halk, ulusal bağımsızlığın, bazen ters ve karşıt olan birçok gerçekliği gün ışığına çıkaracağını anlayacaktır. Mücadelenin tam bu anında durumun kavranılması çok önemlidir, çünkü halkı toptan, ayrımsız bir milliyetçilikten toplumsal ve ekonomik bilince ulaştırır. Mücadelenin başında sömürgecinin ilkel Maniciliğini benimsemiş olan halk –siyaha karşı beyaz, Araba karşı Kâfir–, süreç içinde beyazlardan daha beyaz siyahların olabileceğini ve ulusal bir bayrak ya da bağımsızlık umudunun otomatik olarak nüfusun bazı katmanlarının kendi çıkar ya da ayrıcalıklarından vazgeçmesine yol açmadığını kavrar. Halk, kendileri gibi yerlilerin, pusulayı şaşırmadığını, tam tersine, maddi durumlarını ve doğmakta olan güçlerini artırmak için savaştan yararlandıklarını kavrar. Kâr sağlayan bazı unsurlar, her zamanki gibi her şeyi feda etmeye hazır, ulusal topraklarını kanıyla sulayan halkın zararına savaştan hatırı sayılır kazanımlar elde ederler. Sömürgeci savaş aygıtının karşısına ilkel kaynaklarıyla dikilen militan, sömürge baskısını kırarken dolaylı olarak başka bir sömürü sistemi inşa ettiğini kavrar. Bu keşif hoş değildir, acıdır, isyan ettirir. Bir zamanlar her şey öyle basitti ki: kötüler bir yanda, iyiler diğer yanda. ilk günlerin romantik, gerçek olmayan netliğinin yerini bilinci bulandıran yarı-karanlık alır. insanlar haksız sömürünün siyah ya da Arap bir yüzü olabileceğini de keşfederler. ihanet çığlıkları yükselir, ama aslında ihanet ulusal değil toplumsaldır ve halka “hırsız var!” diye haykırmasını öğretmek gerekir. Akılcılığa giden çetin yürüyüşünde halk, ezen hakkındaki

aşırı basit algılayışlarından da vazgeçmeyi öğrenmek zorundadır. Türler gözlerinin önünde ayrışır. Bazı sömürgeci yerleşimcilerin suç işleme yönündeki genel histeriye katılmadığını, kendi benzerlerinden ayrı durduklarını görür. Yabancı mevcudiyetinin yekpare kütlesine ayrım yapmadan otomatik olarak sokulan bu tür insanlar, sömürge savaşını kınar. Bu türün örnekleri saf değiştirerek öte tarafa geçtiğinde, kendilerini siyah ya da Arap kabul ettiklerinde, acı çekmeyi, işkence ve ölümü göze aldıklarında skandal patlak verir.

Bu örnekler, sömürge halkın yabancı yerleşimcilere karşı beslediği genel öfkeyi etkisizleştirir. Sömürge insanı bu insanları sıcak bir şekilde kucaklar ve aşırı duygu yoğunluğuyla onlara mutlak güven duyma eğilimi gösterir. Metropolde kana susamış bir üvey anne yaftasıyla klişeleştirilen, kimileri ünlü çok sayıda insan ayağa kalkar, hükümetlerinin izlediği savaş politikasını hiç çekinmeden mahkûm eder ve sömürge halkının ulusal iradesinin dikkate alınmasını talep eder. Bazı askerler sömürgeci saflarından kaçar, bazıları bir halkın özgürlüğüne karşı savaşmayı açıkça reddederek, halkın bağımsızlık ve kendi kendini yönetme hakkı için cezaevine girer ve acı çekerler.

Sömürgeci artık yalnızca bir numaralı halk düşmanı değildir. Sömürgeci nüfusun bazı üyeleri, ulusal mücadeleye yakın, ulusun bazı oğullarından çok daha yakın olduğunu kanıtlamıştır. Irksal ve ırkçı boyut her iki tarafta da aşılmıştır. Her siyah ya da Müslüman otomatik olarak güven duyulacak biri değildir. Artık bir sömürgeci yerleşimci yaklaşırken ille de silaha ya da bıçağa uzanmak gerekmez. Yalnızca kısmi, sınırlı ve istikrarsız gerçekler karşısında bilinç tökezler. Tahmin edebileceğimiz gibi bütün bunlar çok zordur. Ulusu olgunlaştırma görevi, hummalı örgütlenmenin yanı sıra liderlerinin ideolojik düzeyiyle de kolaylaştırılır. Mücadele yükseldikçe ideolojinin gücü, düşman manevralarını ve hareketin zafer ve yenilgilerini dikkate alarak kuvvet kazanır. Liderler yanlışları teşhir ederek, bilincin geriye düştüğü her durumda ileri gitmenin daha iyi yollarını öğrenerek, güç ve otoritelerini gösterirler. Yerel düzeydeki her geri çekilme, konuyu bütün köyler ve bütün siyasal ağ içinde ele almak için kullanılır. Ayaklanma, özgül bir olaydan yola çıkarak halkın bilincini yükseltmek için her kullanıldığında akılcılığını kendine kanıtlar ve olgunluğunu gösterir. Hareket içinde her nüansın tehlike yarattığını ve halk dayanışmasını tehdit

edeceğini düşünme eğiliminde olanlara rağmen, liderler ulusal mücadelede ve insanlığın kurtuluşu için verdiği evrensel savaşta sınanmış ilkelere bağlı kalırlar. Kurnazlıklara ve kişisel durumlara karşı tipik anlamda devrimci bir gaddarlık ve kınama vardır; ama birinciye şaşırtıcı derecede benzeyen tipik karşı-devrimci, maceracı ve anarşist başka bir gaddarlık türü de vardır. Hemen müdahale edilmediği taktirde, bu saf, toptan gaddarlık, şaşmaz bir şekilde birkaç hafta içinde hareketin yenilgisine yol açar.

Şehirdeki liderlerin demagojik ve reformist manevralarından iğrenerek ve “siyaset”ten hayal kırıklığına uğrayarak şehirlerden kaçan milliyetçi militan, somut pratikte hiçbir şekilde eskisine benzemeyen yeni bir siyasal yönelim keşfeder. Bu yeni politika, kurtuluş savaşına önderlik etmek için beyinlerini ve kaslarını kullanan, tarihin kabarışıyla birlikte çalışan kadro ve liderlerin elindedir. Bu politika ulusal, devrimci ve kolektiftir. Sömürge insanının şimdi tanıyacağı bu yeni gerçeklik yalnızca eylemde var olur. Mücadele, eski sömürge gerçekliğini yok ederek bilinmeyen özellikleri ortaya çıkarır, yeni anlamlara ışık tutar ve bu gerçekliğin kamufle ettiği çelişkilerin altını çizer. Silahlı halk, mücadeleleri bu gerçekliği olanaklı kılan halk, bu gerçekliği yaşayan halk, sömürgecilikten kurtularak bütün mistikleştirme ya da ulusun yüceltilmesi girişimlerine karşı önceden uyarılarak yoluna devam eder. Yalnızca şiddet, halkın şiddeti, liderlerin örgütlediği ve yönlendirdiği şiddet, kitlelerin toplumsal gerçekliği kavramasının anahtarını verir. Bu mücadele olmadan, bu praksis olmadan, olsa olsa yalnızca bir karnaval, bir curcuna olur. Hafif bir uyarlanma, tepede birkaç reform, bir bayrak ve en alta da hâlâ “Ortaçağ”ı yaşayan, bitmek bilmez hareketine devam eden bölünmez kitleden başka bir şey kalmaz geride.

3 - Ulusal Bilincin Geçirdiği Sınavlar ve Sıkıntılar

Tarih bize sömürgeciliğe karşı savaşın doğallığında ulusal bir perspektife dahil olmadığını öğretir. Uzun süre, sömürge insanı enerjisini zorla çalıştırma, bedensel cezalar, ücret eşitsizliği ve sınırlı siyasal haklar gibi bazı adaletsizlikleri sona erdirmek için harcar. insanlığın ezilmesine karşı bu demokrasi savaşı yavaş yavaş neo-liberal ve evrenselci kafa karışıklığından uzaklaşarak bazen zor da olsa bir ulusluk talebine ulaşır. Ama seçkinlerin hazırlıksızlığı, onlarla kitleler arasında pratik bağ yokluğu, tembellikleri ve, evet bunu da söyleyelim, mücadelenin belirleyici anındaki korkaklıkları trajik sınavların ve büyük sıkıntıların nedenleridir.

Ulusal bilinç, tüm halkın en derin umutlarının koordineli kristalizasyonu değilse, halk seferberliğinin en elle tutulur ve en dolaysız ürünü değilse, yalnızca ilkel, boş ve kırılgan bir kabuktur. Buradaki çatlaklar, genç ve bağımsız ulusların ulustan etnik gruba ve devletten kabileye kolayca geçebiliyor olmasını açıklar. Bu çatlaklar ulusun gelişimine ve ulusal birliğe karşı çok zararlı ve zorlu gerilemelerin açıklamasıdır. Daha sonra göreceğimiz gibi, bu tür kusurlar ve içerdikleri ciddi tehlikeler, azgelişmiş ülkelerde ulusal burjuvazinin halk pratiğini akılcılaştırma kapasitesinin yokluğundan, diğer bir deyişle bu pratikten akıl elde etme kapasitesinin olmamasından kaynaklanır.

Azgelişmiş ülkelerde ulusal bilincin klasik, neredeyse salgın zaafı yalnızca sömürge rejiminin sömürge insanını sakatlamasının sonucu değildir. Aynı zamanda ulusal burjuvazinin tembelliğine, eksikliğine ve zihniyetinin son derece kozmopolit olmasına da bağlanabilir.

Sömürge rejiminin sonunda iktidara gelen ulusal burjuvazi, azgelişmiş bir burjuvazidir. Ekonomik gücü neredeyse hiçtir ve yerini almayı umut ettiği metropol burjuvazisiyle asla boy ölçüşemez. Ulusal burjuvazi, iradeci narsisizmiyle, metropol burjuvazisinin ayağını kaydırıp yerini alabileceğine kolayca inanabilir. Ama onu tam anlamıyla köşeye sıkıştıran bağımsızlık, bu sınıf içinde korkunç tepkilere yol açar ve onu eski metropole yardım sinyalleri göndermeye zorlar. Yeni devletin en eğitimli katmanını oluşturan üniversite mezunları ve iş dünyası seçkinleri, sayılarının azlığı, sermaye yoğunlaşması ve tüccar, toprak sahibi ve serbest meslek sahibi olmaları gibi

yanlarıyla ayırt edilebilir. Bu ulusal burjuvazide ne maliyeci ne de sanayici bulunur. Azgelişmiş ülkelerin ulusal burjuvazisi üretim, keşif, yaratma ya da çalışmayla ilgilenmez. Tüm enerjisi aracılık faaliyetlerine yönelmiştir. En çok ilgilendikleri iş ticari ağlar kurmak ve dalavere çevirmektir. Ulusal burjuvazinin psikolojisi sanayi kaptanının değil, iş adamının psikolojisidir. Sömürgecilerin açgözlülüğünün ve sömürgeciliğin kurduğu ambargo sisteminin onlara başka seçenek bırakmadığını söylemeye gerek bile yok.

Sömürge sisteminde sermaye biriktiren bir burjuvazi görmek olanaksızdır. Dolayısıyla, bizim düşünce tarzımıza göre, azgelişmiş bir ülkede özgün bir ulusal burjuvazinin tarihsel eğilimi, burjuvazi olarak, yani kapitalizmin bir aracı olarak kendi konumunu reddetmek ve halkın temsil ettiği devrimci sermayenin kayıtsız şartsız kölesi olmaktır.

Azgelişmiş bir ülkede, özgün bir ulusal burjuvazinin zorunlu görevi kaderinin ona yüklediği işe ihanet etmek, sömürge üniversitelerinde elde ettiği entelektüel ve teknik sermayeyi halkın hizmetine sunmaktır. Ama ne yazık ki ulusal burjuvazinin hem verimli hem de adil olan bu kahramanca ve olumlu yolu genellikle izlemediğini ve geleneksel bir burjuvazinin, yani sönük, budalaca ve içten pazarlıklı bir şekilde burjuvazi olan bir burjuva burjuvazinin ulus-karşıtı, dolayısıyla nefret uyandıran yolunu hiç utanmadan seçtiğini göreceğiz.

Belirli bir dönemden itibaren milliyetçi partilerin hedefinin tamamen ulusal olduğunu görmüştük. Halkı bağımsızlık sloganlarıyla harekete geçirir ve gerisini geleceğe bırakırlar. Bu tür partiler istedikleri devletin ekonomik programı konusunda ya da kurmayı önerdikleri rejim konusunda sorgulandıklarında cevap veremezler, çünkü aslında kendi ülkelerinin ekonomisinden bihaberlerdir.

Bu ekonomi her zaman onların denetimi dışında gelişmiştir. Ülkelerinin o andaki ve potansiyel topraküstü ve toprakaltı kaynaklarına ilişkin bilgileri tümüyle akademik ve tahminidir. Bu kaynaklardan ancak genel ve soyut bir düzlemde söz edebilirler. Bağımsızlıktan sonra sayıca azalmış, sermayesiz ve devrim yolunu reddeden bu azgelişmiş burjuvazi içler acısı bir ekonomik durgunluk içine girer. Eskiden sömürge baskısıyla engellenmiş olan ya da öyle olduğu iddia edilen dehasını özgürce ifade edemez. Kaynaklarının istikrarsızlığı ve kadrolarının yetersizliği onu yıllarca zanaatçılığa dayalı bir

ekonomiye zorlar. Kaçınılmaz olarak çok sınırlı olan bakış açısına göre, burjuvazinin ulusal ekonomi nosyonu, yerel ürünler dediğimiz ürünlere dayalı bir ekonomidir. Yerel zanaatlara ilişkin görkemli konuşmalar yapılır. Hem kendileri hem de ülke için daha kârlı olabilecek fabrikalar kuramayan burjuvazi, yerel zanaatları, yeni ulusal onura fazlasıyla denk düşmekle kalmayan, onlara hatırı sayılır kârlar da sağlayan şovenist bir yumuşaklıkla bağrına basar. Bu yerel ürünler kültü, bu yeni çıkışlar üretme kapasitesizliği, ulusal burjuvazinin sömürge dönemine özgü tarımsal üretim tarzına aşırı bağlılığına da aynı şekilde yansır.

Bağımsızlık döneminin ulusal ekonomisi yön değiştirmez. Hâlâ yerfıstığı, kakao ve zeytin hasadı yapılır. Aynı şekilde temel malların ticareti de değişmemiştir. Ülkede tek bir sanayi bile kurulmamıştır. Hammadde ihraç etmeye devam ederiz, Avrupa’nın küçük çiftçileri olmaya devam ederiz ve ham ürün uzmanı sayılırız.

Buna karşın ulusal burjuvazi ekonominin ve ticaret sektörünün millileştirilmesini talep etmekten hiç vazgeçmez. Ona göre millileştirme tüm ekonomiyi ulusun hizmetine koşma ve tüm ihtiyaçlarını karşılama anlamına gelmez. Millileştirme, ortaya çıkması teşvik etmek istenen yeni toplumsal ilişkilere göre devleti organize etmek anlamına gelmez. Burjuvaziye göre millileştirme, tam olarak, sömürge döneminden miras kalan ayrıcalıkların yerlilerin ellerinden kendisine geçmesi demektir.

Burjuvazinin maddi araçları da, mühendisler ve teknisyen gibi yeterli entelektüel kaynakları da olmadığı için, amacını eskiden sömürgecilerin elinde olan işyeri ve şirketleri devralmakla sınırlar. Ulusal burjuvazi eski Avrupalı yerleşimcilerin yerine geçer; doktor, avukat, tüccar, bayi, genel bayi ve nakliyat bayisi olur. Ülkenin onuru ve kendi çıkarları için bütün bu meslekleri elde bulundurmayı görevi addeder. Bundan böyle bütün büyük yabancı şirketlerin, ülkede kalmak ya da iş ilişkileri kurmak istiyorlarsa, kendi aracılığıyla faaliyette bulunmasını talep eder. Ulusal burjuvazi, tarihsel misyonunu keşfetmiştir: aracılık. Görmüş olduğumuz gibi, burjuvazinin işi ulusu dönüştürmekle hiç ilgili değildir; bugün yeni-sömürgecilik maskesi ardına gizlenmeye zorlanmış kapitalizm için bir iletim hattı işlevi görmekten ibarettir. Ulusal burjuvazi Batı burjuvazisiyle ilişkilerinde bayilik rolünü hiç aldırmadan ve büyük bir gururla oynar. Bu

kârlı rol, bu küçük haraççılık, bu dar görüşlülük ve hırs eksikliği, ulusal burjuvazinin tarihsel burjuvazi rolünü yerine getirme yeteneksizliğinin semptomlarıdır. Bütün ulusal burjuvazilerde ortak olan dinamik, öncü nitelik, yeni dünyaları keşfetme ve buluşlar yapma özellikleri onda acınacak ölçüde yoktur. Sömürge ülkelerinin ulusal burjuvazilerinin yüreğinde zevk ve sefaya düşkünlük egemendir – çünkü psikolojik düzeyde taklit ettiği Batı burjuvazisiyle kendini özdeşleştirmiştir. Ne de olsa Batı burjuvazisinin olumlu yanları olan keşif ve buluş gibi ilk aşamalardan geçmeden, onun olumsuz ve çürümüş özelliklerini alır. Sömürge ülkelerin doğmakta olan ulusal burjuvazileri Batı burjuvazisinin son aşamasıyla özdeşleşir. Kestirme yolu seçtiğini de sanmayın. Aslında sondan başlamıştır. Gençlik ve ergenlik coşkusunu da cesaret ve kararlılığını da yaşamadan çoktan yaşlanmıştır.

Ulusal burjuvazi, dekadan özellikleriyle, egzotizme, safariye ve kumara âşık turistlermiş gibi gelen Batı burjuvazilerinden büyük yardım göreceklerdir. Ulusal burjuvazi, Batı burjuvazisini eğlendirmek için tatil beldeleri ve oyun alanları kurar. Bu faaliyetlere turizm adı verilir ve tam da bu amaçla ulusal bir sanayi haline gelir. Eski sömürgelerin burjuvazilerinin Batı burjuvazisi için “parti” düzenleyicisine nasıl dönüştüğüne kanıt gerekiyorsa, Latin Amerika’da olanlara bakmak yeter. Havana ve Meksika’nın kumarhaneleri, Rio, Copacabana ve Acapulco’nun kumsalları, Brezilyalı ve Meksikalı küçük kızlar, on üç yaşındaki melez kızlar, ulusal burjuvazinin bu ahlâk bozukluğunun yaralarıdır. Düşünce yoksulu olduğu için, kendisi için yaşadığı ve halktan koptuğu için, ulus temelindeki konuları bir bütün olarak değerlendirmedeki kalıtsal yeteneksizliğiyle takati kesildiği için, ulusal burjuvazi Batı şirketlerinin yöneticisi rolünü üstlenir ve ülkesini Avrupa için bir randevuevine dönüştürür.

Bir kez daha Latin Amerika’daki bazı cumhuriyetlerin acınası haline bakmamız yeter. ABD’li işadamları, banka patronları ve teknokratlar jetlere binerek “tropiklerin altına” gider ve bir hafta, on gün özel “rezervler”inin tatlı sarhoşluğunda debelenirler.

Ulusal toprak sahiplerinin tavrı da pratikte şehirli burjuvazininkinin aynısıdır. Bağımsızlık ilan edilir edilmez büyük çiftçiler tarım arazilerinin millileştirilmesini talep eder. Bir zamanlar sömürgeci yerleşimcilerin sahip olduğu topraklara bir dizi komployla el koyarak bölge üzerindeki

denetimlerini pekiştirirler. Ama üretimi çeşitlendirmek ve artırmak ya da gerçekten ulusal ekonomiyle bütünleştirmek için hiçbir girişimde bulunmazlar.

Aslında toprak sahipleri, artık kendilerine ait olan ama bir zamanlar yabancı yerleşimcilere ayrılmış ayrıcalık ve olanakların yüz katı artırılması için yetkililere başvurur. Tarım işçileri üzerindeki sömürü yoğunlaşır ve meşrulaşır. Bu yeni sömürgeciler iki üç slogan kullanarak bu tarım işçilerinden dev bir çaba talep ederler – ulusal çıkar adına elbette. Tarımın modernleştirilmesi, kalkınma planı, inisiyatif yoktur, çünkü asgari risk içeren inisiyatifler bu çevreleri paniğe sürükler ve sömürgeciliğin kurduğu değişmez programa battıkça batan, korkak, aşırı tedbirli toprak sahibi burjuvaziyi kaçmak zorunda bırakır. Bu tür bölgelerde inisiyatifler hükümetler tarafından ele alınır. Bunları durduran da teşvik eden de, finanse eden de hükümettir. Toprak sahibi burjuvazi en küçük bir risk almayı bile reddeder. Kumara ve maceralara düşmandır. Kumdan kale inşa etmeye hiç niyeti yoktur. Sağlam yatırımlar ve hızlı geri dönüşler talep eder. Cebine attığı kârlar gayrı safi milli hasılaya oranla muazzam miktardadır ve yeniden yatırıma dönmez. Bu toprak sahiplerinin psikolojisine hükmeden tek şey birkaç kuruş tasarruf etmektir. Özellikle bağımsızlığın hemen ertesinde, ulusal kaynaklardan elde ettiği kârları yabancı bankalara yatırmakta bir an bile tereddüt etmez. Ama prestij açısından arabalara, villalara ve ekonomistlerin azgelişmiş ülke burjuvazilerinde tipik olduğunu söylediği bütün o lüks mallara büyük miktarlarda para akıtılır.

iktidara gelen sömürge burjuvazisinin eskiden yabancıların elinde tuttuğu işleri kapmak için sınıf saldırganlığını kullandığını belirtmiştik. Bağımsızlığın hemen ardından sömürgeciliğin insani sonuçlarıyla karşı karşıya kalan burjuvazi, “ulusal onura hakaret eden” avukat, tüccar, toprak sahibi, doktor ve yüksek mevkideki memurlara karşı acımasız bir mücadele yürütür. Yönetici sınıfların millileştirilmesi ve Afrikalılaştırılması nosyonunu enerjik biçimde savunur. Aslında yaklaşımındaki ırkçılık giderek artmaktadır. Bu işlere kendilerinin sahip olması gerektiğini sertçe söyleyerek hükümetin karşısına dikilir. Her bir işi alana dek de hükümeti sıkıştırmaya devam eder.

Şehirlerdeki işçi sınıfı, işsiz kitleler, küçük zanaatkârlar ve esnaf da bu milliyetçi tavra destek verir; ama adil olmak gerekirse yalnızca burjuvazilerinin tavrını taklit etmektedirler. Ulusal burjuvazi Avrupalılarla rekabete girerse, esnaf ve zanaatkârlar da kendi uluslarından olmayan Afrikalılara karşı mücadeleye başlarlar. Fildişi Sahili'nde açıkça ırkçı olan ayaklanmalar, ticareti büyük ölçüde elinde tutan ve bağımsızlık ilan edilince Fildişi Sahili halkının düşmanca gösterilerinin hedefi olan Fildişi Sahili'ndeki Dahomey ve Yukarı Volta halkına[26] yönelikti. Milliyetçilikten aşırı milliyetçiliğe, şovenizme ve ırkçılığa geçtik. Bu yabancıların orayı terk etmesi istenir, dükkânları yakılır, pazar tezgâhları kırılır, bazıları linç edilir; bunların sonucunda Fildişi Sahili hükümeti, yabancılara gitmelerini söyleyerek yurttaşlarını memnun eder. Senegal'de Mamadu Dia'ya şu sözlerini söyleten de Sudanlı-karşıtı gösterilerdir: "Senegal halkı Mali Federasyonu'na körce bağlılıklarını liderlerine duydukları sevgiye borçludur. Mali'ye bağlılıklarının bu liderlerin siyasetine iman tazelemekten başka bir temeli yoktur. Senegal toprakları konusu da kafalarında epey canlıydı, özellikle de Dakar'daki Sudanlıların sayısı, bu sorunu unutturamayacak kadar çoktu. Federasyonun dağılması karşısında bırakın üzüntü duymayı, bu durumun halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmasının ve hiçbir yerde tek bir kişinin bile ona destek olmak istememesinin nedeni budur."[27]

Senegal halkının bazı kesimleri, ticari ve yönetsel alanlarda canlarını sıkan Sudanlılardan kurtulmak için kendi liderlerinin verdiği fırsatın üzerine atlarken, Belçikalıların toptan gitmesini gözlerine inanamadan seyreden Kongolular, Leopoldville ve Elizabethville'e yerleşmiş Senegallilere baskı uygulamaya ve gitmeye zorlamaya karar verdiler.

Gördüğümüz gibi, mekanizma her iki durumda da aynıdır. Avrupalılar genç ulusun aydınlarının ve ticaret burjuvazisinin hırslarına engel olurken, şehirlerdeki nüfusa göre asıl rekabet edilmesi gerekenler başka ulusun Afrikalılarıdır. Fildişi Sahili'nde bu rakipler Dahomeylilerdir, Gana'da Nijer sakinleridir, Senegal'de ise Sudanlılardır.

Burjuvazinin yönetimin Afrikalılaştırılması ve Araplaştırılması talebi samimi bir millileştirme çabasından kaynaklanmadığından ve o zamana dek yabancıların elinde tuttuğu iktidarı devralmaya denk düştüğünden, kitleler

de kendi düzeylerinde aynı talepleri öne sürerler, ama siyah ya da Arap nosyonunu kendi topraklarıyla sınırlı görürler. Kıtanın birliğine yönelik coşkulu çağrılarla yönetici sınıftan esinlenen kitlelerin bu tavrı arasında birçok farklı tutum da ortaya çıkar. Giderek unutulmaya yüz tutan Afrika birliği ile en acı ve bulaşıcı biçimiyle şovenizm arasında sürekli bir gelgit yaşanır.

"Afrika birliğinin belli başlı teorisyenleri olan ve bu düşünce için kendi yerel siyasi örgütlerini ve kişisel kariyerlerini defalarca feda etmiş olan Senegalli liderlere gelince, bütün iyi niyetlerine karşın büyük bir sorumluluğa sahip oldukları reddedilemez. Onların hatası bizim hatamız, Balkanlaştırmaya karşı savaşma bahanesiyle sömürgecilik-öncesi 'ülkecilik' etmenini dikkate almamış olmaktır. Hatamız, bu etmene analizlerimizde yeterince dikkat etmemiş olmamızdır. Bu etmen sömürgeciliğin meyvesidir, ama aynı zamanda da ne kadar övülse ya da çekici olsa bile hiçbir birlik teorisinin yok edemeyeceği sosyolojik bir olgudur. Aklımıza en fazla yatan yapının serabıyla kendimizi kandırdık ve idealimizi gerçek sanarak 'ülkeciliği' ve onun doğal sonucu olan mikro-milliyetçiliği mahkûm etmenin, bunlardan kurtulmak ve hayali tavrımızın başarısını sağlamak için yeterli olduğuna inandık."[28]

Senegallilerin şovenizminden Volofların kabileciliğine geçiş arasında yalnızca küçük bir adım vardır. Bunun sonucunda, ulusal burjuvazinin çapsız tutumu ve ideolojik tavrının bulanıklığıyla halkı bir bütün olarak aydınlatamadığı, sorunları halka bağlı olarak ortaya koyamadığı yerde, ulusal burjuvazinin kendi dünya görüşünü yeterince genişletemediği yerde, kabileci tavırlara dönüşe tanık olunur; etnik gerilimler ve ırkçılık galebe çalarken öfkeyle seyrederiz. Burjuvazinin tek sloganı "Yabancıların yerini alalım!" olduğundan ve adaleti kendi eline almak ve boşlukları doldurmak üzere her sektöre hızla girdiğinden, taksi sürücüleri, simitçiler ve ayakkabı boyacıları gibi küçük milliyetçiler de aynı yolu izler ve Dahomeylilerin ülkeden atılmalarını isterler ya da daha öteye giderek, Fulbelerin kendi çalılıklarına ya da ormanlarına dönmelerini bile talep ederler.

Yeni bağımsız bazı ülkelerde federalizmin zafer kazanmasını bu açıdan yorumlamamız gerekir. Sömürge tahakkümünün bazı bölgelere ayrıcalıklı muamele yaptığını biliyoruz. Sömürge ekonomisi bir bütün olarak ulusla

bütünleşmemiştir. Hâlâ metropolün ekonomisinin dayattığı tarzda örgütlenmektedir. Sömürgecilik hemen hemen hiçbir zaman bir ülkenin tümünü sömürmez. Doğal kaynakları çıkarmak ve metropole ihraç etmekle, böylece belirli bir sektör görece zenginleşirken sömürgenin geri kalanını azgelişmiş ve yoksul bırakmakla, daha doğrusu bu yoksulluğa gömmekle yetinir.

Bağımsızlıktan hemen sonra, refah içindeki bölgelerde yaşayan halk şansının farkına varır ve içgüdüsel ve ilksel bir refleksle ulusun geri kalanını beslemeyi reddeder. Yerfıstığı, kakao ve elmas açısından zengin olan bölgeler ülkenin geriye kalanının temsil ettiği boş manzaraya kıyasla öne çıkar. Bu bölgelerin yurttaşları gıpta, açgözlülük ve canice güdüler içinde olduklarını sezdiği ötekilere nefretle tepeden bakar. Sömürgecilik öncesi eski anlaşmazlıklar, kabileler arası eski nefret tekrar su yüzüne çıkar. Balubalar Lulualar beslemeyi reddeder. Katanga devlet haline gelir ve Albert Kalondji kendisini Güney Kasai'nin kralı ilan eder.

Muğlak bir ifade olmasının yanı sıra Afrikalı kadın ve erkeklerin tutkuyla bağlandığı ve pratik işlevi sömürgeciliğe inanılmaz bir baskı uygulamak olan Afrika birliği, gerçek yüzünü gösterir ve aynı ulusal gerçeklik içinde bölgecilikler halinde parçalanır. Kısa vadeli çıkarlar saplantı haline geldiğinden ve burnunun ucundakilerden ötesini göremediğinden, ulusal burjuvazi basit ulusal birliği kuramayacağını ve ulusu sağlam, yapıcı bir temel üzerinde inşa edemeyeceğini kanıtlar. Sömürgeciliği püskürtmüş olan ulusal cephe parçalanır ve bir kenara çekilip yaralarını telafi eder.

Etnik gruplarla kabilelerin verdiği bu acımasız mücadele, yabancıların bıraktığı boşlukları doldurmaya yönelik bu bulaşıcı saplantı dini düşmanlıklara da yol açar. iç kesimde ve çalılık arazilerde yerel dinler, küçük tarikatlar ve marabout ibadetleri yeniden canlanır ve karşılıklı aforoz döngüsü bir kez daha başlar. Büyük şehirlerdeki idari kadrolar arasında iki büyük dinin, islamiyet ile Katolikliğin çatışmasına tanık oluruz.

Afrika birliğinin doğuşuyla birlikte temelinden sarsılan sömürgecilik artık tekrar ayağa kalkmıştır ve hareketin her zayıf halkasını kullanarak birleşme iradesini kırmaya çalışır. Sömürgecilik "tinsel" düşmanlıkların varlığını göstererek Afrika halkını harekete geçirmeye çalışır. Senegal'de Afrique nouvelle dergisi islama ve Araplara karşı her hafta nefret kusar. Afrika'nın

batı kıyısındaki küçük işyerlerinin çoğunu ellerinde tutan Lübnanlılar açıkça aşağılanır. Misyonerler Avrupa sömürgeciliğinin gelişinden çok önce büyük Afrika imparatorluklarının Arap işgaliyle yok edildiğini kitlelere hatırlatma olanağını bol bol bulurlar. Hatta Avrupa sömürgeciliğine yol açanın Arap işgali olduğunu söyleyecek kadar da ileri giderler. Arap emperyalizmine göndermeler yapılır ve Müslümanlığın kültür emperyalizmi mahkûm edilir. Müslümanlar genel olarak yönetici konumlardan uzak tutulur. Diğer bölgelerde tam tersi bir durum söz konusudur ve hedef yerli Hıristiyanlar olur ve onlar ulusal bağımsızlığın bilinçli düşmanları olarak görülürler.

Sömürgecilik bütün bu tahrikleri utanmadan kullanır ve daha dün sömürgecilere karşı ortak tavır alan Afrikalıları birbirine düşürmüş olmaktan çok mutlu olur. Yeni bir Aziz Barthelomeus katliamı nosyonu bazı insanların kafasında oluşur ve sömürgecilik, Afrika birliği üzerine muhteşem nutukları duyduğu zaman alayla güler. Din aynı ulus içindeki insanları böler ve sömürgeciliğin ve araçlarının besleyip teşvik ettiği tinsel toplulukları birbirine düşürür. Hiç beklenmedik olaylar orada burada patlak verir. Katolikliğin ya da Protestanlığın egemen olduğu ülkelerde Müslüman azınlıklar görülmedik bir biçimde kendilerini dine adarlar. Müslüman bayramları canlanır ve İslam dini Katolik dininin şiddetli mutlakıyetçiliğine karşı kendini santim santim savunur. Devlet bakanlarının bazı kişilerden hoşnut değillerse Kahire’ye çekip gidebileceklerini söylediği işitilir. Bazen Amerikan Protestanlığı anti-Katolik önyargılarını Afrika toprağına taşır ve kabile düşmanlıklarını canlandırmak için dini kullanır.

Kıta ölçeğinde bu dini gerilim en kaba ırkçılık biçimini alabilir. Afrika siyah ve beyaz olarak bölünür. Aşağı Sahra ve Kuzey Afrika’ya takılan adlar, şimdilik hareketsiz bu ırkçılığı gizleyemez. Beyaz Afrika’nın bin yıllık bir kültür geleneğine sahip olduğunu, Akdenizli olduğunu, Avrupa’nın bir uzantısı ve Greko-Romen uygarlığın bir parçası olduğunu işitiriz. Siyah Afrika vahşi, barbar, uygarlaşmamış ve cansız bir bölge olarak görülür. Peçeli kadınlar, çokeşlilik ve Arapların kadın cinsini aşağıladığı iddiaları üzerine nefret dolu yorumları her an duyabilirsiniz. Bütün bu yorumların saldırganlığı sömürgeci yerleşimciler arasındaki yorumları hatırlatır. Sömürgeci mantığını en yozlaşmış biçimiyle sonuna kadar soğurmuş olan bu iki büyük bölgenin ulusal burjuvazileri

Avrupalılardan iktidarı devralır ve Afrika’nın geleceği için aşırı zararlı bir ırkçı felsefenin temellerini atar. Sömürge döneminin karakteristiği olan ırkçılığın büyümesini ve gelişmesini tembelliği ve taklitçiliğiyle teşvik eder. Bu yüzden, kendine Afrikalı diyen bir ülkede ırkçılıktan başka bir şey olmayan yorumlar duymak ve Paris, Brüksel ya da Londra’da olunduğunu insana acıyla hatırlatan pederşahi davranışlara tanık olmak şaşırtıcı olmaz.

Afrika’nın bazı bölgelerinde siyahlardaki pederşahilik dolayısıyla sızlanma ve siyah ırkın bilime ve mantığa kapalı olduğu yolundaki Batı kültüründen alınma saçma düşünce bütün çıplaklığıyla hüküm sürer. Siyah azınlıkların yarı-köleliğe mahkum edildiği yerler var, bu da Beyaz Afrika ülkelerine karşı Siyah Afrika ülkelerinin hissettiği tedbirliliği hatta güvensizliği meşru kılıyor. Beyaz Afrika’daki bir şehrin sokaklarında yürüyen bir Siyah Afrikalı yurttaşa çocukların “pis zenci” diye seslenmeleri ya da memurların ona anlaşılmaz bir dille hitap etmesi olağanüstü bir durum değildir.

Evet, ne yazık ki Sahra’nın kuzeyinde okula kaydolan Siyah Afrikalı öğrencilere sınıf arkadaşlarının sizin ülkenizde ev, elektrik var mı ya da siz yamyam mısınız diye sorması beklenecek bir durumdur. Evet, ne yazık ki Sahra’nın kuzeyindeki bazı bölgelerde güneyden gelen Afrikalıların onları “siyahların olduğu bir yere” götürmek için yalvar yakar olan yurttaşlarla karşılaşması beklenecek bir durumdur. Aynı şekilde, Siyah Afrika’nın bazı yeni bağımsız devletlerinde parlamento üyeleri, hatta bakanlar, ülkelerinin sömürgecilik tarafından yeniden işgal edilme tehlikesi değil, “kuzeyden gelen Arap caniler” tarafından işgali tehlikesinin bulunduğunu ciddi ciddi iddia ederler.

Görmüş olduğumuz gibi, burjuvazinin kapasitesizliği yalnızca ekonomiyle sınırlı değildir. Dar bir milliyetçilik adına, ırk adına ve içerikten yoksun görkemli bildirgelerine karşın iktidara gelen, Avrupa’nın etik ve siyaset felsefesi üzerine anlaşmalarından doğrudan ve sorumsuzca alıntılar yapan burjuvazi, çok az hümanist içeriği olan bir programı bile uygulamaya koyamayacağını kanıtlar. Bir burjuvazi güçlüyse, gücüne bağlı olarak bütün dünyayı düzenleyebiliyorsa, evrensel demokratik düşüncelere sahipmiş havasını yaymakta tereddüt etmez. Ekonomik açıdan sağlam bir burjuvazinin kendi hümanist ideolojisini gözardı etmeye zorlanması ancak

çok istisnai koşullarda olur. Batı burjuvazisi temelde ırkçı olmasına karşın, nüansları çoğaltarak, böylece insan onuruna ilişkin söylemini bütün yüce ruhluluğuyla bozulmadan korumayı becererek bu ırkçılığı maskeleyebilir.

Batı burjuvazisi sömürdüklerinin ve küçük gördüklerinin rekabetinden korkmayacak kadar engel ve önlem hazırlamıştır. Batı burjuvazisinin "pis zenci" ve "Arap"lara ilişkin ırkçılığı aşağılayan bir ırkçılıktır, küçülten bir ırkçılıktır. Ama insanların özde eşit olduğunu iddia eden burjuva ideolojisi, alt insanları kendisinde cisimleştirdiği Batı tarzı insanlık düzeyine çıkarmaya zorlayarak kendi içinde tutarlı olmayı başarır.

Genç ulusal burjuvazinin ırkçılığı savunma halinde bir ırkçılıktır, korkuya dayalı bir ırkçılıktır. Sıradan kabilecilikten ya da hatta tarikatlarla klanlar arasındaki kavgalardan temelde pek farklı değildir. Uluslararası gözlemcilerin Afrika birliği hakkındaki büyük nutukları neden pek ciddiye almadıklarını kolayca anlayabiliriz. Çıplak gözle görülebilen o kadar çok kusur vardır ki, birliğe ulaşılmadan önce bütün bu çelişkilerin çözülmesi gerektiğini açıkça görebiliriz.

Afrika halkları birbirlerini yeni yeni keşfetti ve kıta adına sömürge rejimine radikal olarak baskı kurmaya karar verdiler. Ne var ki, ulusal bir sömürü sistemi kurmak ve kendilerine yüklüce bir miktar ayırmak için acele eden ulusal burjuvaziler bu "ütopya"nın karşısına engel çıkarmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Hedefleri konusunda kusursuz bir netliğe sahip olan ulusal burjuvaziler bu birliğe giden yolu, yani aptallık, açlık ve insanlıkdışılığa karşı zafer kazanmak için 250 milyon insanın bu ortak çabasına giden yolu engellemeye kararlıdırlar. Bu yüzden Afrika birliğine ancak baskıyla ve halkın liderliği aracılığıyla, yani burjuvazinin çıkarlarını tamamen gözardı ederek ulaşılabileceğini kavramamız gerekir.

Ulusal burjuvazi iç politikada olduğu kadar kurumsal düzeyde de yetersizliğini kanıtlar. Bazı azgelişmiş ülkelerde parlamento kuralları temelde kusurludur. Ekonomik bakımdan güçsüz olan, sınıf tahakkümü ilkesine dayanan, tutarlı toplumsal ilişkiler kuramayan burjuvazi en kolay gibi görünen çözümü seçer: tek parti sistemi. Burjuvazi ancak devlet sistemini eline alarak ve ekonomik gücü sayesinde kavuşabileceği vicdan rahatlığına ve huzura henüz sahip değildir. Yurttaş için güven verici değil, rahatsız edici bir devlet kurmuştur.

Devlet güven vereceğine, yurttaşlarının korkularını gidereceğine ve gücüyle onları kucaklayacağına, tam tersine kendisini müthiş bir şekilde dayatır, otoritesini gösterir, taciz eder, yurttaşlarına sürekli tehlike altında olduğunu açıkça belirtir. Tek parti, burjuva diktatörlüğünün modern biçimidir: maskesiz, boyasız, vicdansız, her açıdan kinik.

Böyle bir diktatörlük fazla uzun ömürlü olamaz aslında. Kendi çelişkisini kusmaktan asla vazgeçmez. Burjuvazinin hem tahakkümünü garantiye alacak hem de ülkenin geri kalanına kırıntı da olsa bir şeyler verebilecek ekonomik araçları olmadığından –olabildiğince çabuk ama en kaba tarzda cebini doldurmakla fazlasıyla meşgul olduğundan– ülke ekonomik durgunluğa gitgide daha çok batar. Bu durgunluğu gizlemek, kendine güven telkin etmek, övünebileceği bir şey bulabilmek için de başkentte dev binalar dikmekten ve sözde prestijli projelere harcamalar yapmaktan başka seçeneği yoktur.

Ulusal burjuvazi kırsal kesime, bir ülkenin ziyan olmuş gerçekliklerine sırtını daha da dönerek eski metropole ve hizmetlerinin karşılığını ödeyecek yabancı kapitalistlere yönelir. Kârını halkla paylaşmaya ya da büyük yabancı şirketlerin ödediği paralardan halkın da yararlanmasına izin vermeye hiç niyetli olmadığı için, rejimi istikrarlı kılmak ve burjuvazinin tahakkümünü sürdürmek gibi ikili rol oynayacak bir halk liderine ihtiyaç olduğunu kavrar. Azgelişmiş ülkelerin burjuva diktatörlüğü gücünü böyle bir liderin varlığından alır. Gelişmiş ülkelerde burjuva diktatörlüğünün burjuvazinin ekonomik gücünün ürünü olduğunu biliyoruz. Oysa azgelişmiş ülkelerde lider moral gücünü temsil eder; bu gücün arkasında da genç ulusun zayıf ve yoksul burjuvazisi zenginleşmeye karar verir.

Yıllardır bu lideri görmüş ya da konuşmalarını duymuş olan, uzaktan –bir tür düş içinde– onun sömürgecilerle mücadelesini izlemiş olan halk, hemen bu yurtsevere güven duyuverir. Bağımsızlıktan önce lider, bir kural olarak, halkın arzularının –bağımsızlık, siyasal özgürlük ve ulusal onur– cisimleşmiş haliydi. Ama bağımsızlık ilan edilir edilmez, bırakın halkın ihtiyaçlarının somut ifadesi olmayı, bırakın ekmek, toprak ve ülkenin halkın kutsal ellerine bırakılması üzerine kurulu gerçek halk onurunun gerçekleştiricisi olmayı, lider gizli amacının maskesini çıkarır: yalnızca

durumdan en iyi şekilde yararlanmaya niyetli ulusal burjuvaziden ibaret şirketlerin genel başkanı olmak.

Çoğu zaman dürüst ve samimi olabilse de, lider nesnel olarak, ulusal burjuvazinin ve eski sömürge şirketlerinin artık ortaklaşmış çıkarlarının ateşli savunucudur. Tamamen içten gelen bir şey olan dürüstlüğü yavaş yavaş yok olur. Kitlelerle ilişkisi o kadar gerçekdışıdır ki, otoritesinin insanlarda kırgınlık yarattığına ve ülkeye verdiği hizmetlerden kuşku duyulduğuna inanmaya başlar. Lider kitlelerin nankörlüğünü şiddetle yargılar ve her geçen gün sömürgecilerin safına daha kararlı bir şekilde geçer. O zaman da zevk ve sefaya dalmış genç burjuvazinin işbirlikçisine bilinçli olarak dönüşür.

Genç devletin ekonomik kanalları geri dönüşü olmayan bir şekilde yeni-sömürgeci sisteme doğru kayar. Eskiden korunan ulusal ekonomi bugün tam olarak devlet güdümündedir. Bütçe borç ve hibelerle dengelenir, üç dört ayda bir devlet başkanları ya da hükümet heyetleri sermaye arayışı için eski metropolleri arşınlar.

Eski sömürgeci güç taleplerini artırır, garanti ve ödünleri biriktirir ve yavaş yavaş ulusal hükümet üzerindeki egemenliğini maskelemek için aldığı önlemleri azaltır. Halk dayanılmaz bir sefalet içinde geri kalmışlığını sürdürür ve liderlerinin inanılmaz ihanetinin yavaş yavaş farkına varır. Bu uyanış burjuvazi bir sınıf halini almayı başaramadığı için daha da keskinleşir. Zenginliğin örgütlü dağılımı çeşitli kesimlere bölünmemiştir, farklılaşmış değildir, ara tonlarla bir hiyerarşi oluşturmaz. Bu yeni kast hakaret ve öfkedir; özellikle de çok büyük çoğunluk, nüfusun onda dokuzu açlıktan ölmeye devam ettiği için. Bu yeni kastın hızlı, acımasız ve skandal bir tarzda zenginleşmesine halkın kararlı uyanışı ve zorlu mücadele günlerinin yaklaştığını belirten bir bilinç eşlik eder. Bu burjuva kast, ülkenin tüm zenginliğini kendine akıtan ulusun bu parçası, doğasına uygun olarak, ama gene de beklenmedik bir biçimde, sömürge iktidarının eski temsilcilerinin ırkçı doktrinlerini birçok açıdan hatırlatan tarzda diğer siyahlara ve Araplara karşı aşağılayıcı önyargılar geliştirir. Düşünce ve tavırları sertleştiren de hem halkın sefaleti, hem de burjuva kastın azgın zenginleşmesi ve ulusun geri kalanını küçümsemesi olur.

Ama ufukta beliren tehlike, otoritenin sağlamlaşmasıyla ve bir diktatörlüğün ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Sadık bir yurtsever olarak militan geçmişiyle lider, halkla açgözlü burjuvazi arasında perde görevi görür, çünkü bu kastın girişimlerini destekler ve kökten ahlâksızlığına, küstahlığına ve ikiyüzlülüğüne gözlerini kapar. Halkın artan bilinçlenmesinin frenlenmesine yardımcı olur. Bu kasta destek vererek manevralarını halktan gizler, böylece halkın uyutulmasının ve mistikleştirilmesinin en ateşli faili olur. Ne zaman halka hitap etse, çoğunlukla kahramanca yaşanmış hayatından, halk adına katıldığı çarpışmalardan ve onlar adına kazandığı zaferlerden dem vurur, böylece kitlelerin gözünü korkutarak ona güven duymaya devam etmeleri gerektiğini düşüncesini iletir. Kendilerinden önceki kuşakların temkinli siyasal mücadelesine cesur, militan tarzlarını getirmiş olan böyle birçok Afrikalı yurtsever örneği vardır. Bu yurtseverler ülkenin iç kısımdan geldiler. Sömürgeciyi şaşkına çevirdiler ve başkentteki ulusal kapitalistleri utandırarak kökenlerine yüksek sesle ve açıkça sahip çıktılar ve siyah kitleler adına konuştular. Irklarını öven, geçmişlerinden –yamyamlık ve soysuzluklarından– utanmayan bu insanlar, bugün ne yazık ki iç kesime sırtlarını dönen ve halkın görevinin her zaman ve sonsuza dek boyun eğmek olduğunu söyleyen bir ekibin başındadırlar.

Lider halkı pasifleştirir. Bağımsızlığın kazanılmasından yıllar sonra halka somut hiçbir şey sunamayan, geleceği hazırlayamayan, ulusal inşa yoluna, dolayısıyla kalkınmaya halkı yöneltemeyen liderin bağımsızlık tarihini sık sık tekrarladığı ve kurtuluş mücadelesinin kutsal cephesini hatırlattığını duyarız. Ulusal burjuvaziyle ilişkisini kesmeyi reddeden lider halkın geçmişe dönmesini ve bağımsızlığa götüren destanla sarhoş olmasını ister. Nesnel olarak bakıldığında lider halkı frenler; ya halkı tarihten silinmeye ya da tarih içinde kök salmamaya yöneltebilmek için umarsızca çaba gösterir. Kurtuluş mücadelesi sırasında lider halkı uyandırmış, onlara ileriye doğru, radikal, kahramanca yürüyüş sözü vermişti. Bugün ise, sürekli onları uyutmaya çalışıyor ve yılda üç dört kez onlardan sömürge dönemini hatırlayarak o zamandan beri katettikleri muazzam mesafeye bakmalarını istiyor.

Ne var ki, kitlelerin kendi katettikleri muazzam mesafeyi değerlendirebilecek durumda olmadığını da belirtmek gerekir. Topraktan kıt

kanaat geçinmeye devam eden köylü, iş bulamayan işsiz, kutlamalara ve yepyeni olsalar da bayraklara karşın, yaşamında bir şeylerin değiştiğine hiçbir zaman tam olarak ikna olmamıştır. iktidarda olan burjuvazi bu değişimi kanıtlamaya ne kadar uğraşsa da kitleler hiçbir zaman kendini kandırmayı başaramaz. Kitleler açtır ve artık Afrikalı olan polis de özellikle onlara güven vermez. Kitleler araya mesafe koymaya, sırtlarını dönmeye ve kendilerini dışlayan bu ulusa ilgilerini yitirmeye başlar.

Ama lider zaman zaman güçlerini toplar, radyoda konuşarak ya da ülke içinde tura çıkarak halka güven vermeye, onu sakinleştirip uyutmaya çalışır. Parti olmadığında lider daha da gereklidir. Bağımsızlık mücadelesi sırasında bugünkü liderin başında olduğu bir parti vardı. Ama o dönemden sonra bu parti ne yazık ki dağıldı. Geriye yalnızca bir çatı, bir ad, bir amblem ve bir slogan olarak parti kaldı. Kitlelerin gerçek ihtiyaçlarına dayalı bir ideolojinin gerçek dolaşımını sağlamak üzere tasarlanmış organik parti, bireysel çıkarlar sendikasına dönüşmüştür. Bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra parti artık halkın taleplerini formüle etmesine, ihtiyaçlarını daha iyi saptamasına ve iktidarını daha iyi kurmasına yardım etmez. Bugün partinin misyonu, tepeden verilen emirlerin halka iletilmesidir. Bir partide demokrasinin temeli ve güvencesi olan aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya üretken değiş tokuş artık mevcut değildir. Parti tam tersine artık kitlelerle liderlik arasında bir perde halini almıştır. Parti yaşamdan söküp alınmıştır, sömürge döneminde kurulan hücreler bugün tamamen atıl haldedir.

Militanın sabrı tükenmektedir. Kurtuluş mücadelesi sırasında bazı militanların ne kadar haklı olduğunu ancak şimdi kavrıyoruz. Gerçekten de, mücadele sırasında çok sayıda militan örgütlerinden doktrin oluşturmasını, hedefleri netleştirmesini ve bir program önermesini istemişti. Ama ulusal birliği koruma bahanesiyle liderler böyle bir görevi üstlenmeyi kesin olarak reddetti. Doktrin, diyorlardı, sömürgeciliğe karşı ulusun birliğiydi. Ve doktrinin yerine yalnızca cafcaflı bir sloganla silahlanarak yollarına devam ettiler, her tür ideolojik faaliyeti de, kaçınılmaz olarak sömürgeciliği silip süpürecek tarihin rüzgârının ve kendi kaderini tayin hakkının bir dizi çeşitlemesine indirgediler. Militanlar tarihin rüzgârının biraz daha derinlemesine analiz edilmesini istedikleri zaman, liderler onların karşısına

umudu çıkardılar ve sömürgesizleştirmenin gereği ve kaçınılmazlığıyla yanıt verdiler.

Bağımsızlıktan sonra parti derin bir uyuşukluğa gömülür. Militanlar yalnızca halk festivallerine, uluslararası konferanslara ya da bağımsızlık günü kutlamalarına çağrılır. Partinin yerel kadrolarına yönetsel görevler verilir, partinin kendisi bir yönetim haline gelir ve militanlar kalabalığın arasına karışarak sıradan yurttaş sıfatını benimserler.

Artık burjuvaziyi iktidara getirmek gibi tarihsel bir görevi gerçekleştirmiş olduklarından geri çekilmeleri kesin bir dille istenir, böylece burjuvazi kendi misyonunu sakin sakin yerine getirebilir. Ne var ki, azgelişmiş ülkelerin ulusal burjuvazilerinin herhangi bir görevi yerine getirmekten aciz olduğunu görmüştük. Birkaç yıl sonra partinin çözülmesi gözle görülür hale gelir ve en yüzeysel gözlemciler bile, artık iskelete dönüşmüş partinin tek rolünün halkı hareketsizleştirmek olduğunu görebilir. Kurtuluş mücadelesi sırasında tüm ulusun odak noktası olmuş bu parti erimektedir. Bağımsızlık arifesinde partiye akın akın gelen aydınların şimdiki tutumu, o dönemdeki bağlılıklarının bağımsızlık pastasından pay almaktan öte bir amaç taşımadığını kanıtlar. Parti özel çıkarların bir aracı haline gelir.

Ne var ki, yeni rejim içinde farklı zenginleşme ve mal edinme dereceleri vardır. Bazı insanlar her şeyi nakde çevirebilir ve parlak oportünistler olduklarını kanıtlar. Bol bol iltimas yapılır ve yozlaşma hüküm sürer, ahlâki değerler çöker. Bugün ulusal servetin kıtlığına kıyasla akbabalar çoklar ve son derece açgözlüler. Burjuvazinin elinde gerçek bir iktidar aracı haline gelmiş olan parti, devlet aygıtını güçlendirir ve halkın elini kolunu bağlayarak hareketsiz hale gelmesine yol açar. Parti devletin halk üzerindeki denetimine yardımcı olur. Giderek bir zor aracı haline gelir ve açıkça anti-demokratiktir. Parti bilmeden, bazı durumlarda da bilerek ticari burjuvazinin işbirlikçisidir. Ulusal burjuvazi zenginleşmek için oluşum aşamasını nasıl es geçmişse, aynı şekilde kurumsal düzeyde de parlamenter aşamayı es geçer, Nasyonal-Sosyalist türde bir diktatörlüğü seçer. Yarım yüzyıldır Latin Amerika’da hüküm süren bu miyop faşizmin, bağımsızlıktan beri egemen olan yarı-sömürge devletin diyalektik sonucu olduğunu artık biliyoruz.

Kural olarak muazzam zenginliğin büyük sefaletle yan yana yaşadığı bu yoksul, azgelişmiş ülkelerde ordu ve polis rejimin temel dayanaklarını oluşturur; yine hatırlanması gereken başka bir kurala göre her ikisi de yabancı uzmanların danışmanlığındadır. Bu polis ve ordunun gücü, ulusun geri kalanının yaşadığı korkunç sefaletle doğru orantılıdır. Ulusal burjuvazi büyük yabancı şirketlere kendini gitgide daha pervasızca satar. Komisyonlar sayesinde yabancılar tavizler koparır, sayısız skandal patlak verir, bakanlar zenginleşir, eşleri lüks içinde yüzer, parlamento üyeleri küpünü doldurur ve herkes, polisten gümrük memurlarına kadar, bu muazzam yozlaşma kervanında el ele tutuşur.

Muhalefet daha da saldırganlaşır ve halk hemen onların propagandalarına kapılır. Artık burjuvaziye karşı açık bir düşmanlık vardır. Erken bunama belirtileri gösteren bu genç burjuvazi, verilen öğütlere kulak asmaz ve halkı sömürmesini biraz olsun gizli kapaklı yapmasının kendi çıkarına olacağını anlayamaz.

Brazzaville'de yayınlanan Hıristiyan dergisi La Semaine Africaine'de çıkan yazı rejimin baronlarına şöyle seslenir: "iktidardaki beyler ve siz onların eşleri, bugün servetiniz size rahatlık, güzel bir ev, iyi ilişkiler ve yeni ufuklar açan yurtdışı görevleri sağladı. Ama servetiniz çevrenizdeki yoksulluğu görmenize engel bir kabuk içine soktu sizi. Dikkatli olun!" La Semaine Africaine'de yayınlanan ve Bay Youlou'nun şer ortaklarına seslenen bu uyarı, hiç de devrimci değil. Bu derginin istediği şey, Kongolulara açlık çektirenleri Tanrı'nın cezalandıracağını göstermek: "Yüreğinizde sizden altta olan insanlara karşı yer yoksa, Tanrı'nın evinde de sizin için yer yok."

Ulusal burjuvazinin bu tür kınamalara pek aldırmadığı açıktır. Yalnızca Avrupa'ya odaklanmış olan burjuvazi, durumdan en iyi şekilde yararlanmaya kararlı bir şekilde devam eder. Halkın sömürülmesinden elde ettiği muazzam kârlar yabancı ülkelere gönderilir. Genç ulusal burjuvazi kurduğu rejimden, yabancı şirketlere oranla daha çok kuşku duyar. Kendi topraklarına yatırım yapmayı reddeder ve onu koruyan ve besleyen devlete karşı şaşırtıcı bir nankörlükle davranır. Avrupa borsalarında yabancı hisse senetleri alarak hafta sonlarını Paris ya da Hamburg'da geçirir. Bazı azgelişmiş ülkelerin ulusal burjuvazilerinin tavrı, her soygundan sonra

paylarını suç ortaklarından saklayarak akıllıca emekliliklerini hazırlayan çete üyelerini hatırlatır. Bu tür davranışlar, ulusal burjuvazinin uzun vadede kaybedeceğini az çok kavradığını gösterir. Böyle bir durumun sonsuza dek süremeyeceğini öngörür, ama bundan en iyi şekilde yararlanmak için elinden geleni yapar. Ne var ki böyle bir sömürü düzeyi ve devlete yönelik böyle bir güvensizlik kaçınılmaz olarak halk kitlesi içinde hoşnutsuzluğa yol açacaktır. Rejim bu koşullarda daha da sertleşir. Bu yüzden ordu sistematik baskının vazgeçilmez aracı haline gelir. Parlamento yerine ordu hakemlik rolünü üstlenir. Ama er ya da geç nüfuzunun farkına varır ve sürekli muhtıra tehdidiyle hükümetin gözünü korkutur.

Görmüş olduğumuz gibi, bazı azgelişmiş ülkelerin ulusal burjuvazileri tarihten hiçbir şey öğrenmemiştir. Latin Amerika ülkelerini daha iyi incelemiş olsa, onu tehdit eden tehlikelerin farkına varırdı kuşkusuz. Bu yüzden, bu mikro-burjuvazinin bütün şatafatına karşın hiçbir şeyi başaramadan yok olmaya mahkûm olduğu sonucuna varabiliriz. Azgelişmiş ülkelerde burjuva aşama imkânsızdır. Polise dayalı bir diktatörlük ya da bir rantiye kastı pekâlâ mümkün olabilir ama bir burjuva toplumu başarısız kalmaya mahkûmdur. Yaygın sefalete karşın para içinde yüzen bütün yaldızlı rantiye grubu, er ya da geç yabancı uzmanlar tarafından kurnazca manipüle edilen ordunun elinde oyuncak olacaktır. Dolayısıyla eski metropol hem beslediği burjuvazi aracılığıyla hem de uzmanlarının halkı put gibi hareketsiz kılmak ve terörize etmek için eğittiği ve denetlediği ordu aracılığıyla ülkeyi dolaylı olarak yönetir.

Ulusal burjuvazi hakkında yaptığımız birçok yorum, bizi kaçınılmaz bir sonuca yöneltir. Azgelişmiş ülkelerde burjuvazinin kendi varlığı ve gelişimi için gerekli koşulları bulmasına izin verilmemelidir. Diğer bir deyişle, bir partinin yönlendirdiği kitleler ile devrimci ilkelerle silahlanmış ve hayli bilinçli aydınların ortak çabası bu yararsız ve zararlı burjuvazinin yolunu tıkamalıdır.

Azgelişmiş ülke tarihleri son elli yıldır ele alınırken sorulan kuramsal soru, yani burjuva aşamasının atlanıp atlanamayacağı sorusu mantıkla değil, devrimci eylem aracılığıyla yanıtlanmalıdır. Azgelişmiş ülkelerde burjuva aşaması, ulusal burjuvazinin bir burjuva toplumu inşa etmeye, hatırı sayılır bir proletaryanın gelişimi için gerekli koşulları yaratmaya, tarımı

makineleştirmeye ve son olarak da gerçek bir ulusal kültürün oluşmasına giden yolu açmaya yeterli ekonomik ve teknik gücü olduğu taktirde kendisini meşru kılabilir ancak.

Avrupa'da gelişen burjuvazi, bir yandan nüfuzunu sağlamlaştırırken bir yandan da ideolojisini işleyebiliyordu. Bu dinamik, eğitimli ve laik burjuvazi, sermaye birikimini tam anlamıyla başarmıştı ve ulusa en azından minimum bir refah düzeyi sağlamıştı. Azgelişmiş ülkelerde gerçek burjuvazinin değil, eski sömürge iktidarının verdiği kırıntıları almakla yetinen, küçük dükkâncı mantığının egemen olduğu, hırslı, gözü dönmüş ve her şeye el koyan bir burjuvazi olduğunu daha önce görmüştük. Bu miyop burjuvazi vizyon ve yaratıcılıktan yoksundur. Batılı elkitaplarında okuduklarını ezberlemiştir ve kendisini Avrupa'nın tam kopyası bile değil, ancak karikatürüne dönüştürmüştür.

Azgelişmiş ülkelerde burjuvaziye karşı mücadele yalnızca kuramsal bir mücadele olmaktan çok uzaktır. Burjuvaziyi tarihin nasıl yargıladığını ve mahkûm ettiğini kavrama sorunu değildir. Azgelişmiş ülkelerde ulusal burjuvaziye, ulusun bir arada, uyumlu kalkınmasını yavaşlatmakla tehdit ettiği için karşı çıkılmalıdır. Hiçbir yararı olmadığı için kararlılıkla karşı çıkılmalıdır. Edindiği kârlarda, başarılarında ve düşüncelerinde vasat olan bu burjuvazi, bu vasatlığını prestij için gösterişli projelerle, kromajlı büyük Amerikan arabalarıyla, Fransız Riviera'sındaki tatilleriyle ve hafta sonları neon ışıklı gece kulüpleriyle maskelemeye çalışır.

Halka tamamen sırt çeviren bu burjuvazi, Batı'dan ülkenin ekonomisi için gerekli yatırımlar ya da bazı sanayilerin gelişmesi gibi büyük ödünler koparmayı bile başaramaz. Ne var ki, montaj sanayi artmaktadır: Ülke ekonomisinin içinde debelendiği yeni-sömürgeci modeli doğrulayan bir eğilim. Dolayısıyla ulusal burjuvazinin ülkenin kalkınmasını yavaşlattığı, ulusun zamanını boşa harcadığı ya da ulusu olasılıkla çıkmaz sokaklara sürüklediği hiçbir şekilde söylenemez. Ama doğrusu şu ki, azgelişmiş ülkelerin tarihinde burjuva aşaması aslında tamamen yararsız bir aşamadır. Bu kast yok edildiği, kendi çelişkileriyle ortadan kalktığı zaman, bağımsızlıktan sonra hiçbir ilerleme kaydedilmediği ve her şeye sıfırdan başlamak gerektiği görülecektir. Ekonominin yeniden yapılandırılması burjuva iktidarında kurulan düzene dayalı olmayacaktır, çünkü bu kast

sömürgecilerden kalan ekonomi, düşünce sistemi ve kurumlar mirasını olduğu gibi almaktan başka bir şey yapmamıştır.

Daha önce de gördüğümüz gibi sayısal, zihinsel ve ekonomik olarak zayıf olduğu için bu burjuva sınıfını etkisizleştirmek kolaydır. Sömürge topraklardaki burjuva kast, bağımsızlıktan sonra gücünü asıl olarak eski sömürge iktidarıyla yaptığı anlaşmalardan alır. Hatta eski sömürgeci güçlerle yakın ilişkileri korumak için her tür olanağa sahip olduğundan, ulusal burjuvazinin sömürgeci tahakkümün bıraktığı yerden devam etme şansı daha da büyüktür. Ama kök salmış çelişkiler bu burjuvazinin saflarını sarstığından, gözlemci bir istikrarsızlık izlenimi edinir. Henüz kastın türdeşliği söz konusu değildir. Örneğin birkaç kişinin tahakkümüne dayanan bu rejimi birçok aydın mahkûm eder. Azgelişmiş ülkelerde planlı ekonominin gereğini, vurguncuların yasadışı ilan edilmesi ve halkın uyutulması için yapılan her tür girişimi bastırma gereğini içtenlikle hisseden aydınlar, memurlar ve bürokratlar vardır. Üstelik bu tür insanlar, halkın kamu işlerine en fazla katılımını bir dereceye kadar savunurlar.

Bağımsızlığına kavuşan azgelişmiş ülkelerde, hemen her zaman netleşmiş siyasal düşünceleri olmayan, bağımsızlığın hemen ertesinde çok sık görülen iş ve sadaka yarışına içgüdüsel olarak güvensizlikle bakan küçük bir saygın aydınlar grubu bulunur. Bu insanların konumları (geniş aileleri beslerler) ya da geçmişleri (zorlu mücadeleler ve katı ahlâki eğitim) vurguncu ve yiyicilere karşı açık güvensizliklerini açıklar. Ulusu sağlıklı bir yöne yöneltme mücadelesinde bu insanlardan akıllıca yararlanmamız gerekir. Ulusal burjuvaziye yolu kapamak, bağımsızlık sonrasının acı olaylarından, ulusal birliğin geçtiği sınav ve sıkıntılardan, ahlâk çöküntüsünden, yozlaşmanın egemen olmasından, ekonomik sıkıntılardan ve kısa vadede zor ve yıldırmaya dayalı anti-demokratik bir rejimden kaçınmanın kesin yoludur. Ama aynı zamanda da ileriye gitmenin tek yoludur.

Yeni ulusun çok demokratik ve ilerici unsurları burjuvazinin görünürde esnekliği yüzünden herhangi bir karar alma konusunda isteksiz ve utangaçtır. Yeni bağımsızlığına kavuşmuş azgelişmiş ülkelerde sömürgeciliğin kurduğu şehirlere yönetici sınıf doluşmuştur. Nüfusun bir bütün olarak ciddi analizi yapılmadığı için, gözlemciler güçlü ve örgütlü bir burjuvazinin var olduğuna inanma eğilimindedir. Aslında artık biliyoruz ki,

azgelişmiş ülkelerde burjuvazi yoktur. Bir burjuvaziyi burjuvazi yapan şey, tutumu, zevkleri ya da tavırları değildir. Burjuvazi her şeyden önce kesin ekonomik koşulların dolaysız ürünüdür.

Ne var ki sömürgelerdeki ekonomik gerçeklik yabancı bir burjuvazinin gerçekliğidir. Sömürge şehirlerinde bulunan, yerel temsilcilerinin temsil ettiği metropol burjuvazisidir. Sömürgelerdeki burjuvazi bağımsızlıktan önce Batılı bir burjuvazidir, yani meşruluğunu, gücünü ve istikrarını metropolden alan, metropol burjuvazisinin bir şubesidir. Bağımsızlıktan önceki huzursuzluk ortamında bu ithal burjuvazi içinde bulunan bazı yerli aydınlar ve iş dünyasından kişiler kendilerini onunla özdeşleştirmeye çalışır. Metropolden gelen burjuva temsilcileriyle kalıcı bir özdeşleşme isteğidir onlarınki.

Metropole özgü zihinsel reflekslerini coşkuyla ve sakınca görmeden benimseyen, kendi düşüncesine tamamen yabancılaşan ve bilincini tipik yabancı nosyonlar üzerinde şekillendiren bu burjuvazi, bir burjuvaziyi burjuvazi yapan şeyin, yani paranın kendisinde eksik olduğu gerçeğini kabullenmekte zorlanır. Azgelişmiş bir ülkenin burjuvazisi yalnızca ruh olarak burjuvazidir. Burjuvazi olabilmek için ne ekonomik gücü, ne yönetsel dinamizmi ne de düşünce genişliği vardır. Bunun sonucu olarak ilk aşamalarda da sonrasında da bir memur burjuvazisi olarak kalır. Sahip olduğu gücü kadar güveni de yeni ulusal yönetimde elde ettiği konumlardan alacaktır. Yetkililer yeterince zaman ve olanak sağlarsa tahakkümünü pekiştirmek için küçük bir servet edinmeyi başarır. Ama gene de bütün ekonomik ve endüstriyel sonuçlarıyla birlikte gerçek bir burjuva toplumu yaratamaz.

Ulusal burjuvazi baştan itibaren çabalarını aracılık faaliyetlerine yöneltir. Gücünün temeli ticaret ve küçük ticaret kafasıdır; komisyon kapma yeteneğindedir. Parası değil, ticaret kafası işler. Yatırım yapmaz ve özgün bir burjuvazinin oluşumu ve genişlemesi için gerekli sermaye birikimine ulaşamaz. Bu hızla giderse kabaca bir sanayileşme için yüzyıllar gerekecektir ve her durumda eski metropolün güçlü karşı koyuşuyla engellenecektir. Metropol yeni-sömürgeci anlaşmalar çerçevesinde her tür önlemi zaten almıştır.

iktidar ülkeyi ekonomik durgunluktan çıkarmak, kalkınma ve ilerleme yolunda büyük adımlar atmak istiyorsa, öncelikle aracılık sektörünü millileştirmesi gerekir. Kâr ve haz ruhunun zaferini isteyen, keza kitlelere yönelik küçümseyici bir tavır sergileyen ve kârlarını (daha doğrusu hırsızlıklarını demeliyiz) skandal niteliğe yükselten burjuvazi, gerçekten de bu sektöre yatırım yapar. Eskiden sömürgecilerin egemen olduğu aracılık sektörü genç ulusal burjuvazinin hücumuna uğrar. Bir sömürge ekonomisinde aracılık sektörü fazlasıyla önemli bir sektördür. ilerlemek isteniyorsa ilk birkaç saat içinde bu sektörü millileştirme kararının verilmesi gerekir. Ama böyle bir millileştirmenin tamamen sıkı devlet denetiminde olmaması gerektiği de açıktır. Bu demek değil ki siyasal eğitimi olmayan yurttaşları yönetim konumuna getirelim. Ne zaman böyle bir karar verilse, hükümetin memur diktatörlüğüne katkıda bulunmuş olduğu görülür. Bu memurlar eski metropolden eğitim almıştır ve ulusu bir bütün olarak düşünemeyen insanlar olduklarını çok çabuk kanıtlarlar. Çok geçmeden ulusal ekonomiyi sabote etmeye ve ekonomideki kurumları parçalamaya başlarlar; yozlaşma, dolandırıcılık, haksız mal edinme ve karaborsa yerleşir. Aracılık sektörünü millileştirmek, alım-satım kooperatiflerini demokratik bir temelde örgütlemek anlamına gelir. Kitleleri kamu yönetimine katarak bu kooperatifleri merkezilikten çıkarma anlamına gelir. Açıktır ki bütün bunlar ancak halk siyasal olarak eğitilmişse başarılı olabilir. Daha önceleri böyle muazzam bir sorunu bütün ayrıntılarıyla halka açıklama gereği kavranırdı. Bugün kitleleri siyasal olarak eğitme ilkesi azgelişmiş ülkelerde genellikle verili bir şey olarak kabul ediliyor. Ama bu temel görevin dürüstçe ele alınmadığı açıktır. Halkı politize etme kararı rejimin üstlendiği her tür eylem için halk desteğinin koşul olması gerektiğini düşündürür. Halkı politize etmek istediğini ilan eden bir hükümet, halkı halkla birlikte ve halk için yönetme isteğini de ifade etmiş olur. Burjuva bir liderliği kamufle etmeye yönelik bir dil kullanmamalıdır. Kapitalist ülkelerde burjuva hükümetler bu çocuksu iktidar aşamasını geride bırakalı yıllar oldu. Yasalarının, ekonomik güçlerinin ve polislerinin yardımıyla soğukkanlılıkla yönetirler. iktidarlarını sağlamlaştırdıktan sonra demagojik tutumlarla zaman kaybetmeye artık gereksinimleri kalmaz. Kendi çıkarlarına göre yönetirler ve iktidarlarından cesaret alırlar. Meşruluklarını sağlamışlardır ve haklı olarak güçlüdürler.

Yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkelerde burjuva kast, eski burjuvazilerin iktidarını dayadığı kinizme de sakinliğe de sahip değildir henüz. Gizli inançlarını saklaması, kuşkuları gidermesi, kısacası halkçı olduğunu göstermesi bu yüzdendir. Kitlelerin politizasyonu yılda üç dört kez düzinelerce ya da yüz binlerce kişinin seferber edilmesiyle olmaz. Bu kitlesel mitingler, bu muhteşem toplantılar bağımsızlıktan önceye dayanan eski taktiklere benzer, kendinize ve diğerlerine halkın arkanızda olduğunu kanıtlamak için gücünüzü sergilersiniz. Kitlelerin siyasal eğitimi ise kitlelere çocuk muamelesi yapmamayı, tam tersine onları olgunlaştırmayı amaçlar.

Bütün bunlar bizi azgelişmiş bir ülkede siyasi partinin rolüne getiriyor. Daha önceki sayfalarda çoğunlukla basit kafaların, üstelik yeni oluşmakta olan burjuvaziye ait olanların, azgelişmiş bir ülkede ülke işlerini yönetebilmek için güçlü bir otoriteye, hatta diktatörlüğe ihtiyaç olduğunu yinelemekten hiç bıkmadığını görmüştük. Bu perspektif içerisinde, partiye kitleleri izleme görevi verilir. Parti, yönetim ve polis gücünü iki katına çıkarır ve ülke yönetimine halkın gerçek katılımını sağlamak amacıyla değil, hükümetin onlardan itaat ve disiplin istediğini sürekli hatırlatmak amacıyla kitleleri denetler. Tarihin kendisini oraya getirdiğine inanan ve bağımsızlık sonrasında kendisini vazgeçilmez olarak gören bu diktatörlük, aslında, burjuva kastın azgelişmiş ülkeyi önce halkın desteğiyle ama hemen sonrasında onlara karşı yönetme kararını simgeler. Partinin yavaş yavaş istihbarat servisine dönüşmesi, yetkililerin giderek daha çok savunmaya geçtiğinin göstergesidir. Şekilsiz halk yığını, ya gözünü boyayarak ya da polisiye korkuyla sürekli dizginlenmesi gereken kör bir güç olarak görülür. Parti bir barometre, bir istihbarat servisi haline gelir. Militanlar muhbirlere dönüşür. Köyleri cezalandırma görevi militanlara verilir. Henüz baş vermiş muhalefet partileri coplarla ya da taş yağmuruyla tasfiye edilir. Muhalefet adaylarının evleri yakılır. Polis provokasyonlarını artırır. Bu koşullarda elbette ki tek bir parti vardır ve hükümet adayları oyların %99'unu alır. Afrika'da çok sayıda hükümetin bu çizgide hareket ettiğini belirtmemiz gerekir. Genellikle ilerici olan ve halkın kamu yönetimine daha fazla katılımı için çaba sarfeden, kibirli ve merkantil burjuvazinin dize getirildiğini görmek isteyen bütün muhalefet partileri coplanır, cezaevlerine konularak susturulur, sonra da yeraltına geçmeye mecbur bırakılır.

Afrika’nın bugün bağımsız olan birçok bölgesinde siyasi parti çok tehlikeli bir şekilde abartılmıştır. Bir parti üyesinin karşısında halk sessizdir, koyun sürüsü gibi davranır, parti liderine ve hükümetine övgüler düzer. Ama sokakta, bir akşam, köyden uzakta, kahvede ya da nehir kıyısında halkın acı hayal kırıklığı, umutsuzluğu ama aynı zamanda da birikmiş öfkesi açıkça duyulabilir. Parti halkın hoşnutsuzluğunu ifade etmesine izin vermek yerine, halkla liderlik arasında özgür düşünce alışverişini temel görevi olarak görmek yerine, araya bir yasaklar duvarı örer. Parti liderleri polis komiseri gibi davranarak halka “saflarda sessizlik” gereğini sürekli hatırlatır. Halkın hizmetinde olduğunu iddia eden, halkın mutluluğu için çalıştığını iddia eden bu parti, sömürgeci güç ülkenin denetimini devreder etmez, halkı tekrar mağaralarına geri yollamak için acele eder. Ulusal birlik konusunda çok fazla yanlış yapar. Örneğin sözde ulusal parti, kabilelere dayanarak işlev görür. Bir partiye dönüşmüş etnik bir gruptur aslında. Kendini hemen ulusal ilan eden ve tüm halkın adına konuştuğunu iddia eden bu parti, gizlice, bazen de açık açık gerçek bir etnik diktatörlük kurar. Artık bir burjuva diktatörlüğünün değil, bir kabile diktatörlüğünün doğduğuna tanık oluruz. Bakanlar, özel sekreterler, büyükelçiler ve yerel komisyon üyeleri liderin etnik grubundan, hatta bazen de doğrudan ailesinden seçilir. Aileye dayalı böyle bir rejim, fi tarihi kadar eski endogami[29] yasalarını tekrarlar durur sanki ve böyle bir aptallık, böyle bir düzmecelik, böyle bir zihinsel ve ruhsal yoksulluk karşısında öfke değil, utanç duyarız. Bu hükümet başkanları Afrika’nın gerçek hainleridir, çünkü kıtalarını bütün düşmanların en tehlikelisine satmışlardır: aptallığa. iktidarın bu kabileleştirilmesi, bekleneceği gibi, bölgeci düşünme tarzı ve ayrılıkçılıkla sonuçlanır. Bütün ademimerkeziyetçilik eğilimleri yeniden ortaya çıkar ve egemen olur, ulus parçalanır. Bir zamanlar “Afrika birliği” diye haykıran ama kendi küçük ailesinden başka bir şey düşünmeyen lider, bir gün uyanıp beş kabilenin sırtına bindiğini görür; onlar da kendi elçi ve bakanları olsun istemektedir. Hâlâ her zamanki gibi sorumsuz, kayıtsız, sefil bir haldeki lider bu kez “ihanet” diye bağırır.

Liderin çoğunlukla zararlı olan rolüne defalarca dikkat çektik. Bunun nedeni, partinin bazı bölgelerde en kabadayısının liderliğe yükseldiği bir çete gibi örgütlenmesidir. Liderin soyağacı ve güçlerinden çok sık söz edilir ve bilgiç ve biraz hayran bir ifadeyle onun en yakın adamlarında bile korkuyla karışık hayranlık uyandırdığı hemen belirtilir. Bu belalardan

kaçınmak için, partinin bir liderin elinde oyuncak haline gelmemesi için ısrarlı bir savaş verilmelidir. Lider, yol göstermek anlamında ingilizce “to lead” fiilinden gelir, ama genellikle Fransızca’ya “gütmek” olarak çevrilir. [30] Halkın güdücüsü bugün artık yoktur. Halk artık bir sürü değil, güdülmeye ihtiyacı yok. Lider beni güdüyorsa benim de onu güttüğümü bilmesini isterim. Ülke, bir Manitu’nun yönettiği bir iş olmamalıdır. Liderlerden biri ne zaman hastalansa hükümet çevrelerinde yaşanan panik de bu yüzdendir, çünkü onun yerine kim gelecek sorusuna kafalarını takmışlardır: Lider ölürse ülkeye ne olacak? Kör sorumsuzluklarıyla yaşam tarzlarını, kokteyl partilerini, hükümet parasıyla ödenen seyahatleri ve kârlı dolandırıcılıklarını korumakla daha çok ilgilenen ve lider karşısında kendi konumlarını terk etmiş olan etkili çevreler ülkenin içinde bulunduğu ruhsal boşluğun ara sıra farkına varır.

Tarihe gerçekten yanıt vermek isteyen, şehirlerini ve yurttaşlarının zihinlerini geliştirmek isteyen bir ülkede gerçek bir parti olmalıdır. Parti hükümetin elinde bir araç değildir. Tam tersine, parti halkın elinde bir araçtır. Hükümetin yürüttüğü politikaya karar veren partidir. Parti, bütün hükümet üyelerinin ve rejimin ileri gelenlerinin istedikleri gibi biraraya gelebilecekleri bir politbüro değildir ve asla olmamalıdır. Ne yazık ki genellikle tüm partiyi oluşturan politbürodur ve üyeleri sürekli başkentte oturur. Azgelişmiş bir ülkede partinin önde gelen üyeleri başkentten veba varmış gibi kaçmalıdır. Bazı istisnalar dışında kırsal kesimde yaşamalıdır. Bütün faaliyetlerin başkentte merkezileşmesinden kaçınılmalıdır. Ülkenin onda dokuzuna oranla zaten aşırı kalabalık ve aşırı gelişmiş olan başkentin normalin dışında büyümesini meşrulaştıran hiçbir yönetim mazereti olamaz. Parti merkezilikten son derece uzak olmalıdır. Ölü bölgeleri, henüz uyanmamış bölgeleri canlandırmanın tek yolu budur.

Pratikte her bölgede en azından bir politbüro üyesi olmalı ve bu kişinin o bölgenin başkanı olarak atanmamasına özen gösterilmelidir. Yönetsel sorumlulukları olmamalıdır. Politbüronun bölge üyesinin bölgesel yönetimde ille de en yüksek konumda olması gerekmez. ille de yetkililerle güç birliği yapması gerekmez. Halk için parti otorite değil, halkın kendi otoritesini ve iradesini gerçekleştireceği örgüttür. Ne kadar az kafa karışıklığı olursa, ne kadar az iktidar ikiliği olursa, parti kılavuz rolünü o kadar çok oynayabilir ve o halkın temel güvencesi haline o ölçüde gelebilir.

Eğer parti iktidarla özdeşleşirse, o zaman parti militanı olmak, kendi bencil amaçlarına ulaşmanın, yönetimde bir iş elde etmenin, terfi etmenin, rütbe kazanmanın ve bir kariyer sahibi olmanın en kısa yolu olur.

Azgelişmiş bir ülkede, dinamik bölge yönetimlerinin yaratılması şehrin makrosefalleşme sürecini ve kır kitlelerinin şehirlere doğru kaotik hücumunu durdurur. Bağımsızlığın daha ilk günlerinde bölge bürolarının yurttaş bilincini teşvik etme, canlandırma ve hızlandırma yetkisiyle birlikte kurulması, ilerlemek isteyen her ülkenin kaçınılmaz önkoşuludur. Yoksa parti liderleri ve rejimin önde gelenleri liderin etrafında toplanır. Yönetim, genişlediği ya da uzmanlaştığı için değil, daha çok akraba ve daha çok militan bir mevki beklediği ve iş kapmayı umduğu için orantısız bir şekilde şişer. Her yurttaşın hayali başkente gitmek, pastadan kendi payını kapmaktır. Kasabalar ve köyler terk edilir, desteksiz, eğitimsiz ve bilgisiz kır kitleleri kendilerine bir şey vermeyen toprağa sırtlarını dönerek şehir eteklerine doğru yola koyularak lümpen proletaryayı aşırı derecede şişirirler.

Başka bir ulusal kriz ufukta belirmiştir. Biz tam tersine iç kesime, art-ülkeye öncelik verilmesi gerektiğine inanıyoruz. Üstelik son çare olarak da hükümetin başkent dışında toplanmasında hiçbir sakınca görmüyoruz. Başkent miti yıkılmalı ve mülksüzlere bu kararın onların yararına verildiği gösterilmelidir. Brezilya hükümeti Brasilia ile ilgili girişiminde bir dereceye kadar bunu yapmaya çalıştı. Rio de Janerio'nun küstah havası, Brezilya halkına bir hakaretti. Ama ne yazık ki Brasilia hâlâ başkent, hâlâ ötekiler kadar canavar. Bugün ormandan yolun geçmesi ancak bir avantaj. Hayır, yeni bir başkentin seçimi, tüm hükümeti en geri bölgelerden birine yerleştirme konusunda hiçbir ciddi itiraz gelemez. Azgelişmiş ülkelerde bir başkent düşüncesi, sömürge döneminden miras kalan ticari bir nosyondur. Ne var ki azgelişmiş ülkelerde kırsal kitlelerle ilişkilerimizi artırmamız gerekir. Ulusal bir politika, yani özel olarak kitleleri amaçlayan bir politika uygulamalıyız. Bağımsızlıkları ve daha iyi bir yaşam için savaşan insanlarla ilişkiyi asla koparmamalıyız.

Yerli memurlar ve teknisyenler, diyagramlarına ve istatistiklerine gömülmek yerine, nüfusun tüm gövdesine gömülmelidir. "iç kesim"e atama söz konusu olduğunda yüzlerini buruşturmamalıdır. Kırsal bölgeye

atanmaktan kaçınamayan kocalarını boşanmakla tehdit eden genç eşler gibi olaylar artık duyulmamalıdır. Bu yüzden parti politbürosu yoksul bölgelere öncelik vermeli ve ulusal gerçekliğe yabancı bir beden gibi kazınmış başkentin yapay ve yüzeysel yaşamı ulusun yaşamında olabildiğince küçük bir yer tutmalıdır; ulusun yaşamı ise tam tersine temel ve kutsaldır.

Azgelişmiş bir ülkede parti, yalnızca kitlelerle ilişkide olmakla yetinmeyen bir şekilde örgütlenmelidir. Parti kitlelerin dolaysız ifadesi olmalıdır. Parti, hükümet emirlerini yayma misyonuna sahip bir yönetim değildir. Kitlelerin ateşli sözcüsü ve dürüst savunucusudur. Bu parti nosyonuna ulaşmak için, öncelikle, kitlelerin kendi kendini yönetemeyeceği gibi çok Batılı, çok burjuva ve dolayısıyla çok aşağılayıcı bir düşünceden kurtulmalıyız. Cezayir devriminin Cezayirli aydınlara yaptığı en büyük hizmetlerden biri, onları kitlelerle buluşturmak, halkın aşırı, ağza alınamayacak sefaletini görmelerini ve aynı zamanda da zekâlarının uyanışına ve bilinçlerinin gelişimine tanık olmalarını sağlamak oldu. Cezayir halkı, yüzyıllardır inanılmaz bir karanlığa sokulmuş olan bu açlık çeken, okuma yazması olmayan erkek ve kadın yığını, tanklara ve uçaklara, napalm bombalarına ve psikolojik savaşa ama hepsinden önemlisi de çürümüşlüğe, beyin yıkamaya, ihanetlere ve General Bellounis'in "ulusal" ordusuna direndi. Cezayir halkı zayıf akıllılara, kenarda duranlara ve diktatör adaylarına karşın tavrını korudu. Cezayir halkı tavrını korudu, çünkü yedi yıllık mücadele hayalini bile kurmadıkları alanlar açmıştı. Bugün silah fabrikaları yerin metrelerce altında cebel'de[31] faaliyet gösteriyor; bugün halk mahkemeleri her düzeyde çalışıyor ve yerel planlama komisyonları büyük tarım arazileri yaratıyor ve Cezayir'i geleceğe taşıyor. Tek başına bir birey bir konuyu anlamaya direnebilir, ama grup, köy şaşırtıcı bir hızla kavrıyor. Elbette yalnızca hukuk ve ekonomi mezunlarının anlayabileceği bir dil kullanmayı seçersek, kitlelerin yaşamlarını kendileri için yönetecek birilerine ihtiyaç duyduğu kolayca kanıtlanabilir. Ama basit bir dil konuşursak, konuları karmaşıklaştırmak ve halkı dışlamak gibi sapkın bir kararlılığa saplanıp kalmamışsak, o zaman kitlelerin ince noktaları ve hatta her hileyi kavradığını görürüz. Teknik dile başvurmak, kitlelere bilgisiz muamelesi yapmaya kararlısınız demektir. Böyle bir dil, eğitmenin halkı aldatma ve onları olan bitenin dışında tutma isteğini pek gizleyemez. Dilin kafa karışıklığı yaratma çabası, ardında daha büyük bir mülksüzleştirme girişiminin gizlendiği bir maskedir. Niyet,

halkın malı kadar egemenliğini de elinden almaktır. Halka her şeyi açıklayabilirsiniz, ama gerçekten anlamalarını istemeniz koşuluyla. Halksız da olabileceğinizi, halkın –daha fazla sefalete itmeyi amaçlayan– özel ve limited şirketlerin işleyişini bozacağını düşünüyorsanız, o zaman söylenecek bir şey yok demektir.

Bir ülkeyi halkı katmadan yönetebileceğinizi sanıyorsanız, varlıklarının bile oyunu bozacağını düşünüyorsanız, halkın bir engel olduğunu ya da doğuştan bilinçsizliği yüzünden zayıflatıcı bir etmen olduğunu düşünüyorsanız, tereddüt etmenize hiç gerek yok: Halk işin dışında tutulmalıdır. Ama halktan hükümete katılması istendiğinde, onlar engel yerine itici güç olurlar. Biz Cezayirliler bu savaş sırasında birçok şeyin doğrusunu tam olarak kavrama şansını bulduk. Bazı bölgelerde devrimin siyasal-askeri liderleri radikal çözümler gerektiren durumlarla karşılaştılar. Bu durumlardan bazılarına değineceğiz şimdi.

1956-57 yıllarında Fransız sömürgeciliği bazı yerleri yasak bölge ilan etmişti ve bu bölgelerde seyahat sıkı denetim altındaydı. Köylüler artık taze erzak almak için kasabalara rahatça gidemiyordu. Bu dönemde bakkallar büyük kârlar elde etti. Çay, kahve, şeker, tütün ve tuzun fiyatları inanılmaz oranda arttı. Karaborsa görülmemiş bir küstahlıkla aldı yürüdü. Nakit paraları olmayan köylüler ürünlerini, hatta topraklarını ipotek ettiler ya da aile mülkünü bir bir ellerinden çıkarttılar; sığındıkları son çare yalnızca bakkal faturalarını ödemek için çalışmaktı. Siyasi komiserler durumun tehlikesini kavrar kavramaz hemen tepki gösterdiler. Böylece rasyonel bir erzak sistemi kuruldu: Kasabaya giden bakkal, malların fiyatlarını gösteren fatura veren hükümet toptancılarından mal almaya zorunlu tutuldu. Bakkal dovvar'a döndüğünde ilk iş olarak siyasi komiser gelip faturayı inceliyor, kâr marjını kararlaştırıyor ve satış fiyatlarını saptıyordu. Fiyatlar dükkâna asılıyordu ve bir tür müfettiş olan dovvar'dan biri fellahlara satılan malların kesin fiyatını bildiriyordu. Ama bakkal çok geçmeden planda bir delik keşfetti ve üç dört gün sonra stoğunun bittiğini belirtti. Aslında el altından karaborsa mal satmaya devam etti. Siyasal-askeri yetkililerin buna tepkisi sert oldu. Ağır para cezaları verildi ve toplanan paralar köy fonuna yatırılarak hayır işleri için ya da topluluğun yararına işlerde kullanıldı. Bazen dükkânı bir süreliğine kapatma kararı verildi. Karaborsacılık devam

ederse dükkâna hemen el konuyor ve eski sahibine aylık ödeme yapan bir komite tarafından yönetiliyordu.

Bu deneyim temelinde ekonomik yasaların işleyişi halka somut örneklerle açıklandı. Sermaye birikimi bir kuram olmaktan çıkarak çok gerçek bir davranış tarzına dönüştü. insanlar nasıl zengin olunacağını ve sermayenin nasıl artırıldığını öğrendi. Ancak o zaman köylüler bakkalın onlara aşırı faizli borç verdiğini anlattılar; bazıları topraklarının nasıl elinden alındığını, toprak sahibiyken nasıl toprak işçisi haline düştüklerini hatırladı. Halk ne kadar çok anlarsa o kadar uyanık olur, aslında her şeyin onlara bağlı olduğunu, kurtuluşlarının kendi dayanışmalarında, çıkarlarını öğrenmelerinde ve düşmanlarını tanımada yattığını o kadar iyi kavrar. Halk, zenginliğin çalışmanın ürünü değil, örgütlü, korunmalı soygunun meyveleri olduğunu anlar. Zenginler artık saygıdeğer insanlar değil, etobur hayvanlar, halkın kanını emen çakal ve akbabalardır. Siyasi komiserler artık kimsenin bir başkası için çalışmayacağına karar verdi. Toprak işleyenindir. Bu ilke, bir bilgilendirme kampanyasıyla Cezayir devriminin temel yasası haline geldi. Tarım işçileri çalıştıran köylüler, eski çalışanlarına topraktan pay vermeye zorunlu tutuldu.

Böylece sayısız Fransız saldırısına, hava bombardımanlarına ve gübre almanın zorluğuna karşın hektar başına ürünün üç katına çıktığı görüldü. Hasat zamanı ürünleri tartan ve kendi gözleriyle görebilen fellahlar bunun nasıl gerçekleştiğini öğrenmek istediler ve çalışmanın basit bir nosyon olmadığını, köleliğin çalışmanın tam tersi olduğunu ve çalışmanın özgürlük, sorumluluk ve bilinç gerektirdiğini hemen kavradılar.

Bu aydınlatıcı deneyimleri başarıyla ele alabildiğimiz, devrimci eğitimlerle insanın bilincinin geliştiğine tanık olduğumuz bölgelerde, köylüler işe ne kadar net bir bağlılıkla katılırlarsa o kadar iyi çalışılacağını çok açık bir şekilde kavradılar. Kitlelerin çalışmasının fiziksel egzersiz ya da bazı kasların çalışması olmadığını, insanların kasları ve terlerinden çok beyin ve yüreklerini kullanarak çalıştığını kavramasını sağladık. Aynı şekilde, eski ticaret yollarının dışında tutulan kurtarılmış bölgelerde, eskiden yalnızca kasabalara ve ihracata yönelik yapılan üretimi de değiştirmek zorundaydık. Üretimi halkın ve ulusal kurtuluş ordusu birliklerinin tüketim gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenledik.

Mercimek üretimini dört katı artırdık ve kömürün işlenmesini düzenledik. Taze meyve ve sebzelerle kömür kuzeyden dağlar aşılarak güneye gönderildi, güney bölgesi ise kuzeye et yolladı. Bu koordinasyon FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi) tarafından karara bağlandı ve iletişim sistemini de onlar kurdu. Büyük Batı üniversitelerinden gelen teknisyenlerimiz ya da uzmanlarımız yoktu. Ama kurtarılmış bölgelerde günlük tayın oranı 3.200 kalori gibi daha önce hiç görülmemiş bir rakama ulaştı. Halk yalnızca zaferini kutlamakla yetinmedi. Kuramsal sorular da sordular. Örneğin, kurtuluş savaşından önce binlerce ton portakal her yıl yurtdışına ihraç edilirken neden bazı bölgeler portakalı hiç tanımamıştı; Avrupalılar milyonlarcasını yerken neden birçok Cezayirli üzüm nedir bilmiyordu? Bugün halk neyin kendisine ait olduğu konusunda net bir fikre sahiptir. Cezayir halkı bugün toprağın ve ülkesinin yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin sahibi olduğunu bilmektedir. FLN'nin bu hakkın gaspedilmesine hoşgörü göstermeyi ısrarla reddetmesini ve ilkeler üzerinde herhangi bir uzlaşmayı kabul etmeme kararlılığını anlamayanlar varsa, Cezayir halkının bugün yetişkin, sorumluluk sahibi ve bilinçli olduğunu hatırlamalıdırlar. Kısacası, Cezayir halkı mülk sahibidir.

Konuyu aydınlatmak için Cezayir örneğini vermemizin nedeni, kendi halkımızı övmek değil, mücadelelerinin bilinçlenmede önemli bir rol oynadığını göstermektir. Diğer halkların da aynı sonuca farklı yöntemlerle vardıkları açıktır. Bugün Cezayir'de güçlerin çarpışmasının kaçınılmaz olduğunu daha iyi anlayacak durumdayız, ama diğer ülkelerde partinin siyasal mücadelesi ve bilinçlendirme kampanyası sayesinde aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Cezayir'de kitlelerin karşılarındaki sorunlara tam olarak hazır olduğunu biliyorduk. Azgelişmiş bir ülkede yaşadığımız deneyimler, önemli olanın üç yüz kişinin anlayıp karar vermesi değil, iki üç katı daha uzun zaman alsa bile tüm halkın anlayıp karar alması olduğunu kanıtlamıştır. Gerçekten de, açıklamaların aldığı zaman, işçiyi insanlaştırmakla "kaybedilen" zaman, uygulamada yakalanacaktır. Halk nereye ve neden gittiğini bilmelidir. Politikacılar, halkın bilinç düzeyi kusursuz olmaktan uzak, ilkel ve bulanık kaldığı taktirde geleceğin karanlık kalacağını unutmamalıdır. Biz Afrikalı politikacılar, halkımızın durumu hakkında çok net düşüncelere sahip olmalıyız. Ama bu düşünce netliği diyalektik olmalıdır. Halkın bir bütün olarak uyanışı hemen tüm boyutlarıyla ortaya çıkmayacaktır; ulusu inşa etme görevine akılcı bağlılığı

basit ve dosdoğru olacaktır; çünkü öncelikle iletişim yöntem ve kanalları henüz gelişme aşamasındadır; ikincisi, zaman duygusu artık o ânın veya da bir sonraki hasadın değil, dünyanın zaman duygusu olmalıdır; son olarak da sömürgeciliğin zihinlere kazıdığı moral bozukluğu hâlâ çok canlıdır. Ama ülkenin maddi ve manevi tahakküm altına alınmasının mirası olan en küçük direnişin düğümleri üzerindeki bu zaferin hiçbir hükümetin kaçınamayacağı bir gereklilik olduğunun da farkında olmamız gerekir. Sömürge rejimi altındaki çalışmayı örnek alalım. Sömürgeci ülkelerden gelen yerleşimciler "yerli"nin yavaşlığından yakınır sürekli. Bugün, bağımsızlığına kavuşmuş bazı ülkelerde liderlerin de aynı yakınmada bulunduklarını duyuyoruz. Sömürgeci yerleşimciler aslında kölenin coşkuyla dolu olmasını istiyordu. En yüksek yabancılaştırma biçimi olan bir tür aldatmacayla köleyi, işlediği toprağın kendisine ait olduğuna, çalışırken sağlığını kaybettiği madenlerin de onun olduğuna ikna etmek istiyordu. Sömürgeci yerleşimciler, kölelerin can çekişmesiyle zengin olduklarını nedense unutuyorlardı. Aslında sömürgeci yerleşimci, sömürge insanına şunu diyordu: "Ben zenginleşeyim de sen istersen ölene kadar çalış!" Bugün biz daha farklı davranmalıyız. Halka, "Ülke zenginleşsin de sen istersen ölene kadar çalış" dememeliyiz. Gayri safi milli hasılanın artmasını, yararsız hatta zararlı bazı malların ithalinin azaltılmasını, tarımsal üretimi artırmak ve okumaz-yazmazlığın üstesinden gelmek istiyorsak, bir bilinçlendirme kampanyası başlatmamız gerekir. Halk neyin tehlikede olduğunu anlamalıdır. Kamu işleri kamunun işi olmalıdır. Dolayısıyla yerel hücrelerin sayısını artırmalıyız. Kadınlar Birliği, Gençlik Hareketi ve sendikalar gibi ulusal örgütleri çoğunlukla tepede ve her zaman başkentte kurmakla yetiniriz. Ama başkentteki büronun ardında neler olduğunu araştırma zahmetine katlanırsak, kayıtların tutulması gereken arka odaya gidersek, boşluktan, hiçlikten, blöften şok geçiririz. Bir temele, içerik ve dinamizm sağlayan hücrelere ihtiyacımız var. Kitleler toplanabilmeli, tartışabilmeli, öneri yapabilmeli ve direktif alabilmelidir. Yurttaşlar konuşma, kendini ifade etme ve buluş yapma olanağına sahip olmalıdır. Yerel hücrenin ya da komitenin toplantıları ayine benzer. Bireyin dinlemesi ve konuşması için ayrıcalıklı bir olanaktır. Her toplantıda beyin düşünce çağrışımını artırır ve göz daha geniş bir insan panoraması görür.

Azgelişmiş ülkelerde gençlerin sayıca fazlalığı hükümete akıllıca çözmesi gereken özgül sorunlar yaratır. Aylak ve çoğunlukla okuması yazması

olmayan şehirli gençler her tür olumsuz etkiye açıktır. Azgelişmiş ülkelerde gençliğe çoğunlukla sanayileşmiş ülkelerin eğlence anlayışı pazarlanır. Kural olarak bir toplumun zihinsel ve maddi düzeyiyle toplumun sağladığı boş zaman faaliyetleri arasında bir orantı vardır. Ama azgelişmiş ülkelerde gençlere kapitalist ülkelerin gençleri için tasarlanmış eğlenceler sunulur: polisiye romanlar, kumar makineleri, porno resimler, pornografik yayınlar, on altı yaşın altındakilere yasaklanmış filmler ve hepsinin ötesinde de alkol. Batıda aile ortamı, okul ve emekçi yığınların görece yüksek yaşam standardı bu eğlencelerin zararlı etkilerine karşı bir tür koruma oluşturur. Ama zihinsel gelişimin eşitsiz olduğu, iki dünya arasındaki şiddetli çarpışmanın eski gelenekleri sarstığı ve düşünce tarzlarını olumsuz etkilediği bir Afrika ülkesinde, genç Afrikalıların etkilere açık oluşu ve hassasiyeti Batı kültürünün saldırganlığının insafına kalmıştır. Gencin ailesi bu şiddet karşısında istikrar ve türdeşlik sergilemekte çoğunlukla yetersiz kalır.

Bu alanda hükümetin görevi filtre olmak ve istikrarlaştırıcı görevi görmektir. Azgelişmiş ülkelerdeki gençlik komiserliği sık sık şu hataya düşer: Kendi rollerini çoğunlukla gelişmiş ülkelerdeki gençlik örgütlerinin rolü gibi görürler. Ruhu güçlendirmekten, vücudu geliştirmekten ve sporda yeteneklilerin özendirilmesinden söz ederler. Bizce bu anlayış konusunda ihtiyatlı olmalıdırlar. Azgelişmiş bir ülkenin gençliği çoğunlukla aylaktır. Önce hepsi için uğraşılar bulunması gerekir. Bu nedenle Gençlik Komiserliği Çalışma Bakanlığı'na bağlanmalıdır. Azgelişmiş bir ülkede birincil öneme sahip Çalışma Bakanlığı, azgelişmiş ülkelerin diğer bir gereği olan Planlama Bakanlığı ile işbirliği içinde çalışır. Afrikalı gençlik spor stadyumlarına değil, tarla ve okullara yönlendirilmelidir. Stadyumlar şehirlerde dikilmiş gösterişli yerler değil, temizlenecek, üzerinde çalışılacak ve ulusa sunulacak tarlalardır. Kapitalist spor anlayışı, azgelişmiş ülkede olması gerekenden temelde farklıdır. Afrikalı politikacı profesyonel sporcu yetiştirmeye değil, spor da yapan bilinçli bireyler yetiştirmeye çalışmalıdır. Oyunlar ulusun yaşamıyla, yani ulusun inşasıyla bütünleşmiş değilse, bilinçli bireyler değil ulusal sporcular yetiştiriyorsanız, spor hemen profesyonellik ve ticarilikle yozlaşır. Spor şehirli burjuvazi için bir oyun ya da eğlence olmamalıdır. Önümüzdeki en büyük görev, ülkemizde neler olduğunu sürekli kavramaktır. istisna olma ruhunu teşvik etmemeli, kahraman veya herhangi bir türde lider aramamalıyız. insanları

uyandırmalı, zihinlerini geliştirmeli, onları donanımlı hale getirmeli, çeşitlendirmeli ve insan haline getirmeliyiz.

Bütün Afrikalı politikacılarla paylaşmak istediğimiz saplantımıza bir kez daha geri dönüyoruz: halkın çabasına ışık tutma, çalışmayı iyileştirme ve tarihsel bulanıklıktan kurtulma gereği. Azgelişmiş bir ülkede sorumlu bir konumda olmak, her şeyin sonunda kitlelerin eğitimine, zihinlerinin geliştirilmesine ve hemen siyasal eğitim olarak görülen eğitime bağlı olduğunu bilmektir.

Kitleleri politize etmenin zaman zaman uzun bir siyasal nutuk çekmek demek olduğu, suç sayılabilecek bir yüzeysellikle yaygın bir düşüncedir. Liderin ya da devlet başkanının tumturaklı bir ses tonuyla temel güncel konularda konuşmasının kitleleri politize etmek için yeterli olduğu düşünülür. Ama siyasal eğitim, zihni açmak, uyandırmak ve dünyaya açmak demektir. Césaire'in dediği gibi, "insanların ruhlarını bulmak"tır. Kitleleri politize etmek, siyasal bir konuşma yapmak anlamına gelmez, gelemez. Kitlelere her şeyin onlara bağlı olduğunu, gerilemenin onların hatası olacağını ve ileriye gitmemizden de onların sorumlu olacağını, her şeyin sorumluluğunu üstlenen evren yaratıcısı, örnek bir insan olmadığını ama yaratıcının halk olduğunu ve mucizenin yalnızca ve yalnızca kendi ellerinde olduğunu zihinlerine kazımak demektir. Bütün bunları başarabilmek için, bunları gerçekten somut hale getirmek için de daha önce belirttiğimiz gibi en son sınırına kadar merkeziyetçilikten uzaklaşmamız gerekir. Tepeden tabana ve tabandan tepeye düşünce akışı sağlam bir ilke olmalıdır; bunun nedeni yalnızca şekilcilik değil bu ilkeye bağlılığın kurtuluşun güvencesi olmasıdır. Liderliğe dinamizm veren ve diyalektik olarak ileriye sıçramasını sağlayan da tabandır. Biz Cezayirliler bir kez daha bu gerçekleri kavramakta hızlı davrandık, çünkü üst konumlarda bulunanlardan kimse hiçbir kurtuluş misyonunda öne çıkma imkânı bulamadı. Cezayir'de savaşan tabandır ve taban kahramanca ve zor günlük mücadeleler olmadan yukarısının çökeceğinin tümüyle farkındaydı, tıpkı üst yönetim ve liderlik olmaksızın tabanın kaos ve anarşiye saplanacağını da bildiği gibi. iktidar yapısı gücünü ve geçerliliğini yalnız halk mücadelesinin varlığından alır. Pratikte iktidar yapısını özgür iradesiyle seçen halktır, yoksa halka katlanan iktidar değildir.

Kitleler, hükümetin ve partinin kendi hizmetinde olduğunu bilmelidir. Saygıya değer, yani onurunun bilincinde olan bir halk, bu açık gerçeği asla unutmayan bir halktır. Sömürge işgali sırasında halka onuru adına yaşamını feda etmesi gerektiği söylendi. Ama Afrika halkları, onurlarını tehdit edenin yalnızca işgalci güç olmadığını hemen kavradılar. Afrika halkları onurlarının ve egemenliklerinin birbirine eşdeğer olduğunu hemen kavradılar. Gerçekten de onuruyla yaşayan özgür bir halk, egemen bir halktır. Onuruyla yaşayan bir halk, sorumluluk sahibi bir halktır. Afrika halklarını çocuksu ya da zihinsel olarak geri "göstermenin" bir anlamı yoktur. Bir parti ya da bir hükümet layık olduğu halkı yönetir, az çok uzun vadede de halk layık olduğu hükümete sahip olur.

Yukarıdaki savlar pratik deneyimlerden doğmuştur. Bazen toplantılarda bir militan zor bir soruya "Gereken tek şey..." diye cevap verir. Kendiliğindenliği, basitçe bağdaştırmacılığı ve entelektüel yetersizliği tehlikeli bir şekilde bir araya getiren bu gönüllü kestirme yol çoğunlukla günü kurtarır. Bir militanda bu sorumluluktan kaçınmayı gözlediğimiz zaman ona yanıldığını söylemek yeterli değildir. Onu sorumluluğa hazır hale getirmeli, mantık zincirini sonuçlandırması için teşvik etmeli ve "Gereken tek şey" sözünün çoğunlukla çirkin, insanlık dışı ve son olarak da kısır niteliğini görmesini sağlamalıyız. Kimsenin gerçek üzerinde tekeli yoktur, ne liderin ne militanın. Yerel olaylarda gerçeği aramak topluluğun sorumluluğundadır. Bazı militanlar deneyim açısından daha zengindir, kafasını daha hızlı toplar ve geçmişte çok sayıda müdahalede bulunmuştur. Ama halkı gölgede bırakmaktan kaçınmak gerekir, çünkü alınan bir kararın başarısı tüm halkın koordineli, bilinçli çabasına bağlıdır. Hepimiz aynı gemideyiz. Herkes katledilecek ya da işkence görecek ve bağımsız ulus bağlamında herkes aynı açlığı ve sıkıntıyı çekecektir. Kolektif mücadele, tabanda kolektif sorumluluk, tepede bilinçli sorumluluk gerektirir. Evet, herkes ortak kurtuluş adına mücadeleye katılmalı. Kimsenin elleri temiz değil, masum seyirciler yok. Hepimiz ellerimizi toprağımızın bataklıklarında ve beyinlerimizin korkunç boşluğunda kirletme sürecindeyiz. Kenara çekilip seyredenler ya korkaktır ya da hain.

Bir liderliğin görevi kitleleri kendi yanına çekmektir. Ne var ki her tür taahhüt, yerine getirilmesi gereken görevin farkında olunmasını ve kavranmasını, kısacası ne kadar ilkel de olsa akılcı bir analizi öngörür. Halk

dışlanmamalı, duygusallıkla sağa sola yalpalamamalı ya da kafası karıştırılmamalıdır. Bugün ancak halkın içinden çıkan devrimci seçkinlerin yönettiği azgelişmiş ülkeler kitlelerin tarih sahnesine çıkışını sağlayabilir. Ama ulusal bir burjuvazinin, ayrıcalıklı bir kastın ortaya çıkışına şiddetle ve kararlı bir şekilde karşı çıkmak koşuluyla. Kitleleri politize etmek ulusu bir bütün olarak her yurttaş için gerçek kılmaktır. Ulus deneyimini, her yurttaşın deneyimini yapmaktır. Başkan Sekou Toure'nin ikinci Afrikalı Yazarlar Kongresi'nde yaptığı güzel konuşmada bize hatırlattığı gibi: "Düşünce alanında insan dünyanın beyni olduğunu iddia edebilir, ama her eylemin ruhsal ve fiziksel varlığı etkilediği gerçek yaşamda dünya hâlâ insanlığın beynidir, çünkü güçlerin toplamının ve düşünce unsurlarının birliğinin, dinamik gelişme ve ilerleme güçlerinin yoğunlaştığı yer, enerjilerin birleştiği ve insanın zihinsel değerler toplamının sonunda kaydedildiği yer burasıdır." Kişisel deneyim ulusal olduğu için, ulusal zincirde bir halka olduğu için sınırlı, dar ve bireysel olmaktan çıkar, ulus ve dünya gerçeğine yol açabilir. Silahlı mücadele sırasında tüm savaşçıların ulusa sarılması gibi, ulusal inşa döneminde de tüm yurttaşlar günlük faaliyetlerinde ulusu bir bütün olarak kucaklamaya ve ulusun sürekli diyalektik gerçeğini kendisinde cisimleştirmeye ve bir bütün olarak insanın zaferini hemen oracıkta istemeye devam etmelidir. Bir köprünün yapımı üstünde çalışanların bilincini artırmıyorsa, o halde bu köprüyü yapmayın, bırakın yurttaşlar nehri yüzerek geçmeye ya da kayığa binmeye devam etsin. Köprü deus ex machina [makineyle getirilen tanrı] ile toplumsal manzaraya tepeden indirilmemeli, tam tersine yurttaşların kas ve beyinlerinin ürünü olmalıdır. Elbette büyük kısmı için mühendis ve mimarlara, yabancılara gereksinim olacaktır, ama yerel parti liderleri tekniklerin yurttaşın beyinsel çöllerine taşınmasını sağlasın ki bir bütün olarak ve tüm ayrıntılarıyla onlarla bütünleşsin, yeniden tasarlansın ve sahip çıkılsın. Yurttaş köprüye sahip çıkmalıdır. Bu şekilde, ancak bu şekilde her şey mümkün olabilir.

Kendisine ulusal hükümet diyen bir hükümet, tüm ulusun sorumluluğunu almalıdır ve azgelişmiş bir ülkede gençler en önemli kesimlerden birini temsil eder. Gençlerin bilinç düzeyi yükseltilmelidir, gençler aydınlatılmalıdır. Ulusal orduyu oluşturacak olan bu gençlerdir. Yeterince bilgilendirilmişlerse, Ulusal Gençlik Hareketi onları ulusla bütünleştirme görevini yerine getirmişse, Latin Amerika cumhuriyetlerinin geleceğini

tehdit eden hatalardan kaçınabilir. Bir ordu hiçbir zaman bir savaş okulu değildir, bir yurttaşlık ve politika okuludur. Yetişkin bir ulusun askeri paralı asker değil, ulusu silahla savunan bir yurttaştır. Bu nedenle askerin, ne kadar örnek bir insan olursa olsun komutanının değil, ülkesinin hizmetinde olduğunu bilmesi çok önemlidir. Ulusal askeri ve sivil hizmet ulusal bilinç düzeyini yükseltmek, kabilecilikten kurtarmak ve ulusal birliği sağlamak için kullanılmalıdır. Azgelişmiş bir ülkede erkek ve kadınların seferberliği olabildiğince hızlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Azgelişmiş ülkeler erkeğe kadın karşısında öncelik veren feodal geleneğin sürdürülmemesi için önlemler almalıdır. Kadınlara yalnızca anayasa maddelerinde değil günlük yaşamda da, fabrikada, okulda ve meclislerde erkeklerle eşit önem verilmelidir. Batı ülkeleri askerlerini kışlalara yerleştirmişse bunun her zaman en iyi çözüm olduğunu söyleyemeyiz. Askere alınanların ille de militarize olması gerekmez. Ulusal hizmet sivil ya da askeri olabilir ve her durumda, özürlü olmayan her yurttaş ulusal ve toplumsal kazanımları savunmak için her an savaş birliğine girebilecek durumda olmalıdır.

Ülke yararına büyük kamu projelerinde askerliğini yapmakta olanlar kullanılmalıdır. Böylece geri bölgeler uyandırılır ve çok sayıda yurttaş ülkenin gerçeklerinin farkına varabilir. Ordunun er geç kendisini aylak ve misyonsuz bularak “siyasete girecek” ve hükümeti tehdit edecek özerk bir yapıya dönüşmemesine dikkat edilmelidir. iktidar koridorlarını arşınlamadan güç alan salon generalleri darbe rüyaları kurar. Bu tehlikeden kaçınmanın tek yolu, orduyu politize etmek, yani millileştirmektir. Aynı şekilde diğer bir acil görev de milisleri güçlendirmektir. Savaş olduğu taktirde tüm ulus savaşır ve çalışır. Profesyonel asker diye bir şey olmamalı ve subayların sayısı en az düzeyde olmalıdır: birincisi, çünkü subaylar çoğunlukla üniversite mezunlarından seçilir ve onlar da başka yerlerde çok daha yararlı olurlar –bir mühendis ülkesine bir subaydan bin kez daha yararlı olur–; ikincisi, çünkü her türlü kast ruhunun oluşumundan kaçınmak gerekir. Daha önceki sayfalarda milliyetçiliğin, halkın ezenlere karşı ayağa kalkmasını sağlayan bu muhteşem ilahinin bağımsızlığın hemen ertesinde çözüldüğünü görmüştük. Milliyetçilik siyasal bir doktrin değildir, bir program değildir. Ülkelerimizi gerilik, hareketsizlik ya da çöküşten korumayı gerçekten istiyorsak, ulusal bilinçten siyasal ve toplumsal bilince doğru hızla geçmemiz gerekir. Ulus, devrimci liderliğin yazdığı ve kitlelerin coşkuyla ve tam olarak anlayarak kabul ettiği programda can bulabilir

ancak. Ulusal çabayı genel azgelişmiş ülkeler çerçevesine sürekli uydurmak gerekir. Açlığa ve karanlığa karşı savaş hattı, yoksulluğa ve durdurulmuş bilince karşı savaş hattı, erkek ve kadınların kaslarında ve zihinlerinde her zaman yer almalıdır. Kitlelerin çalışması, yüzyıllardır onları insanlık tarihinden dışlayan kötülüklerin üstesinden gelme kararlılıkları, tüm azgelişmiş halkların çalışma ve kararlılığıyla birleştirilmelidir. Azgelişmiş kitleler arasında bir tür kolektif çaba, bir ortak yazgı vardır. Üçüncü Dünya'nın halkları, Kral Baudouin'in evliliği haberiyle ya da italyan burjuvazisinin olaylarıyla ilgilenmez. Duymak istediğimiz haberler, Arjantin'in ya da Burma'nın okuma-yazma bilmemeye karşı mücadelesi ya da öteki liderlerin diktatörlükleriyle ilgili vaka tarihleridir. Bunlar bize esin veren, eğiten ve verimliliğimizi büyük oranda artıran öğelerdir. Görmüş olduğumuz gibi, halkı siyasal ve toplumsal olarak gerçekten özgürleştirmek isteyen bir hükümet için program şarttır. Yalnızca ekonomik bir program değil, aynı zamanda zenginliğin dağılımı ve toplumsal ilişkilerle ilgili bir politika da olmalıdır. Aslında bir insan kavramı ve insanlığın geleceği kavramı olmalıdır. Bu da hiçbir vaazın, eski işgalci güçle yürütülen hiçbir danışıklı dövüşün bir programın yerini alamayacağı anlamına gelir. Başta aydınlatılmamış ama çok geçmeden bilinçlenen halklar böyle bir programı ısrarla isteyecektir. Afrikalılar ve azgelişmiş halklar, yaygın inancın aksine, toplumsal ve siyasal bilinci hızla inşa eder. Tehlikeli olan, ulusal aşamadan önce toplumsal bilinç aşamasına ulaşmalarıdır. Bu durumda, –paradoksal olsa da– ülkelerin şiddetli toplumsal adalet çağrıları çoğunlukla ilkel kabilecilikle birleşir. Azgelişmiş halklar açlık çeken insanlar gibi davranır – bu demektir ki Afrika'ya oyun alanı muamelesi yapanların günleri sayılıdır. Diğer bir deyişle, iktidarları sonsuza dek süremez. Kitlelere yiyecek olarak yalnızca milliyetçilik veren bir burjuvazi misyonunu yerine getiremez ve kaçınılmaz olarak bir dizi sınav ve sıkıntıdan geçer. Milliyetçilik anlatılmaz, zenginleştirilip derinleştirilmezse, çok hızlı bir şekilde toplumsal ve siyasal bilince, hümanizme dönüştürülmezse, çıkmaza saplanıp kalır. Azgelişmiş ülkelerin burjuva liderliği ulusal bilinci kısır şekilciliğe hapseder. Ancak erkek ve kadınların kendilerini kitlesel olarak üretken ve verimli çalışmaya vakfetmesi bu bilince şekil ve öz verebilir. O zaman bayrak ve hükümet ulusun simgeleri olmaktan çıkar. Ulus başkentin sahte ışıltılarını terk ederek, yaşam ve enerjisini bulduğu iç kesime sığınır. Ulusun canlı ifadesi tüm halkın hareketli, kolektif bilincidir, erkek ve kadınların aydınlanmış ve tutarlı pratiğidir. Kaderin kolektif olarak oluşturulması, tarihsel ölçekte

sorumluluk üstlenmeyi gerektirir. Yoksa anarşi, baskı, kabile partileri ve federalizmin ortaya çıktığı görülür. Ulusal hükümet ulusal olmak istiyorsa halk tarafından ve halk için, mülksüzler için ve mülksüzler tarafından yönetilmelidir. Ne kadar değerli olursa olsun hiçbir lider halk iradesinin yerine geçemez. Ulusal hükümet uluslararası prestijini düşünmeden önce, tüm yurttaşlara onurlarını iade etmeli, zihinlerini ve gözlerini insanca şeylerle doldurmalı, bilinçli ve egemen insanların yaşadığı bir insan manzarası yaratmalıdır.

4 - Ulusal Kültür Üzerine

“Afrika devriminin bir parçası olmak için devrimci bir şarkı yazmak yeterli değildir, bu devrimi gerçekleştirmek için halkla birleşmek gerekir. Halkla birleşince şarkılar kendiliğinden gelecektir.

Bir eylemin özgün olması için Afrika’nın ve onun düşünce tarzının canlı bir parçası olmalısınız, Afrika’nın kurtuluşu, ilerlemesi ve mutluluğu için seferber olan bu halk enerjisinin bir parçası olmalısınız. Bu biricik mücadele dışında, Afrika’nın ve ıstırap içindeki insanlığın verdiği büyük savaşta halkla birlikte seferber olmamış ve kendini adamamış ne sanatçıya ne de aydına yer vardır.”

Sékou Touré.[32]

Her kuşak görece alacakaranlıkta kendi misyonunu keşfetmeli, ya bu misyonu yerine getirmeli ya da ona ihanet etmelidir. Azgelişmiş ülkelerde daha önceki kuşaklar sömürgeciliğin ardından gelen erozyona direnirken bugünün mücadelesinin ortaya çıkmasının da yolunu açtılar. Şimdi savaşın göbeğindeyken atalarımızın çabalarını küçümseme ya da onların suskunluklarını ve pasifliklerini anlamamış gibi yapma alışkanlığından kurtulmalıyız. Atalarımız o zaman ellerinde bulunan silahlarla mümkün olduğunca iyi savaştılar ve mücadeleleri uluslararası alanda yankılanmamışsa bunun nedeni kahraman olmamalarına değil, temelde farklı uluslararası duruma atfedilmelidir. Bugün zaferimizden emin, ayakta sağlam durmamız için birden fazla sömürge insanının “Artık yeter!” demesi, birden fazla kabilenin isyan etmesi, birden fazla köylü isyanının bastırılması, birden fazla gösterinin dağıtılması gerekiyordu.

Sömürgeciliğin sırtını yere getirmeye kararlı olan bizlerin tarihsel misyonu, her ayaklanmayı, her umarsızca hareketi, kan gölünde boğulan ya da başarısız kalan her saldırıyı düzenlemektir.

Bu bölümde bir ulus olma meşru iddiası gibi temel bir konuyu analiz edeceğiz. Ne var ki, halkı harekete geçiren siyasi parti bu meşruluk konusuyla pek ilgilenmez. Siyasi partiler yalnızca günlük gerçeklikle ilgilenir ve bu gerçeklik adına, erkek ve kadınların bugününü ve geleceğini

etkileyen bu aciliyet adına harekete geçme çağrısı yapar. Siyasi parti ulus adına duygusal terimlerle konuşabilir, ama asıl olarak dinleyenlerin, halkın, var olmak istiyorlarsa mücadeleye katılmalarını sağlamakla ilgilidir.

Ulusal mücadelenin ilk aşamasında sömürgeciliğin ekonomizme başvurarak milliyetçi talepleri etkisizleştirmeye çalıştığını artık biliyoruz. ilk hak talepleri kendini gösterdiğinde sömürgecilik ülkenin büyük ekonomik ve toplumsal reformlar gerektiren ciddi bir azgelişmişlik içinde olduğunu göstermelik bir alçakgönüllülükle kabul ederek anlamış gibi yapar.

Aslında orada burada işsizler için işyerleri açılması gibi bazı göstermelik önlemlerin ulusal bilincin oluşumunu birkaç yıl geciktirdiği doğrudur. Ama sömürgecilik, sömürge kitlelerin isteklerini karşılayacak ekonomik ve toplumsal reformları uygulamaya koyamayacağını er ya da geç kavrar. insanların karınlarını doyurma konusunda bile sömürgecilik doğuştan güçsüz olduğunu kanıtlar. Sömürgeci devlet milliyetçi partileri tamamen ekonomik düzeyde silahsızlandırmaya yönelik her tür girişimin, kendi ülkesinde yapmayı istemediği şeyleri sömürgelerde uygulamaya denk düştüğünü hemen keşfeder. Bugün hemen her yerde Cartierizm doktrininin gelişmesi hiç de rastlantı değildir.

Birçok Fransız kötü bir yaşam sürerken Fransa’nın beslemek zorunda olduğu halklarla bağlarını koruma inatçılığı yüzünden Cartier’nin acı hayal kırıklığı, sömürge sisteminin partizan olmayan bir yardım programına dönüşmesi konusundaki yeteneksizliğini yansıtır. Bu yüzden “köle olarak tıkabasa doymaktansa onurlu bir şekilde aç kalmak evladır” sözünü tekrar etmekle zaman kaybetmeye gerek yok. Tam tersine, sömürgeciliğin sömürge halklara onur kaygısını unutturabilecek maddi koşullar sağlamasının mümkün olmadığına ikna olmamız gerekir. Sömürgecilik toplumsal reform taktiklerinin kendisini nereye sürüklediğini kavrar kavramaz, eski reflekslerine geri dönerek polisi güçlendirir, askeri birlikler getirir ve kendi psikolojisiyle çıkarlarına daha uygun bir terör rejimi kurar.

Siyasi partiler içinde, daha doğrusu onlara paralel olarak, kültürlü sömürge aydınları sınıfını buluruz. Bir ulusal kültür talebi, bu kültürün var olma hakkının tanınması onların en sevdiği mücadele alanıdır. Politikacılar eylemlerini gerçekliğin içine yerleştirirken aydınlar kendilerini tarih

bağlamına yerleştirirler. Sömürgeciler, sömürgecilik öncesi barbarlık kuramına saldırgan bir tepki göstermeye karar veren aydınlar karşısında suskun kalır. Genç sömürge entelijensiyasının öne sürdüğü düşünceler metropoldeki uzmanlarca kabul gördüğünden özellikle suskun kalır. Aslında on yıllardır sayısız Avrupalı araştırmacının Afrika, Meksika ve Peru uygarlıklarını dirilttiği yaygın bir görüştür. Sömürge aydınlarının ulusal kültürlerini tutkuyla savunmaları bazılarını şaşırtabilir, ama bu tutkuyu abartılı bulanlar, kendi ruhlarının ve benliklerinin, değeri kanıtlanmış ve karşı çıkılmayan bir Fransız ya da Alman kültürünce korunduğunu nedense unutma eğilimindeler.

Bir Aztek uygarlığının gerçekten var olmasının bugünkü Meksika köylüsünün yemeğinde pek bir şey değiştirmediğini kabul ediyorum. Bir zamanlar güçlü bir Songhai uygarlığının var olduğuna dair kanıtlar varsa bile bugünkü Songhailerin okuması yazması olmayan, bakımsız, havanın ve suyun insafına bırakılmış, boş bakışlı ve boş akıllı insanlar olduğunu kabul ediyorum. Ama defalarca belirttiğimiz gibi, sömürge döneminden önce var olan bu tutkulu kültür arayışı, sömürge aydınlarının kendilerini Batı kültüründen uzaklaştırma ve kendisini yutmaya hazır bu kültüre iyice bir bakma ortak isteğiyle açıklanabilir. Kendilerini kaybetme ve dolayısıyla kendi halklarının gözünde yok olma sürecinde olduklarını tam olarak kavrayınca, deli gibi atan bir yürek ve öfkeli bir zihinle halklarının en eski ve sömürgecilik döneminden en uzaktaki özüyle bağlarını yenilemeye çalışırlar.

Daha da derine inelim: Belki de bu tutku ve öfke, bugünün sefaletinin ötesinde, bu kendinden nefretin, bu vazgeçme ve inkârın ötesinde, kendimizin ve diğerlerinin gözünde bizi saygın kılacak muhteşem ve parlak bir dönem keşfetme gibi gizli bir umutla beslenir ya da en azından yönlendirilir. Daha da derine inmeye karar verdiğimi söylemiştim. Belki de sömürge aydınları bilinçaltlarında ezilen halklarının tarihiyle barışamadıkları için, şu anki barbarlık durumlarında övünülecek çok az şey olduğu için, ileri gitmeye, daha derine inmeye karar vermişlerdir; geçmişte utanılacak hiçbir şey olmadığını, tam tersine onur, başarı ve ciddiyet olduğunu keşfedince aşırı mutlu olmuş olmalılar. Geçmişe sahip çıkmak yalnızca bir ulusal kültür umudunu canlandırmakla ya da meşrulaştırmakla kalmaz, sömürge insanının psikolojik etkilenme dengesi açısından temel

önemde bir değişimi de tetikler. Sömürgeciliğin, sömürge ülkenin bugününe ve geleceğine kendi yasasını dayatmakla yetinmediğini belki de yeterince gösteremedik. Sömürgecilik halkı ağına düşürmekle ya da sömürge halkın beyninden her tür biçim ve özü boşaltmakla tatmin olmaz. Bir tür sapkın mantıkla sömürge halkın geçmişine yönelir, bu geçmişi bozar, biçimsizleştirir ve yok eder. Sömürgecilik öncesi tarihin değersizleştirilmesi girişimi bugün diyalektik bir önem taşır.

Sömürge dönemine özgü kültürel yabancılaşmayı sağlamak için kullanılan kaynakları dikkate alırsak, hiçbir şeyin şansa bırakılmadığı ve sömürgeciliğin nihai amacının yerli halkı karanlıktan kurtarmak olduğuna inandırmak istendiği anlaşılır. Sömürgeciliğin kasıtlı olarak ileri sürdüğü gibi, bu durumun sonucu, sömürgeci yerleşimciler çekip giderlerse, barbarlık, bayağılaşma ve hayvanlık gibi küçültücü bir yaşama geri döneceklerini yerli halkın kafasına kazımak olur. Dolayısıyla sömürgecilik, bilinçaltında, yerli nüfus tarafından çocuğunu düşman bir ortamdan koruyan, tatlı, yumuşak bir anne gibi değil, daha çok sapık çocuğunu intihar etmekten ve kör içgüdülerine yol vermekten koruyan bir anne gibi görülmek ister. Sömürgeci anne çocuğunu kendisinden, benliğinden, fizyolojisinden, biyolojisinden ve ontolojik şanssızlığından korumaktadır.

Bu bağlamda sömürge aydınının talepleri bir lüks değildir, tutarlı bir program talebidir. Mücadelesini meşru bir temele dayamak isteyen, kanıt bulmada ısrar eden ve bedeninin tarihini daha iyi sergilemek için çırılçıplak kalmayı kabul eden sömürge aydını, halkının en derinine inen yolculuğa yazgılıdır.

Bu derinlere yolculuk özellikle ulusal değildir. Sömürgeci yalanlarına karşı savaşa girmeye karar veren sömürge aydını kıta ölçeğinde savaşmaktadır. Geçmiş yeniden değer kazanır. Bütün ihtişamıyla sergilenmek üzere geçmişten çıkarılan kültür onun kendi ülkesinin kültürü değildir. Ayrıntılandırma çabasına girmemiş olan sömürgecilik “pis zenci”nin vahşi olduğunu iddia etmiştir her zaman, Angolalı ya da Nijeryalı değil, yalnızca “pis zenci”. Sömürgeciliğe göre bu geniş kıta boş inançlar ve fanatiklik dolu, hor görülmeye alışmış, Tanrı’nın lanetlediği bir vahşiler ini, yamyamlar ülkesi, “pis zenciler” ülkesidir. Sömürgeciliğin aşağılaması kıta ölçeğindedir. Sömürgeciliğin, sömürgecilik öncesi dönemin insan ruhunun

karanlığına benzer olduğu iddiası tüm Afrika kıtasını kapsar. Sömürge halkın canlanma ve sömürgeciliğin pençelerinden kurtulma çabası da aynı mantık kurallarına uyar. Batı kültürünün içine iyice batmış ve kendi kültürünün varlığını kanıtlamaya girişmiş sömürge aydını bunu hiçbir zaman Angola ya da Dahomey adına yapmaz. Sahip çıkılan kültür, Afrika kültürüdür. Kendini asla beyaz tahakkümü altındaki kadar "Zenci" hissetmeyen siyahlar, kültürünü kanıtlamaya ve kültürlü bir insan gibi davranmaya karar verdiğinde, bu tarihin ona çoktan tanımlanmış bir coğrafyayı dayattığını, onu çok özgül bir yola soktuğunu ve bir "Zenci" kültürünün var olduğunu göstermesinin beklendiğini keşfeder.

Düşüncenin ırksallaştırılmasının ya da en azından bunun uygulanma tarzının başlıca sorumluluğunun Avrupalılarda olduğu çok doğrudur; Avrupalılar beyaz kültürü öteki kültürsüzlerin karşısına çıkarmaktan hiç vazgeçmedi. Sömürgecilik farklı ulusal kültürleri birbiri ardına inkâr etmekle zaman kaybetmeyi düşünmüyordu. Bu yüzden sömürge halkların tepkisi hemen kıta ölçeğinde oldu. Afrika'da son yirmi yılın sömürge yazını, ulusal değil "Zenci" yazındır. Örneğin zencicilik kavramı, beyaz adamın insanlığa hakaretinin mantıksal değilse bile duygusal bir antitezidir. Zenciciliğin beyaz adamın hakaretine karşı çıkışı bazı alanlarda tek başına tabu ve aforozları kaldırabilecek güçte olduğunu kanıtlamıştır. Yeni Gine ve Kenya aydınları genel bir dışlanma ve sömürgecinin genel aşağılamasıyla karşılaştıkları için tepkileri özsaygı ve kendilerini övme olmuştu. Avrupa kültürünün koşulsuz kabul edilmesinin ardından Afrika kültürünün koşulsuz kabul edilmesi geldi. Zencici şairlerin hepsi Avrupa düşüncesine karşı genç Afrika'yı, donuk mantığa karşı şiiri ve bozucu mantığa karşı taşkın Doğa'yı çıkarır; bir yanda kaskatılık, tören, protokol ve kuşkuculuk dururken öte yanda saflık, canlılık, özgürlük ve gerçekten de lüks vardı. Ama aynı zamanda da sorumsuzluk vardı.

Zencici şairler kıtanın sınırları dışına ulaşmakta tereddüt etmedi. Amerika'dan siyah sesler nakaratı daha geniş bir ölçekte devraldı. Siyah dünya varlık kazandı ve Gana'dan Busia, Senegal'den Birago Diop, Mali'den Hampate Ba ve Chicago'dan Saint-Clair Drake ortak bağlara ve birbirine eş düşünce çizgilerine sahip çıkmada hızlı davrandı.

Şimdi Arap dünyasına bakmak için uygun bir zaman olabilir. Arap topraklarının büyük kısmının sömürge tahakkümüne girdiğini biliyoruz. Sömürgecilik, bu bölgelerde, yerli nüfusun kafasına, sömürgecilikten önce tarihlerinin barbarlık tarihiyle aynı olduğu düşüncesini kazımak için aynı taktikleri kullandı. Ulusal kurtuluş mücadelesi yaygın olarak islam'ın uyanışı diye bilinen kültürel bir olguya bağlandı. Çağdaş Arap yazarlarının halklarına Arap tarihinin büyük bölümlerini hatırlatırken sergiledikleri tutku, işgalci güçlerin söylediği yalanlara bir tepkidir. Arap yazınının büyük isimleri kaydedilir ve Arap uygarlığının tarihi Afrika uygarlıklarınınkiyle aynı coşku ve hırsla ortaya konulur. Arap liderler on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda parlak bir etki yaratmış olan ünlü Dar-ül islam'ı canlandırmaya çalışmışlardır.

Bugün, siyasal düzeyde, Arap Birliği geçmişin mirasını yeniden canlandırma ve doruğa vardırma kararlılığının somut bir örneğidir. Bugün, Arap doktorlarla Arap şairler yeni bir Arap kültürü, yeni bir Arap uygarlığı kurma çabasıyla sınırlar ötesinden birbirlerini selamlıyor. Düşüncelerine kılavuz ışığı olan Arapçılık adına güçlerini birleştiriyorlar. Ne var ki Arap dünyasında hatta sömürge tahakkümü altında bile milliyetçi duygu Afrika'da görülmeyen bir yoğunlukla canlı tutulmuştur. Bunun sonucunda grup üyeleri arasındaki kendiliğinden dayanışma belirtileri Arap Birliği'nde görülmez. Tam tersine, paradoksal olsa da, her üye kendi ulusunun başarılarına övgüler düzmeye çalışır. Kültürel unsur Afrika dünyasına özgü farklılıksızlıktan kurtarılmış olsa da, Araplar bir amaç karşısında her zaman ortak kimliklerini unutmayı başaramaz. Kültürel yaşantı ulusal değil Arap'tır. Sorun henüz ulusal bir kültür oluşturmamak, henüz ulusların mücadelesine katılmamak değil, sömürgecinin topyekûn aşağılamasına karşı bir Afrika ya da Arap kültürünü ileri sürmektir. Hem Afrika hem de Arap perspektifi açısından sömürge aydınlarının talepleri Araplarda herkesi kucaklayıcı, kıta ölçeğinde ve küreseldir.

Afrikalı aydınların içinde bulunduğu bu tarihsel zorunluluk, taleplerini ırksallaştırmak, bir ulusal kültür yerine Afrika kültürünü vurgulamaya yönelik bu tarihsel yükümlülük, onları çıkmaz sokağa sürükleyecektir. Örneğin Afrika Kültür Derneği'ni ele alalım. Bu dernek, karşılıklı düşünce, deneyim ve araştırma alışverişi yapmak isteyen Afrikalı aydınlar tarafından kurulmuştur. Dolayısıyla bu derneğin amacı bir Afrika kültürünün varlığını

onaylamak, bu kültürü farklı uluslar düzleminde çeşitlendirmek ve ulusal kültürlerden her birinin dinamizmini açığa çıkarmaktı. Ama bu dernek aynı zamanda başka bir talebi de karşılıyordu: Evrensel Kültür Derneği'ne dönüşmekle tehdit eden Avrupa Kültür Derneği saflarında yerini alma gereği. Dolayısıyla bu kararın altında, Afrika kıtasının ta içinden fışkıran bir kültürle silahlanmış olarak, evrensel arenada eşit düzlemde yerini alma saplantısı vardı. Ne var ki, bu dernek bu farklı görevleri omuzlayamayacağını çok çabuk kanıtladı ve üyelerin faaliyetleri Avrupalılara Afrika kültürünün gerçekten var olduğunu kanıtlamak ve Avrupalıların narsisizmine ve gösterişçiliğine karşı çıkmak gibi teşhirci tezahürlere indirgendi. Böyle bir tutumun normal olduğunu ve meşruluğunu Avrupalı aydınların propagandasını yaptığını yalanlardan aldığını göstermiştik. Ama zencicilik kavramı işlendiği zaman bu derneğin amaçları ciddi bir değer kaybına uğrayacaktı. Afrika Kültür Derneği, Siyah Dünyanın Kültür Derneği haline gelecek, siyah diaspora'yı, yani iki Amerika kıtasına yayılmış milyonlarca siyahı içine almak zorunda kalacaktı.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Orta ya da Latin Amerika'da yaşayan siyahlar gerçekten de kültürel bir ana yatağa bağlanma gereğini duyuyorlardı. Sorunları Afrika'dakilerden temelde farklı değildi. Amerika'daki beyazlar onlara beyaz sömürgecilerin Afrika'ya davrandığından daha farklı davranmıyordu. Beyazların bütün "Zenci"leri aynı kefeye koyduğunu görmüştük. 1956'da Paris'te toplanan Birinci Afrika Kültür Derneği Kongresi'nde, siyah Amerikalılar, kendiliğinden, sorunlarını Afrikalı kardeşleriyle aynı bakış açısıyla ele aldılar. Afrikalı aydınlar, eski köleleri Afrika uygarlığıyla bütünleştirerek onlara kabul edilebilir bir sivil konum verdi. Ama siyah Amerikalılar kendi var oluş sorunlarının Afrikalı siyahlarınkilerden farklı olduğunu yavaş yavaş kavradı. Chicagolu bir siyahla Nijeryalılar ya da Tanganikalılar[33] arasındaki tek ortak payda, hepsinin kendisini beyazlara göre tanımlamasıydı. Ama ilk kıyaslamalar yapıldıktan ve öznel duygular yatıştırıldıktan sonra siyah Amerikalılar nesnel sorunların temel olarak aynı olmadığını kavradı. Siyah ve beyaz Amerikalıların ırkçı ayrımcılığa karşı savaşırken kullandığı özgürlük ilkesi ve amacı, Angola halkının Portekiz sömürgeciliğinin eşitsizliğine karşı verdiği kahraman mücadeleyle çok az ortak yana sahiptir. Bu yüzden Afrika Kültür Derneği'nin ikinci

kongresinde siyah Amerikalılar bir Amerikan-Afrika Kültürü Derneği kurmaya karar verdi.

Dolayısıyla zencicilik ilk sınırıyla, yani insanların tarihselleştirilmesini dikkate alan olgularla karşılaştı. “Zenci” ya da “Zenci-Afrikalı” kültürü parçalandı, çünkü bu kültürü var etme işine girişen insanlar, her kültürün öncelikle ulusal olduğunu ve Richard Wright ya da Langston Hughes’u uyanık tutan sorunların Leopold Senghor ya da Jomo Kenyatta’nın karşılaşabileceği sorunlardan temelde farklı olduğunu kavradılar. Aynı şekilde, Arap Rönesansına muhteşem ilahiler yazmış olan bazı Arap devletleri coğrafi konumlarının ve bölgelerinin ekonomik karşılıklı bağımlılığı canlandırmaktan daha önemli olduğunu kavradılar. Dolayısıyla bugün Arap devletleri organik olarak Akdeniz toplumlarıyla ve kültürleriyle bağlantılıdır. Bunun nedeni, bu devletlerin modern baskılara ve yeni ticaret kanallarına maruz kalmaları, oysa Arap yayılmacılığı dönemindeki büyük ticaret yollarının artık yok olmuş olmasıdır. Ama hepsinden önemlisi, bazı Arap devletlerindeki siyasal rejimler birbirleriyle öyle alakasız ve birbirlerine yabancıdırlar ki kültürel düzeyde buluşmaları bile anlamsız kalır.

Dolayısıyla bazı sömürge ülkelerde kültür sorununun ortaya konuluş tarzı ciddi belirsizliklere yol açabilir. “Pis zenciler”in kültürsüz olduğu ve Arapların doğası gereği barbar olduğu yönündeki sömürgeciliğin ısrarı, kaçınılmaz olarak ulusal değil kıtasal ve ırksal hale gelen kültür olgusunun göklere çıkarılmasına yol açar. Afrika’da aydınların mantığı siyah Afrikalı ya da Arap Müslüman’dır; yoksa özel olarak ulusal değildir. Kültür gerçeklikten giderek uzaklaşır. Parlamak için kıvılcım bekleyen duygularda güvenli bir sığınak bulur ve kendisine üretkenlik, türdeşlik ve yoğunluk verebilecek düz bir yol bulmakta güçlük çeker.

Sömürge aydınının davranışları, tarihsel olarak sınırlı olsa da, politikacıların tavırlarını destekler ve haklı çıkarır. Sömürge aydınının tavrının bazen bir kült ya da bir din özelliği aldığı da doğrudur. Ama dikkatle incelenirse, halkıyla son bağını koparma riskine atıldığının farkında olduğunu yansıtır. Bir ulusal kültürün varlığına yönelik bu açık inanç, aslında herhangi bir şeye geri dönmek için yakıcı, umarsız bir istektir. Sömürge aydını, kurtuluşunu garantilemek, beyaz kültürün

üstünlüğünden kaçmak için bilinmeyen köklerine dönme ve bedeli ne olursa olsun barbar halkının içinde kaybolma gereğini hisseder. Yabancılaşmakta olduğunu, yani aşılmaz olma tehlikesi içeren çelişkiler yumağına dönüştüğünü hissettiği için, sömürge aydını, onu içine çekip alabilecek bataklıktan kendini kurtarır ve bulduklarına inanmaya kararlı olarak her şeyi yüreğiyle ve ruhuyla kabul eder. Her şeye ve herkese yanıt vermekle sorumlu bulur kendini. Yalnızca savunu haline gelmekle kalmaz, ötekilerin arasına karışmayı kabul eder ve bundan böyle geçmiş korkaklığına gülmeyi bile başarır.

Ne var ki acılı ve zor olsa da bu kopuş gereklidir. Yoksa çok ciddi psikolojik zararlarla karşılaşırız: ufuksuz, hudutsuz, renksiz insanlar, vatansızlar, köksüzler, melekler. Sömürge aydınlarının "Bir Senegalli ve Fransız olarak...", "Bir Cezayirli ve Fransız olarak..." dediğini duymak da bizi şaşırtmayacaktır. Hem Arap hem Fransız ya da hem Nijeryalı hem ingiliz olan aydın, iki uyruk, iki belirlenmeyi üstlenme gereği karşısında tökezleyince, kendisine karşı dürüst olmak istiyorsa, bu iki belirlenmeden birini inkâr etmeyi seçer. Bir seçim yapamayacağından ya da yapmak istemediği için bu aydınlar çoğunlukla onları şartlandıran tüm tarihsel belirleyici etmenleri bir araya getirir ve tam bir "evrensel perspektif" benimser.

Çünkü sömürge aydını kendisini baştankara Batı kültürünün içine atmıştır. Ancak psikolojik durumunda minimum bir güvenlik sağlandığı zaman yeni aile ortamını sorgulamaktan vazgeçen evlatlık bir çocuk gibi, sömürge aydını da Avrupa kültürünü benimsemeye çalışır. Rabelais ya da Diderot, Shakespeare ya da Edgar Allen Poe'yu bilmekle yetinmeyecek, onlarla tümüyle özdeşleşene kadar zihninin sınırlarını genişletecektir.

"Kadın yalnız değildi

Kocası vardı onun

iyi, saygın bir koca

Racine ve Corneille'i

Voltaire ve Rousseau'yu

Victor Hugo ile Musset'yi

Gide ve Valery'yi

Diğerlerini de okuyabilen ezberden."[34]

Ne var ki, bazı durumlarda, partiler ulusal bağımsızlık adına halkı seferber ettiği an, sömürge aydını birden yabancılaştırıcı olduğunu hissettiği bu kazanımları reddeder. Ama bunu söylemek yapmaktan daha kolaydır. Kültür aracılığıyla Batı uygarlığına sızmış, Avrupa uygarlığını kendisinde cisimleştirmeyi, daha doğrusu bedenini değiş tokuş etmeyi başarmış aydın, özgünlük adına benimsemek istediği kültür modelinin işgalcinin uygarlığının birçok örnek ismiyle kıyaslanabilecek sözde mevki sahibi kişiler sunamadığını keşfeder. Kuşkusuz Batılıların Batılılar için yazmış olduğu tarih, dönem dönem Afrika tarihinin belli bölümlerini öne çıkartabilir. Ama ülkesinin bugünkü koşullarıyla karşı karşıya kalan ve sahip çıkmak istediği kıtasının gerçekliğini soğukkanlıca ve nesnel olarak gözlemleyen aydın, orada gördüğü boşluk, akılsızlık ve vahşilikten dehşete düşer. Gene de bu beyaz kültürden kaçması gerektiğini hisseder. Başka bir yere, herhangi bir yere bakmalıdır; sömürgecinin gösterdiği muhteşem manzarayla kıyaslanabilecek kültürel uyarıcılar olmadığından, sömürge aydını sık sık ateşli tartışmalara girişir ve abartılı bir duyarlılık, hissiyat ve kuşkuculuğun egemen olduğu bir psikoloji geliştirir. Psikolojik mekanizmasında ve fizyonomisinde bir petitio principii'den[35] kaynaklanan bu geri çekiliş hareketi, her şeyden önce akla bir refleksi, bir kas gerilimini getirir.

Bu vazgeçiş, özgürleşmekte olan bilincin bu aşamasını ifade etmeye karar veren sömürge aydınlarının tarzını açıklamaya yeter. Çatışmalı, son derece hayali –çünkü hayal, bilinçaltı güçlerin çevredeki çayırlara yayılmasına izin veren açılıp kapanabilen köprüdür– bir tarz. içinden can fışkıran ritimlerle dolu enerjik bir tarz. Renklidir de, bronzlaşmış, güneşlenmiş ve sert bir tarz. Bir zamanlar Batılıların sinir bozucu bulduğu bu tarzda, tersi iddialara karşın, ırkçı bir yan yoktur, ama her şeyden önce tek başına verilen bir savaşı yansıtır ve aydının kendisini yaralamasının, kıpkızıl kanlar dökmesinin ve zaten çürümeye başlamış olan kısmından kendisini kurtarmasının ne kadar gerekli olduğunu ortaya koyar. Kasın kaçınılmaz olarak kavramın yerini alacağı acil, acılı bir çatışma.

Bu yaklaşım şiir alanında alışılmadık boyutlara taşınmışsa da, varoluş düzeyinde çoğunlukla çıkmaza saplanıp kalır. Aydın, eskiden kim olduğundan ya da şimdi kim olduğundan bağımsız olarak, halkıyla temas kurarak ateşli hastalıktan kurtulduktan sonra günlük hayatın rutinine dönmeye karar verince, serüvenlerinden geriye getirdiği tek şey, korkunç kısır klişeler olur. Gelenek göreneklere ve âdetlere vurgu yapar, ama acılı zoraki arayışı bayağı bir egzotiklik arayışından başka bir şey olamaz. Aydınların yerli ortamının en ufak göstergelerini bile yücelttiği bir dönemdir bu. Çiçekli bubu elbisesi kutsal görülür ve Paris ya da italya'dan gelen ayakkabılar yerini Müslüman terliği babuş'lara bırakır. Sömürgecinin dili birdenbire dudaklarını yakar. insanın kendi halkını bulması bazen bu aşamada bir "zenci" olmak, istisna bir zenci değil, gerçek bir "zenci", beyaz adamın tanımladığı türde "pis zenci" olmayı istemek anlamına gelir. Kendi halkını yeniden keşfetmek "pis Arap" olmak, olabildiğince yerlileşmek, tanınmaz hale gelmek anlamına gelir; büyümesine izin verilen kanatları kesmek anlamına gelir.

Sömürge aydını sömürge dünyasının karakteristiği olan eski kötü alışkanlıklarının bir listesini çıkarmaya karar verir ve halkının, doğrunun bekçisi olarak atanmış bu halkın iyiliğini aceleyle hatırlar. Bu yaklaşımın sömürge yerleşimcilerde yol açtığı skandal, aydının kararlılığını daha da biler. Asimile ettiği bu aydınlar üzerindeki zaferlerinden sarhoş olan sömürgeci yerleşimciler, kurtardıklarını sandıkları bu adamların "zenci pislik"lerle birleşmeye başladığını kavradığında tüm sistem sarsılır. Kazanılmış her sömürge aydını, itirafta bulunan her sömürgeli, işe yaramaz olmaya karar verdiğinde, yalnızca sömürge girişimine karşı bir engeli temsil etmekle kalmaz, başarılmış bütün işlerin yararsızlığını ve yüzeyselliğini de simgeler. Hattın öbür yanına geçen her sömürge aydını, rejimin ve yöntemlerin radikal anlamda mahkûm edilişi demektir ve bunun yarattığı gürültü onun vazgeçişini haklı çıkarır, azimle ilerlemesi için onu teşvik eder.

Sömürge yazarların kitaplarında bu çeşitli gelişim aşamalarını incelersek, önümüze üç aşama çıkar. Birinci aşamada sömürge aydını sömürgecinin kültürünü asimile ettiğini kanıtlar. Çalışmaları metropoldeki muadillerininkilerle noktası noktasına denk düşer. Esin kaynağı Avrupa'dır ve bu eserlerle metropol yazınındaki iyi tanımlanmış akımlar arasında

kolayca bağlantı kurulabilir. Bu, sömürge aydınları arasında Sembolistleri, Sürrealistleri ve Parnasyenleri bulduğumuz tam bir asimilasyon dönemidir.

ikinci aşamada sömürge yazarının inançları sarsılmıştır ve zihinsel bir geriye yolculuk yapmaya karar verir. Bu dönem, aşağı yukarı, biraz önce tarif ettiğimiz kendini adama dönemine denk düşer. Ama sömürge yazar halkıyla bütünleşmemiş olduğundan, onlarla dıştan biri gibi ilişki kurduğundan, hatırlamakla yetinir. Eski çocukluk anıları derinliklerinden çıkarılır, eski efsaneler ödünç alınmış estetizmin ve başka gökyüzlerinin altında keşfedilen bir dünya kavramının ışığında yeniden yorumlanır. Bu savaş hazırlığı yazını kâh mizah ve alegoriye, kâh acı, kötülük, ölüm ve iğrenmeye batmıştır. Ama bu kendinden iğrenmenin altından kahkaha sesi duyulabilir.

Son olarak, üçüncü aşama, sömürge yazarın halkı arasında kaybolmaya çalıştıktan sonra, halkla birlikte halkını uyandıracağı savaş aşamasıdır. Halkın uyuşukluğunun hüküm sürmesine izin vermek yerine kendisi halkın uyandırıcısı haline dönüşür. Savaş yazını, devrimci yazın, ulusal yazın ortaya çıkar. Bu aşamada o zamana kadar yazmayı hiç düşünmemiş çok sayıda erkek ve kadın, artık kendilerini istisnai koşullarda, cezaevinde, direnişte ya da idam arifesinde bulurlar, uluslarına sahip çıkma, halklarının portresini çizme gereği duyarak harekete geçmiş yeni bir gerçekliğin sözcüsü haline gelirler.

Ne var ki, sömürge aydını, bir halkın varlığının kültürle değil, işgalci güçlere karşı halk savaşıyla kanıtlandığını er ya da geç kavrar. Hiçbir sömürgeci sistem meşruiyetini, işgal ettiği toprakların kültürel olarak var olmadığı gerçeğinden alamaz. Gün yüzüne çıkmamış kültür hazineleri gözüne sokuldu diye sömürgeci asla utanmaz. Sömürge aydını bir sanat eseri yaratmaya başladığı anda, işgalciden ödünç aldığı teknik ve dili kullandığının farkına varmaz. Bu araçları, ulusal olmasını istediği, ama nedense egzotiklik kokan bir tarzda kullanmakla yetinir. Sanat eserleriyle halkına geri dönen sömürge aydını aslında bir yabancıdır. Halkın olabildiğince yakınında olma isteğini göstermek için bazen şive kullanmakta tereddüt etmez, ama ifade ettiği düşünceler ve kafasını kemiren kaygılar ülkesinin erkek ve kadınlarının günlük yaşamıyla hiç mi hiç örtüşmez. Aydının eğilim gösterdiği kültür çoğu zaman bölgesel

özellikler stoğundan başka bir şey değildir. Halkına sıkı sıkı yapışmak isteyen aydın yalnızca görünürdeki sıvaya yapışır. Ama bu sıva sürekli kendini yenileyen, derinlerde, yerin altındaki bir yaşamın yansısıdır yalnızca. Kör gözüm parmağına halk karakteristiği olan bu somutluk, aslında radikal değişimlerle dolu olan daha temel bir özün birçok ama her zaman tutarlı olmayan uyarlamalarının hareketsiz, zaten geçerliliği kalmamış ürünüdür. Aydın, bu özü aramaya koyulmak yerine, artık pekişerek tam tersine olumsuzluk, eskilik ve sahteliği gösteren mumyalanmış parçalarla hipnotize olmasına izin verecektir. Kültür hiçbir zaman geleneğin şeffaflığına sahip olmamıştır. Kültür her tür basitleştirmenin elinden kaçar. Kültür, özünde, her zaman kültürün deformasyonu olan geleneğin tam karşıtıdır. Geleneğe bağlı kalma ya da bir kenara bırakılmış gelenekleri canlandırma isteği yalnızca tarihe karşı çıkmak değil, aynı zamanda kendi halkına karşı çıkmak anlamına da gelir. Halk acımasız sömürgeciliğe karşı silahlı mücadeleye, hatta siyasal mücadeleye girdiğinde geleneğin anlamı değişir. Geçmişteki pasif direniş teknikleri bu aşamada radikal biçimde başarısız kalabilir. Silahlı mücadele veren azgelişmiş ülkede gelenekler temelde sağlam değildir ve merkezkaç güçlerce devre dışı bırakılır. Aydınların çoğu zaman çağının gerisine düşme riskine girmesi de bu nedenledir. Mücadele içindeki halklar demagojiye giderek daha da kapalı olur ve bunları yakından izlemeye çalışan aydın da vülger bir oportünist olmaktan, hatta zamanının gerisine düşmekten başka bir şey yapmaz.

Örneğin görsel sanatlar alanında ne pahasına olursa olsun ulusal önemde bir eser yaratmak isteyen sömürge sanatçısı kendini klişe ayrıntılarla sınırlar. Modern teknikleri çok iyi bilen ve çağdaş resim ve mimarideki ana eğilimlerden etkilenen bu sanatçılar, yabancı kültüre sırt çevirir, bu kültüre meydan okur ve gerçek bir ulusal kültür ararken, ulusal sanatın sağlam özellikleri olarak düşündükleri şeylere öncelik verirler. Ama düşünce biçimlerinin, beslenme tarzlarının, modern iletişim tekniklerinin, giysi ve dilin halkın bilincini diyalektik olarak yeniden düzenlediğini ve sömürge döneminde korkuluk olmuş sabit özelliklerin muazzam radikal değişimlerden geçme sürecinde olduğunu unuturlar.

Ulusun gerçeğinin portresini çizmeye karar veren sanatçı, paradoksal ama, geçmişe döner ve bugün geçerliliğini kaybetmiş olan şeye bakar.

Gözünü diktiği şey, toplumsal düşünce artıkları, dış görünüşler, kalıntılar, zaman içinde donmuş bilgilerdir. Ama kültürel özgünlük peşinde koşan sömürge aydını, ulusal hakikatin her şeyden önce ulusal gerçeklik olduğunu kavramalıdır. Bilginin habercilerinin bulunduğu taşkınlık içindeki yere varana kadar da devam etmelidir.

Bağımsızlıktan önce sömürge ressamı ulusal manzaraya duyarsızdı. Dolayısıyla figüratif olmayan sanatı yeğliyordu ya da daha çok natürmort konusunda uzmanlaşmıştı. Bağımsızlıktan sonra, halkıyla yeniden bütünleşme isteğiyle, ulusal gerçekliğin bire bir temsiliyle kendisini sınırlar. Oysa bu düz, bozulmamış, hareketsiz, yaşamdan çok ölümü hatırlatan bir gerçektir. Aydın çevreler hakikatin böyle dikkatle dile getirilmesiyle kendilerinden geçerler, ama bu hakikatin gerçek olup olmadığını, aslında modası geçmiş, geçersiz olup olmadığını ya da halkın tarihe yürüyüşündeki kahramanlık destanının bu hakikati sorgulayıp sorgulamadığını sorma hakkına sahibiz.

Aynı şey şiir alanında da söylenebilir. Uyaklı şiirle dolu asimilasyon döneminden sonra şiirsel tamtamın ritmi patlak verir. Bu ayaklanma şiiridir, ama aynı zamanda açıklayıcı ve analitik bir şiirdir de. Ne var ki şair, silahlı halkın yanında mücadeleye akılcı ve geri dönüşsüz bağlılığın yerini hiçbir şeyin alamayacağını anlamak zorundadır. Depestre'den bir alıntı daha yapalım:[36]

“Kadın yalnız değildi

Bir kocası vardı onun

Her şeyi bilen bir koca

Ama doğruyu söylemek gerekirse hiçbir şey bilmiyordu

Çünkü taviz vermeden kültür sahibi olunmaz

Etinizi ve kanınızı teslim etmeden

Kendinizi ötekilere teslim etmeden

Bir taviz ki değer

Klasisizm ve Romantizme

Ve ruhumuzu besleyen her şeye.”

Ulusal önemde bir sanat eseri yaratma kaygısı duyan ve halkını betimlemekte ısrar eden sömürge şairi amacına ulaşamaz, çünkü kalemi kâğıdın üstüne koymadan önce henüz Depestre’nin söylediği temel tavizi vermeye hiç mi hiç hazır değildir. Fransız şair René Char, “Şiir öznel bir çaba ve nesnel bir seçimden kaynaklanır. Bir şiir, böyle bir yükümlülüğü öne çıkaran bir kişiyle konu açısından ilişkili olan belirleyici özgün değerlerin hareketli bir araya gelişidir,”[37] derken bunu tam olarak anlamıştı.

Evet, sömürge şairinin ilk görevi, yaratısının öznesi olan halkı net bir şekilde tanımlamaktır. Önce yabancılaşmamızı kavramazsak, emin adımlarla ilerleyemeyiz. Öteki taraftan her şeyi aldık. Oysa öteki taraf binlerce dolambaçlı yolla bizi kendi yönüne çekmek, bizi kandırmak, cezbetmek ve hapsetmeyi başarmak dışında bize hiçbir şey vermedi. Almak bazı düzeylerde alınmak anlamına da gelir. iddiaları ve inkârları biriktirerek kendimizi kurtarmaya çalışmak yeterli olmaz. Artık var olmadıkları bir geçmişte halkla yeniden buluşmak yeterli olmaz. Birden her şeyi sorgulayacakları ve kafalarında tasarladıkları hareketlerinde onlarla yeniden buluşmamız gerekir; halkın bulunabileceği o gizli değişim bölgesine odaklanmamız gerekir; çünkü, hiç kuşkunuz olmasın, orası ruhların apaçık ortaya çıktığı ve algıların, yaşam soluklarının dönüştürüldüğü yerdir.

Gine Cumhuriyeti’nde bugün içişleri bakanı olan Keita Fodeba, “Afrika Balesi”nin yöneticisi olduğu dönemde Gine halkının gerçekliğiyle kurnazlık yapmadı. Ülkesinin bütün ritmik imgelerini devrimci bir bakış açısıyla yeniden yorumladı. Ama daha fazlasını da yaptı. Az bilinen şiirlerinde mücadelenin kesin tarihsel anını tanıma, doğru olarak tanımlama, halkın iradesinin net olarak ortaya çıkacağı eylem yeri ve düşünceleri tanımlama saplantısı vardır onda. Ketia Fodeba’nın bizim gözümüzü açan, savaşa ve düşünmeye samimiyetle davet eden bir şiirini ele alalım.

AFRiKA ŞAFAĞI

(Gitar)

Şafak söküyordu. Neredeyse bütün gece tamtam sesleriyle dans etmiş olan küçük köy yavaş yavaş uyanıyordu. Kavallarını çalan partal çobanlar sürülerini vadiye sürüyorlardı. Su testilerini başlarının üzerinde taşıyan kızlar tek sıra halinde kuyuya yönelmişti. Marabout avlusunda bir grup çocuk hep birlikte Kuran’dan ayetler okuyordu.

(Gitar)

Şafak söküyordu. Günle gece arasındaki savaş. Mücadeleden tükenen gece yavaşça son nefesini verdi. Günışığının zaferini müjdeleyen birkaç güneş ışığı, ufukta mahcup ve solgun oyalanırken, son yıldızlar da çiçeklenmiş alevden ağaçların rengindeki bulut kümelerinin ardına kaydı.

(Gitar)

Şafak söküyordu. Çevresi eflatun rengi geniş ovanın kenarında iki büklüm toprağı eşeleyen bir adam silueti: Naman’ın silueti, çiftçilik yapan köylü. Çapasını her kaldırışında korkan kuşlar uçuşuyor, büyük Nijer nehri Joliba’nın sakin kıyılarına doğru hızla kanat çırpıyorlardı. Çiğden ıslanmış gri pamuklu pantolonu iki taraftan otlara sürünmekteydi. Terlemeyen, hiç yorulmayan, sürekli iki büklüm duran Naman, çapasıyla yağmurlar başlamadan tohumları ekmek için becerikli ellerle çalışıyordu.

(Kora müziği)

Şafak söküyordu. Şafak hâlâ söküyordu. Yaprakların arasına kümelenmiş serçeler yaklaşan günü müjdeliyordu. Küçük ok sadağını omzunda taşıyan bir çocuk ovadaki ıslak patikada Naman’a doğru koşmaktaydı. Çocuk seslendi: “Naman kardeş, köy başkanı toplantı ağacının altına gelmeni istiyor.”

(Kora müziği)

Sabahın bu kadar erken saatinde çağrılmasına şaşıran Naman, çapasını bıraktı ve yükselen güneşin ışıklarıyla parlamaya başlayan köye doğru yürüdü. Köyün yaşlıları çoktan ağacın altına yerleşmişti, her zamankinden daha ciddi duruyorlardı. Yanlarında üniformalı bir adam, bir bölge muhafızı, sakin sakin piposunu içiyordu.

(Kora müziği)

Naman koyun derisinin üstüne oturdu. Köy başkanının sözcüsü topluluğa ihtiyar heyetinin kararını açıklamak üzere ayağa kalktı: “Beyazlar bir muhafız yollayarak köyden ülkelerindeki savaşa gidecek bir erkek göndermesini istemişler. ihtiyar heyeti konuyu görüştükten sonra beyaz adama biz Mandingoların her zaman özelliği olmuş cesaretimizi kanıtlamak üzere ırkımızı en iyi temsil edecek genci yollamaya karar verdi.”

(Gitar)

Ürkütücü iriyarılığı ve kaslarıyla köy kızlarının gece türkülerinin öznesi olan Naman oybirliğiyle seçildi. Genç karısı Kadia, bu haberden sarsılarak mısır öğütmeyi birden bıraktı, havanı ambarın altına koydu ve tek bir şey demeden şanssızlığına sessiz hıçkırıklarla ağlamak için kulübeye kapandı. Ölüm ilk kocasını elinden aldığından, şimdi beyazların bütün umudunu bağladığı Naman’ı alacaklarına inanamıyordu.

(Gitar)

Bir sonraki gün, Kadia’nın bütün gözyaşlarına ve ağıtlarına karşın, savaş tamtamları Naman’a köyün küçük limanına kadar eşlik etti.Naman bölge başketine gidecek bir mavnaya bindi. O gece köy kızları her zamanki gibi köy meydanında dans edeceklerine Naman’ın sofasına gittiler ve orada sabaha kadar ateşin başında hikâyelerini anlattılar.

(Gitar)

Naman’dan hiç haber alınamadan birkaç ay geçti. Genç Kadia o kadar endişeliydi ki, komşu köyün putçubaşına bile gitti. ihtiyar heyeti bile konuyla ilgili gizli bir toplantı yaptı, ama bundan bir şey çıkmadı.

(Kora müziği)

Sonunda bir gün Kadia'ya bir mektup geldi. Kadia kocasının başına gelenlerden kaygı duyduğundan o gece köyden çıktı ve saatlerce yürüdükten sonra bölge başkentine gitti, bir çevirmen bulup mektubu okuttu.

Naman Kuzey Afrika'daydı; sağlığı iyiydi ve hasadın, balık bayramının, dansların, toplantı ağacının ve köyün nasıl olduğunu soruyordu...

(Balafon)[38]

O gece köyün yaşlı kadınları genç Kadia'nın, en yaşlıların toplandığı meydanda geleneksel ağacın altında yapılan toplantıya katılmasına izin verdiler. Naman'dan haber gelmesinden çok memnun olan köy başkanı çevredeki bütün dilencilere büyük bir şölen verdi.

(Balafon)

Gene birkaç ay geçti, gene herkes kaygılanmaya başladı, çünkü Naman'dan başka haber alınamamıştı. Kadia ikinci mektubu aldığı sıralarda putçubaşına danışmayı düşünüyordu. Naman, Korsika ve italya'dan sonra şimdi de Almanya'ya gelmişti ve madalya aldığı için gururluydu.

(Balafon)

Daha sonra yalnızca bir kart geldi. Naman'ın Almanlar tarafından tutsak alındığı yazıyordu kartta. Bu haber köye tüm ağırlığıyla çöktü. ihtiyar heyeti toplandı ve bundan böyle Naman'ın Douga dansını, yani önemli bir başarı göstermemiş hiç kimsenin yapmasına izin verilmeyen bu kutsal akbaba dansını, her bir adımı Mali'nin tarihinde bir dönemi temsil eden bu Mandingo imparatorlarının dansını yapmasına izin verilmesini kararlaştırdı. Kadia kocasının ulusal kahraman onuruna yükselmesiyle teselli buldu.

(Gitar)

Zaman geçti... Yıllar yılları kovaladı... Naman hâlâ Almanya'daydı. Artık mektup yazmıyordu.

(Gitar)

Güzel bir gün köy başkanı Dakar'dan Naman'ın yakında evde olacağı haberini aldı.

Hemen tamtamlar çalmaya başladı. Şafağa kadar danslar edildi, şarkılar söylendi. Köy kızları onun eve gelişi için yeni şarkılar yazdılar, çünkü ona ithaf edilen eski şarkılar Douga dansından söz etmiyordu.

(Tamtamlar)

Ama bir ay sonra, Naman'ın yakın arkadaşı Onbaşı Moussa, Kadia'ya trajik bir mektup yazdı: "Şafaktı. Tiaroye-sur-Mer'deydik. Bizimle Dakar'ın beyaz polisleri arasındaki büyük çarpışmada Naman vuruldu. Senegal topraklarında yatıyor."

(Gitar)

Gerçekten de şafak söküyordu. Güneşin ilk ışınları denizin yüzeyini yalayarak köpük köpük dalgalara altın rengini veriyordu. Esintiyle ürperen palmiyeler, bu sabah savaşından hasta olmuşlar gibi gövdelerini okyanusa doğru eğdiler. Kargalar çenebaz sürüler halinde Tiaroye'deki şafağı kana bulayan trajediyi komşulara haber verdiler... Gökyüzünün kavruk mavisinde Naman'ın bedeninin tam üstünde dev bir akbaba ağır ağır döndü. Sanki ona, "Naman! Adımın verildiği dansı yapmadın. Başkaları yapacak," diyordu.

(Kora müziği)

Bu uzun şiiri seçmemin nedeni tartışmasız pedagojik değeridir. Burada her şey açık. Giderek gelişen, titiz bir anlatı bu. Bu şiiri anlamak yalnızca zihinsel değil aynı zamanda siyasal bir eylemdir. Bu şiiri anlamak, oynamamız gereken rolü anlamak, yaklaşımımızı belirlemek ve savaşa hazırlanmaktır. Bu şiirin mesajını anlamayacak tek bir sömürge insanı yoktur. Naman, Avrupa'daki çarpışmaların kahramanı, metropolün iktidarına ve sürekliliğine sonsuza dek destek veren Naman, tam eve dönerken polis tarafından katledilen Naman; 1945'teki Setif'tir bu, Fort-le-France'dır, Saygon, Dakar ve Lagos'dur. Fransa'nın özgürlüğünü ya da

ingiltere uygarlığını savunmak için savaşan tüm “nigger”lar ve tüm “pis Araplar”, Keita Fodeba’nın bu şiirinde kendilerini tanıyacaklardır.

Ama Keita Fodeba daha ilerisini de görür. Sömürgecilik yerli halkları savaş alanlarında kullandıktan sonra bağımsızlık hareketlerini kırmak için eğitimli askerler olarak da kullanır. Sömürgelerdeki kıdemli asker dernekleri var olan en milliyetçilik-karşıtı güçlerden biridir. Şair Keita Fodeba, Fransız sömürgeciliğinin örgütlediği komploları sonuçsuz bırakması için Gine Cumhuriyeti içişleri Bakanı’nı hazırlıyordu. Fransız gizli servisi, diğer şeylerin yanı sıra, yeni bağımsız Gine devletini yıkmak için gerçekten de eski kıdemli askerlerin yardımını almıştır.

Halkı için yazan sömürge aydını, geçmişi kullanırsa bunu halkı geleceğe açmak için, onları eyleme teşvik etmek ve umut beslemek için yapmalıdır. Ama bu umudu sağlamak ve ona bir öz verebilmek için eyleme katılmalı, kendisini ulusal mücadeleye ruh ve bedeniyle adamalıdır. istediğiniz her şeyden söz edebilirsiniz, ama bir insanın yaşamında yeni ufuklar açmakla ilgili bir şeyden söz etmeye, ülkenizi aydınlatmaya ve kendi halkınızın yanında dimdik durmaya gelince, o zaman kas gücü gerekir işte.

Sömürge aydını, yalnızca kendi ulusal kültürüne karşı sorumlu değildir, yalnızca bir veçhesini kültürün oluşturduğu ulusun tümüne karşı sorumludur. Sömürge aydını, ulusal mücadelenin nerede ve ne zaman verileceğini belirlemekle ilgilenmemelidir. Ulusal kültür için savaşmak, öncelikle ulusun kurtuluşu için, içinde bir kültürün gelişeceği bu somut döl yatağı için savaşmak demektir. Kültür için savaş, halkın mücadelesinden ayrı verilemez. Örneğin Cezayir’de Fransız sömürgeciliğine karşı dişiyle tırnağıyla savaşan tüm erkek ve kadınlar hiç de Cezayir kültürüne yabancı insanlar değildir. Ulusal Cezayir kültürü, savaş sırasında, cezaevlerinde, giyotin altında, tüm Fransız mevzilerinin ele geçirilmesi ve yok edilmesinde biçimlenir.

Bu yüzden sömürgeciliğin bozma ve küçültme girişimlerini boşa çıkaracak somut örnekler bulmak için halkın geçmişine dalmakla yetinmememiz gerekir. Geleceği kurmak ve filiz vermeye şimdiden başlayan bir zemin hazırlamak için halkla aynı ritimde çalışmalı ve savaşmalıyız. Ulusal kültür, soyut popülizmin gerçeği ortaya çıkardığına inandığı bir folklor değildir. Saf davranışlar kütlesi, diğer bir deyişle halk

gerçekliğiyle giderek daha az ilişkisi olan davranışların donuk kütlesi değildir. Ulusal kültür, halkın güçlerini birleştirmek ve güçlü kalmak için yaptığı eylemleri tanımlamak, meşrulaştırmak ve övmek üzere kolektif düşünce sürecidir. Azgelişmiş ülkelerde ulusal kültür, bu ülkelerin verdiği kurtuluş mücadelesinin tam göbeğinde yer almalıdır. “Zenci-Afrika” kültürü için hâlâ savaşan ve bu kültürü birleştirmeye adanmış konferanslar düzenlemeye devam eden Afrikalı aydınlar, bugün, sikkeleri ve lahitleri kıyaslamaktan öte bir iş yapamayacaklarını kavramalıdır.

Senegal ve Gine ulusal kültürleri arasında ortak bir kader yoktur, ama aynı Fransız sömürgeciliğinin tahakkümünde olan Senegal ve Gine uluslarının kaderleri ortaktır. Senegal ulusal kültürünün Gine ulusal kültürüne benzemesini istiyorsak, iki ülkenin liderlerinin bağımsızlık, sendikalar ve ekonomi sorunlarını aynı bakış açılarıyla ele almaları yeterli değildir. O zaman bile tam bir aynılıktan söz edilemez, çünkü halkla liderlerin hızı aynı değildir.

Tümüyle aynı iki kültür diye bir şey olamaz. Bir siyah kültür yaratmanın mümkün olduğuna inanmak, onların yaratanların ekonomik ve kültürel üstünlüklerinin yıkıldığına tanık oldukları için, “Zenci”lerin yok olma sürecinde olduğunu nedense unutmaktır.[39] Siyah kültür diye bir şey asla olamaz, çünkü siyah cumhuriyetleri var etmenin görevi olduğunu hisseden tek bir politikacı yoktur. Sorun, bu insanların halklarına biçtiği rolü, kurmaya karar verdikleri toplumsal ilişkiler türünü ve insanlığın geleceği için düşüncelerini bilmektir. Önemli olan budur. Geri kalanı boş lâf ve göz boyamadır.

1959’da Roma’da biraraya gelen Afrikalı aydınlar birlik sözünü ağızlarından düşürmediler. Ama bu kültürel birliğin önde gelen savunucularından biri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda Cezayir halkına karşı oy kullanan hükümetini destekleyen, bugün Madagaskar hükümetinin bakanı Jacques Rabemananjara’ydı. Rabe, kendisine karşı dürüst olsaydı hükümetten istifa eder ve Madagaskar halkının iradesini temsil ettiğini iddia edenleri kınardı. Doksan bin ölü Madagaskarlı, Rabemananjara’ya Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda Cezayir halkının isteklerine karşı çıkma yetkisini vermemişti.

“Zenci-Afrikalı” kültürü şarkılar, şiirler ya da folklorla değil, halkların mücadelesiyle derinleşir. Afrika Kültür Derneği üyesi de olan ve Afrika kültürü konusunda bizimle çalışan Senghor, delegasyonuna Cezayir’deki Fransız hattını desteklemesi direktifini vermekten hiç çekinmedi. “Zenci-Afrikalı” kültürüne ve Afrika’nın kültürel birliğine verilen destek halkın kurtuluş mücadelesine koşulsuz destek olmanın ilk koşuludur. Bu kültür için gerekli koşulların yaratılmasına, yani tüm kıtanın kurtuluşuna gerçekçi bir katkıda bulunmadığı taktirde kimse Afrika kültürünün gelişmesini bekleyemez.

Kültüre ilişkin hiçbir konuşma, hiçbir açıklamanın bizi temel görevlerimizden –ulusal topraklarımızı kurtarma, sömürgeciliğin yeni biçimlerine karşı sürekli mücadele; ve liderler olarak zirvede kendimize hayran olmayı inatla reddetme– alıkoyamayacağını bir kez daha belirtelim.

Ulusal Kültürün ve Kurtuluş Savaşının Ortak Temelleri

Sömürge tahakkümünün her şeyi silip süpürücü, yerle bir edici niteliği, fethedilen halkın kültürel yaşamını son derece hızla bozar. Bu kültürel yok oluşa, ulusal gerçekliğin inkârı, işgalci gücün dayattığı yeni hukuk sistemi, yerli halkın ve geleneklerinin sömürge toplumu tarafından marjinalleştirilmesi, zoralım ve kadınlarla erkeklerin sistematik köleleştirilmesi katkıda bulunmuştur.

Üç yıl önce ilk kongremizde, sömürge durumunda her tür dinamizmin yerini hızla somut tavırların aldığını göstermiştim. Kültür alanı güvenlik çitleri ve tabelalarla çevrilidir; bunların her biri en temel nitelikte savunma mekanizmalarıdır, birçok açıdan temel kendini koruma içgüdüsüne benzer. ilginçtir, çünkü ezen artık fethedilen ulusun ve kültürün nesnel olarak var olmamasıyla yetinmez. Artık sömürge insanının bir dizi içgüdüsel davranışına dönüşmüş olan kültürünün ötekilerden aşağı olduğunu kabul etmesi, ulusunun gerçekdışılığını tanıması ve en uç noktada da, kendi biyolojik yapısının düzensiz ve tamamlanmamış karakterini kabul ettiğini itiraf ettirmek için her çabaya başvurur.

Sömürge insanının bu duruma tepkisi farklılık gösterir. Kitleler sömürge durumuyla tamamen farklı gelenekleri bozulmadan korurken, zanaatkârın tarzı giderek klişe bir şekilciliğe bürünürken, aydın kişi işgalcinin kültürünü edinmek için deli gibi çabalar; kendi ulusal kültürünü eleştirmek için hiçbir olanağı kaçırmaz ya da bu kültürün tutkulu, yöntemli ve ayrıntılı ama hızla kısırlaşan bir envanterini çıkarmakla yetinir.

Bu iki tepkinin ortak özeliği, her ikisinin de kabul edilemez çelişkilerle sonuçlanmasıdır. ister dönek, ister özcü olsun, sömürge insanı, sömürge durumunun analizi kesin çizgilerle yapılmadığı için etkisiz kalır. Sömürge durumu ulusal kültürü neredeyse tamamen durdurur. Sömürge durumu bağlamında ulusal kültür, ulusal kültür olayları, buluşlar ya da reformlar gibi şeyler yoktur ve asla da olmayacaktır. Kültürel dinamizmi canlandırmaya ve temaları, biçimleri ve tonları yeniden şekillendirmeye yönelik girişimler ara sıra görülür. Bu tür çıkışların hemen, somut ve

görünür etkileri sıfıra yakındır. Ama sonuçları sonuna kadar izlersek, ulusal bilincin üstündeki örtünün kalktığının, baskıya meydan okunduğunun ve ulusal kurtuluş mücadelesi için umut olduğunun işaretlerini görürüz.

Sömürge tahakkümü altındaki ulusal kültür, sistematik bir şekilde yok edilmeye çalışılan sorgu altında bir kültürdür. Hızla yasadışılığa mahkûm edilmiş bir kültür haline gelir. Bu yeraltı kültürü nosyonu, işgalcinin tepkilerinde hemen algılanabilir; geleneklere bağlılığı ulusun ruhuna sadakatsizlik ve boyun eğmeyi reddetme olarak değerlendirir. Sömürge toplumunun mahkûm ettiği kültür ifadelerinin bu inatçılığı ulusallığın bir göstergesidir. Ama bu gösterge bizi atalet yasalarına geri götürür. Hiçbir saldırı başlatılmamış, hiçbir ilişki tanımlanmamıştır. Giderek daha da büzüşen, daha da atıl ve boş hale gelen bir çekirdeğe umarsızca yapışma vardır yalnızca.

Bir ya da iki yüzyıllık sömürü döneminden sonra ulusal kültür panoramasında büyük bir büzüşme olmuştur. Ulusal kültür, davranış kalıpları, geleneksel giysiler ve çeşitli âdetler envanteri haline gelmiştir. Pek az hareket görülebilir. Gerçek yaratıcılık ve canlılık söz konusu değildir. Yoksulluk, ulusal ezilme ve kültürel baskı tek ve aynı şeydir. Bir yüzyıl sömürge tahakkümünden sonra kültür pıhtılaşmış ve taşlaşmış bir hal alır. Ulus gerçekliğinin dumura uğraması ve ulusal kültürün ölüm sancıları birbirini besler. Bu nedenle de kurtuluş mücadelesi sırasında bu ilişkilerin gelişimini izlemek hayati bir önem taşır. Kültürün inkârı, her tür duygu ya da dinamizm belirtisinin hor görülmesi ve her tür örgütlenmenin yasaklanması sömürge insanındaki saldırgan davranış tarzının ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Ama bu davranış kalıbı bir savunma tepkisidir, belirli değildir, anarşik ve etkisizdir. Sömürge talanı, yoksulluk ve yaygın kıtlık sömürge insanını açık örgütlü isyana giderek daha çok iter. Yavaş yavaş, farkına varılmadan karşı karşıya geliş gereği kendisini dayatır ve sonunda halkın büyük çoğunluğu tarafından hissedilir. Daha önce var olmayan gerilimler ortaya çıkar. Uluslararası olaylar, sömürgeci imparatorlukların tüm kesimlerinin çöküşü ve sömürge sistemine içkin çelişkiler bir yandan ulusal bilinci motive edip canlandırırken diğer yandan da sömürge insanının savaşma yeteneğini güçlendirir ve teşvik eder.

Artık sömürge sisteminin her düzeyinde var olan bu yeni gerilimlerin kültürel cephede de yansımaları olur. Örneğin yazın alanında görece aşırı bir üretim görülür. Bir zamanlar sömürgeci yazınının soluk bir taklidi olan yerli üretim daha çok çeşitlenir ve kendine özgü bir nitelik edinir. Baskı döneminde asıl olarak tüketici olan entelijensiya artık üretici olur. Yazın başta kendisini trajedi ve şiirle sınırlar. Daha sonra romanlar, kısa hikâyeler ve denemeler ortaya çıkar. Kurtuluş mücadelesinin yöntem ve amaçları netleştikçe şiirsel yaratıcılığın soluklaşmasına yol açan bir tür iç örgütlenme, bir ifade yasası vardır sanki. Temalarda kökten bir değişim olur. Gerçekten de, işgalciye güven veren o acı, umutsuz şikayetleri, o gürültülü, şiddetli patlamaları giderek daha az görürüz. Sömürgeciler eskiden bu tür anlatım çabalarını teşvik etmişler ve var olmalarına yardımcı olmuşlardı. Aslında işgalci bu rahatsız edici teşhirleri, sergilenen bu sefaleti ve ateşli sözleri bir katarsis eylemine benzetiyordu. Bunları teşvik etmek, bir anlamda dramatiklikten kaçmak ve ortamı yumuşatmaktır.

Ama böyle bir durum uzun süre devam edemez. Aslında ulusal bilincin halk arasında kaydettiği ilerleme, sömürge aydınının yaratılarını değiştirir ve onlara netlik kazandırır. Halkın kalıcı gücü karşısında aydın, ağıtları aşmaya yönelir. Yakınma önce suçlama halini alır, sonra davete dönüşür. Daha sonra da isyan çağrısı gelir. Ulusal bilincin berraklaşması yazınsal üslup ve temalarda radikal değişikliklere yol açmakla kalmaz, tamamen yeni bir dinleyici kitlesi de yaratır. Sömürge aydını başta yalnızca işgalciyi düşünerek –etnik ya da öznelci araçlarla onu suçlama ya da hoşnut etme niyetiyle– işe koyulmuşken, yavaş yavaş kendi halkına yönelir.

Ancak bu noktadan sonra ulusal bir yazından söz edebiliriz. Yazınsal yaratı tamamen milliyetçi olan temaları ele alır ve anlatır. Tüm halkı ulusun var olması için savaşa çağırması anlamında, sözcüğün tam anlamıyla savaş yazınıdır bu. Savaş yazınıdır, çünkü ulusal bilince katkı sağlar, ona biçim ve çerçeve verir ve önüne yeni, sınırsız ufuklar açar. Bu bir savaş yazınıdır, çünkü tarihsel bir zamana yerleştirilmiş bir kararlılıktır, çünkü sorumluluk alır.

Başka bir düzeyde, vaktiyle sınıflandırılmış ve zaman içinde donmuş sözlü yazın, masallar, destanlar ve halk şarkıları değişmeye başlar. Sürükleyicilikten yoksun hikâyeler anlatan hikâyeciler artık anlattıklarına

canlılık katar ve radikalliği giderek artan değişiklikler yapar. Savaşları güncelleştirmeye ve mücadele türlerini, kahraman adlarını, kullanılan silahları modernleştirmeye yönelik girişimler görülür. Dolaylı anlatım yöntemi giderek daha çok kullanılır. “Uzun zaman önce” demek yerine, “Anlatacaklarım başka bir yerde oldu, ama bugün ya da yarın burada da olabilir” gibi daha belirsiz bir ifade kullanılır. Buradan bakıldığında Cezayir örneği anlamlıdır. 1952-53’ten itibaren eskimiş ve sönükleşmiş hikâyeciler hem anlatma yöntemlerini hem de masallarının içeriğini kökten değiştirdiler. Eskiden az sayıda olan dinleyicileri hızla arttı. Epik anlatım standart biçimiyle yeniden ortaya çıkarak bir kez daha kültürel değeri olan özgün bir eğlence biçimi haline geldi. Sömürgecilik 1955’ten itibaren bu hikâyecileri sistematik olarak tutuklamaya başladığı sırada ne yaptığını çok iyi biliyordu.

Halkın bu yeni kahramanlık şarkılarıyla buluşması yeni bir coşku kazandırır, unutulmuş kas gerilimlerini uyandırır ve hayalgücünü geliştirir. Hikâyeci ne zaman yeni bir bölüm anlatsa, halka gerçek bir çağrışım sunar. Yeni bir insan tipinin varlığı halka gösterilir. Şimdiki zaman artık kendi içine dönük değildir, her yöne kanalize edilmiştir. Hikâyeci hayalgücünün dizginlerini bir kez daha elinden bırakır, buluşlar yapar ve yaratıcı haline gelir. Hatta böyle bir dönüşüme hazır olmayan karakterler, kaçaklar, serseriler gibi az çok toplumdışı kişiler bile yeniden keşfedilir ve rehabilite edilir. Bir sömürgede hayalgücünün ve şarkılarla halk masallarının yaratıcılığının ortaya çıkışına çok dikkat etmek gerekir. Hikâyeci deneme yanılmayla halkın beklentilerine karşılık verir ve yeni modeller, ulusal modeller aramaya koyulur; bu modeller ona aitmiş gibi görünse de aslında dinleyicilerin desteğiyle ortaya çıkar. Komedi ve farslar yok olur ya da çekiciliğini kaybeder. Tiyatro ise artık yalnızca aydının huzursuz ve acı çeken bilincine ait değildir. Umutsuzluk ve ayaklanma karakterini yitiren tiyatro halkın günlük işi olur, hazır ya da hazırlanmakta olan bir eylemin parçası olur.

El sanatları alanında pıhtılaşmış, taşlaşmış biçimler esnekleşir. Örneğin aynı belirli yüz ve duruştan binlercesi yapılan ağaç işçiliği çeşitlenmeye başlar. ifadesiz ya da aşırı gergin masklar ortaya çıkar, kollar bir eyleme koyuluyormuş gibi yukarı doğru kalkmıştır. iki, üç ya da beş figür içeren kompozisyonlar belirir. Sayıları çığ gibi büyüyen amatör ya da

eleştirmenler geleneksel okulları yaratıcı çalışmaya teşvik eder. Kültürel yaşamdaki bu yeni canlılık çoğu zaman fark edilmez. Ama ulusal mücadeleye katkısı yaşamsal önemdedir. Figür ve yüzlere can veren, yaratı teması olarak aynı heykel kaidesine oturtulmuş bir grubu seçen sanatçı örgütlü hareketi esinler.

Uyanmakta olan ulusal bilincin seramik ve çömlekçilik alanlarında da az çok benzer etkisi oldu. Şekilcilik bir kenara bırakıldı. Testiler, küpler ve tepsiler önce biraz, sonra hayli radikal bir biçimde yeniden şekillendirildi. Eskiden ancak birkaç tane olan ve geleneksel uyum kurallarına uygunluk gösteren renkler, devrimci kabarışın etkilerini yansıtarak hep birden geri döndü. Belirli kültürel koşullarda tamamen yasaklanmış olan bazı maviler ve sarılar artık rahatsız etmeden ortaya çıkıyor. Aynı şekilde, sosyologlara göre bazı katı kurallı bölgelerde tipik olarak görülen insan yüzünün temsili tabusu da birdenbire yok olur. Metropol antropologları ve uzmanlar bu değişimleri hemen fark eder. Kodlara bağlanmış sanatsal üsluba ve sömürge sistemine uyumlu gelişen kültüre gönderme yaparak bunların tümü mahkûm edilir. Sömürgeci uzmanlar bu yeni biçimleri tanımaz ve yerli geleneklerinin imdadına koşar. Yerli üslubunun savunucusu haline gelen, sömürgeciler olur. Bir sömürge gerçekliğini tam içermediği için hatırlamaya değer ve özel önem kazanan bir örnek verelim: beyaz caz tutkunlarının bebop gibi yeni üslupların ikinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmasına verdikleri tepki. Sömürgecilere göre caz beş bardak viski içmiş, kendi şanssızlığına ve beyazların ırkçılığına ağlayan yaşlı bir “Zenci”nin kırık, umarsız özlemiydi. Kendisini anlar anlamaz, tüm dünyayı farklı bir şekilde görmeye başlar başlamaz, umut ışığı görüp ırkçı dünyayı geri çekilmeye zorlar zorlamaz, borusunu canının istediği gibi çalacak, buğulu sesi yüksek ve berrak çıkacaktır. Caz tarzları yalnızca ekonomik rekabetin sonucu değildir. ABD’de Güney’in yavaş da olsa kaçınılmaz yenilgisinin sonuçlarından biridir. Yaklaşık elli yıl içinde yoksul ve zavallı bir “Zenci”nin hıçkırıklarla ağıt yaktığı caz türünün, belirli bir zencicilik biçiminin ve belirli bir ilişki türünün bu donuk imgesine inanan beyazlarca savunulacağını düşünmek hiç de gerçekdışı olmaz.

Dans, şarkı ve geleneksel tören alanlarını incelediğimizde de aynı dönüşümleri, aynı ilerlemeyi ve aynı sabırsızlığı buluruz. Dikkatli bir gözlemci, siyasal ya da silahlı mücadeleden çok önce bu sanatlarda yeni

canlılığın nabız atışlarını ve yaklaşan çatışmayı hissedebilir. Alışılmadık ifade biçimleri, artık çağrı gücüyle değil, yaklaşan çatışmayı akılda tutarak bir araya getirme ve seferber etme gücüyle donanmış özgün temalar görülür. Her şey halkın sağduyusunu uyandırmak ve ataleti ya da yenilgiyi devre dışı bırakmak ve reddetmek için birlikte çalışır. El sanatları, dans, müzik, yazın ve sözlü anlatıma yeni bir anlam ve dinamizm katıldığından, sömürge insanı algısını yeniden kurar. Dünya artık lanetli görünmez. Kaçınılmaz çatışma için gerekli koşullar olgunlaşmıştır.

Kültür alanında yeni bir enerjinin ortaya çıkışına tanık olmuştuk. Bu enerjinin, bu yeni biçimlerin ulusal bilincin olgunlaşmasıyla bağlantılı olduğunu ve şimdi de giderek daha da nesnelleştiğini ve kurumsallaştığını görmüştük. Ne pahasına olursa olsun ulusal bir varoluş gereği bu yüzdendir.

Ayrıca pek savunulamayacak ortak yanlışlardan biri de, kültürel buluşlara girişmek ve yerli kültürünün değerini sömürge tahakkümü bağlamına yerleştirmektir. Paradoksal gibi görünen bir önermeye varmamızın nedeni budur: Sömürge bir ülkede en temel, en kaba ve çeşitlilikten en yoksun haliyle milliyetçilik, ulusal kültürü savunmanın en etkili ve güçlü aracıdır. Bir kültür öncelikle bir ulusun ifadesidir; tercihlerinin, tabularının ve modellerinin ifadesidir. Öteki tabu, değer ve modeller toplumun her aşamasında oluşur. Ulusal kültür bütün bu değerlerin toplamı, bir bütün olarak toplumun ve onun çoğul katmanlarının içinde ve dışındaki gerilimlerin sonucudur. Sömürge koşullarında, ulusun ve devletin desteğinden yoksun kalan kültür yok olur ve ölür. Ulusal kurtuluş ve devletin yeniden yaratılması, kültürün varlığı için gerekli önkoşullardır.

Ulus, kültürün taşkınlığının, sürekli kendisini yenilemesinin ve olgunlaşmasının sadece önkoşulu değildir. Bir gerekliliktir de. Birincisi, kültürün önündeki engelleri kaldıran ve yaratıcılık kapılarını açan, ulus olma mücadelesidir. Daha sonra kültürün ifade koşullarını ve çerçevesini sağlayacak olan da ulustur. Ulus, kültüre güvenilirlik, geçerlilik, dinamizm ve yaratıcılık verebilecek tek güç olan o vazgeçilmez koşulları sağlar. Aynı şekilde bu kültürün başka kültürlere açılmasını ve onları etkilemesini ve içine sızmasını sağlayacak olan da, ulusal karakterdir. Var olmayan bir kültürün gerçeklik üzerinde etki yaratması, hatta onu etkileyebilmesi

beklenemez. Dolayısıyla ulusun yeniden inşası, sözcüğün en biyolojik anlamıyla ulusal kültüre can vermelidir.

Böylece eski kültür katmanları arasındaki giderek önemi artan çatlakları görmüş olduk ve ulusal kurtuluş için belirleyici savaşın arifesinde yeni anlatım biçimleri ile hayalgücünün kanatlanışını kavradık.

Geriye önemli bir soru kalıyor: Mücadeleyle, siyasal ya da silahlı çatışmayla kültür arasında nasıl bir ilişki vardır? Çatışma sırasında kültür askıya mı alınır? Ulusal mücadele bir kültürün ifadesi midir? Kültür için a posteriori[40] yararlı olsa da kurtuluş savaşının kendi içinde kültürün inkârı olduğu sonucuna varmalı mıyız? Diğer bir deyişle, kurtuluş mücadelesi kültürel bir olgu mudur?

Sömürge halkın ulusun egemenliğini tesis etmek için kalkıştığı bilinçli ve örgütlü mücadelenin var olan en büyük kültür açılımını oluşturduğuna inanıyoruz. Kültüre daha sonra geçerlilik ve enerji veren, tek başına mücadelenin başarısı değildir; kültür mücadele sırasında kış uykusuna yatmaz. Güncel mücadelenin gelişimi ve iç ilerleyişi, kültürün yönelebileceği çok sayıda yol açar ve üstü kapalı yeni olasılıklar gösterir. Kurtuluş mücadelesi ulusal kültüre eski değer ve biçimlerini geri vermez. insanlar arasındaki ilişkileri temelden yeniden kurmayı amaçlayan bu mücadele, halk kültürünün ne biçimini ne de içeriğini etkiler. Mücadeleden sonra yalnızca sömürgecilik değil sömürge insanı da yok olur.

Bu yeni insanlık, kendisi ve başkaları için kaçınılmaz olarak yeni bir hümanizma tanımlar. Mücadelenin amaç ve yöntemleri bu yeni hümanizmanın habercisidir. Toplumun her düzeyini harekete geçiren, halkın niyet ve beklentilerini ifade eden ve yalnızca halkın desteğine dayanmaktan korkmayan bir mücadele istisnasız zafere ulaşır. Bu tür bir mücadelenin değeri, kültürel gelişim ve yenilikler için gerekli azami koşulları sağlamasıdır. Ulusal özgürlük bu koşullarda yaratıldıktan sonra, bazı yeni bağımsız olmuş ülkelerde görülen çetrefil kültürel kararsızlık diye bir şey söz konusu olamaz, çünkü ulusun doğuş ve işleyiş tarzı kültür üzerinde temel bir etki sağlar. Halkın uyumlu eyleminden doğan ve halkın gerçek isteklerini cisimleştiren devleti dönüştürebilen bir ulus, kendi varoluşu için istisnai ölçüde yaratıcı anlatımlar üzerinde varolur.

Kendi ülkesinin kültürü konusunda kaygı duyan, bu kültüre evrensel bir boyut kazandırmak isteyen sömürge insanı, bu amaca ulaşmak için güvenini yalnızca bağımsızlığın kaçınılmaz olduğu ve otomatik olarak halkın bilincine kazındığı ilkesine dayandırmaktan kaçınmalıdır. Amaç olarak ulusal kurtuluş bir şeydir, mücadelenin yöntemleri ve halk bileşenleri başka bir şey. inanıyoruz ki, kültürün geleceği ve bir ulusal kültürün zenginliği, özgürlük mücadelesine esin kaynağı olan değerlere dayanır.

Şimdi bazı ikiyüzlüleri deşifre etme zamanı geldi. Bazıları diyor ki, insanlık milliyetçi iddialar aşamasını çoktan geçti, daha büyük siyasal birlikler kurma zamanı geldi, dolayısıyla eski moda milliyetçiler hatalarını düzeltmeliler. Biz inanıyoruz ki, tam tersine, çok ciddi sonuçları olabilen hatalar ulusal aşamayı atlama arzusundan kaynaklanır. Kültür ulusal bilincin ifadesiyse, ele aldığımız durumda ulusal bilincin kültürün en yüksek biçimi olduğunu söylemekte bir an bile tereddüt etmem.

Öz farkındalık iletişime kapıyı kapamak değildir. Tam tersine, felsefe bize iletişimin tek başına bilincin güvencesi olduğunu öğretir. Milliyetçi olmayan ulusal bilinç bize uluslararası bir boyut kazandırabilir. Ulusal bilinç ve ulusal kültür sorunu Afrika’da özel bir boyut kazanır. Afrika’da ulusal bilincin doğuşunun Afrika bilincinin doğuşuyla tamamen koşut bağlantısı vardır. Afrikalıların ulusal kültüre karşı sorumlulukları aynı zamanda “Zenci-Afrikalı” kültürüne karşı da sorumluluklarıdır. Bu ortak sorumluluk metafizik bir ilkeye değil, sömürgeciliğin hâlâ tutunmaya çalıştığı bir Afrika’da her bağımsız devletin kuşatılmış, kırılgan ve sürekli tehlike içinde olan bir ulus olduğunu anlatan basit kuralın farkında olunmasına dayanır.

insan davranışlarıyla değerlendiriliyorsa, o zaman bugün Afrikalı aydınlara düşen en acil görevin kendi ulusunu inşa etmek olduğunu söyleyebilirim. Bu inşa doğru olursa, yani halkın açık iradesini ifade ederse, Afrika halklarının huzursuzluğunu yansıtırsa, o zaman kaçınılmaz olarak evrensel değerlerin keşfedilmesine ve ilerletilmesine yol açacaktır. Ulusal kurtuluş, diğer uluslardan uzaklaştırmak bir yana, ulusu tarih sahnesine çıkarır. Uluslararası bilinç ulusal bilincin tam içinde büyür ve gelişir. Bu iki yanlı gelişme aslında bütün kültürlerin benzersiz odak noktasıdır.

İkinci Siyah Sanatçı ve

Yazarlar Kongresi'nde verilen tebliğ

(Roma, 1959)

5 - Sömürge Savaşı ve Zihinsel Bozukluklar

Ama savaş devam ediyor. Sömürge saldırısının halkımızda açtığı sayısız ve bazen onulmaz yaraları daha yıllarca sarıyor olacağız.

Bugün insanlığın haklı kurtuluş mücadelesine karşı savaşan emperyalizm, oraya buraya çürüme tohumları ekiyor; bunları acımasızca topraklarımızdan ve zihinlerimizden söküp atmalıyız.

Bu bölümde Cezayir halkının verdiği ulusal kurtuluş savaşından kaynaklanan zihinsel rahatsızlıklar sorununu ele alacağız.

Belki de okur bu psikiyatrik notları böyle bir kitapta yersiz ve zamansız bulacak, ama bu konuda yapabileceğimiz bir şey yok.

Bu savaşta ortaya çıkan psikiyatrik olgu, davranış ve düşünce bozukluklarının, “pasifikasyon” işini yürütenlerle “pasifleştirilmiş” insanlar arasında önemli ölçüde görülüyor olması bize bağlı bir durum değildir. Doğrusu şu ki, sömürgecilik özü gereği psikiyatri hastaneleri için uygun ortamı zaten yaratıyor. 1954’ten beri çeşitli bilimsel araştırmalarda Fransız ve uluslararası psikiyatristlerin dikkatini, bir sömürge insanını “iyileştirme”nin, diğer bir deyişle, onu sömürge tipi bir toplumsal ortama tümüyle uydurmanın güçlüğüne çekmek istiyoruz.

Ötekinin sistematik inkârı ve ötekini her tür insani özellikten yoksun bırakmaya yönelik delice kararlılık nedeniyle sömürgecilik sömürge insanını kendisine sürekli “Aslında ben kimim?” sorusunu sormaya zorlar.

Sömürge insanıyla sömürgeci arasındaki bu şiddetle çarpışmanın yarattığı savunma durumu, sömürge insanının kişiliğini ortaya koyan bir yapı oluşturur. Bu “duyarlılığı” anlamak için sömürge rejiminde geçirilen bir gün, sömürge insanında açılan yaraların büyüklüğünü ve derinliğini incelemeye ve değerlendirmeye yeter. Bir sömürge insanının yalnızca tahakküm edilen bir insan olmadığını da hatırlamak gerekir. Alman işgali sırasında Fransızlar insan olarak kaldı. Fransız işgali sırasında Almanlar da insan olarak kaldı. Cezayir’de yalnızca tahakküm yoktu, tam tamına topraktan başka bir şeyi işgal etmeme kararı da vardı. Cezayirliler, peçeli

kadınlar, palmiyeler ve develer Fransız varlığının manzarasını, doğal arkaplanını oluşturur.

Kökten isyancı Doğa aslında sömürgelerde çalılar, sivrisinekler, yerliler ve hastalıklarla eşanlamlıdır. Sömürgecilik ancak bu ehlileşmemiş Doğa'yı denetim altına alınca başarılı olmuştur. Çalıların arasından demiryolu geçirmek, bataklıkların kurutulması ve yerli nüfusun siyasal ve ekonomik varlığını görmezden gelmek aslında tek ve aynı şeydir.

Sömürgeciliğe silahlı mücadeleyle meydan okunmadığında, zararlı güdüler toplamı belirli bir eşiği aştığında, sömürge insanının savunma mekanizması çöker ve çoğu psikiyatrik kurumlara düşer. Bu muzaffer sömürgecilik döneminin sakin ortamındaki sürekli ve hatırı sayılır zihinsel semptomlar baskının dolaysız sonuçlarıdır.

Bugün Cezayir halkının son yedi yıldır kıran kırana verdiği ulusal kurtuluş savaşı, zihinsel bozukluklar için elverişli bir zemin haline gelmiştir.[41] Bu bölüme, özellikle anlamlı bulduğumuz ve tarafımızdan tedavi edilmiş Cezayirli ve Fransız hasta vakalarını ekledik. Buradaki yaklaşımımızın bilimsel olmadığını ve semiyolojik, nosolojik ya da terepotik tartışmalardan kaçınacağımızı eklememize gerek yok. Kullanılan birkaç teknik terim yalnızca başvuru noktaları olarak kullanılmıştır. Ama iki konuda ısrar ediyoruz:

Klinik psikiyatri, genel bir kural olarak, hastalarımızın gösterdiği farklı bozuklukları "reaksiyoner psikoz" başlığı altında sınıflar. Bunu yaparken de bozukluğun tetiklediği duruma öncelik verilir. Ama bazı vakalarda hastanın psikolojik, duygusal, biyolojik tarihinin rolü ile, bulunduğu ortamın oynadığı rolden söz edilir. inanıyoruz ki burada seçilen vakalarda tetikleyici etken, asıl olarak kanlı, acımasız ortam, insanlık dışı uygulamaların yaygınlığı ve insanların tam bir yıkıma tanık olmalarının yol açtığı kalıcı izlenimdir.

A serisindeki 2 nolu vaka tipik bir reaksiyoner psikozdur, ama B serisindeki 1, 2, 3, 4 ve 5 nolu vakalar, tetikleyici etkeni tam olarak anlayamasak da, çok daha belirsiz bir nedeni düşündürüyor. Burada savaş var; bu, dünyayı temelinden sarsan ve bozan, aslında tetikleyici olan, çoğunlukla tam bir soykırım özelliğine bürünen sömürge savaşıdır. Resmi

terimi kullanırsak, ama sömürge savaşının genel ve özel koşullarına özel bir vurgu yaparsak, bunlar kısa süreli reaksiyoner psikozlardır. iki büyük dünya savaşından sonra sivil mülteciler ve bomba kurbanlarının yanı sıra savaşa katılan askerlerin zihinsel patolojisi üzerine de çok sayıda yayın çıktı. Burada belirtilen bazı psikiyatrik tabloların daha önce rastlanmadık görünümü, bu sömürge savaşının neden olduğu patolojide bile yeni olduğunu –hâlâ gerekiyorsa– doğrular.

Bu reaksiyoner bozuklukların görece zararsızlığı ve sekonder psikotikleşme vakalarının, yani kişiliğin tamamen altüst olduğu vakaların da elbette ele alınabileceği, ama bunların yalnızca istisna olduğu şeklindeki yerleşik nosyon ise bizce pek dikkate alınmamaktadır. Biz, tam tersine, bu patolojik süreçlerin kural olarak çoğunlukla habis olduğu görüşündeyiz. Bunlar aylarca süren, benliğe tüm gücüyle saldıran ve hemen her zaman geriye neredeyse çıplak gözle görülebilecek bir zayıflık bırakan rahatsızlıklardır. Var olan bütün kanıtlara göre bu tür hastaların geleceği ipotek altındadır. Bu görüşü aydınlatmak için bir örnek verelim.

Birkaç yıldır bağımsız olan bir Afrika ülkesinde direnişe katılmış bir yurtsever ve eski direniş savaşçısını tedavi etme olanağı bulmuştuk. Otuz yaşlarındaki bu adam bize öğüt ve yardım talebiyle geldi. Her yılın belirli bir gününde uzun süreli uykusuzluk, panik atak ve intihar saplantısı yaşıyordu. O belirli gün, bir yere bomba koyması emrinin verildiği gündü. Saldırıda on kişi ölmüştü.[42]

Bir an bile yaptığı eylemi reddetmeyi düşünmeyen bu militan, ulusal bağımsızlık için ödemek zorunda olduğu bedeli tam olarak kavramıştı. Bu tür sınır (borderline) vakalar devrimci çerçeve içinde sorumluluk sorusunu ortaya koyar.

Buraya alınan gözlemler 1954-59 arası dönemi kapsar. Bazı hastalar Cezayir’de ya hastanelerde ya da özel muayenehanelerde tedavi edildi. Diğerleri Ulusal Kurtuluş Ordusu’nun sağlık birimlerinden tedavi gördü.

A Serisi

Burada beş vaka var. Bunlar ağır reaksiyoner bozuklukların çok açık semptomlarını gösteren Cezayirli ya da Avrupalılardır.

1.Vaka.

Karısına tecavüz edilmesinden sonra bir Cezayirlide görülen iktidarsızlık

B… yirmi altı yaşında bir erkek. Bize uykusuzluk ve sürekli migren şikayetiyle FLN'nin Sağlık Bölümü tarafından gönderildi. Eski bir taksi sürücüsü olan B… on sekiz yaşından beri milliyetçi partilerde militandı. 1955'te FLN üyesi oldu. Taksisiyle defalarca siyasi broşürler ya da siyasi liderleri taşımıştı. Sömürgeci baskı çok arttığında FLN savaşı şehirlere taşıma kararı aldı. Böylece B…, komandoları eylem yerine yakın yerlere taşıma ve çoğunlukla dönüşte götürmek üzere bekleme görevini üstlendi.

Ama bir gün şehrin Avrupalı kısmında hayli büyük bir komando baskınından sonra bölge giriş çıkışa kapatılınca B… taksisini bırakmak, komandolar da dağılmak zorunda kaldı. Düşman aramasından kaçmayı başaran B… bir arkadaşının evine sığındı. Birkaç gün sonra da evine dönemeden üstlerinin emriyle en yakındaki direnişçi grubuna katılarak yeraltına geçti.

Birkaç ay eşinden ve yirmi aylık kızından hiç haber alamadı. Ama polisin kentte haftalarca onu aradığını öğrenmişti. Direnişçilerin yanında iki yıl geçirdikten sonra karısından onu unutmasını isteyen bir mesaj aldı. Karısının namusu lekelenmişti. B… geri dönüp onunla yaşamayı artık düşünmemeliydi. Aşırı kaygılanan B… komutanından gizlice eve gitmek için izin istedi. isteği reddedildi, ama bir FLN üyesinin B…'nin karısı ve ailesiyle ilişki kurması için girişimde bulunuldu.

İki hafta sonra B…'nin birim komutanına ayrıntılı bir rapor geldi.

Terkettiği taksisi (içinde iki makineli tüfek şarjörüyle birlikte) bulunduktan hemen sonra bir grup Fransız asker ve polisi B…’nin evine gitmişti. B…’nin evde olmadığını görünce karısını almışlar ve bir hafta kadar gözaltında tutmuşlardı.

Kadın kocasının arkadaşları konusunda sorguya çekildi ve iki gün boyunca feci şekilde dayak yedi. Üçüncü gün bir Fransız asker (kadın onun subay olup olmadığını bilmiyordu) diğerlerini odadan çıkarıp ona tecavüz etti. Kısa bir süre sonra ikinci bir asker, bu kez odadakileri dışarıya çıkarmadan tecavüz etti ve “Bir daha orospu çocuğu kocanı görme imkânı bulursan sana yaptıklarımızı söylemeyi unutma,” dedi. Kadın bir hafta daha başka sorgudan geçmeden orada kaldı. Daha sonra mevcutlu olarak eve getirildi. Olayı annesine anlattığı zaman, annesi her şeyi B…’ye söylemesi gerektiği konusunda onu ikna etti. Bu yüzden kocasıyla ilk temas olanağını yakalar yakalamaz kadın onuruna sürülen lekeyi itiraf etti.

İlk şok geçtikten sonra B... yaşamının her dakikasını davaya adayarak kendisini topladı. Aylar boyu tecavüz edilen ya da işkence gören Cezayirli kadınlar hakkında raporlar topladı; bu kadınların kocalarıyla görüşme olanağı buldu ve kişisel şanssızlığı, incinmiş erkek onuru ikinci plana geçti.

1958’de B…’ye bir yurtdışı görevi verildi. Tam birliğine yeniden döneceği sırada uykusuzluk ve alışılmadık unutkanlıkları yoldaşlarını ve üstlerini endişelendirdi. Dönüşü ertelendi ve tıbbi muayeneden geçmesi gerektiği kararına varıldı. B…’yi o zaman gördük. ilk izlenimimiz iyiydi. Canlı bir yüz, belki biraz fazla canlı. Gülüşü biraz abartılı, coşkusu yüzeyseldi. “Ben iyiyim... iyiyim. Kendimi şimdi daha iyi hissediyorum. Bana vitamin, biraz iştah şurubu verin, sonra bırakın gideyim.” Anlaşılan derinlerde bir anksiyete vardı. Hemen hastaneye yatırıldı.

İkinci günden itibaren iyimserlik perdesi yok oldu. Karşımızda melankolik depresyon yaşayan, yatağa mahkûm bir anoreksik vardı. Her tür siyasi tartışmada kaçıyor ve ulusal mücadeleyle ilgili her şeye dikkate değer bir ilgisizlik gösteriyordu. Kurtuluş savaşıyla ilgili haberleri dinlemekten kaçıyordu. Sorunlarını belirlemek çok zahmetli oldu, ama birkaç gün sonra hikâyesini yeniden kurmayı başardık.

Yurtdışındaki görevi sırasında B… cinsel ilişki kurmayı denemiş ama başarısız olmuştu. Bunun yorgunluğa bağlı olduğunu, kötü beslenmenin ve aşırı yürüyüşlerin normal bir sonucu olduğunu düşünerek iki hafta sonra yeniden denedi ve gene başarısız oldu. Bir arkadaşı ona B12 vitamini almasını söyledi. Vitamini hap şeklinde aldı. Bir girişim daha, gene başarısızlık. Ayrıca ilişkiden birkaç saniye önce küçük kızının resmini yırtmak için içinde karşı konulmaz bir istek duyuyordu. Böyle sembolik bir bağlantı, bilinçaltında ensest güdüler olasılığını düşündürebilir. Ama birkaç görüşme ve hastanın küçük bir kedinin dayanılmaz kokularla hızla çürüdüğünü gördüğü bir rüya bizi başka bir yola yöneltti. Bir gün küçük kızından söz ederken, “Bu kız,” dedi, “onda da çürümüş bir şeyler var.” Bu andan itibaren uykusuzluğu daha da arttı ve yüksek dozda nöreleptik verilmesine karşın hayli kaygılandırıcı bulduğumuz bir anksiyete gösterdi. Sonra bizimle ilk kez karısı hakkında konuştu. Gülerek, “Fransızların tadına baktı,” dedi. işte o an tüm hikâyeyi birleştirebildik. Olayların dokusu netleşti. Bize ne zaman cinsel ilişkiyi denese karısını düşündüğünü söyledi. itirafları bize çok önemli göründü.

“Bu kızla evlendim, oysa kuzenime âşıktım. Ama kuzenimin ailesi kızlarını başka biriyle evlendirdi. Bu yüzden ailemin bana bulduğu ilk kızı kabul ettim. Karım iyiydi, ama onu sevmiyordum. Kendime hep şöyle derdim: ‘Henüz gençsin... biraz bekle, doğru kızı bulunca boşanır ve mutlu bir evlilik yaparsın.’ Yani karıma çok bağlı değildim. Savaşla birlikte daha da uzaklaştım. Sonunda öyle bir hale geldi ki, eve gelir, yemeklerimi yer ve neredeyse onunla hiç konuşmadan uyurdum.

“Direnişçilerin arasında karımın Fransızların tecavüzüne uğradığını öğrenince, önce orospu çocuklarına öfke duydum. Sonra, “Oh iyi, fazla zarar vermemişler, öldürmemişler. Hayatına yeni baştan başlayabilir,’ dedim. Birkaç hafta sonra beni aradıkları için ona tecavüz ettikleri kafama dank etti. Konuşmadığı için cezalandırmak amacıyla ona tecavüz etmişlerdi. En azından bir militanın adını verebilirdi, böylece o kişiden yola çıkarak tüm şebekeyi bulur ve ortadan kaldırabilir, hatta belki beni de yakalayabilirlerdi. Dolayısıyla bu basit bir tecavüz olayı değildi, dovvar’larda sık sık gördüklerime benzer, aylaklıktan ya da sadistçe nedenlerle yapılmış bir şey değildi; kocasını ele vermektense her şeye katlanmaya hazır inatçı bir kadına yapılan tecavüzdü. Ve o koca da bendim.

Bu kadın hayatımı kurtarmış örgütü korumuştu. Onurunun lekelenmesinin nedeni bendim. Gene de bana, ‘Senin için katlandıklarıma bak,’ demiyordu. Tam tersine ‘Beni unut, yeni bir hayata başla, çünkü onurum lekelendi,’ diyordu.

“O zaman savaştan sonra karıma geri dönme kararını verdim; gözlerinin önünde ırzlarına geçilen karılarının gözyaşlarını silen köylüler görmüştüm. Bu beni çok sarstı; itiraf etmeliyim ki, başta bu tavrı anlayamadım. Ama sivillere durumu açıklamak için bu tür olaylara sık sık müdahale etmemiz gerekiyordu. Fransız askerlerinin tecavüz ettiği ve hamile kalan kızlara evlilik teklifinde bulunan siviller gördüm. Bütün bunlar karımı yeniden düşünmeme yol açtı.

“Böylece ona geri dönmeye karar verdim, ama onu gördüğümde nasıl tepki vereceğimi hâlâ bilmiyorum. Kızımın resmine bakarken, çoğu zaman sanki karımla ilgili her şey çürümüş gibi, kızımın da lekelendiğini düşünüyordum. Ona işkence yapmış olsalar, bütün dişlerini dökmüş olsalar ya da kolunu kırsalar bu kadar aldırmazdım. Ama bu şey, böyle bir şeyi nasıl atlatabilirim? Neden her şeyi bana anlatması gerekiyordu ki?”

Sonra bana “cinsel başarısızlığının” endişelerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını sordu.

Ben yanıt verdim: “Çok mümkün.”

Sonra yatağa oturdu.

“Senin başına gelmiş olsaydı ne yapardın?”

“Bilmiyorum...”

“Karına döner miydin?”

“Sanırım dönerdim...”

“Ah, bak işte... sen de pek emin değilsin.”

Başını ellerinin arasına aldı ve birkaç saniye sonra da odadan çıktı.

O günden sonra yavaş yavaş siyasi tartışmaları dinlemeyi kabul etti, migren ve anoreksiya önemli ölçüde azaldı.

iki hafta sonra birliğine geri dönerken bana şöyle dedi: “Bağımsızlığı kazanınca karıma geri döneceğim. ilişkimiz yürümezse gelip seni Cezayir’de görürüm.”

2. Vaka.

Katliamdan sağ kurtulan bir kişide görülen rastgele öldürme güdüsü

S… otuz yedi yaşında bir fellah. Constantine yakınlarındaki bir dovvar’da yaşıyor. Politikaya hiç karışmamış. Savaş başladıktan sonra yaşadığı bölgede Cezayir güçleriyle Fransız ordusu arasında şiddetli çarpışmalar olmuş. Dolayısıyla S… ölümler ve yaralanan insanlar görmüş. Ama her şeyin dışında kalmaya devam etmiş. Nüfusun genelinin yaptığı gibi o köyün halkı da oradan geçen Cezayirli savaşçılara yardım edermiş. Ama bir gün, 1958’in başında dovvar’dan uzakta olmayan bir yerde ölümcül bir pusu kurulmuş. Düşman güçleri operasyon başlatarak tek bir asker bulunmayan köyü kuşatmışlar. Bütün köylüleri toplayıp sorguya çekmişler. Kimse konuşmamış. Birkaç saat sonra bir Fransız subay helikopterle gelerek, “Bu dovvar için fazla yaygara koparıldı. Yerle bir edin,” demiş. Askerler evleri ateşe vermeye başlamışlar. Biraz yiyecek ya da giysi almak isteyen kadınlar dipçik darbeleriyle uzaklaştırılmış. Bazı köylüler genel karışıklıktan yararlanarak kaçmışlar. Subay kalan erkeklerin bir araya toplanmasını ve yakınlardaki vadiye getirilmesini emretmiş. Katliam orada yapılmış. Yirmi dokuz kişi yakın mesafeden ateşle öldürülmüş. S… sağ uyluğundan ve sol kolundan iki mermi yemiş, kola saplanan mermi kol kemiğini kırmış.

S… bayılmış ve kendine gelince kendisini bir grup ALN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) direnişçisi arasında bulmuş. Sağlık Servisi tarafından tedavi edilmiş ve hareket edebilecek hale gelir gelmez tahliye edilmiş. Yolda davranışları giderek daha da anormalleşmiş ve ona eşlik edenleri sürekli endişelendirmiş. Sivil olmasına karşın silah istemiş ve kimsenin arkasında

yürümesine izin vermemiş. Önünde insan olmasını da reddetmiş. Bir gece bir askerin silahını almış ve uyuyan askerlere beceriksizce ateş etmeye çalışmış. Biraz kaba biçimde silahı elinden alınmış. Bundan sonra elleri bağlanmış. Merkez'e gelişi bu şekilde oldu.

Bize ölü olmadığını ve diğerlerine iyi bir oyun oynadığını anlatmakla başladı. Kalkıştığı öldürme girişiminin hikâyesini yavaş yavaş birleştirmeyi başardık. S… gergin değildi, ama şiddetli ruh hali değişiklikleri gösteriyordu ve bağırışlarla aşırı heyecanlıydı. Bir şey kırıp dökmedi, ama bitmek bilmeyen konuşmasıyla herkesi bitkin düşürdü. Tüm servis onun dile getirdiği "herkesi öldürme" niyetine karşı sürekli teyakkuz halindeydi. Hastanede kaldığı süre içinde yaklaşık sekiz hastaya uyduruk silahlarla saldırdı. Hemşirelerle doktorlar da onun gazabından kurtulamadı. Hemen her zaman ortaya çıkmaya hazır genel bir saldırganlığın karakterize ettiği latant epilepsi vakalarından birine tanık olup olmadığımızı bile merak ettik.

Narkoterapiye başladık. Üçüncü günden itibaren günlük konsültasyonlar patolojik sürecin dinamiklerini daha iyi anlamamızı sağladı. Hastanın kafa karışıklığı giderek hafifledi. Aşağıda söylediklerinden bazı alıntılar bulacaksınız:

"Allah benimledir... ama ölenlerin yanında olmuş olamaz... acayip şanslıydım... hayatta ölmemek için öldüreceksin... bu iş hakkında hiçbir şey bilmediğimi düşününce... aramızda Fransızlar var: Arap kılığına girmişler. Hepsinin öldürülmesi gerek... bana bir makineli verin. Bütün bu sözde Cezayirliler aslında Fransız... ve beni rahat bırakmayacaklar. Ne zaman uyumak istesem odama geliyorlar. Ama artık neyin peşinde olduklarını biliyorum. Herkes beni öldürmek istiyor. Ama kendimi savunacağım. Hepsini öldüreceğim, her birini. Hepsinin gırtlağını keseceğim, seninkini de. Siz hepiniz beni öldürmek istiyorsunuz, ama başka yollar bulmanız gerekecek. Sizi öldürmek beni hiç mi hiç etkilemez. Siz büyükler ve küçükler, kadınlar, çocuklar, köpekler, kuşlar, eşekler... kimse kurtulamayacak. O zaman huzur içinde uyuyabilirim."

Bütün bunları kesik kesik anlattı; hastanın tavrı düşmanca, küçümser ve mesafeliydi.

Üç hafta sonra ajite hali yok oldu, ama yalnız kalma eğilimi ve iletişim kurma isteksizliği nedeniyle rahatsızlığının çok daha ciddi bir gelişme içinde olmasından korktuk. Ama bir ay sonra özürlü durumuna uygun bir iş öğrenmek için dışarı çıkmak istedi. Sonra FLN'nin Sosyal Servisi'ne gönderildi. Onu altı ay sonra gördük, iyiye gidiyordu.

3. Vaka.

Geçici psikotik bir dönem sırasında bir kadını öldürdükten sonra ruh haline uygun psikotik özelliklere sahip majör depresif bozukluk

D… eski bir öğrenci, ALN savaşçısı, on dokuz yaşında. Merkeze geldiğinde hastalığının üzerinden birkaç ay geçmişti. Semptomlar karakteristikti: derin depresyon, elleri sürekli nemli, dudakları kuru. Derin derin iç çekiyordu. Ağır uykusuzluk, rahatsızlık başladıktan sonra iki intihar girişimi. Konuşma sırasında işitsel halüsinasyon. Bazen gözlerini yukarıda belirli bir noktaya birkaç saniye sabitliyor, bu arada yüzü aydınlanıyor, orada bir şey gördüğü izlenimini veriyordu. Tutarsız düşünceler. Psikiyatride bloklama olarak bilinir: Bir mimik ya da ifade başlıyor, sonra belirgin bir neden olmadan birdenbire kesiliyor. Ama özellikle bir öğe ilgimizi çekti: Hasta kanının döküldüğünden, damarlarının boşaltıldığından ve anormal kalp atışlarından söz ediyordu. Bize kanamayı durdurmamız ve hastaneye gelip "kanını emme"lerine izin vermememiz için yalvardı. Bazı zamanlar hiç konuşamadığında bizden kalem istiyordu. Yazdı: "Sesimi kaybettim, tüm hayatım akıp gidiyor." Bu kişiliksizleşme görüntüsü hastalığın ciddi bir aşamaya ulaştığına inanmamıza yol açtı.

Konuşmalarımız sırasında hasta birkaç kez gece olduğunda onu öldürmeye gelen bir kadından söz etti. Daha önce taptığı annesinin öldüğünü ve bu kaybı atlatamadığını (o anda sesi kısılmış ve biraz gözyaşı dökmüştü) bildiğim için, çapraz muayeneyi annelik imgesine yönelttim. Onu rahatsız eden kadını tarif etmesini istediğim zaman, bu kadının yabancı biri olmadığını, onu çok iyi tanıdığını ve onu öldürdüğünü söyledi. Freud'un Yas ve Melankoli'de tanımladığı gibi annesinin ölümünden sonra

bilinçaltı suçluluk kompleksiyle karşı karşıya olup olmadığımızı anlamaya çalıştık. Hastaya onu bu kadar iyi tanıdığı ve öldürdüğü için bu kadın hakkında daha çok şey anlatmasını söyledik. Böylece aşağıdaki hikâyeyi birleştirmeyi başardık:

“Yeraltı hareketine katılmak için öğrencilik yaptığım kentten ayrıldım. Birkaç ay sonra evden haber aldım. Annemin bir Fransız askeri tarafından infaz edildiğini ve kız kardeşlerimden ikisinin kışlaya götürüldüğünü öğrendim. Bugün bile nerede olduklarını bilmiyorum. Annemin ölümü beni derinden sarstı. Birkaç yıl önce babam öldüğünden beri ailedeki tek erkek bendim ve tek amacım annemle kız kardeşlerim için yaşamı kolaylaştıracak bir şeyler yapmaktı. Bir gün beyaz yerleşimcilere ait büyük malikâneye gittim. Orada ünlü bir sömürgeci olan yönetici iki Cezayirli sivili öldürmüştü. Oraya vardığımızda gece olmuştu. Ama adam evde değildi. Yalnızca karısı evdeydi. Kadın bizi görünce bağırmaya ve onu öldürmememiz için yalvarmaya başladı. ‘Kocam için geldiğinizi biliyorum,’ dedi. ‘Ama o burada değil... Ona defalarca politikayla ilgilenmemesini söyledim.’ Kocasını beklemeye karar verdik. Ama ben sürekli kadına bakıyor ve annemi düşünüyordum. Kadın iskemlede oturuyordu, kafası başka yerlerdeymiş gibiydi. Neden onu öldürmüyorum diye düşündüm. Sonra kadın birdenbire ona baktığımı fark etti. ‘Lütfen... beni öldürme... çocuklarım var,’ diye bağırarak üstüme atladı. Bir saniye sonra ölmüştü. Onu bıçağımla öldürmüştüm. Komutanım elimden silahı aldı ve gitmemi emretti. Birkaç gün sonra takım komutanı beni sorguya çekti. Beni vuracaklarını düşünüyordum ama hiç umurumda değildi.[43] Sonra her yemekten sonra kusmaya başladım, uykularım da kötüydü. Daha sonra bu kadın her gece gelip kanımı istedi. Ama ya annemin kanı, o nerede?”

O akşam, hasta yatağa yatar yatmaz odası gene de “kadınlar tarafından işgal edildi.” Bütün kadınlar aynı kadının kopyasıydı. Her birinin karnında açık bir yara vardı. Kansız, hastalık derecesinde solgun ve dehşet verecek kadar zayıftılar. Genç hastaya işkence ettiler ve kendi kanlarını geri vermesini istediler. O an akan suyun sesi odayı doldurdu ve bu ses o kadar yükseldi ki gürültüyle akan bir şelaleye dönüştü. Genç hasta odasının döşemesinin kanla –kendi kanıyla– dolduğunu gördü. Bu arada kadınların

rengi yavaş yavaş yerine geldi ve yaraları kapanmaya başladı. Hasta endişeyle dolu ve ter içinde uyandı ve şafağa kadar ajite hali geçmedi.

Genç hasta şu anda birkaç haftalık tedavi görmüş durumda ve oneroid semptomlar (kâbuslar) neredeyse tamamen yok oldu. Ne var ki kişiliğinde ciddi bir bozukluk kaldı. Annesini düşünmeye başladığı anda annenin yerini karnı deşilmiş bu kadın alıyor. Bilimsel görünmeyebilir ama, bence bu gencin bozuk kişiliğini ancak zamanın iyileştirebileceğine inanıyorum.

4. Vaka.

Hastane tedavisi altındayken kurbanlarından biriyle, uyuşma rahatsızlığıyla bize gelen bir Cezayirli yurtseverle karşılaşan, depresyon geçiren bir Avrupa polis;

A… yirmi sekiz yaşında, evli ve çocuksuz. Birkaç yıldır karısıyla birlikte çocuk sahibi olmak için tedavi gördüklerini öğrendik. Davranış bozuklukları nedeniyle onu bize üstleri göndermişti.

ilk ilişki hayli iyi görünüyordu. Hasta sorunlarından kendiliğinden söz etti. Karısıyla ve karısının ailesiyle ilişkileri iyiydi. işyerinde meslektaşlarıyla arası iyiydi ve üstleri üzerinde iyi bir izlenimi vardı. Sorunu, gece uyumasına engel olan çığlıklar duymasıydı. Son birkaç haftadır yatağa yatmadan önce sıcaktan boğulacak gibi olan karısının bütün şikayetlerine karşın bütün panjurları indirdiğini ve pencereleri sıkı sıkı kapattığını (mevsim yazdı) anlattı. Çığlıkları daha az duymak için kulaklarına pamuk da tıkıyordu. Bazen geceyarısı uğultuyu duymamak için radyoyu açıyor ya da müzik çalıyordu. Sonuç olarak onu rahatsız eden tüm sıkıntılarını bütün ayrıntılarıyla anlattı.

Birkaç ay önce anti-FLN tugayına gönderilmişti. Başta bazı bina ya da kahveleri izleme görevi verilmişti, ama birkaç hafta sonra polis merkezinde tam zamanlı olarak çalışmaya başladı. Orada sorgulara girdi, bu sorgular “dayaksız” olmuyordu. Çünkü, “asla itirafta bulunmak istemiyorlardı.”

“Bazen,” diye devam etti, “bizi biraz olsun düşünüyorlarsa baklayı ağızlarından çıkarıp bizi kelime kelime bilgi almak için saatlerce uğraştırmamalarını söylemek istiyor insan. Ama ha duvarla konuşmuşsunuz ha onlarla. Sorduğumuz bütün sorulara, ‘Bilmiyorum,’ diye yanıt veriyorlardı. Adlarını sorduğumuz zaman bile. Nerede yaşadıklarını sorsak ‘Bilmiyorum’ derlerdi. Tabii onlara işimi göstermek zorundaydım. Ama çok bağırıyorlardı. Başta bu beni güldürdü. Ama sonra sinirimi bozmaya başladı. Bugün çığlık sesinden sorgunun hangi aşamaya geldiğini anlayabilirim. iki yumruk ve kulaklarının arkasına cop darbesi yiyen bir adamın belirli bir konuşma, bağırma ve masum olduğunu söyleme biçimi vardır. iki saat askıda kaldıktan sonra sesinin tonu değişir. Küvetten sonra ses gene değişir. Böylece devam eder. Ama elekrik verildikten sonra dayanılmaz olur. Adamın her an ölebileceğini düşünürsünüz. Elbette bağırmayanlar da var, bunlar dayanıklı insanlar. Ama onları oracıkta öldüreceğimizi sanırlar. Ama biz onları öldürmekle ilgilenmeyiz. Bizim istediğimiz bilgi. Önce onları bağırtmaya çalışırız, er geç boyun eğerler. ilk zaferimiz budur. Sonra devam ederiz. Emin ol, bunu yapmak istemezdik. Ama işleri kolaylaştırmıyorlar. Şimdi evde bile onların çığlıklarını duyuyorum. Özellikle de polis merkezinde ölenlerin çığlıklarını. Doktor, bu işten usandım. Beni iyileştirirseniz, Fransa’ya dönmeyi isteyeceğim. Reddederlerse istifa ederim.”

Bu durum karşısında hastaya sağlık izni verdim. Hasta hastaneye gitmeyi kabul etmediğinden onu özel hasta olarak tedavi ettim. Bir gün, terapi başlamadan hemen önce acilen koğuşa çağrıldım. A… evime geldiğinde karım ona beklemesini söylemiş, ama A… beni bulabileceği düşüncesiyle hastane bahçesinde yürüyüş yapmayı tercih etmiş. Birkaç dakika sonra eve dönerken yolda ona rastladım. Bir ağaca yaslanmıştı, ter içindeydi ve titriyordu, panik atak geçiriyordu. Onu arabama alıp evime götürdüm. Kanapeye uzanınca, hastanede, polis merkezinde sorgulanan (Cezayirli bir yurtsever) ve travma sonrası stres nedeniyle tedavi gören bir hastamı gördüğünü söyledi. O zaman bu polisin hastama yapılan işkenceye aktif olarak katıldığını öğrendim. A…’nın anksiyetesini azaltmak içi ona yatıştırıcı verdim. A… gittikten sonra hastanede yurtseverin tedavi edildiği koğuşa gittim. Personel hiçbir şey fark etmemişti, ama hasta bulunamıyordu. Sonunda onu intihar etmeye çalıştığı banyoda saklanırken

bulduk. O da polisi tanımış ve tekrar merkeze götürmek için kendisini aramaya geldiğini sanmış.

Daha sonra A… birkaç kez daha beni görmeye geldi ve durumunda hızlı bir ilerleme kaydedildikten sonra tıbbi nedenlerle Fransa'ya dönmeyi başardı. Cezayirli yurtsevere gelince, personelin onu yanlış düşündüğüne, polislerin hastane içine alınmadığına, onun çok yorgun olduğuna ve orada tedavi için bulunduğuna vb. ikna etmesi çok uzun zaman aldı.

5. Vaka.

Karısına ve çocuklarına işkence yapan Avrupalı bir komiser

R… otuz yaşında. Kendi isteğiyle bize geldi. Haftalardır "bir şeylerin ters gittiğini" fark eden bir komiserdi. Evli, üç çocuğu var. Çok sigara içiyordu. Günde üç paket. iştahını kaybetmişti ve uykusu sürekli karabasanlarla bölünüyordu. Bu karabasanlarda özellikle ayırt edici bir yan yoktu. Onu en çok rahatsız eden şey "delilik nöbetleri" dediği şeylerdi. Birincisi ona karşı çıkılmasından hoşlanmıyordu: "Şuna bir açıklama getirin, doktor: Biri bana karşı çıkar çıkmaz ona vurmak istiyorum. işimin dışında bile yoluma çıkan insanlara vurma isteği duyuyorum. Hiç nedensiz. Örneğin gazete almak için gazeteciye gidiyorum. Kuyruk var. Beklemem gerekiyor. Gazetemi almak için elimi uzatıyorum (gazeteci eski bir arkadaşım). Kuyruktaki biri bana saldırgan bir tavırla, 'Sıranızı bekleyin,' diyor. Eee, onu dövmek istiyor ve kendi kendime, 'Birkaç saatliğine elime düşseydin dostum, benimle uğraşmaya kalkışmazdın,' diyorum." Hasta gürültüye dayanamıyor. Evde sürekli herkese vurma isteği duyuyor. Çocuklarına, hatta yirmi aylık bebeğine bile şiddetle saldırıyor.

Ama bir akşam karısı çocuklara karşı çok sert olduğunu acı acı protesto edince (Karısı ona "Allahım, sen delisin" bile demişti) karısının üstüne atlaması, dövmesi ve "Sana bu evin hâkiminin kim olduğunu tam olarak öğreteceğim," diye bağırarak bir iskemleye bağlaması onu çok korkutmuştu.

Neyse ki çocukları ağlayıp bağırmaya başladı. O zaman davranışının tam ağırlığının farkına vardı, karısını çözdü ve ertesi gün bir “sinir doktoru”na gitmeye karar verdi. Daha önce böyle olmadığını söyledi; eskiden çocuklarını pek cezalandırmaz ve karısıyla hiç kavga etmezdi. Bu durum “sorunlardan bu yana” başlamıştı. “Doğrusu şu ki,” dedi, “bugünlerde asker gibi kullanılıyoruz. Örneğin geçen hafta sanki ordudaymış gibi çalıştık. Hükümettekiler Cezayir’de savaş olmadığını ve polisin düzeni sağlaması gerektiğini söylüyorlar. Ama aslında Cezayir’de savaş var ve bunu fark ettikleri zaman iş işten geçmiş olacak. Beni en çok rahatsız eden şey işkence. Nasıl olduğunu bilmiyorsunuz, değil mi? Bazen tam on saat boyunca işkence ediyorum...”

“İşkence yapmak sizi nasıl etkiliyor?”

“Çok yorucu... Elbette sırayla yapıyoruz ama sorun işi arkadaşına ne zaman bırakacağına karar vermek. Herkes tutukludan her an bilgi almak üzere olduğunu düşünüyor ve kendisi adamı iyice yumuşattıktan sonra diğer arkadaşın onu konuşturma şerefini kazanmamasına dikkat ediyor. Bu yüzden bazen tutukluyu başkasına devrederiz, bazen de etmeyiz.

“Bazen adamı konuşturmak için ona para, kendi cebimizdeki parayı bile teklif ederiz. Sorunumuz şu: Bu adamı konuşturabilecek misin? Bu bir kişisel başarı sorunu; bir tür rekabet ediyoruz. Sonunda kollarımız yorulur. O zaman Senegallileri çağırırız. Ama onlar da ya fazla hızlı vurur ve yarım saat içinde adamı mahvederler ya da yeterince hızlı vurmaz ve sonuç alamazlar. Gerçekten de bu tür bir işte başarılı olmak için kafanı kullanmak gerekir. Ne zaman duracağını, ne zaman devam edeceğini bilmek lazım. işin ilmini almış olman lâzım. Adam yeterince yumuşamışsa ona vurmaya değmez. Bu nedenle işi kendiniz yapmak zorundasınız, en iyi yorumu siz yapabilirsiniz. Adamı başkalarının eline bırakıp saatte bir gelerek nasıl olduğuna bakanlara karşıyım. Altın kural, adama sizden canlı kurtulamayacağı izlenimini vermemektir. Çünkü o zaman konuşsa bile hayatını kurtaramayacağını düşünür. Bu durumda ondan bir şey alma şansınız yoktur. Adam umutlanmaya devam etmelidir, onu konuşturacak olan şey umuttur.

“Ama beni en çok kaygılandıran karıma yaptıklarım. Kafamda bir vida eksik mi ne. Beni iyileştirin doktor.”

Üstleri ona mazeret izni vermeyi kabul etmediği ve hasta da bir psikiyatrist raporu almayı istemediği için, onu “mesai saatlerinde çalışırken” tedavi ettik. Böyle bir tedavi şeklinin dezavantajları olduğu açıktır. Bu adam sorumluluğu tamamen “var olan zorluklar”a bağlamaya çalışsa da, rahatsızlıklarının sorguların yürütüldüğü odada olanlardan kaynaklandığını çok iyi biliyordu. işkenceci olarak işini bırakmaya hiç niyeti olmadığı için (bu durumda istifa etmesi gerekeceğinden anlamsız olacaktı) benden vicdan azabı duymadan, davranış bozuklukları ortaya çıkmadan ve tam bir gönül rahatlığıyla Cezayirli yurtseverlere işkence yapmaya devam etmek için ona yardımcı olmamı açık bir dille istedi.[44]

B Serisi

Burada tetikleyici etkenin öncelikle Cezayir’de hüküm süren genel savaş ortamı olduğu bazı vaka ya da vaka gruplarını bir araya getirdik.

1. Vaka

Avrupalı oyun arkadaşlarını öldüren on üç ve on dört yaşında iki Cezayirli.

Bu bir adli tıp ekspertizidir. On üç ve on dört yaşındaki iki Cezayirli öğrenci, Avrupalı okul arkadaşlarından birini öldürmekle suçlanıyorlardı. Olayı üstlendiler. Tatbikat yapıldı ve fotoğraflar kayda eklendi. Bu fotoğraflarda çocuklardan biri kurbanı tutarken diğeri ona bıçak saplıyordu. Sanıklar ifadelerini geri almadılar. Onlarla uzun konuşmalar yaptık. Karakteristik laflarını burada aktarıyoruz:

a. On üç yaşıdaki çocuk:

“Ona kızgın değildik. Her perşembe birlikte köyün üstündeki tepede sapanla avlanırdık. En iyi arkadaşımızdı. Babası gibi marangoz olmak istediğinden okulu bırakmıştı. Bir gün onu öldürmeye karar verdik, çünkü Avrupalılar bütün Arapları öldürmek istiyorlar. Yetişkinleri öldüremeyiz, ama onun gibileri öldürebiliriz, çünkü bizimle aynı yaştaydı. Onu nasıl öldüreceğimizi bilmiyorduk. Onu bir çukura atmak istedik, ama ya ölmez de sadece yaralanırsa? Bu yüzden evden bıçak alıp onu öldürdük.”

“Ama neden onu seçtiniz?”

“Çünkü bizimle oyun oynardı. Başka çocuklar bizimle tepeye gelmezdi.”

“Ama sizin arkadaşınız değil miydi?”

“Peki neden bizi öldürmek istiyorlar? Babası milis gücünde ve hepimizin boğazının kesilmesi gerektiğini söylüyor.”

“Ama o size böyle bir şey söylemedi, değil mi?”

“Çocuk mu? Hayır?”

“Onun artık ölü olduğunu biliyorsun.”

“Evet.”

“Ölü ne demek?”

“Her şey bitmiş demektir, cennete gidersin.”

“Onu sen mi öldürdün?”

“Evet.”

“B:irini öldürmüş olmak seni üzdü mü?”

“Hayır, onlar bizi öldürmek istiyorlardı, bu yüzden...”

“Cezaevinde olmak canını sıkıyor mu?”

“Hayır.”

b. On dört yaşındaki çocuk:

Bu çocuk diğer sınıf arkadaşından çok farklı. Kas denetimi, görüntüsü, yanıtlarının tonu ve içeriğiyle neredeyse bir erkek, bir yetişkin. O da cinayet işlediğini reddetmedi. Neden öldürmüştü? Bu soruya yanıt vermedi, ama bana cezaevinde hiç Avrupalı görüp görmediğimi sordu. Bir Cezayirlinin öldürülmesi nedeniyle tek bir Avrupalı tutuklanmış ve cezaevine konulmuş muydu? Cezaevlerinde hiç Avrupalı görmediğim yanıtını verdim.

“Gene de her gün Cezayirliler öldürülüyor, değil mi?”

“Evet.”

“Peki o zaman neden cezaevlerinde yalnızca Cezayirliler var? Bunu bana açıklayabilir misin?”

“Hayır, ama neden arkadaşınız olan bu çocuğu öldürdüğünüzü bana anlat.”

“Anlatacağım... Rivet olayını[45] duymuş muydun?”

“Evet.”

“Orada ailemden iki kişi öldürüldü. Evde, Fransızların hepimizi birer birer öldürmeye yemin ettiğini söylediler. Orada öldürülen Cezayirliler için tek bir Fransız yakalandı mı?”

“Bilmiyorum.”

“Kimse yakalanmadı. Dağlara çıkmak istedim, ama çok gencim. Bu yüzden [öteki çocuk]la ben düşündük ki bir Avrupalı öldürelim.”

“Neden?”

“Sana göre ne yapmamız gerekirdi?”

“Bilmiyorum. Ama sen bir çocuksun ve yaşananlar yetişkinlerin işi.”

“Ama onlar çocukları da öldürüyor.”

“Bu arkadaşını öldürmek için bir neden değil.”

“Tamam, onu ben öldürdüm. Artık istediğini yapabilirsin.”

“Arkadaşın size bir şey yaptı mı?”

“Hayır, hiçbir şey yapmadı.”

“Eeee?”

"Hepsi bu işte."

2. Vaka.

Yirmi iki yaşındaki genç bir Cezayirlide "terörist faaliyet" kılıfı altında intihara yatkınlık ve paranoid hezeyanlar.

Bu hasta, Cezayir'de çalışan Fransız psikiyatristlerinin adli tıp muayenesinden sonra hastanemize Fransız yetkililer tarafından gönderildi.

Hasta bir deri bir kemik haldeydi ve kafası karışıktı. Vücudu berelerle doluydu ve çene kemiğinin iki yerden kırılmış olması beslenmesini olanaksız kılıyordu. Bu yüzden hasta iki haftadan daha uzun süre damardan beslendi.

iki hafta sonra düşüncelerindeki karışıklık biraz düzeldi ve iletişim kurabildik. Bu gencin dramatik geçmişinin hikâyesini yeniden kurmayı başardık.

Hasta ergenlik döneminde ateşli bir izciymiş ve Müslüman izci Hareketi'nin liderlerinden biri olmuş. Ama on dokuz yaşındayken kendini tümüyle mesleğine adamak istediği için izciliği tamamen bırakmış. Tutkulu bir mekanik veri işlem öğrencisi olan genç, bu alanda önde gelen bir uzman olma hayali kuruyormuş. 1 Kasım 1954 onu tamamen mesleki sorunlarla boğuşurken bulmuş. O dönemde ulusal mücadeleye karşı hiç ilgi duymuyormuş. Artık eski arkadaşlarının arasına karışmıyormuş. Kendisini o dönemde "tamamen teknik yeteneklerini artırmaya uğraşan" biri olarak tanımladı.

Ama 1955'in ortalarında, bir akşam aile yemeğinde anne babasının onu bir hain olarak gördükleri izlenimini edinmiş. Birkaç gün sonra bu duygu bulanıklaşmış, ama kavrayamadığı bir tür huzursuzluk ve gerginlik kalmış.

Dolayısıyla yemeğini olabildiğince hızlı yemeye, ailesiyle olabildiğince az konuşmaya ve odasına kapanmaya karar vermiş. Bütün ilişkilerden kaçınmış. Felaket bu koşullar altında gelmiş. Bir gün, saat yarım sularında, sokak ortasında ona korkak diyen bir sesi açık seçik duymuş. Arkasına bakmış, ama kimseyi görememiş. Adımlarını hızlandırmış ve artık işe gitmemeye karar vermiş. Odasında kalmış ve yemek yememiş. Gece kriz gelmiş. Üç saat boyunca her tür hakareti, beyninde ve karanlıkta bağıran sesleri duymuş: "Hain... korkak... bütün kardeşlerin ölüyor... hain, hain..."

Anlatılmaz bir anksiyete her yanını kaplamış. "On sekiz saat boyunca kalbim dakikada 130 attı. Öleceğimi sandım."

Hasta o andan beri tek bir lokma bile yutamıyordu. Gözle görülür bir şekilde eriyordu, kendisini tam bir karanlık içine hapsetmişti, ailesinin içeriye girmesine izin vermiyordu. Üçüncü gün kendisini duaya verdi. Her gün on yedi on sekiz saat diz çöktüğünü söyledi. Dördüncü gün bir anlık bir güdüyle her zamanki ceketini giymeden ve kravatını takmadan onu daha da deli gösteren bir sakalla "bir deli gibi" kendisini sokağa attı. Sokağa çıktığında nereye gideceğini bilmiyordu, ama yürümeye başladı ve bir süre sonra kendisini şehrin Avrupa kısmında buldu. Fiziksel görüntüsü (Avrupalıya benziyordu) devriyeler tarafından durdurulup sorgulanmasını önlüyordu. Oysa yanı başında Cezayirli erkekler ve kadınlar yakalanıyor, kötü muamele görüyor, aşağılanıyor ve üstleri aranıyordu. Üstelik kimlik kartı da yanında değildi. Düşman devriyelerinin ona karşı içgüdüsel olarak ılımlı tutumu, "Herkes onun Fransızların yanında olduğunu biliyordu. Askerler bile emir almıştı, onu rahat bırakıyorlardı," tarzında bir hezeyanı doğruluyordu.

Buna ek olarak ellerini ensesinde birleştirerek üstlerinin aranmasını bekleyen yakalanmış Cezayirlilerin bakışları da ona iğrenme dolu gibi göründü. Her yanını kaplayan gerilimle hızlı adımlarla oradan uzaklaştı. Tam o anda da Fransız Genelkurmay Merkezi'nin önünden geçiyordu. Binanın girişinde makineli tüfekleri olan askerler duruyordu. Hasta askerlere doğru yürüdü, birinin üstüne atladı ve "Ben Cezayirliyim" diye bağırarak tüfeği elinden almaya çalıştı.

Askerler hemen onu etkisiz hale getirerek polise götürdü. Hastaya karakolda liderlerin adlarını ve içinde olduğu sanılan hücrenin üyelerini

itiraf ettirmeye çalıştılar. Birkaç gün sonra polis ve askerler onun hasta olduğunu anladı. Muayene yapıldı ve hastanın zihinsel bir rahatsızlığı olduğu ve hastaneye götürülmesi gerektiği sonucuna varıldı. Hasta, "istediğim tek şey ölmekti," dedi. "Karakolda bile işkence yaptıktan sonra beni öldüreceklerini düşündüm ve umut ettim. Dayak yemek hoşuma gidiyordu, çünkü benim de onların düşmanı olduğumu düşündüklerini kanıtlıyordu. Artık hiçbir şey yapmadan suçlayan sesleri duymuyordum. Ben korkak değilim. Kadın değilim. Hain değilim."[46]

3. Vaka.

Üst düzey memur olan babası pusuda öldürülen genç bir Fransız kadında görülen anksiyete

Yirmi bir yaşında bir öğrenci olan bu kız, okulunu ve sosyal ilişkilerini etkileyen bazı önemsiz anksiyete semptomları nedeniyle beni görmeye geldi. Elleri sürekli nemliydi ve zaman zaman hayli kaygılandırıcı belirtiler gösteriyor, "ellerinden ter fışkırıyordu." Göğüs kafesi sıkışıyor, gece migren ağrıları çekiyordu. Tırnaklarını yiyordu. Ama en çok dikkatimizi çeken, hatırı sayılır bir anksiyete olmasına karşın temas kurmaya aşırı istekli olması oldu. Tarihten anlaşıldığı kadarıyla yeni yaşadığı babasının ölümünü öyle bir rahatlıkla anlattı ki, soruşturmamız hemen babasıyla ilişkilerine kaydı. Bize çok açık, kesinlikle aklı başında bir dille anlattı, o kadar aklı başında bir tarzda ki duyarsızca denilebilirdi; bu akılcılığıyla genç kadının rahatsızlığının niteliğini ve kökenini ortaya çıkardık.

"Babam üst düzey bir memurdu. Çok geniş bir kırsal kesimin sorumlusuydu. Sorunlar başlar başlamaz manyak gibi delice bir Cezayirli sürek avına girişti. Bazen ne bir şey yiyebilir ne de uyuyabilirdi. Kendisini isyanı bastırma işine o kadar vermişti. Babamdaki yavaş değişimi çaresizce seyretmekten başka bir şey yapamıyordum. Sonunda artık onu görmeye gitmemeye ve kentte kalmaya karar verdim. Gerçekten de ne zaman eve gitsem alt kattan gelen çığlıklar beni uyutmazdı; evin bodrumunda ve kullanılmayan odalarında konuşturmak için Cezayirlilere işkence yapılırdı. Bütün gece böyle çığlıklar duymanın nasıl korkunç bir şey olduğunu

bilemezsiniz. Bazen insan buna nasıl dayanabilir diye merak ederdim, işkenceyi değil, acı çeken bir insanın çığlıklarını duymayı kast ediyorum. Bu böyle devam etti, etti. Sonunda eve hiç gitmez oldum. Babamın ara sıra kente beni görmeye geldiği zamanlarda yüzüne bakamazdım, o kadar dehşet ve utanç duyuyordum. Onu öpmek giderek daha da zorlaşıyordu.

“Köyde uzun bir süre yaşamıştım. Neredeyse bütün aileleri tanırdım. Küçükken benim yaşımdaki Cezayirlilerle birlikte oyun oynardım. Ne zaman eve gitsem babam yeni insanların yakalandığını anlatırdı. Sonunda artık sokakta yürümeye bile cesaret edemez oldum, nereye baksam nefretle karşılaşacağımdan öylesine emindim ki. Cezayirlilerin haklı olduğuna bütün kalbimle inanıyorum. Ben bir Cezayir kızı olsaydım, direnişçilere katılırdım.”

Ama bir gün babasının ağır yaralı olduğunu belirten bir telgraf aldı. Hastaneye gittiğinde babasını koma halinde buldu. Kısa bir süre sonra da babası öldü. Askeri bir keşif sırasında vurulmuştu. Devriye, Ulusal Cezayir Ordusu’nun kurduğu bir pusuya düşmüştü.

“Cenaze töreni beni tiksindirdi,” dedi. “ ‘Yüksek ahlâki özellikleri yerli halkın hayranlığını kazanmış olan’ babamın ölümüne ağlayan bütün o görevliler beni tiksindirdi. Herkes bunun doğru olmadığını biliyordu. Babamın tüm bölgede bütün soruşturma merkezlerini demir yumrukla yönettiğini bilmeyen yoktu. işkence anında günde on kişinin öldüğünü biliyorlardı, ama gene de oraya babamın özverisi, ülkesine duyduğu sevgi vb. hakkında yalanlar söylemek üzere gelmişlerdi. itiraf etmeliyim ki artık bu tür sözlerin benim için pek anlamı yok, eee, çok fazla yok. Törenden hemen sonra kente döndüm ve bütün yetkililerden kaçtım. Bana mali yardım vermeyi önerdiler ama reddettim. Bence o para babamın döktüğü kanla satın alındı. Hiçbirini istemiyorum. Çalışacağım.”

4. Vaka.

On yaşın altındaki Cezayirlilerde karışık davranışsal ve duygusal özelliği olan uyum

bozuklukları.

Bu vakalar göçmenlerden oluşuyor, Fransızların öldürdüğü özgürlük savaşçılarının ya da sivillerin çocukları. Bu çocuklar Tunus ve Fas'ta çeşitli merkezlere gönderilmişlerdi. Okula gönderilmiş, onlar için oyun saatleri ve dışarı çıkma zamanları ayarlanmıştı. Düzenli olarak doktora göründükleri için bazılarıyla karşılaşma olanağı bulduk.

a. Bu çocukların her birinde ebeveyn imgesine dikkati çeken bir sevgi var. Anneye ya da babaya benzeyen her şey büyük istekle araştırılıyor ve kıskançlıkla korunuyor.

b. Genel olarak hepsi gürültüye karşı fobi belirtileri gösteriyor. En küçük bir azardan derinden etkileniyorlar. Huzur ve şefkate karşı büyük bir susuzlukları var.

c. Çoğu uykusuzluk çekiyor ve uyurgezer.

d. Zaman zaman altını ıslatma.

e. Sadist eğilimler. En sevdikleri oyun, yere bir kâğıt serip üzerinde öfkeyle delikler açmak. Rahatsız edici bir sıklıkla bütün kalemleri yiyor ve tırnaklarını kemiriyorlar. Birbirlerine derin sevgi duymalarına karşın sık sık kavga ediyorlar.

5. Vaka.

Mülteciler arasında doğum sonrası psikozları

Doğum sonrası psikoz, çocuk doğuran kadınlarda rastlanan zihinsel rahatsızlıklarla ilgilidir. Bu tür rahatsızlıklar doğumdan hemen önce ya da birkaç hafta sonra ortaya çıkabilir. Psikolojik nedenleri hayli karmaşıktır. Başlıca iki nedeninin, endokrin salgılarının işleyişinin bozulması ve "psikolojik şok" – kabaca halk arasında "büyük korku" olarak bilinen biraz belirsiz bir terim olduğu düşünülüyor.

Fransız hükümetinin arazi yakma politikası uygulamaya ve yüzlerce kilometrelik alanda bir tampon bölge oluşturmaya karar vermesinden sonra Fas ve Tunus sınırlarında 300 bin kadar mülteci oluştu. içinde bulundukları korkunç sefalet herkesin yakından tanık olduğu bir şey. Uluslararası Kızılhaç komiteleri buralara sürekli gelir; büyük yoksulluğu ve yaşam koşullarının istikrarsızlığını gözledikten sonra bu mültecilere uluslararası örgütlerden gelen yardımın artırılmasını tavsiye etmişlerdir. Bu kamplarda görülen kötü beslenmeyi düşünürsek, özellikle hamile kadınların doğum sonrası psikozlara eğilimli olmaları kaçınılmazdır.

“Avlama ve izleme hakkı”nı uygulayan Fransız askerlerinin sık sık yaptığı baskınlar, hava bombardımanlarının –Fransız ordusunun Fas ve Tunus topraklarını bombalamasının sonu yok, bu bombardımanlardan en kanlısı Tunus’taki şehit Sakiet-Sidi-Yusuf köyüne yapılandır–, makineli tüfek saldırılarının ve ayrıca savaştan kaçışın getirdiği parçalanmış ailelerin ortak etkisi nedeniyle bu mülteciler kalıcı bir güvensizlik ortamında yaşar. Doğruyu söylemek gerekirse, bu tür koşullarda doğum yapıp da zihinsel rahatsızlık geçirmeyen çok az Cezayirli kadın var.

Bu rahatsızlığın çeşitli semptomları var: bazen öfkeye dönüşen aşırı heyecan hali; intihar girişimleriyle birlikte derin astenik depresyon; gözyaşları, ağıtlar ve yalvarmaların eşlik ettiği anksiyete semptomları vb. Aynı şekilde hezeyan bozuklukları da çok çeşitli karakteristiklere bürünebilir: kimseyi hedef almayan belirsiz bir infaz hezeyanı; yeni doğmuş bir bebeği ya da doğmamış bir çocuğu öldürmek isteyen Fransızlara karşı delice saldırganlık; annenin çocuklarını kurtarmak için görünmeyen katillere yalvarmasına neden olan yakında öleceği izlenimi.

Burada bir kez daha belirtmeliyiz ki, bu sorunlar yatıştırıcıyla ya da rahatsızlığın semptomlarını tersine çevirerek çözülmez. Hasta iyileştikten sonra bile durumunun istikrarsızlığı bu patolojik komplikasyonları korur ve besler.

C Serisi

İşkenceden Sonra Zihinsel ve Ruhsal Değişimler İle

Duygusal Altüst Oluşlar

Bu seride, rahatsızlıkları işkence sırasında ya da hemen sonrasında ortaya çıkan, durumları hayli ağır hastaları bir araya getirdik. Onları alt gruplara ayırdık, çünkü karakteristik morbidite semptomları kişilik üzerindeki etkilerinden bağımsız olarak uygulanan farklı işkence yöntemlerine de denk düşüyordu.

Grup No. 1 – Sözde önlem olarak ayrımsız işkenceden sonra

Burada tutuklulara gerçekten işkence yapmak yerine konuşturmaya yönelik kaba yöntemleri ele alıyoruz. Belirli bir aşamadan sonra acının dayanılmaz bir hal alması ilkesi burada özel bir önem taşır. Dolayısıyla amaç bu aşamaya mümkün olduğunca çabuk ulaşmaktır. Bunun için kılı kırk yarmaya gerek yoktur. Kaba güçle çeşitli yöntemler kullanılır: kurbana aynı anda birkaç polisin birden vurması; kurbanın çevresinde çember oluşturan dört polis kum torbası gibi onu birbirlerine doğru ileri geri iterken diğerinin de göğsünde sigara söndürmesi, bir diğerinin de falakaya çekmesi. Kurbanlar anlatırken bize özellikle korkunç görünen ve Cezayir'de uygulanan bazı yöntemler şunlardır:

Tazyikli sabunlu suyla lavman yapma ve ağza zorla su verme.[47]

Anüse şişe sokma.

"Hareketsizliğe zorlama" denilen iki işkence türü:

Tutukluya zorla diz çöktürülür, kolları yere paraleldir, avuç içleri ise yukarıya dönüktür. Gövde ve baş diktir. Hiçbir harekete izin verilmez. Tutuklunun arkasında duran bir polis cop darbeleriyle tutukluyu kımıldamamaya zorlar.

Tutuklu yüzü duvara dönük şekilde tutulur. Kolları kaldırılır ve elleri duvara dayalı tutulur. Burada da en küçük bir harekette ya da en küçük bir rahatlama işaretinde darbeler yağmur gibi iner.

işkence gören iki kategori kurban olduğunu belirtmeliyiz:

Bir şey bilenler

Bir şey bilmeyenler.

a. Bir şey bilenlerin hastanelere getirilmesi çok ender görülür. Fransız cezaevlerinde falanca yurtseverin işkence gördüğünü kesin olarak biliyor olabiliriz, ama onunla asla hasta olarak karşılaşmayız.[48]

b. Buna karşılık, hiçbir şey bilmeyenler sık sık bize başvurur. Burada genel bir tutuklama dalgasında ya da arama sırasında dövülen Cezayirlilerden söz etmiyoruz. Bunlar da bize hasta olarak gelmezler. Hiçbir örgüte dahil olmayan, yakalanan ve karakollara ya da sorgu merkezlerine getirilen Cezayirlilerden söz ediyoruz.

Karşılaşılan Psikiyatrik Semptomlar

a. Klinik depresyon: Dört vaka

Bunlar anksiyeteden tamamen muaf, depresif ve çoğu zaman yatağa bağlı melankolik hastalardır, ilişki kurmaktan kaçınırlar, sonra belirli bir neden olmadan birden aşırı şiddet hali gösterirler.

b. Anorexia nervosa: Beş vaka

Bu hastalar ciddi sorunlar yaratır, çünkü sinirsel anoreksi, beraberinde her tür temas fobisini de getirir. Örneğin hastanın yanına gelerek ona dokunmaya, elini tutmaya çalışan hemşireyi hemen sert bir şekilde iterler. Yapay yoldan beslemek ya da ilaç vermek olanaksızdır.[49]

c. Huzursuzluk: On bir vaka

Bunlar sakin duramayan hastalardır. Yalnız kalmakta ısrar ederler ve doktorla odasında yalnız kalmaya ikna etmek zordur.

Birinci kategoriye giren işkence kurbanlarında sık sık iki duyguya rastlanır:

Birincisi, adaletsizlik. Bir hiç uğruna gece gündüz işkence görmek bu insanların içinde bir şeyleri yok etmiştir sanki. Bu kurbanlardan bir tanesi özellikle acı verici bir deneyim yaşamıştı: Birkaç gün sonuçsuz işkence gördükten sonra polis FLN ile hiç ilgisi olmayan barışsever bir adamla karşı karşıya olduğunu anladı. Belirtildiğine göre, buna karşın polis şefi şöyle dedi: “Onu bu halde çıkarmayın. Biraz daha üzerinde çalışın ki, dışarı çıktığında sesini çıkarmasın.”[50]

ikinci olarak, bütün ahlâki değerlere kayıtsızlık. Bu hastalara göre haklı dava yoktur. işkenceye neden olan bir dava zayıf bir davadır. Yapılması gereken ilk iş kişinin gücünü artırmasıdır, yoksa davanın erdemleri sorununu ortaya koymak değil. Önemli olan tek şey güçtür.

Grup No. 2 Elektrik işkencesinden sonra

Bu grupta asıl olarak elektrik işkencesinden geçen Cezayirli yurtseverleri ele aldık. Elektrik daha önce bir dizi işkence yönteminden biri olarak kullanılmasına karşın, Eylül 1956’dan sonra bazı sorgular yalnızca elektrikle yapıldı.

Karşılaşılan Psikiyatrik Semptomlar

a. Kısmi ya da sistemli somatik hastalıklar: üç vaka

Bu hastalar vücutlarında “iğneler” hisseder ve onlara elleri parçalanıyormuş, kafaları patlıyormuş, dillerini yutuyorlarmış gibi gelir.

b. Apati, isteksizlik ve ilgisizlik: yedi vaka

Bu hastalar hareketsizdir, motivasyonları ve enerjileri yoktur ve günübirlik yaşarlar.

c. Elektrik fobisi

Elektrik düğmesine dokunmaktan, radyoyu açmaktan korkma, telefon korkusu. Doktorun elektroşok tedavisi olasılığından söz etmesi bile mümkün değildir.

Grup No. 3 "Gerçek serumu" sonrası.

Bu ilaç, hiçbir çapraz muayenenin işe yaramayacağı bir bilinçaltı zihinsel bloke durumu yaşayan hastalarda kullanılır. Kimyasal yöntemler denenir. Şırınga edilen penthanol en yaygın kullanılan serumdur; amacı hastayı kurtulamadığı iç çelişkiden kurtarmaktır. Doktor hastayı bu "yabancı beden"den kurtarmak için devreye girer.[51] Ne var ki, psikolojik etkenlerin yavaş çözülmesini kontrol etmenin zorlukları vardır ve hastalığın daha da kötüye gitmesi ya da yeni ve pek açıklanamayan semptomların ortaya çıkması alışılmadık bir şey değildir. Bu yüzden genel olarak bu yöntem az çok kullanılmaz olmuştur.

Cezayir'de askeri doktorlarla psikiyatristler gözaltı merkezlerinde bu yöntemle deney yapmak için geniş bir alan buldular. Nevroz vakalarında penthanol bastırmayı rahatlatıyorsa, o halda Cezayirli yurtseverlerde de siyasal engellerin yıkılmasına ve elektriğe gerek kalmadan tutukluyu konuşturmaya hizmet edebilirdi – çünkü tıp geleneği acı çektirmekten kaçınılması gerektiğini belirtir. Bu, "psikolojik savaş"ın tıptaki eşdeğeridir.

Senaryo şöyledir: Önce psikiyatrist, "Ben doktorum, polis değilim. Sana yardım etmek için buradayım," der. Bu şekilde birkaç gün sonra tutuklunun güveni kazanılır.[52] Sonra: "Kafanı toplaman için sana iğne yapacağım." Birkaç gün boyunca her tür vitamin, kalp çalıştırıcılar ve diğer yalancı ilaçlar verilir. Dördüncü ya da beşinci gün damardan penthanol verilir. Sorgu başlar.

Karşılaşılan Psikiyatrik Semptomlar

a. Konuşmada klişeler

Hasta sürekli, “Onlara hiçbir şey söylemedim. Bana inanmalısınız, konuşmadım,” tarzında cümleler tekrarlar. Bu tür klişelere sürekli anksiyete eşlik eder. Aslında hasta çoğunlukla işkence altında konuşup konuşmadığını bile bilmiyordur. Uğruna savaştığı davaya ve isimleriyle adreslerini vermiş olabileceği yoldaşlarına karşı suçluluk duygusu burada çok ağır hale gelir. Bu parçalanmış vicdanları hiçbir şey rahatlatamaz.

b. Zihinsel ve duyusal algıda bulanıklık

Hasta bir nesnenin varlığından emin olamaz. Yürütülen mantık hiç ayrım gözetmeden kabul edilir. Aynı anda her şey hem doğru hem de yanlıştır.

c. Teke tek konuşmalara karşı fobi

Bu korku, her an yeniden sorgulanabileceği akut izlenimden kaynaklanır.

d. içe kapanma

Hasta sürekli tetiktedir. Bir soruyu sözcüğü sözcüğüne kaydeder ve yanıtını sözcüğü sözcüğüne ince ince işler. Bundan psikolojik yavaşlık, kesintili cümleler, tekrarlar vb. ile birlikte yarı içe kapanma görüntüsü ortaya çıkar.

Bu hastaların bütün damardan verilen ilaçları inatla reddettikleri açıktır.

Grup No.4 Beyin yıkamadan sonra

Cezayir’de “psikolojik savaş” konusundan son zamanlarda çok söz edildi. Bu yöntemler konusunda eleştirel bir inceleme yapma niyetinde değiliz. Burada psikiyatrik sonuçlarını hatırlatmakla yetineceğiz. Cezayir’de iki kategori beyin yıkama merkezi vardır:

1. Aydınlar için

Burada ilke aydının oyunda rol almasını sağlamaktır. Bunun hangi psikoterapi okuluna dahil olduğu açıktır.[53]

a. İşbirliği oyunu oynamak

Aydın işbirliğinin nedenlerini belirleyerek işbirliği yapmaya davet edilir. Dolayısıyla ikili bir kişilik yaşamak ve önleyici tedbir olarak dolaşımdan çekilen ünlü bir yurtsever rolünü oynamak zorunda kalır. Operasyonun amacı bilinci oluşturan öğelere içeriden saldırmaktır. Aydın yalnızca işbirliği yapmakla kalmayacaktır, hasımlarını ya da konuşmaktan kaçınanları kazanmak için "özgürce" tartışma emri de verilmiştir. Bu, yurtseverlerle ilgili ipuçları vermesi ve böylece muhbir görevi görmesi için etkili bir yoldur. Şans eseri hiç muhalif bulamadığını iddia ederse, muhalifler ona gösterilir ya da muhalif varmış gibi davranması söylenir.

b. Fransa'nın başarıları ve sömürgeciliğin değerleri üzerine konuşma

Bu görevi mümkün olduğunca iyi yapabilmesi için aydın Yerli Bürosu'ndan memurlar ya da daha iyisi psikologlar, sosyal psikiyatristler, sosyologlar vb. gibi "siyasi danışmanlar"dan bilgi alır.

c. Cezayir Devrimi'nin savlarını ele alıp birer birer çürütme

Cezayir bir ulus değildir; hiçbir zaman bir ulus olmamıştır; hiçbir zaman da olmayacaktır.

"Cezayir halkı" diye bir şey yoktur.

Cezayir yurtseverliği anlamdan yoksundur.

Fellahlar komplocu, suç işleyen insanlardır ve aldatılmış zavallılardır.

Aydınlar sırayla bu temalarda sunuş yapmak zorundadır ve sonuçların ikna edici olması gerekir. Notlar (ünlü "ödüller") verilir ve her ay sonunda bu notlar toplanır. Aydının dışarıya çıkmasına izin verilip verilmeyeceğinin değerlendirilmesinde kullanılır.

d. Tamamen patolojik bir komün yaşamı sürme

Tek başına kalmak bir isyan eylemidir. Bu yüzden aydının yanında her zaman biri olmalıdır. Sessizlik de yasaklanmıştır. Aydın yüksek sesle düşünmelidir.

Tanıklık

Bu, gözaltına alınan ve aylarca beyin yıkamaya maruz bırakılan bir akademisyen vakasıdır. Bir gün kamp yetkilileri onu gösterdiği gelişmeden dolayı kutlayarak yakında serbest kalacağını söylediler.

Düşmanın manevralarının farkında olan adam, bu haberi fazla ciddiye almadı. Gerçekten de stratejileri tutuklulara yakında serbest bırakılacaklarını söylemek ve kararlaştırılan günden birkaç gün önce bir özeleştiri seansı organize etmekti. Toplantının sonunda, tam iyileşme belirtileri göstermediğinden çoğunlukla tutuklunun serbest bırakılma tarihini ertelerlerdi. Orada bulunan psikologlara göre seans tek taraflı milliyetçi virüse dikkat çekiyordu.

Ama bu kez böyle bir kandırmaca olmadı. Tutuklu gerçekten de serbest bırakıldı. Dışarıya çıkan eski tutuklu yaşadığı şehre ve ailesine kavuşunca, oyununu bu kadar iyi oynadığı için kendisini tebrik etti. Ulusal savaşta tekrar yer alacağı için memnundu ve liderleriyle bağlantı kurmaya çalıştı. Tam o anda kafasında korkunç, rahatsız edici bir düşünce belirdi. Belki de hiçbir zaman kimseyi kandırmamıştı; ne kendisini hapsedenleri ne diğer tutukluları ne de kendisini.

Oyunun ne zaman sona ermesi gerekiyordu?

Burada bir kez daha hastayı rahatlatmak ve suçluluk duygusundan arındırmak zorunda kaldık.

Karşılaşılan Psikiyatrik Semptomlar:

a. Bütün kolektif tartışmalara karşı fobi. Üç ya da dört kişi bir araya gelir gelmez yasaklamalar ortaya çıkar, güvensizlik, kararsızlık kendini hissettirir.

b. Özne verili bir bakış açısını açıklamayı ve savunmayı olanaksız bulur. Antitezli düşünce süreci. Onaylanan her şey aynı anda aynı güçle reddedilebilir. Bu savaşta karşılaştığımız en acı verici miras budur. Saplantılı kişilik Cezayir'de sömürgeciliğin hizmetinde kullanılan "psikolojik savaş"ın ürünüdür.

2. Aydın olmayanlar için

Berrouaghaia gibi merkezlerde artık öznellik bireyin tavrını değiştirmenin başlangıç noktası olarak alınmaz. Tam tersine bedene odaklanılır, ulusal bilincin böylece yok edileceği umuduyla beden bozulur. Birey "dövülerek" şekle sokulur. Bireyin ödülü, işkence görmemek ya da yiyecek bulmaktır.

a. FLN üyesi olmadığınızı itiraf etmeniz gerekir. Tüm grup bunu yüksek sesle haykırmalı ve saatlerce tekrar etmelidir.

b. Sonra bir zamanlar FLN'de olduğunuzu itiraf etmeniz ve artık bunun yanlış olduğunu kabul etmeniz gerekir. Kahrolsun FLN!

Sonra bir sonraki aşama gelir: Cezayir'in geleceği Fransız'dır, Fransız'dan başka bir şey olamaz. Fransa olmadan Cezayir ortaçağa geri döner.

Son olarak, siz Fransızsınız. Çok yaşa Fransa!

Burada karşılaşılan rahatsızlıklar ciddi değildir. Huzur ve sükûnet isteyen, acı çeken bereli bir beden söz konusudur.

D Serisi

Psikosomatik Rahatsızlıklar

Zihinsel rahatsızlıklarda artış ve özgül patolojik koşulların şahlanışı Cezayir'de sömürge savaşının tek mirası değildir. işkence patolojisinin, işkence görenin ve işkence yapanın patolojisinin dışında Cezayir'de tüm bir ortam patolojisi, doktorların anlamadıkları bir vakayla karşılaştıklarında, "Bu Allahın belası savaş bittiğinde bunların da hepsi bitecek," dediği bir koşul gelişmiştir.

Bu dördüncü seride bazıları toplama kamplarına konulmuş olan Cezayirliler arasında karşılaşılan hastalıkları ele aldık. Bu hastalıkların başlıca karakteristiği psikosomatik türde olmalarıdır.

Psikosomatik patoloji, bir çatışma durumuna tepki olarak görülen genel organik rahatsızlıklar grubuna verilen addır.[54] Psikosomatik, çünkü belirlenimi ruhsal kökenlidir. Bu patoloji, organizmanın yanıt verme tarzı, diğer bir deyişle karşılaştığı çatışmaya uyarlanma tarzı olarak görülür; hastalık hem semptom hem de tedavidir. Daha kesin bir ifadeyle, organizmanın (burada bir kez daha Antik düşünürlerin psikosomatik, kortiko-viseral birliği söz konusudur) çatışmayı yanlış ama gene de ekonomik kanallarla alt ettiği genel olarak kabul görür. Organizma tam bir ruhsal çöküşten kaçmak için ehveni şeri seçmiştir.

Bu patoloji bugün genel olarak yaygın kabul görür, ama rahatlama ve telkin gibi çeşitli tedavi yöntemleri kesinlikten hayli uzaktır. Örneğin ikinci Dünya Savaşı'nda ingiltere'de hava akımları ve Sovyetler Birliği'nde Stalingrad kuşatması sırasında bu tür hastalıklarda büyük bir artış oldu. Bugün, savaştan beden ve zihin olarak etkilenmek için ille de mermi yarası almanın gerekli olmadığını çok iyi biliyoruz. Bütün diğer savaşlar gibi Cezayir savaşı da kortiko-viseral rahatsızlıklar yaratmıştır. Aşağıda ele alınan Grup G dışında Cezayir'de karşılaşılan hastalıkların hepsi "geleneksel" savaşlarda görülen hastalıklardır. Grup G'nin ise Cezayir'deki sömürge savaşına özgü olduğunu düşünüyoruz. Bu özel patoloji biçimi (sistemik kas kasılması) devrimin başlamasından önce dikkatimizi çekmişti.

Ama bu hastalığı tarif eden doktorlar, onu “yerli”nin doğuştan gelen kusuru, sinir sisteminin özgün bir özelliği (?), sömürge insanında ekstra-piramidal sistemin açık kanıtı olarak gördüler.[55] Aslında bu kasılma tamamen postürün uyumudur, sömürge insanının sömürge yönetimine karşı isteksizliğinin ve reddinin katı kaslardaki kanıtıdır.

Karşılaşılan Psikosomatik Semptomlar

a. Mide ülseri

Çok yaygın. Ağrılar özellikle gece hissedilir, buna aşırı kusma, kilo kaybı, melankoli ve depresyon eşlik eder; sinirlilik az görülür. Hastaların büyük çoğunluğu çok genç, on sekiz yirmi beş yaş arasındadır. Genel bir kural olarak ameliyat önermeyiz. iki vakada gastrektomi yapıldı ve ikisinin de aynı yıl içinde ikinci kez ameliyat olmaları gerekti.

b. Böbrek ağrıları

Burada bir kez daha gece yoğun ağrılarla karşılaşırız. Aslında taş yoktur. Bu ağrılar ender olmakla birlikte on dört on altı yaş arasındaki çocuklarda da görülebilir.

c. Kadınlarda regl sorunları

Bu semptomlar çok yaygındır ve kısa olur, bu yüzden fazla ayrıntısına girmeyeceğiz. Ya kadınlar üç ya da dört ay adet kanaması görmez, ya da o kadar şiddetli ağrı çeker ki kişilik ve davranışları değişir.

d. idyopatik titremelere bağlı aşırı uykusuzluk

Hastalar ergenlik çağındadır. Parkinson hastalığını hatırlatan hafif sistemik titremeler görülür. Burada da “bilimci insanlar” ekstra piramidal belirleyiciği önerme eğilimindedir.

e. Erken ağarmış saçlar

Sorgu merkezlerinden sağ çıkanlar arasında saçlar birdenbire yer yer, belirli bölgelerde ya da tümüyle beyazlaşır. Çoğu zaman buna derin astheni, cinsel iktidarsızlık ve ilgisizlik eşlik eder.

f. Paroksimal taşikardi

Kalp atışı birden hızlanarak dakikada 120, 130 ya da 140 atar. Bu taşikardilere panik atak., ölüm korkusu eşlik eder, krizin sonunda aşırı terleme görülür.

g. Sistemik kasılma, kas kasılması

Bunlar merdiven çıkmak, hızlı yürümek ya da koşmak gibi bazı hareketleri yapmakta tedrici güçlük çeken (iki vakada çok ani olmuştur) erkek hastalardır. Bu güçlüğün nedeni, bize kaçınılmaz olarak beynin bazı bölgelerine (merkezi gri madde) saldırıyı anımsatan karakteristik bir sertliktir. Yürümek kesik kesik olur ve giderek ayak sürüyerek yapılır. Alt uzuvların pasif bükülmeleri neredeyse olanaksızlaşır. Hemen kaskatı olan ve kendi özgür iradesiyle gevşeyemeyen hasta yekpare gibidir. Kasların rahatlaması söz konusu değildir. Hastanın yüz ifadesi gergindir, ama dikkate değer bir şaşkınlık ifade eder.

Hasta “sinirlerini hareketsizleştirme”yi başaramaz. Sürekli gerilim içinde yaşam ile ölüm arasında beklemededir. Bir hastanın bize dediği gibi: “Görüyorsunuz, bir ceset gibi kaskatıyım.”[56]

Kuzey Afrikalıların Suç İşleme Güdüsünden Ulusal Kurtuluş Savaşına

insanın halkının özgürlüğü için savaşması tek gereklilik değildir. Savaş devam ettiği sürece yalnızca halka değil, en önemlisi kendinize de bir insanın boyutunu bir kez daha öğretmeniz gerekir. Tarihin patikalarına, başka insanlarca lanetlenen insanın tarihine izleri takip ederek geri dönmeniz ve halkınızın ötekilerle biraraya gelmesini sağlamanız gerekir.

Aslında silahlı çatışmaya, ulusal bir savaşa katılan militanın amacı, sömürge baskısının yarattığı bütün gündelik aşağılamalarla hesaplaşmaktır. Militan bazen halkını çukurdan, mağaradan sürükleyerek çıkarması gerektiği izlenimini edinir. Çoğu zaman görevinin yalnızca düşman güçleri değil, aynı zamanda sömürge insanının bedeninde açığa çıkmış umarsızlığı da yenmek olduğunu görür. Baskı dönemi acılıdır, ama kurtuluş mücadelesinin insanı yeniden iyileştirmesi, çok verimli ve belirleyici bir yeniden bütünleşme sürecini besler. Bir halkın muzaffer savaşı, yalnızca halklarının taçlandırıcı zaferi değildir, halka tutarlılık, türdeşlik ve öz de sağlar. Çünkü sömürgecilik sömürgeleştirdiği insanı kişiliksizleştirmekle kalmaz, toplumun tüm yapısı da kolektif bir düzeyde kişiliksizleştirilir. Böylece sömürgeleşmiş halk, varlığını sömürgecinin varlığına borçlu olan bir bireyler topluluğuna indirgenir.

Halkın kurtuluşu için verdiği mücadele, koşullara bağlı olarak, sömürge rejiminin, askeri işgalin ve ekonomik sömürünün bilincine yerleştirdiği sözde doğruları ya reddetmeye ya da yok etmeye götürür. Yalnızca silahlı mücadele, aramızdaki en bilinçlilere bile boyun eğdiren ve kelimenin tam anlamıyla sakatlayan, insan hakkındaki yalanları söküp atabilir.

Paris ya da Aix'te, Cezayir ya da Basse-Terre'de sömürge insanlarının, siyah, Cezayirli ve Vietnamlının sözde tembelliğini şiddetle protesto ettiğini kim bilir kaç kez duyduk. Gene de, sömürge rejiminde işine düşkün bir fellah ya da dinlenmeyi reddeden bir siyah patolojik vakalar olarak görülür. Sömürge insanının tembelliği sömürge aygıtına yönelik bilinçli bir sabotajdır, biyolojik düzeyde bir öz savunma sistemidir ve hiçbir şey

değilse bile işgalci güçlerin tüm ülke üzerindeki tahakkümüne karşı emin bir frendir.

Ormanlarla bataklıkların yabancı sızmasına karşı direnişi sömürge insanının doğal müttefikidir. Kendinizi onların yerine koyun ve "pis zenci"nin çalışan bir işçi, "Arap"ın toprağı temizlemede harika olduğunu iddia etmekten vazgeçin. Bir sömürge rejiminde "Arap"ın gerçekliği, "pis zenci"nin gerçekliği, sömürgecinin pençelerini avına daha derin batırmasına yardımcı olmamak, bunun için parmağını bile kıpırdatmamaktır. Henüz siyasal bilinç düzeyine ya da işgalciyi reddetme kararına varmamış sömürge insanının görevi, en küçük bir çabasının bile kendisinden sökülerek alınmasını sağlamaktır. Bu, açıkça işbirliği yapmama ya da hiç değilse en az işbirliği yapmanın somutlaştığı noktadır.

Sömürge insanının çalışma eğilimiyle ilgili bu gözlemler aynı şekilde sömürge insanının sömürgecinin yasalarına, vergilerine ve sömürge sistemine karşı tavrına da uygulanabilir. Bir sömürge rejiminde minnet, samimiyet ve onur boş sözcüklerdir. Son birkaç yıldır temel bir düşünceyi doğrulama olanağı buldum: Onur, vakar ve bütünlük ancak ulusal ve uluslararası birlik bağlamında tam olarak aşikârdır. Siz ve kardeşleriniz köpekler gibi yok ediliyorsanız, bir insan olarak ağırlığınızı yeniden kazanmak için var olan bütün araçları kullanmaktan başka çareniz yoktur. Dolayısıyla işkencecinin bedeni üzerinde mümkün olduğunca ağırlığınızı koymalısınız ki bir yerlere kaçmış aklı sonunda evrensel boyutuna dönebilsin. Son yıllarda savaş dönemi Cezayir'inde onur, özveri, yaşam sevgisi ve ölümü hiçe saymanın olağanüstü örneklerini görme olanağı buldum. Hayır, özgürlük savaşçılarına övgü dolu şarkılar söylemeyeceğim. En kudurmuş sömürgecinin bile fark etmeden geçemeyeceği çok sıradan bir gözlem: Cezayirli savaşçının alışılmadık bir savaşma ve ölme tarzı var ve halkını savunma ya da kardeşlerine kalkan olma söz konusu olduğu zaman bu özveri ruhunu ne islam'a ne Cennete yapılan göndermeler açıklayabilir. Ayrıca öldürücü bir sessizlik vardır –beden ağlamaktadır kuşkusuz–, işkenceciyi boğan bir sessizlik. Ulus harekete geçtiğinde, insan sınırsız insanlığını hem talep ettiği hem de ona sahip çıktığında, canlı hiçbir şeyin hareketsiz kalamayacağını ifade eden o çok eski yasayı burada bir kez daha buluruz.

Sömürgeciliğin Cezayir halkında yarattığı karakteristiklerinden biri de şaşırtıcı suç oranıdır. 1954'ten önce yargıç, polis, avukat, gazeteci ve adli tıp doktorları, Cezayir'de suç eğiliminin bir sorun olduğuna oybirliğiyle karar verdiler. Cezayirlinin suçlu olarak doğduğu iddia ediliyordu. Bir kuram geliştirildi ve bu kuramı destekleyecek bilimsel kanıtlar bulundu. Bu kuram yirmi yıldan fazla üniversitelerde okutuldu. Cezayirli tıp öğrencileri bu eğitimi aldılar ve seçkinler farkında olmadan ve yavaş yavaş sömürgeciliğe teslim olduktan sonra Cezayir halkının doğuştan kusurları olduğunu düşünmeye başladı: doğuştan tembel, doğuştan yalancı, doğuştan hırsız ve doğuştan suçlu.

Burada bu resmi kuramı tekrarlayacak ve temelini ve bilimsel mantığını hatırlatacağız. ikinci aşamada olguların üzerinden geçerek yeniden yorumlamaya çalışacağız.

Cezayirli sık sık cinayet işler: Yargıçlar size mahkemeye gelen davaların beşte dördünün yaralama ve kavga olayları olduğunu söyler. iddiaya göre Cezayir'de suç oranı dünyadaki en yüksek oranlardan biridir. Küçük suç yoktur. Cezayirli (bu bütün Kuzey Afrikalıları da içerir) yasaların dışına çıktığında her zaman aşırıya kaçar.

Cezayirli vahşi bir katildir: Seçtiği silah da bıçaktır. “Ülkeyi tanıyan” yargıçlar bu konuda kendi kuramlarını geliştirdiler. Örneğin Kabyle halkı[57] tabanca ya da tüfeği tercih eder. Ovalarda yaşayan Araplar bıçağı yeğler. Bazı yargıçlar Cezayirlilerin kan görmek isteyip istemediklerini merak ediyor. Cezayirliler, derler, kanın sıcaklığını hissetme ve kurbanın kanında banyo yapma isteği duyarlar. Yargıçlar ve polisler, Müslüman ruhuyla kan arasındaki ilişkiye ciddi bir şekilde eğilirler.[58] Hatta bazı yargıçlar Cezayirlinin insan öldürme nedeninin asıl olarak kurbanın boğazını kesmek olduğunu söyleyecek kadar ileri giderler. Cezayirlilerin barbarlığı özellikle yaraların sayısında kendini gösterir, bazen kurban öldükten sonra da gereksiz darbeler indirilir. Otopsiler bir gerçeği tartışmasız ortaya koyar: Katil, açtığı yaraların her birinin öldürücülüğüne bakılırsa, sayısız kere öldürmek istediği izlenimi verir.

Cezayirli nedensiz cinayet işleyen katildir: Cinayet nedenleri yargıç ve polisleri sık sık şaşırtır: bir hareket, bir benzetme, birkaç anlama çekilebilecek bir söz, bir zeytin ağacının mülkiyeti ya da biraz uzağa gitmiş

bir hayvan üzerine kavga vb. Bazı durumlarda iki ya da üç cinayeti açıklaması ve katili bulmada yol göstermesi beklenen cinayet nedeni hayal kırıklığı yaratacak derecede önemsiz çıkar. Topluluğun gerçek nedenleri sakladığı izlenimi buradan kaynaklanır.

Son olarak, Cezayirlinin yaptığı soygun her zaman gasptır ve bazen cinayet, ama her zaman saldırı içerir.

Cezayirlinin suç eğilimine odaklanan bütün bu unsurlar, sistematikleştirme çabasını desteklemeye yeterli kanıt sağlamış görünüyordu.

Biraz daha örtük olsa da Tunus ve Fas'ta da benzer gözlemler yapıldığından sorun Kuzey Afrika'daki suça eğilime dönüşmüştür. Cezayir Fakültesi'nde psikiyatri bölümü profesörü olan Profesör Porot başkanlığında çeşitli ekipler otuz yılı aşkın süredir bu suç eğiliminin ifade tarzlarını tanımlamak ve sosyolojik, işlevsel ve anatomik yorumlarını sunmak üzerine çalışıyorlar.

Cezayir Fakültesi'ndeki psikiyatri okulunun konuyla ilgili yürüttüğü ana araştırma sonuçlarımızın temelini oluşturacak. Unutmayalım, yirmi yıldan uzun süredir yürütülen araştırma sonuçları Psikiyatri bölümü derslerinin konusu oldu.

Dolayısıyla Cezayir Fakültesi'nden mezun olan Cezayirli doktorlar, Cezayirlilerin suçlu doğduğunu duymak ve öğrenmek zorunda kaldılar. Üstelik bizden birinin bütün ciddiyetiyle öğrendiği kuramları geliştirdiğini de hatırlıyorum. Hatta, "Kabul etmesi zor ama bilimsel olarak kanıtlanmış bir teoridir," diye eklemişti.

Kuzey Afrikalı suça eğilimlidir, saldırganlık içgüdüsü iyi bilinir; saldırganlığı çıplak gözle bile görülebilir. Kuzey Afrikalı aşırılıkları sever, bu yüzden asla ona tamamen güvenemeyiz. Bugün arkadaşların en iyisidir, yarın düşmanların en kötüsü olur. Nüansları kavrayamaz. Kartezyencilik ona tamamen yabancıdır, ılımlılık, oran duygusu ve dengelilik doğasıyla çelişir. Kuzey Afrikalı şiddeti seven bir insandır, kalıtsal olarak şiddet yanlısıdır. Özdisiplini yoktur, güdülerini yönlendiremez. Evet, Cezayirli doğuştan düşünmeden hareket eden biridir.

Bize diyorlar ki, ama bu düşüncesizlik hayli saldırgan ve genel olarak canicedir. Melankolik Cezayirlinin geleneklere aykırı davranışını böyle açıklıyorlar. Cezayir'deki Fransız psikiyatristler zor bir sorunla karşı karşıyaydılar. Melankolik bir hastayla ilgilenirken intihar edeceği korkusunu duymaya alışkındılar. Oysa melankolik Cezayirli öldürüyor. Her zaman kendini suçlama ve intihar eğilimlerinin eşlik ettiği bu ahlâki vicdan hastalığı, Cezayirlilerde cinayet içgüdüsü biçimini alır. Melankolik Cezayirli intihar etmez. Öldürür. Öğrencisi Monserrat'nın tezinde Profesör Porot'nun ayrıntılarıyla işlediği öldürme melankolisidir bu.

Cezayir Okulu böyle bir anomaliyi nasıl açıklıyor? Cezayir Okulu'na göre, insanın kendini öldürmesi kendi duygularını incelemesine, kendine bakmasına ve içe dönmesine eşdeğerdir. Oysa Cezayirli iç yaşamında isyankârdır. Kuzey Afrika'da iç dünya yoktur. Tam tersine Kuzey Afrikalı endişelerinden çevresindeki insanlara saldırarak kurtulur. Çözümleme duygusu yoktur. Melankoli, tanım gereği, ahlâki vicdanın hastalığı olduğu için, vicdanın güvenilmezliği ve ahlâk duygusunun zayıflığını düşünürsek, Cezayirli ancak sahte melankoliye kapılabilir. Fransız psikiyatristlerin önerdiği iki nedensellik türüne başvurursak, Cezayirlilerin bir durumu analiz etme, zihinsel bir panorama düzenleme eksikliği anlaşılır.

Bunlardan birincisi zihinsel kapasiteyle ilgilidir. Cezayirli zihinsel olarak geridir. Çıkış noktasını tam olarak anlamak istiyorsak, Cezayir Okulu'nun semiyolojisini hatırlamamız gerekir. Bu kurama göre yerli şu özellikleri gösterir:

l tamamen ya da büyük oranda duygudan yoksunluk

l aşırı saflık ve kandırmaya açıklık

l keçi gibi inatçılık

l çocuk düzeyinde zihniyet, ama Batılı çocukta bulunan merak ruhu yok

l kazalara eğilim ve sert tepkiler.[59]

Cezayirli bütünü kavrayamaz. Kendisine sorduğu sorular her zaman ayrıntılarla ilgilidir ve sentezi kapsamaz. Belli noktalara takılıp kalma,

nesnelere yapışıp kalma, ayrıntılar içinde kaybolma, düşüncelere karşı duyarsızlık, kavramlara karşı kapalı olma. Sözlü anlatım asgari düzeydedir. Hareketleri her zaman düşüncesizce ve saldırgandır. Genel tablodaki ayrıntıları yorumlayamayan Cezayirli, bileşeni mutlaklaştırarak bütün yerine parçayı seçer. Bu yüzden en küçük bir provokasyon ya da bir incir ağacı, bir mimik ya da kendi toprağındaki bir koyun gibi önemsiz bir olay karşısında genelleme yaparak tepki gösterir. Kalıtsal saldırganlığı çıkış noktası arar ve en küçük bir bahane yeterli olur. Burada saldırganlık en saf biçimindedir.[60]

Cezayir Okulu bir sonraki açıklama aşamasına geçmek için tanım evresini atladı. Profesör Porot bu kuramın bilimsel temellerini ancak 1935'te Brüksel'deki Fransızca Konuşan Nörologlar ve Psikiyatristler Kongresi'nde tanımlayacaktı. Baruk'un histeri üzerine tebliğini ele alırken, "korteksi ve refleksleri çok az gelişmiş olan Kuzey Afrika yerlisi, sebzeye dayalı ve içgüdüsel yaşamı ara beyin (diencephalon) tarafından yönetilen ilkel bir varlıktır," dedi.

Profesör Porot'nun bu keşfinin önemini kavrayabilmek için, insan türünü diğer omurgalılardan ayıran özelliğinin korteks olduğunu hatırlamak gerekir. Ara beyin, beynin en ilkel parçalarından biridir ve insan korteksin yönettiği tek omurgalı canlıdır.

Profesör Porot'ya göre Kuzey Afrikalı yerlinin yaşamı ara beyin tarafından yönetilir. Bu, Kuzey Afrikalı yerlide korteks yok demektir. Profesör Porot bu çelişkiden ürkmez ve Sud médical et chirurgical'ın Nisan 1939 sayısında şu an Cezayir'de psikiyatri profesörü olan öğrencisi Sutter ile birlikte şöyle yazar: "ilkellik, olgunluktan yoksunluk ve zihinsel psişenin gelişiminde bir duraklama değildir. Evriminin sınırına ulaşmış toplumsal bir koşuldur ve mantıksal olarak bizimkinden farklı bir yaşamın benimsenmesidir." Sonuç olarak profesörler doktrinin temelini ele alırlar: "Bu ilkellik yalnızca belirli bir yetişme tarzının sonucu olan bir koşul değildir, çok daha derin kökleri vardır. Altkatmanın, arkitektonik yapının belirli bir düzenlemesinden ya da hiç değilse sinir merkezlerinin hiyerarşik düzenlenme dinamiklerinden kaynaklanabileceğine bile inanıyoruz. Bilimsel olarak açıklanabilecek tutarlı bir yaşam biçimi ve tutarlı bir davranış modeliyle karşı karşıyayız. Cezayirlide korteks yoktur, ya da daha

kesin konuşursak ilkel omurgalılar gibi ara beyin tarafından yönetilir. Korteks işlevleri, var olduğu zaman bile, çok zayıftır, beynin dinamiklerinden neredeyse tümüyle dışlanmıştır. Dolayısıyla ne paradoks ne de gizem var. Sömürgecinin yerliye sorumluluk verme konusunda tereddüdü ırkçılıktan ya da hamilikten değil, biyolojik olarak sınırlı biyolojik olanaklarının bilimsel bir değerlendirmesinden kaynaklanır."

Bu konuyu Dünya Sağlık Örgütü uzmanı Dr. A. Carothers'ın tüm Afrika'ya ilişkin bulgularıyla bitirelim. Bu uluslararası uzman, 1954'te yayınlanan kitabında ilk gözlemlerini açıklama olanağı bulmuştu.[61]

Dr. Carothers Orta ve Doğu Afrika'da doktorluk yaptı, ama bulguları Kuzey Afrika Okulu'na uyuyor. Uluslararası uzmana göre: "Afrikalı frontal loblarını çok az kullanır. Afrika psikiyatrisinin bütün kendine has özellikleri frontal tembelliğe bağlanabilir."[62]

Dr. Carothers bu noktayı daha da aydınlatmak için canlı bir karşılaştırma yapar. Normal Afrikalının beyni çıkarılmış bir Avrupalı olduğu düşüncesini ileri sürer. Anglo-Sakson okulunun beynin ön kısmını ameliyat ederek bazı ciddi zihinsel rahatsızlıkların tedavisi için radikal bir terapi bulduklarına inandığını biliyoruz. Ama bu yöntemin kişiliği ciddi biçimde bozduğu gerçeğinin ortaya çıkması bu yöntemin bir yana bırakılmasına yol açtı. Dr. Carothers'a göre normal Afrikalı ile beyni çıkarılmış Avrupalı arasındaki benzerlik çarpıcıdır.

Dr. Carothers, Afrika'da çalışan çeşitli yazarların araştırmalarını inceledikten sonra bize tektip Afrika kavramını getiren bir sonuç sunar: "Bunlar Avrupa kategorileriyle ilgisi olmayan vaka verileridir. Afrika'nın çeşitli yerlerinden –doğu, batı ve güney– toplanmıştır ve genel olarak her yazarın diğerlerinin kitapları hakkında ya hiç bilgisi yoktur ya da çok da vardır. Bu araştırmaların çarpıcı benzerliği bu yüzden hayli dikkat çekicidir."[63]

Bitirmeden önce Dr. Carothers'ın Mau-Mau ayaklanmasını, bilinçaltı bir ketleme kompleksinin ifadesi olarak tanımladığını da belirtmeliyiz; bu kompleks kurgusal psikolojik uyarlamalarla bilimsel olarak tedavi edebilir.

Yani gözlemcilere sorun yaratan şey, Afrikalının sık sık suç işlemesi, suç nedenlerinin önemsizliği, kavgaların her zaman kanlı ve cinayetle sonuçlanması gibi alışılmadık davranışlardı. Ders programına sokulmuş olan açıklama son tahlilde şöyledir: Kuzey Afrikalının beyin yapısının düzenlenişi, “yerli”nin tembelliğinin, zihinsel ve toplumsal yetersizliğinin ve neredeyse hayvani içgüdüselliğinin nedenidir. Kuzey Afrikalının suça eğilimi, sinir sisteminin belirli bir düzenlenişinin davranış biçimine aktarılmasının sonucudur. Bu nörolojik olarak anlaşılabilir bir tepkidir, şeylerin doğasına bağlıdır; şeylerin biyolojik olarak düzenlenmiş doğasına kazınmış bir tepkidir. Frontal lobların tembelliği Afrikalının tembelliğini, suçlarını, hırsızlıklarını, tecavüzlerini ve yalanlarını açıklar. Şimdi vali olan bir vali yardımcısı, sonucu bana şöyle açıkladı: “Kendi doğalarının yasalarına körce uyan bu düşüncesiz varlıkları sert ve acımasızca eğitmeliyiz. Doğayı ikna etmek değil, ehlileştirmeliyiz.” Disiplin, ehlileştirme, boyun eğdirme ve şimdi de pasifleştirme, işgal altındaki topraklarda sömürgecinin en sık kullandığı sözcüklerdir.

Sömürgeci akademisyenlerin savunduğu bu kuramları uzun uzadıya ele almamızın nedeni, asıl olarak bu kuramların yetersizlik ve saçmalıklarını göstermek değil, çok önemli bir kuramsal ve pratik sorunu ele almaktır. Aslında Devrim’in karşılaştığı sorular ve siyasal aydınlanma ve demistifikasyon tartışmaları sırasında ortaya çıkan konular arasında Cezayir’deki suç eğilimine görece az önem verildi. Ama bu konuyla ilgili tartışmalar o kadar yapıcıydı ki, bizim toplumsal ve bireysel özgürlük nosyonunu daha iyi incelememize olanak sağladı. Cezayir’deki suç sorunu lider ve militanlarla ele alındığında, Devrim’den önceki dönem suçların, hırsızlıkların ve kötü davranışların ortalama sayısı belirtildiğinde, suç niteliğinin ya da kötü davranışların erkeklerle kadınlar arasında, insanla devlet arasında var olan ilişkilere dayandığı açıklandığında ve herkes bunu anladığında; Cezayirli ya da Kuzey Afrikalı’nın suça eğilimli biri olduğu nosyonu parçalandığında, “Bizler öfkeli insanlarız, kavgacıyız, kötüyüz… bu böyle” diye Cezayirlinin bilincine de yerleştirilmiş olan bu nosyon yok olduğunda, evet o zaman Devrim’in ilerlemekte olduğunu söyleyebiliriz.

Önemli bir kuramsal sorun da, içimizde var olan insanı aşağılamayı her zaman ve her yerde ortaya çıkarmak, üzerindeki giz perdesini kaldırmak ve yakalamaktır. Ulusun yeni insanları yaratmasını beklememeliyiz. Devrim

sürekli yenilikler yaratırken insanın yavaş yavaş değişmesini beklememeliyiz. iki sürecin de önemli olduğu doğrudur, ama yardımcı olunması gereken şey bilinçtir. Devrim uygulamada tamamen kurtaracak ve olağanüstü verimli olacaksa, her şey dikkate alınmalıdır. Olayları genelleme, her şeyin üstesinden gelme, her şeyi yerli yerine koyma, her şeyin sorumluluğunu üstlenme yönünde özellikle ciddi bir ihtiyaç duyulur. O zaman, bilinç artık geçmişe yönelmekle ya da gerektiğinde atılacak adımı belirtmekle yetinmez. Bir savaş birliği arazide ilerlerken, pusunun sona ermesi dinlenmek anlamına değil, bilincin bir adım daha atması anlamına gelir, çünkü her şey aynı hızda olmalıdır.

Evet, Cezayirli, yargıçlarla polislerin haklı olduğunu kendiliğinden kabul ediyor.[64] Gerçek canlılığın bir görüngüsü olarak Cezayirlinin suç eğiliminin bu narsistik özelliği tekrar ele alınmalı ve sömürge tarihi ışığında yeniden gözden geçirilmeliydi. Örneğin, Fransa'daki Cezayirlilerin suç eğilimlerinin doğrudan sömürge talanına maruz kalan Cezayirlilerinkinden tamamen farklı olduğunu göstermeliyiz.

ikinci bir nokta daha dikkatimizi çekti: Cezayir'de Cezayirliler arasında suç neredeyse fasit bir daire içinde işlenir. Cezayirliler birbirlerini soyar, birbirlerini parçalara ayırır ve birbirlerini öldürür. Cezayir'de bir Cezayirlinin Fransızlara saldırması az görülür ve onlarla kavga etmekten kaçınırlar. Oysa Fransa'da göçmenlerin işlediği suçlar topluluk ve toplumsal kategori sınırlarını aşar.

Fransa'da Cezayirlilerin işlediği suç oranı azalıyor. Asıl olarak Fransızlara yönelik ve nedenleri tümüyle yeni bir durum. Ne var ki, bir paradoks bir gerçeği militanlara anlatmamıza imkân tanıdı: 1954'ten bu yana sıradan suçlar neredeyse yok oldu. Artık küçük ayrıntılar üzerine ölüme varan kavgalar, anlaşmazlıklar yok. Komşum karımın alnını ya da sol omzunu gördü diye öfke patlamaları görülmüyor. Ulusal mücadele bütün öfkeyi kanalize etmiş ve bütün duygusal tepkiyi millileştirmiş görünüyor. Fransız yargıçları ve hukukçular bunu çoktan saptadılar, ama militan da bunun farkına varmalı ve nedenlerini kavramalıydı.

Artık bir neden bulmamız gerekiyordu.

Savaşın, sonuçta kolektif bir saldırganlığı ifade etmenin bu ayrıcalıklı biçiminin, Cezayirlilerin doğuştan gelen canice davranışlarını işgalci güce yönelttiği söylenebilir mi? Önemli toplumsal altüst oluşların zihinsel rahatsızlıkları ve kötü davranışları azalttığı bilinen bir gerçektir. Bu yüzden, Cezayirlilerin suç eğiliminin azalması, Cezayir'i ikiye bölen ve yargıyı ve yönetsel aygıtı düşman tarafında bırakan savaşla kusursuz bir biçimde açıklanabilir.

Hatta daha önce bağımsızlığına kavuşmuş Mağrip ülkelerinde, kurtuluş mücadeleleri sırasında bu şekilde olan durum bağımsızlığın ilanından sonra daha belirgin hale bile geldi. Bu nedenle, sömürge koşullarının suç işleme nedenlerini yeniden yorumlamaya zemin hazırlayacak kadar özgün olduğu açıktır. Biz de militanlar için yeniden yorumladık. Bugün bizim tarafımızdaki herkes suç eğiliminin Cezayirlinin kalıtımsal kişiliğinin ya da sinir sisteminin düzenlenme biçiminin sonucu olmadığını biliyor. Cezayir'deki savaş ve bütün diğer ulusal kurtuluş savaşları gerçek kahramanlar yaratmıştır. Sömürge koşullarında, daha önce de belirttiğimiz gibi, sömürge insanı birbirleriyle karşı karşıya gelir. Birbirlerini bir perde gibi kullanma eğilimindedirler. Her biri komşusunun ulusal düşmanı görmesini önler. On altı saatlik ağır çalışmadan yorgun düşen sömürge insanı şiltesine çöktüğü zaman, kumaş bölmenin öteki tarafındaki çocuk da ağlar ve onu uyutmazsa, orası küçük bir Cezayir olur. Adam bakkaldan biraz susam ya da biraz yağ istediği ve birkaç yüz frank borçlu olduğu için bakkal vermediğinde içinde büyük bir nefret ve öldürme isteği doğar – bakkal bir Cezayirlidir. Haftalarca kaçtıktan sonra "vergilerini" ödemesini söyleyen kaid onu köşeye sıkıştırdığında bir Avrupalı yöneticiden nefret etme lüksünden yararlanamaz; önünde nefretini kışkırtan kaid durur – kaid de bir Cezayirlidir.

Her gün kıtlık, kirayı ödemediği için odasından atılma, annesinin kurumuş memeleri, bir deri bir kemik çocuklar, işlerinin kapanması, karga gibi ustabaşının etrafında dolanan işsizler gibi etkenlerden kaynaklanan cinayet işleme isteği kışkırtılan Cezayirli, komşusunu onmaz bir düşman gibi görmeye başlar. Ayağına taş takılsa komşusundan bilir; toplayacağı birkaç zeytini X'in çocukları gece alıp yemiştir. Evet, çünkü Cezayir'de ve öteki yerlerde sömürge döneminde birkaç gram irmik için çok şey yapılabilir. Bunun için cinayet işlenebilir. Bunu kavramak için

hayalgücünüzü ya da belleğinizi harekete geçirmeniz gerek. Toplama kamplarında insanlar bir lokma ekmek uğruna birbirlerini öldürdüler. Korkunç bir sahne hatırlıyorum. 1944'te Oran'daydı. Yerleştirilmeyi beklediğimiz askeri kampta askerler Cezayirli çocuklara ekmek kırıntıları atıyor, çocuklar da kırıntıları kapmak için öfke ve nefretle birbirleriyle boğuşuyordu. Veterinerler, mısır tanesi üzerine kavga edilen çiftliklerde gözlenen ünlü "gagalama düzeni"yle bunu açıklayabilir kuşkusuz. En güçlü kuşlar bütün taneleri toplarken, daha az saldırgan olanlar gözle görülür biçimde zayıflar. Her sömürge tek yasanın bıçak olduğu dev bir çiftlik avlusuna, geniş bir toplama kampına dönüşme eğilimindedir.

Cezayir'de ulusal kurtuluş savaşının başlangıcından bu yana her şey değişti. Bir ailenin ya da mechta'nın tüm yiyecek stoku bir akşam oradan geçiveren askerlere verilebilir. Ailenin tek eşeği yaralı bir savaşçının taşınması için ödünç verilebilir, birkaç gün sonra adam hayvanın uçaktan atılan bombayla öldüğünü öğrenince tehdide ve küfretmeye başlamaz. Eşeğini değil, yaralı adamın sağ salim olup olmadığını endişeyle sorar.

Bir sömürge rejiminde bir dilim ekmek ya da bir deri bir kemik bir koyun için her şey yapılabilir. Bir sömürge rejiminde insanın dış dünyayla ve tarihle ilişkisi yalnızca yiyecek ilişkisidir. Sömürge insanı için, Cezayir'deki gibi bir baskı ortamında, yaşamak bir değerler grubuna sahip olmak demek değildir, dünyanın tutarlı ve yapıcı gelişmesiyle bütünleşmek demek değildir. Yaşamak, ölmemek demektir yalnızca. Yetişen her hurma bir zaferdir. Sıkı çalışmanın değil, hayata karşı zafer kazanmayı kutlamanın zaferi. Bu yüzden hurma çalmak ya da koyununun komşunun otlarını yemesine izin vermek başkalarının mülküne tecavüz etmek, yasalara karşı gelmek ya da saygısızlık değildir. Bunlar cinayet girişimleridir. Hırsızlığın yasadışı ya da dostça olmayan bir eylem değil, bir cinayet girişimi olduğunu kavramak için Kabyle'de erkeklerin ve kadınların haftalarca vadinin eteklerinden zar zor inip toprak doldurdukları küçük sepetlerle eve döndüklerini görmek gerekir. Tek perspektif, ne kadar az talep ederse etsin, ne kadar küçülürse küçülsün mideyi doyurmaktır. Acısını kimden çıkaracaksınız? Fransızlar polisleriyle, ordu ve tanklarıyla ovadadır. Dağlarda yalnızca Cezayirliler vardır. Yukarıda, ahiret vaatleriyle cennet, aşağıda da cezaevi, dayak ve idam vaatleriyle Fransızlar. Kendinizle karşı

karşıya gelmeniz kaçınılmazdır. Bölünmüş toplumlarda ırksal çatışmaların karakteristiği olan öz nefretin tohumu burada yatar.

Dolayısıyla Cezayirlilerin suç eğilimi, düşünmeden hareket edişi, cinayetlerinin vahşiliği sinir sisteminin düzenlenişinin ya da belirli bir kişilik özelliğinin sonucu değil, sömürge sisteminin dolaysız ürünüdür. Cezayirli yurtseverlerin bu sorunu ele almaları sömürgeciliğin onlara dayattığı inançları sorgulamaktan korkmamaları, birbirlerine perde görevi gördüklerini ve aslında komşusuna karşı çıkarken intihar ettiklerini anlamaları, devrimci bilinç üzerinde çok muazzam bir etki yaratacaktı. Sömürge insanı bir kez daha tahakküme son vermek için savaşır. Ama sömürgeciliğin içine işlettiği doğru olmayan her şeyi yok ettiğinden de emin olmalıdır. Cezayir'deki gibi bir sömürge rejiminde, sömürgeciliğin öğrettiği düşünceler yalnızca Avrupalı azınlığı değil, Cezayirlileri de etkilemişti. Tam kurtuluş, kişiliğin her şeyiyle kurtulmasıdır. Bir pusu ya da bir saldırı, işkence ya da yoldaşların katli, kazanma kararlılığını biler, bilinçli olmayanları uyandırır ve hayalgücünü besler. Ulus bir bütün olarak harekete geçtiğinde yeni insan bu ulusun a posteriori bir ürünü değildir; onunla birlikte yan yana var olur ve onunla olgunlaşır ve onunla birlikte zafere ulaşır. Bu diyalektik öngereklilik, sömürgeciliğin yerleşik biçimlerine ve yüzeysel reformlarına karşı direnişi açıklar. Bağımsızlık sihirli bir ritüel değil, kadınlarla erkeklerin gerçekten özgür var olması için, diğer bir deyişle toplumun radikal dönüşümü için gereken tüm maddi kaynaklara sahip olması için olmazsa olmaz bir koşuldur.

Sonuç

Haydi yoldaşlar, şimdi taraf değiştirme zamanı. Bizi içine saran geniş karanlık örtüyü silkeleyip atmalı ve ışığa ulaşmalıyız. Doğacak yeni gün bizi kararlı, aydınlanmış ve sağduyulu bulmalı.

Hayallerimizi terk etmeli, eski inançlarımıza ve dostluklarımıza elveda demeliyiz. Yararsız ağıtlar, kısır yalvarmalar ve kokuşmuş çabalarla zaman harcamayalım. Ağzından insan sözünü hiç düşürmeden sokak köşelerinde, dünyanın bütün köşelerinde insanları katleden bu Avrupa'yı bir kenara bırakalım.

Avrupa kendi amaçları ve ihtişamı için yüzyıllar boyunca öteki insanların gelişmesini engelledi ve onları köleleştirdi; yüzyıllar boyunca sözde "tinsel deneyim" adına neredeyse tüm insanlığı kırıp geçirdi. Onlara bir bakın, atom bombasının yok etme tehdidiyle ruhsal çöküş arasında gidip geliyorlar.

Gene de Avrupa'nın kendi topraklarında girişimlerini başarıyla taçlandırdığını kimse inkâr edemez.

Avrupa dünyanın liderliğini ateş, kinizm ve şiddetle üstlendi. Bakın, anıtlarının gölgesi nasıl da genişleyip ilerilere uzanıyor. Avrupa'nın hareketi uzam ve düşünce sınırlarını yarıp geçiyor. Avrupa kendisini yalnızca alçakgönüllük ve ılımlılıktan değil yumuşaklık ve meraktan da yoksun bırakıyor.

insana karşı bir cimrilik gösterisi bu yalnızca, yalnızca insana karşı cimriliğini ve etobur caniliğini göstermiştir Avrupa.

Yani kardeşlerim, bu Avrupa'nın ayak izlerini izlemekten başka yapacağımız daha iyi şeyler olduğunu nasıl anlayamayız?

insandan söz etmeyi asla bırakmayan, tek kaygısının insan olduğunu iddia etmekten hiç bıkmayan bu Avrupa'nın her bir ruhsal zaferi için insanlığın ne acılar çektiğini artık biliyoruz.

O halde yoldaşlar, Avrupa oyunu sonunda bitti, başka bir şey bulmalıyız. Avrupa'yı taklit etmediğimiz sürece, Avrupa düzeyine çıkma saplantısına takılıp kalmadığımız sürece bugün her şeyi yapabiliriz.

Avrupa bugün öyle delice, öyle soluksuz bir ivme kazandı ki, bütün denetimi ve aklını kaybetti; baş döndürücü bir hızla dosdoğru uçuruma koşuyor. Tüm hızımızla ondan kurtulursak iyi ederiz.

Ama gene de bir modele, plana ve örneklere gereksinim duyduğumuz çok açıktır. Bir çoğumuz için Avrupa modeli en esinleyici modeldir. Ama daha önceki sayfalarda böyle bir taklidin bizi yanlış yönlendirdiğini görmüştük. Avrupa'nın başarıları, Avrupa'nın teknolojisi ve Avrupa yaşam tarzları artık bizi etkilememeli, dengemizi bozmamalı.

Avrupa'nın tekniği ve yaşam tarzında insanı aradığımda, sürekli insanın inkârıyla, çığ gibi büyüyen cinayetlerle karşılaşıyorum.

İnsanı bir bütün olarak güçlendiren amaçlar için insanlar arasındaki işbirliği, insanın projeleri ve insanlık durumu, gerçek yaratılar gerektiren yeni konulardır.

Avrupa'yı taklit etmemeye karar verelim; beyrnimizi ve kaslarımızı yeni bir yönde birleştirelim. Avrupa'nın yaratamadığı bütünlüklü insanı biz yaratmaya çalışalım.

İki yüzyıl önce eski bir Avrupa sömürgesi Avrupa düzeyine çıkmaya karar verdi. O kadar başarılı oldu ki, Amerika Birleşik Devletleri bugün bir canavar haline geldi, Avrupa'nın kusurlarını, hastalığını, insanlıkdışılığını korkunç boyutlara ulaştırdı.

Yoldaşlar, üçüncü bir Avrupa yaratmaktan başka yapacak işimiz yok mu? Batı kendisini ruhsal bir maceradaymış gibi gördü. Şimdi insanlığın beşte birini kapsayan köleliği bu ruh adına, yani Avrupa ruhu adına haklı çıkardı ve meşrulaştırdı.

Evet, Avrupa ruhu tuhaf temeller üzerine kurulmuş. Bütün Avrupa düşüncesi, giderek daha da terk edilen ve ulaşılması olanaksızlaşan yerlerde

ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bu yerlerde insanla karşılaşmak şansı giderek daha da azaldı.

Sürekli kendisiyle konuşması ve giderek iğrençleşen narsisizmi, kaçınılmaz olarak yarı deliliğe ortam hazırladı; entellektüel düşünce bir ıstırap halini aldı, çünkü yaşayan, çalışan, kendini yaratan bir varlık olarak insanın gerçekliğinin yerini sözler, bir araya getirilmiş sözcükler ve anlamlarının yarattığı gerilimler aldı. Ne var ki, Avrupalı işçileri bu narsisizmi kırmaya ve gerçekliğin inkârından uzaklaşmaya zorlayan Avrupalılar da vardır.

Genel olarak Avrupalı işçiler bu çağrılara yanıt vermedi, çünkü işçiler kendilerinin de Avrupa Ruhu'nun şaşılacak büyüklükte serüveninin bir parçası olduğuna inanıyor.

İinsanlığın büyük sorunlarına çözümün tüm unsurları Avrupa düşüncesinde farklı zamanlarda var olmuştur. Ama Avrupalılar kendilerine düşen misyonu hayata geçirmedi. Bu misyon, tüm ağırlıklarıyla bu unsurları işlemekten, düzenlenişlerini, varlıklarını değiştirmekten ve son olarak insanlık sorununu en sınırsız yüksekliğe çıkarmaktan ibaretti.

Bugün Avrupa'da bir durağanlığa, damar tıkanıklığına tanık oluyoruz. Yoldaşlar, diyalektiğin yavaş yavaş bir denge mantığına dönüştüğü bu durağan hareketten kaçalım. insanlık sorusunu yeniden ele alalım. Beynin gerçekliğini, kitlesini bütünüyle yeniden inceleyelim. Beynin bağlantıları artırılmalı, bağlantıları çeşitlendirilmeli ve iletileri yeniden insancıllaştırılmalıır.

Haydi yoldaşlar, artçı oyunlarla oyalanamayacak kadar çok iş var elimizde. Avrupa yapması gerekeni yaptı; genel olarak baktığımızda da iyi bir iş çıkardı: Onu suçlamaktan vazgeçelim, ama kararlı bir şekilde, bu kadar gösteri yeter, diyelim. Artık ondan korkmamız için bir neden yok, Avrupa'ya imrenmekten vazgeçelim.

Bugün Üçüncü Dünya Avrupa'nın karşısında, projesi bu Avrupa'nın yanıt bulamadığı sorunları çözmeye çalışmak olan muazzam bir kütle olarak duruyor.

Ama şimdi önemli olan kârlılık sorunu değil, üretkenliği artırma sorunu değil, üretim oranları sorunu değil. Hayır, doğaya geri dönme sorunu da değil. Bugün önemli olan çok basit bir sorun: insanı paramparça eden yönlere sürüklemememek, beynine onu hızla bozan ve aklını alan bir tempo dayatmamak. Başkalarını yakalama nosyonu, insanı vahşileştirme, onu kendisinden ve iç bilincinden söküp alma, kırıp dökme, öldürme mazereti olarak kullanılmamalıdır.

Hayır, kimseye yetişmek istemiyoruz. Yapmak istediğimiz şey şudur: Gece gündüz, her an her dakika insanın, her insanın yanında yürümek. Kervanın saflarını sıklaştırmak gerekir; çünkü kervanın arası açılırsa, her öbek ancak önündekini görür, insanlar artık birbirlerini tanıyamayacakları kadar, gitgide daha az karşılaşacakları, birbirileriyle gitgide daha az konuşacakları kadar birbirlerinden ayrı düşerler.

Üçüncü Dünya, yalnızca Avrupa’nın iddia ettiği nadir dâhilikleri değil onun işlediği suçları da dikkate alan yeni bir insan tarihine sil baştan başlamalıdır; bu suçların en korkuncu insanın tam kalbinde, işlevlerinden patolojik olarak uzak tutulmasında ve birliğinin yavaş yavaş eriyip yok olmasında; topluluk koşullarında sınıfın beslediği kategorilere ayrılmada ve kanlı gerilimlerde, ve son olarak da engin insanlık ölçeğinde ırkçı nefret, kölelik, sömürü ve en önemlisi bir buçuk milyar insanın yeryüzünden silindiği çok kanın yitirildiği soykırımda işlendi.

Öyleyse yoldaşlar, esin kaynağını Avrupa’dan alan devletler, kurumlar ve toplumlar yaratarak Avrupa’ya minnet borcu ödemeyelim.

insanlık bizden bu grotesk ve genellikle tiksindirici taklit yerine başka şeyler bekliyor.

Afrika’yı yeni bir Avrupa’ya dönüştürmek istiyorsak, Amerika’yı yeni bir Avrupa’ya dönüştürmek istiyorsak, o halde ülkelerimizin kaderini Avrupalılara emanet edelim. Onlar bizim en iyimizden daha iyi bir iş çıkarırlar.

Ama insanlığın ileriye adım atmasını istiyorsak, insanlığı Avrupa’nın yerleştirdiğinden farklı bir düzeye götürmek istiyorsak, öncü olmamız gerekir.

Halkımızın beklentilerine yanıt vermek istiyorsak, Avrupa dışında başka yerlere bakmamız gerekir.

Ayrıca, Avrupalıların beklentilerine yanıt vermek istiyorsak, onlara, ne kadar ideal olursa olsun zaman zaman onların bile midesini bulandıran toplumlarının ve düşüncelerinin bir yansımasını göndermemeliyiz.

Avrupa için, kendimiz için ve insanlık için, yoldaşlar, yeni bir başlangıç yapmalı, yeni bir düşünce tarzı geliştirmeli ve yeni bir insan yaratmaya çalışmalıyız.

2002 Tarihli Baskıya Sonsöz Muhammed Harbi

Kapitalizmin aşılmaz bir ufuk olmadığını düşünen bizler yanıldık mı? Bürokratik sosyalizm yaşandı. Üçüncü Dünyacılık da. Bunların yenilgisi, artlarından çok sayıda trajedi ve insan yaşamının görülmedik yıkımını ve değersizleşmesini de getirerek, Batı'da, altmışlı yıllarda inisiyatif ezilen halklar tarafına geçtiğinde kendi ayrıcalıkları için ürpermiş olan herkesi hoşnut kılar.

O dönemde büyük sanayi güçleri, mecbur kalarak ve zorla, Üçüncü Dünya ülkelerinin talepleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. O zamandan bu yana, yakın dönemdeki gelişmeler, karanlıktan çıkmak ve gelişme ile demokrasiye erişebilmek için kendilerinkinden başka yol olmadığının kesinliği içinde rahatladılar. Ama olgulara bakarsak, daha ziyade ekonomik ve ideolojik baskılara, egemen oldukları uluslararası mali kurumlara, IMF ve Dünya Bankası'na güvenmektedirler.

Ne var ki Üçüncü Dünya'daki krizin derinliği, sömürgecilik-sonrası dönemin ve özgürlük hareketine eşlik etmiş ya da itilim kazandırmış ideolojilerin eleştirel bir bilançosunu zorunlu kılar. Bu perspektif içerisinde, Frantz Fanon'un eserinin ve özellikle Yeryüzünün Lanetlileri'nin yeniden değerlendirilmesi büyük bir önem taşımaktadır, çünkü devrimci dinamik üzerine birçok basmakalıp düşünce, kökenlerini –bu vasiyet-kitapta Fanon'un düşüncesinin kaynaklarından biri olan– Cezayir deneyiminin genellikle deforme edilecek bir bakış açısında bulmaktadır.

"Fanonculuğun" gücünün nedenlerinden biri, Üçüncü Dünya'nın "anti-elitist elitler"inin, o dönemde Stalincilerin değersizleştirilmiş Marksizmininkinden farklı bir toplumsal gelişme yasaları formülasyonuna sahip olma özlemine cevap vermesidir. Fanon Üçüncü Dünya'yı eylemiyle ve içerde ve dışarıda düşmanları olduğunun bilgisiyle savunuyordu. Ben onu Tunus'ta Mayıs 1959'da tanıdım. Her ikimiz de Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti (GPRA) mercilerinde görevliydik. Devrimci olaylara dair ortak bir yorumumuz vardı ve entelektüellerin öncülük rolü üzerine gerçeklerden kopuk rasyonelleştirme çabalarını ikimiz de reddediyorduk. Onun köylülüğe tanıdığı devindirici rol, ortak bir ulusal bilince olan inancı ve din olgusuna yaklaşımı ise anlaşmazlık noktalarımızdı. Bu sonuncu

noktada Fanon, konumu gereği –daha ziyade agnostik militanlarla temas halinde yaşıyordu–, Cezayir’in kültürel ortamlarında Aydınlanma düşüncesinin işgal ettiği geçici yeri değerlendirebilecek durumda değildi. Aydınlanma düşüncesi, dinin etkisine daha duyarlı bir çoğunluğun olduğu FLN’ye katılımın kökenindeki ırmağın küçük kollarından biriydi.

Ama bu, Yeryüzünün Lanetlileri’nin öneminden bir şey eksiltmez. Sorun oluşturan bölümleriyle olduğu kadar, haberci bir değer taşıyan bölümleriyle de bu kitap, devrimci idealin ve güncel sonuçlarının oluşumu üzerine derinlemesine bir tartışmaya girişmeyi sağlar. “Yıkalım bu köhne düzeni!”: Enternasyonal’in bu fikrini Fanon benimsemiştir. Ve Marx’ın katkısı üzerinden geçilerek Fanon’un sorunsalı anlaşılamaz.

Nihai bir hedefe yönelik ve evrensel bir devrim sorunsalı Marx’la birlikte şekillenir. Marx’ın, temelde Avrupai olan kapitalist toplum analizi, onun döneminde, alternatifi ancak kapitalizm ile komünizm arasında görüyordu ve birincisinin faili burjuvaziyken, ikincisininki de proletaryaydı. Toplumun diğer sınıfları onların çatışmalarının dinamiğine tabidir. Proletarya tarihin öznesi haline getirilir: evrenselliğin taşıyıcısı olarak, zincirlerinden kurtularak insanlığı kurtaracak güçtür. Bu analiz içinde, sömürgedekiler tarihin dinamiğinin merkezinde yer almaz. (Ve, özünde, Fransız Komünist Partisi sömürge ülkelerin kaderini “Fransa Birliği”nin geleceğine bağladığında bu mantığı savunuyordu: Fransız proletaryasına tabi müttefikler olan sömürge halklarına kurtuluş yolunu açacak olan, Fransa’nın antikapitalist devrimiydi.)

Rusya’da popülistler Rusya’nın farklılığı ilkesini savunuyor ve Marx’ın tezlerini tartışıyorlardı: Devrimin, kendi ülkelerinde, proleter devriminden ziyade köylü devrimi olacağını ve kapitalist gelişmenin burjuva evresini es geçerek doğrudan doğruya sosyalizme götüreceğini düşünüyorlardı. Bu itiraz karşısında Marx (Plekhanov ve Vera Zasuliç gibi Rus Marksistleriyle yazışmasında) kendi şemasında bir düzeltme yapar ve eğer Rus devrimi Batı’daki devrimin başlama vuruşu olacaksa, o dönemde geniş ölçüde kırsal ve geleneksel olan Rus toplumunun kapitalist evreden geçmeden tamamlanabileceğini kabul eder. Marx’ın ölümünden sonra, yoldaşı Friedrich Engels Rus istisnası fikrine geri döner: yalnızca proletarya ve köylülük devrimci sınıflardır.

Devrimci modelin ifadesindeki bir dönüm noktası Lenin'le birlikte şeklenir: Sınıf mücadelesi ilkesini tüm dünyaya yayan Lenin Marx'ın devrimi dünya çapındaki bir projeye dahil etme yönünde çizdiği yolda devam eder, ama emperyalizmin zayıf halkasında, yani sanayi ve şehir bileşeni zayıf olan, çoğunluğu köylülerden oluşan toplumlarda meydana gelebileceğini kabul eder. Mesihçi özne proletarya olarak kalır, ama onun çıkarlarını bir parti üstlenir, çünkü –Lenin'in düşüncesinde– proletarya kendi başına bırakıldığında doğal olarak sendikacıdır. Marx'ın görüşü bu değildir. Devrimci dinamiğe dair bir başka anlayışla karşı karşıyayız. Lenin bir pragmatiktir ve onun düşüncesi devrime yol açan olayı kollamaktadır; bu Doğu'da da olabilir –"dünya devriminin bozguncu maddi koşulları"nın (1908) burada olgunlaştığını görmektedir– Avrupa'da da.

Ekim 1917'yle birlikte, devrim işaretini veren esasen kırsal bir ülkedir, ama kıvılcım umulan yangını tutuşturmaz. Böylece, tek ülkede devrim yaşanır.

Komünist Enternasyonal'de kelimenin tam anlamıyla "Üçüncü Dünyacılar" olan Tatar Sultan Galiyev, Hintli Roy, Endonezyalı Tan Malaka, hareketin sömürge halklarını, Maxime Rodinson'un belirttiği gibi global stratejisinin bir nesnesi[65] olarak değil, değişimin motoru yapmasını bekliyorlardı. Çabaları boşa çıkacaktır, ama, çok sayıda değişim ve olaydan sonra, bu fikir, komünist hareket içinde, Mao Zedung'la birlikte, ve onun dışında Frantz Fanon'la birlikte kendi yolunu açacaktır. Her ikisi de köylü devrimine vurgu yapar: Ezilen halkları mücadeleye katacak olan Batılı ülkelerin proletaryası değildir, dünya proletaryasının devrimci davasını belirleyecek olan şey bu halkların mücadelesidir. Bu bakış açısı, Avrupa da dahil olmak üzere, kendine yandaş buldu.

Ama Fanon'dan faklı olarak Mao Zendung kendi stratejisini "kırsallaştırmadı": proletarya, komünist partinin aracılığıyla, öncülüğü korur. Bununla birlikte Fanon yenilik yapar. Emperyalizmin tamamen ekonomik bir analiziyle yetinmez. Kimlik ve kültür çatışmalarını da teorileştirir ve gerçek yeryüzünün lanetlilerinin, mutlak anlamda sömürülenlerin sömürgelerdekiler olduğunu gösterir. Batı'nın mahkemesi, milliyetçilerde olduğu gibi, tekillik içinde kapanmaz: bunun devindirici gücü, tümelci umuttur.

Bununla birlikte, Üçüncü Dünya davasının savunması da körce değildir: Fanon, tahakküm altındaki ülkelerin maddi temeli ile devrimci proje arasındaki mesafenin bilincindedir. Gelişmeyi ve demokrasiyi ipotek altına alan sosyolojik ağırlıklar gözünden kaçmaz. Onun Afrika deneyimi, özellikle Tunus ve Gana, devletlerin kurulmasında politik elitleri tehdit eden sapmalar konusunda onu uyarmıştır: otoriterlik, çoğulculuğun reddi, yozlaşma ve iktidarın kişiselleşmesi. Hatta belki de düşüncesinin arka planında yeni bir dünya devrimi savunusu, tek ülkede sosyalizmiyle birlikte Sovyet deneyiminin yenilgisi, devrimci hareketlerin tek parti despotizminin ve kalesinin savunucusuna dönüşmesi yatıyordu.

Günümüzde Fanon'un politik güncelliği bu düşüncelerle sınırlı değildir. Afrika'da ondan önce hiç kimse elitlerin üretim koşullarını, sömürgecilerle bağlarını analiz etmedi; doğal olarak yönetme rolüne sahip oldukları inancıyla ve kitlelerin olgunlaşmamışlığı söylemleriyle yetişmiş kategorilerin "şiddetli elitizmi"ni ondan önce kimse vurgulamadı. Demokrasinin engellerinden biri –hem de en önemsizi değil- bu elitizmde yatmaktadır.

Dolayısıyla Yeryüzünün Lanetlileri'nden yalnızca tartışılabilir lirik temaları, köylü Mesihçiliğini, kefaret ödetici şiddeti, Üçüncü Dünya'nın jeopolitik bloklar halinde yapay oluşumunu öne çıkarmak ve bizi devrimci romantizmin tehlikelerine karşı uyanık olmaya davet eden son derece güncel temaları göz ardı etmek hatalı olur. Radikal bir talep büyük umutlarda değil; yönetenler ve icracılar şeklindeki bölünmeyi teşvik eden her şey karşısında, doğal olarak yetersiz ve tabi olmaya mahkûm olarak tanımlanan kitleler üzerinde iktidar ve bilgi talep eden bürokrasi olarak yerleşmek isteyen her şey karşısında eleştirel düşüncenin titiz uyanıklığında yatmaktadır. Sömürenler ile sömürülenler arasındaki topolojinin sürekliği ancak buradadır: sömüren değişir ama sömürülenler aynı kalır.

Bitirirken şunu da ekleyelim ki, Fanon'un esini, kendi psikiyatri pratiğini kavrayış tarzında da görülür. Psikiyatri kurumu ona "deli"yi normalleştiren ve sözünün ifade ettiği şeyle ilişkisi olmayan normlar dayatan bir makine gibi gelir. Anti-psikiyatri hareketine dahil olan Fanon, doktor ile hasta arasındaki ilişkiyi tersine çevirerek bu sözün serbest bırakılmasına vurgu yapacaktır. Hakikat ve sahicilik delilik tarafındadır; bu hakikatle sahiciliği

özgür bırakmak gerekir. Fanon’un liberter boyutlu popülizmi ile tıp pratiği arasındaki paralellik aşikârdır.

[1] Latince'de "sınırlı sayıda" manasına gelen bu tamlama, hukuki anlamında, dilsel manasından da pek sapmayarak, sayılan biçim ya da durumlar dışında başka biçim ya da durumların yaratılamayacağını belirtir. Kanunsuz suç olmaz kuralının dayandığı prensiptir. Suç teşkil eden fiil kanunda belirtildiği kadardır, sınırlı sayı ilkesi gereğince kanunda belirtilmeyen bir suçun isnadı mümkün değildir. Aynı sınırlı sayı prensibi ceza hukuku dışında da uygulama alanı bulur. (ç.n.)

[2] Sömürgesizleştirme sözcüğü "décolonisation"un karşılığı olarak kullanılmıştır. Sömürgeci ülkenin sömürgesini kendi iradesiyle bağımsızlaştırdığı ender durumlar dışında, bağımsızlık genellikle halk ayaklanmalarıyla kazanıldığından sömürgesizleşme yerine sömürgesizleştirme sözcüğü tercih edilmiştir. (ç.n.)

[3] "Ulusal Kurtuluş Ordusu", 1950'li yıllarda Cezayir'deki Fransız varlığına karşı mücadele veren askeri örgüt (ç.n.).

[4] Dien Bien Phu Savaşı, Fransız güçleriyle Viet Minh komünist devrimci güçler arasındaki Birinci Çin Hindi Savaşı'nın doruk noktası olan çarpışmadır. (ç.n.)

[5] Thomas Rubert Bugeaud (1784-1849): Fransız mareşal ve Cezayir genel valisi. (ç.n.)

[6] Bu Manici dünyanın mekanizmasını Siyah Deri Beyaz Maskeler'de göstermiştik.

[7] Bkz. 5. Bölüm: Sömürge Savaşı ve Zihinsel Bozukluklar.

[8] Engels: Anti-Dühring, II Kısım, III Bölüm, "Zor Kuramı", Türkçe baskı, Sol Yayınları, Ekim 1995.

[9] Fildişi Sahili'nin efsanevi lideri ve ilk cumhurbaşkanı, (y.h.n.)

[10] Tutuklanan lider sömürge kitlelerin sahici sözcüsü de olabilir. Bu durumda sömürge yetkilileri yeni liderler yaratmak için bu tutuklamadan yararlanırlar.

[11] Mirebau'nun ünlü sözüne gönderme yapılıyor: "Halkın iradesiyle buradayım, ancak süngü gücüyle buradan ayrılırım." (ç.n.)

[12] Bu genel temizliğin, korunmak istenen şeyi yok ettiği açıktır. Sartre şu sözlerle tam olarak bunu kastetmiştir: "Kısacası, bunları (yani ırkçı düşünceleri) yineleyerek yerlilere karşı herkesin eşzamanlı birliğinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı, bunun yinelenip durduğu ve böyle bir birliğin ancak sömürge halkını katletmek için aktif bir gruplaşma olarak ortaya çıkabileceği gösterilir; sömürgecilerin daimi ve saçma eğilimi olan bu katliam, mümkün olsa bile, sömürgeciliğin hemen yok edilmesine yol açardı." Critique de la raison dialectique, s. 346.

[13] Aimé Césaire, Les armes miraculeuses (Et les chiens se taisaient), Gallimard, s. 133-137..

[14] Çadır toplulukları. (ç.n.)

[15] Fransız hükümetinin Cezayir'de aldığı bu kararın önemini kavrayabilmek için bu döneme geri dönmemiz gerekir. 28 Mart 1957 tarihli Résistance algérienne [Cezayir Direnişi] No. 4'te şunu okuyabiliriz: "Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun ifade ettiği isteğe yanıt olarak Fransız hükümeti Cezayir'de şehir milisleri oluşturmaya karar vermiştir. BM, yeterince kan döküldü, dedi. Lacoste, Milis oluşturalım, diye yanıt verdi. BM, Ateşkes yap, diye öğüt verdi. Lacoste, Sivilleri silahlandırmalıyız, diye haykırdı. BM, iki tarafın demokratik ve barışçı bir çözüm üzerinde anlaşmak için bir araya gelmelerini tavsiye etti. Lacoste, bundan böyle her Avrupalının silahlanacağını ve şüpheli görünen herkesi vurabilme hakkına sahip olduğunu buyurdu. Yetkililerin özellikle mücadele etmesi gereken şey, soykırıma çok yakın duran vahşi, ayrımsız baskıdır düşüncesi genel bir görüştü o sırada. Lacoste buna tepki gösterir: Baskıyı sistematize edelim, Cezayirliler için insan avı örgütleyelim. Sembolik olarak da sivil iktidarı orduya, ordu iktidarını da sivillere devreder. Döngü tamamlanmıştır. Bu döngünün ortasında da silahsız, açlık çeken, hayvan gibi avlanan, itip kakılan, dövülen, linç edilen ve şüpheli olduğu için de çok geçmeden vurulacak olan Cezayirli. Bugün Cezayir'de silah kullanımına yetki vermeyen ya da bundan memnun olmayan tek bir Fransız yoktur. BM'nin sükûnet çağrısından bir ay sonra Cezayir'de şüphelileri ortaya çıkarma, yaratma ve yakalama izni ya da yükümlülüğü olmayan tek bir

Fransız yoktur. “BM Genel Kurulu’nun kararından bir ay sonra Cezayir’de modern dönemlerin en korkunç imha eylemine taraf olmayan tek bir Avrupalı yoktur. Demokratik çözüm mü? Tamam, diye kabul eder Lacoste, Cezayirlileri yok etmekle başlayalım. Bunu yapmak için de sivilleri silahlandıralım ve bırakalım işi onlar yapsın. Paris basınının büyük çoğunluğu bu silahlı çetelerin yaratılmasını ihtiyatla karşıladı. Faşist milisler, dediler. Evet. Ama geleneksel olarak sömürgeci ülkelerin merkezindeki faşizm bireysel düzeyde ve insan hakları düzeyinde sömürgecilikten başka nedir ki? Sistematik olarak öldürme izni ve yetkileri olmalı, diye önerdiler. Ama Cezayirlilerin vücudu yüz otuz yıldır sürekli açılan, sürekli artan, sürekli derinleşen yara izlerini taşımıyor mu? M.R.P. [Hıristiyan-Demokrat parti] milletvekili olan Kenne-Vignes, bu milisleri oluşturarak Cezayir’de iki topluluk arasındaki uçurumu genişletmemeye dikkatli olmalıyız, diye tavsiyede bulunur. Evet. Ama sömürge statüsü tüm bir halkın örgütlü köleliği değil midir? Cezayir Devrimi tam da bu köleliğe ve bu uçuruma karşı canlı bir meydan okuyuştur. Cezayir Devrimi işgalci ulusa şunu söyler: ‘Dişlerinizi Cezayir’in yaralı bereli etinden çekin! Bırakın Cezayir halkı konuşsun!’ “Bu milislerin oluşturulması, diyorlar, orduyu yatıştıracak. Görevi Tunus ve Fas sınırlarını korumak olan birimler serbest kalacak. Altı yüz bin kişilik güçlü ordu. Neredeyse tüm deniz ve hava kuvvetleri. Faslı ve Tunuslu eski işkencecileri aldıkları için şaşırtıcı bir sicili olan, becerikli, geniş bir polis ağı. Yüz bin askerlik sınır birimleri. Ordunun işi hafifletilmeli. Şehir milisleri kuralım. Lacoste’un kriminal ve isterik çılgınlığı o kadar etkili ki, sağduyulu Fransızları bile ikna ediyor. Aslında bu tür milislerin oluşturulması kendi içinde çelişkilidir. Fransız ordusunun işi sonsuzdur. Görevi Cezayirlilerin ağızlarını bağlamak olduğu andan itibaren geleceğe açılan kapı sonsuza dek kapanmıştır. Hepsinden önemlisi de, Cezayir Devrimi’nin derinliğini ve yoğunluğunu analiz etmenin, anlamanın ve ölçmenin reddedilmesidir: her bölge, her kesim, her sokak, her mahalle, her katın kendi lideri var... Alan savunması artık ev ev savunmayla destekleniyor. “48 saat içinde iki bin aday kaydoldu. Cezayir’in Avrupalıları hemen Lacoste’un cinayet çağrısına cevap verdiler. Bundan böyle her Avrupalı kendi kesiminde yaşayan Cezayirlilerin listesini çıkarmak zorunda kalacak. ‹stihbarat toplamak, terörizme “çabuk yanıt”, şüphelileri belirlemek, kaçış yollarını yok etmek ve polis takviyeleri. Evet, ordu bu tür işlerden kurtarılmalı. Bölgelerde arama tarama çalışmaları artık ev ev arama taramayla destekleniyor. Gelişigüzel cinayetler artık

taammüden cinayetlerle destekleniyor. BM, kan dökmeyi durdurun, diyor. Bunu yapmanın en iyi yolu, diye cevap veriyor Lacoste, dökecek kanın kalmamasıdır. Massu'nun sürülerine teslim edildikten sonra Cezayir halkı şimdi de şehir milislerinin eline emanet ediliyor. Lacoste'un bu milisleri oluşturma kararının ONUN savaşına dokunulmasına izin vermeyeceği anlamına geldiği açıktır. Çürümenin sınır tanımadığının kanıtıdır o. Elbette o şimdi bir tutuklu, ama herkesi de onunla birlikte sürüklemek ne büyük bir zevk olacak. "Bütün bu kararlardan sonra Cezayir halkının kasları iyice geriliyor ve mücadelesi yoğunlaşıyor. Bütün bu örgütlü, ısmarlanmış cinayetlerden sonra Cezayir halkı bilincini iyice yapılandırıyor ve direncini güçlendiriyor. Evet. Fransız ordusunun işi sonsuz, çünkü Cezayir halkının birliği sonsuz, hem de o kadar sonsuz ki!"

[16] Bu nedenle düşmanlıklar başladığında esir alınmış kimse yoktur. Liderler ancak kadroları politize ederek kitlelerin, (1) metropolden gelen askerlerin her zaman gönüllü gelmediklerini, hatta bazen bu savaştan iğrendiklerini; (2) bazı uluslararası anlaşmalara uygun mücadele vermenin hareketin o günkü çıkarları gereği olduğunu; (3) esir alan bir ordunun tam bir ordu olduğunu ve eşkıya çetesi olarak görülmemesi gerektiğini; (4) koşullar ne olursa olsun insan tutuklamanın, düşmanın elinde olan militanlarımızı korumak amacıyla küçümsenmemesi gereken bir baskı unsuru oluşturduğunu kabul etmesini sağlayabilir.

[17] Batı Afrika'da ‹slam dinine göre kişisel ruhani lider (ç.n.)

[18] Kabile çadırları topluluğu olan dovvar'ların birleşmesinden oluşan vatan'ları yöneten lider. (ç.n.)

[19] Günümüzün uluslararası koşullarında kapitalizm yalnızca Afrika ya da Asya'daki sömürgelerine karşı ekonomik abluka uygulamakla kalmaz. Castro-karşıtı operasyonlarını sürdüren ABD Batı yarıkürede insanın özgürlüğe yönelik zahmetli yürüyüş tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Birleşmiş Milletler'de temsil edilen ve kendi ulusal paralarını basan bağımsız devletlerden oluşan Latin Amerika, Afrika için örnek oluşturmalıdır. Bu eski sömürgeler kurtuluşlarından bu yana Batı kapitalizminin boyunduruğu altında terör ve yoksulluk içinde yaşamaktadır. Afrika'nın kurtuluşu ve insanların bilincinin artması Latin Amerika halklarının birbirlerinin yerini alan benzer diktatörlükler sarmalını

kırmalarını mümkün kıldı. Castro Küba'da iktidara geldi ve iktidarı halka verdi. Bu sapkınlığı Yankeeler ulusal bir musibet olarak gördüler. ABD şimdi karşı-devrimci tugaylar kuruyor, geçici hükümetler yaratıyor, şeker kamışı ürününü yakıyor ve sonunda Küba halkını acımasızca yok etmeye de karar verdi. Ama bu pek kolay olmayacak. Küba halkı acı çekecek, ama sonunda zafere ulaşacak. Brezilya devlet başkanı Janos Quadros tarihsel önem taşıyan bir konuşmasında, ülkesinin Küba devrimini olası bütün yollarla koruyacağını belirtti. Belki ABD bile halkların iradesine boyun eğecek. O gün geldiğinde şenlik yapacağız, çünkü o gün dünyadaki tüm insanlar için kritik bir an olacak. Ortadoğu'daki petrol kuyularında, Peru ya da Kongo'daki madenlerde, United Fruit ya da Firestone plantasyonlarında ter akıtan bu dünyanın köleleri sayesinde güvenliği garanti altına alınmış dolar, ancak o zaman, kendisini yaratmış olan ve başı kabak karnı aç bir halde kendi cevherleriyle onu beslemeye devam eden bu köleler üzerinde tüm gücüyle egemen olmaktan çıkacaktır.

[20] Avrupalı yerleşimcilerin önemli miktarda olduğu bazı ülkeler, bağımsızlıklarıyla birlikte evlere ve caddelere kavuştular ve hinterlandın yoksulluğunu, açlığını unutma eğilimindeler. Kaderin cilvesi, bir tür işbirlikçi suskunlukla, sanki şehirleri bağımsızlıkla yaşıtmış gibi davranıyorlar.

[21] Almanya'nın işlediği savaş suçları karşılığında bütün tazminatları ödemediği doğru. Yenik devlete yüklenen tazminatlar ondan tam olarak istenmedi, çünkü zarar gören ülkeler Almanya'yı da anti-komünist savunma sistemlerine dahil etmişlerdi. Sömürgeci ülkeler, eski sömürgelerini Batı sistemine entegre etmeyi başaramayınca askeri üsler ve özel bölgeler elde etmeye çalışırlarken aynı kaygılarla motive olmuşlardı. Taleplerini unutmaya NATO stratejisi adına, hür dünya adına oybirliğiyle karar verdiler. Almanya'nın dalga dalga dolar ve makine elde ettiğini gördük. Tekrar ayakları üstünde duran güçlü ve etkili bir Almanya, Batı kampı için zorunluydu. Muhtemel kızıl sürülere karşı ilk siper hizmeti gören, müreffeh, yeniden inşa edilmiş Almanya'nın sözde hür Avrupa'nın çıkarlarına uygun olduğu açıktı. Almanya Avrupa krizini gayet iyi kullandı. Bu yüzden, ABD ve diğer Avrupa devletleri, daha dün diz çökmüş olan bu Almanya'nın artık pazardaki en acımasız rakiplerinden biri olmasından haklı olarak öfke duyuyorlar.

[22] Avrupa’da sosyalizmin inşasıyla ‘Üçüncü Dünya ile ilişkiler’ arasında radikal bir ayrım yapmak (onlarla ilişkiler sanki dışsal bir şeymiş gibi), bilerek ya da bilmeyerek, sömürge mirasının yeniden inşasına azgelişmiş ülkelerin kurtuluşundan daha fazla ayrıcalık vermek, diğer bir deyişle, emperyalist yağmanın meyveleri üzerinde lüks bir sosyalizm kurmaktır; sanki bir çete yağmaladıklarını az çok eşit şekilde paylaştırıyormuş gibi, üstelik de aslında yoksuldan çaldıklarını halka geri verdiğini unutarak sadaka vererek iyilik yapılıyormuş sanılır.” Marcel Péju, “Mourir pour de Gaulle?” Les Temps Modernes, No. 175-176, Ekim-Kasım 1960.

[23] Bilinmeyen toprak; araştırılmamış bölge ya da alan. (ç.n.)

[24] Gerekli değişiklikler yapılmış olarak. (ç.n.)

[25] Fransız ordusuna giren Cezayirliler. (ç.n.)

[26] Bugünkü Benin ve Burkina Faso (ç.n.)

[27] Mamadou Dia, Nations africaines et solidarite mondial, Presses Universitaires de France, 1960, s.140.

[28] Mamadou Dia, a.g.y.

[29] Yalnız kabile ya da aile içinden evlenme (ç.n.)

[30] Fanon kitabın orijinalinde ‹ngilizce “leader” sözcüğünü kullanır ve Fransızca “conduire” fiiliyle karşılaştırma yapar.

[31] Arapça dağ (ç.n.)

[32] Sékou Touré, “Bir Kültürün Temsilcisi Olarak Siyasi Lider”, ‹kinci Siyah Yazarlar ve Sanatçılar Kongresi’ne sunulan tebliğ, Roma 1959.

[33] Bugünkü Tanzanyalılar (ç.n.)

[34] René Depestre, Face à la nuit.

[35] Kuşku uyandıran, yanıtı açık olmayan, tartışma konusu bir sorunun doğru olduğunu hiçbir kanıta dayanmadan iddia etme. (ç.n.)

[36] René Depestre, Face à la nuit.

[37] René Char, Partage formel.

[38] Batı Afrika'da kullanılan ksenofona benzer bir çalgı (ç.n.)

[39] Dakar'daki son okul ödülü töreninde Senegal Cumhuriyeti Başkanı Leopold Senghor, Zencicilik kavramını okul müfredatına katmaya karar verdiğini açıkladı. Bu karar kültür tarihi alanında bir alıştırmaysa, kimsenin bunu eleştirmesi mümkün değildir. Ama siyah bilinci yaratmak için alınmış bir kararsa, "Negr"ların büyük oranda yok olduğunu çoktan belirtirmiş tarihi sırtını dönmektir.

[40] Ardından gelen; gözlenen olgulardan yola çıkarak genel sonuçlara varan. (ç.n.)

[41] L'an V de la révolution algérienne (Cezayir Devriminin Beşinci Yılı) adlı kitabın ilk iki baskısına yayınlanmamış önsözde, bunun ortaya çıkardığı psikosomatik sonuçlarıyla kolektif ve karşılıksız bir kıyım içinde boğulan tüm bir Cezayirli kuşağının Fransa'nın Cezayir'deki insan mirası olacağını zaten belirtmiştik. Cezayir'de işkenceyi kınayan Fransızlar sürekli olarak tümüyle Fransız bakış açısını benimserler. Bu bir kınama değil, yalnızca bir teyit: Bugünkü işkencecilerle potansiyel işkencecilerin vicdanlarını korumak ve Fransız gençliğini ahlâki çöküşten korumak istiyorlar. Biz ise böyle bir yaklaşımı yalnızca onaylayabiliriz. Buraya alınan bazı gözlemler, özellikle de A serisinin 4 ve 5 no'lu vakaları, ne yazık ki Fransız demokratların bu saplantılı korkusunu gösterip doğrulamakta. Her halükârda bizim amacımız, beklenebileceği gibi her tür işkencenin işkence görenin kişiliğini derinden bozacağını göstermektir.

[42] Semptomların ortaya çıkış koşulları birkaç nedenden ilginçtir. Ülkesi bağımsızlığına kavuştuktan birkaç ay sonra hasta eski sömürgeci ülkeden kişilerle tanışıklık kurdu. Arkadaş oldular. Bu erkek ve kadınlar yeni kazanılan bağımsızlığa memnun olmuşlar ve ulusal kurtuluş mücadelesindeki yurtseverlerin cesaretine tereddüt etmeden saygı

duymuşlardı. O zaman militan bir tür vertigo (Genel anlamda baş dönmesi ve hareket duygusunun yitirilmesi -ç.n.) yaşadı. Koyduğu bombanın kurbanları arasında yeni arkadaşlarına benzer kişiler olup olmadığını sordu kendine. Bombalanan café'nin ünlü ırkçıların mekânı olduğu doğruydu, ama yoldan geçen biri de içeriye girip bir içki alabilirdi. O günden itibaren hasta geçmiş olayları düşünmekten kaçınmaya çalıştı. Ama paradoksaldır, o belirli tarihten birkaç gün önce ilk semptomlar patlak verdi. O zamandan beri de sürekli kendilerini gösterir oldular. Diğer bir deyişle, eylemlerimiz peşimizi asla bırakmaz. Bu eylemlerin düzenlenişi, uygulanışı ve güdülenimleri a posteriori kökten dönüşmüş olabilir. Bu hiç de tarihin ve çok sayıdaki belirleniminin en ufak tuzağı değildir. Ama vertigodan kaçabilir miyiz? Vertigonun her yaşamı yakalamadığını kim iddia etmeye kalkışabilir?

[43] Tıbbi ve hukuki raporlar olayın patolojik niteliğini vurguladıktan sonra ALN Merkezinin açtığı soruşturma düştü.

[44] Bu vaka hiçbir şeyi dokunmadan bırakmayan tutarlı bir sistemin varlığını ortaya çıkardı. Kuşları seven ve sakince senfoni ya da sonat dinlemekten hoşlanan bir işkenceci, sürecin yalnızca bir aşamasıdır. Bir sonraki aşama, radikal ve mutlak bir sadizmden başka bir şey değildir.

[45] Rivet, Algiers bölgesinde, 1956 yılında bir gün manşetlere çıkan bir köydür. Bir akşamüstü köy Fransız milisler tarafından basıldı ve kırk erkek yataklarından çıkarılarak öldürüldü.

[46] 1955 yılında bu tür vakalar Cezayir'de çok yaygın olarak görülüyordu. Yazık ki bütün hastalar hastaneye gönderilme şansına sahip olamadı.

[47] Bu tür işkence çok sayıda ölüme neden olur. Tazyikli su verildikten sonra bağırsak salgısı bağırsak kanamalarına neden olur. Sonuçta embolizm ve peritonit çok sık görülür.

[48] Burada elbette bir şey bilip de işkence altında konuşmayan Cezayirlilere değiniyoruz, çünkü itirafta bulunan Cezayirlilerin öldürüldüğü çok iyi bilinmektedir.

[49] Tıp personeli nöbetleşe olarak gece gündüz hastanın yanında oturarak ona açıklama yaparlar. Anlaşıldığı üzere “hastaya biraz sert davranma” formülü işe yaramaz.

[50] Bu önleyici işkence bazı bölgelerde “önleyici baskı” halini alır. Örneğin Rivet bölgesi sakin olmasına karşın sömürgeciler hazırlıksız yakalanmamak için (komşu bölgeler kıpırdanmaya başlamışlardı) bütün FLN üyelerini yok etme kararı aldılar. Tek bir günde kırkın üzerinde Cezayirli öldürüldü.

[51] Aslında hiç de “yabancı” değil. Çatışma, “yabancı beden” diye bir şeyin söz konusu olmadığı kişiliğin dinamiğinin değişmesinin sonucundan başka bir şey değildir. Kötü asimile edilmiş dersek daha iyi tarif etmiş oluruz.

[52] Aynı şekilde psikiyatristlerin “Présence Française” gruplarını yönettiği vakalardan da söz edebiliriz. Burada psikiyatristler tutukluyu muayene ederken hemen savunma avukatıyla büyük dostluğundan söz eder ve tutukluyu birlikte (avukat ve psikiyatrist) oradan çıkaracağını iddia ederdi. Bu yöntemle muayene edilen bütün tutuklular giyotine gönderildi. Bu psikiyatristler “direniş”in üstesinden gelecek bu temiz yöntemi bizim önümüzde göklere çıkardılar.

[53] ABD’de terapiye yönelik bir eğilim var. Bu okulun destekleyicileri çağdaş insanın içinde bulunduğu kötü durumun artık oynayacak rolü olmamasında yattığını ve toplumsal mekanizmada bir vidadan başka bir şey olmadığına inanır. Dolayısıyla sosyal terapi, bir insanın gerçek bir eğlence faaliyetinde çeşitli roller oynamasını sağlar. Herkes her rolü oynayabilir, hatta gün içinde rolünü değiştirebilir; sembolik olarak kendini başka birinin yerine koyabilir. ABD’deki meslek psikiyatristleri fabrika işçileri arasında grup psikoterapisi alanında mucizeler yaratmış görünüyor. ‹şçilerin kendilerini rol modelleriyle özdeşleştirmesi sağlanıyor. ‹şverenlerle işçiler arasındaki ilişkilerin gerginliği hatırı sayılır ölçüde azalıyor.

[54] ‹dealist bir kavramı ifade eden bu ad giderek daha az kullanılıyor. Kortikal-viseral terminoloji, aslında Sovyet araştırmalarının –özellikle Pavlov’un araştırmaları– bir mirası, en azından beyni yerine geri getirmek,

yani beyni ruhun işlendiği ana kalıp olarak görmek gibi bir avantaja sahiptir.

[55] Nörolojik ölçekte ne kadar yüksek olunursa o kadar az ekstra-piramidal olunur. Görüldüğü gibi her şey uyum halindedir.

[56] ‹steri kasılmalarının söz konusu olmadığını eklemeye gerek yok sanırız.

[57] Cezayir'de etnik bir grup (ç.n.)

[58] Aslında ‹slam dininin hayvanların kanını akıtmadan etinin yenilmesini yasakladığını biliyoruz. Bu nedenle hayvanların boğazı kesilir.

[59] Profesör A. Porot, Annales médico-psychologiques, 1918.

[60] Cezayir'de bir mahkeme yargıcı Cezayirlilerin bu saldırganlığını "fantazya" sevgisi olarak ifade etti. "Bütün bu huzursuzluğun siyasi olduğuna inanmakla yanlış yapıyoruz," dedi. "Sahip oldukları bu saldırganlık sevgisi zaman zaman açığa vurulmak zorunda!" Antropologlara göre, sömürge insanının genel saldırganlık içgüdülerini kanalize edebilecek bir dizi önleyici oyun ve testler 1955-56'da Aures'teki devrimi sona erdirebilirdi.

[61] Carothers, "Psychologie normale et pathologique de l'Africain", Études ethno-psychiatriques, Masson éditeur.

[62] A.g.y., s.176.

[63] A.g.y., s.178.

[64] Üstelik Avrupalının yarattığı imgeyle bu özdeşleşmenin hayli belirsiz olduğu da açıktır. Aslında Avrupalı, hayatını bir ayrıntı ya da söz vb. için riske atan, şiddet yanlısı, kolay alev alır, vahşi, kıskanç, gururlu ve küstah Cezayirliye aynı oranda belirsiz bir minnet borcu ödüyordu sanki. Geçerken şunu da belirtelim ki, metropol Fransa'dan Fransızlarla karşı karşıya gelen Cezayir'deki Avrupalılar Fransız imgesi yerine bu Cezayirli imgesiyle özdeşleşme eğilimindedir.

[65] Maxime Rodinson, Marxisme et monde musulman, Le Seuil, Paris, 1972, s. 307.